Nu se împrumută
acasă.

OCTAVIAN GOGA

... aceiaşi luptă:

BUDAPESTA - BUCUREŞTI

BUCUREŞTI
EDITURA ZIARULUI „UNIVERSUL"
Str. BREZOIANU No. 11

859.0-92
G65

PREFAȚĂ

E o datorie firească să înlături obstacolele cari se pun deacurmezișul ideii pentru care ai luptut o viață întreagă.

Cei care ne-am sbătut pentru unirea noastră politică, concretizând la o mare răspântie a istoriei instinctul de conservare al neamului, trebuie să dăm la oparte tot ce mai poate stânjeni închegarea definitivă a operei pecetluite cu sânge.

Iată justificarea logică pentru care subsemnatul, consecvent cu sine însuși, a combătut necontenit după război greșelile politice ale unor oameni din Ardeal ridicați astăzi spre nenorocirea tuturor, la rangul de conducători ai țării.

Zestrea otrăvită a trecutului plin de ereziile apăsării străine se resimte la tot pasul în alcătuirile acestor guvernanți pe cari nici gradul de cultură, nici talentul, nici moștenirea sufletească nu i-a predestinat la un rol de îndrumători. A analiza cercul lor de activitate și-a proecta lumina crudă a adevărului în secretele lor de atelier, e o necesitate profesională a ori-cărui luptător pentru interesul obștesc.

Am reunit deci în acest volum o seamă din articolele publicate în revista „ȚARA NOASTRĂ" și în alte părți dela 1920 încoace și pentru a înfățișa legătura organică cu frământările antebelice în jurul aceluiaș subiect am pus în fruntea cărții portretul unor potentați ai actualității zugrăvite înainte cu douăzeci de ani.

Recetind paginile ce urmează, scrise, în cursul vremii subt presiunea evenimentelor, aș fi ispitit azi să le fac comentarul postum ca să le încheg într'un mănunchiu, această sarcină însă va trebui s'o îndeplinească omul de mâine, spiritul obiectiv și clar, care judecându-ne pe toți își va rosti verdictul lui hotărâtor.

Ori-care va fi sentința de mâine o aștept cu cugetul senin, fiindcă mi-am dat tributul firesc de sbucium pentru idee și mi-am răscumpărat astfel dreptul de cetățenie în țara nouă.

O. G.
1930.

VERIFICAT 2014 41 444 VERIFICAT 2019

DOUĂ MENTALITĂŢI: BUDAPESTA-BUCUREŞTI

S'a întâmplat la Arad, în ziua recentei „şezători" a scriitorilor... Ieşeam dela banchet, unde însufleţirea de nedescris a publicului ne-a dat o satisfacţie atât de splendidă pentru răceala jignitoare a oamenilor dela ziarul d-lor Vaida-Maniu, cari îndemnau lumea să rămâie acasă. La ieşire, mi-a prins braţul unul dintre prietenii veniţi dela Bucureşti.

Ne-am dus. Am luat-o domol înainte pe strada largă, răscolindu-ne impresiile... Amicul meu îmi vorbea cu căldură de entusiasmul lumei dela noi; eu îl ascultam potolit şi mă gândeam la patimile mărunte, cari ne turburaseră în ajun. Deodată, la un colţ, unde se deschide o piaţă largă, vedem o adunare. Vre-o câteva sute de oameni grămădiţi în jurul unui monument se agitau şi strigau sub fâlfâirea unei păduri de steaguri ungureşti. Dela tribună răsuna o voce cutropitoare, care îşi răsfrângea tunetele pe toată întinderea vastă a pieţei...

Prietenul meu, vădit surprins de priveliştea neobişnuită, mi-a strâns braţul: Ştii, că-i interesant? N'am văzut niciodată o adunare ungurească, haide între ei...

Ne-am apropiat tot mai mult, făcându-ne loc printre norod care acoperea cu strigăte răguşite tiradele oratorului. Tovarăşul meu se uita în dreapta şi în stânga, deslişind cu interes liniile acestor fizionomii ciudate. Găsindu-ne, în sfârşit, un colţ unde eram mai aproape de tribună, ne-am oprit şi dânsul se uita cu ochii mari la vorbitorul aprins. Vedeam că nu înţelege nimic, dar se trudeşte să aleagă rostul acestei vâltori de patimi, care răpesc auditorul. Am stat aşa vre-o zece minute, el cu atenţia încordată, eu cu un zâmbet trist pe buze. Când s'a isprăvit cuvântarea în

salva de urale ale cismarilor, cari fluturau steagurile și chioteau cumplit, eu mi-am tras binișor de mânecă amicul și așa cu încetul ne-am strecurat afară din vârtej. In curând, trecând la o răspântie. am ajuns într'o ulicioară dosnică și liniștită.

Mergeam așa înainte, braț la braț, tăcuți și duși pe gânduri.

Deodată, prietenul meu se oprește locului, mișcând dumerit din cap : — Ei bine, m'am convins. E atât de largă prăpastia între sufletul nostru și cel unguresc, încât e imposibilă apropierea. Nu se poate. Ce are a face adunarea asta cu răcnetele ei înfiorătoare, deslănțuirile acestea de violență turanică, ce au a face cu blândețea contemplativă și visătoare a țăranilor noștri?... Cer și pământ. Ori și câtă vreme s'ar scurge, nu poate dura o punte peste prăpastia asta. Suntem alt aluat și pace. Iaca, eu rar înțelegeam ce spunea domnul dela tribună, dar cumpănind melodia frazei cu ritmul ei ciudat, urmărind gesturile, modularea vocei și toate, așa rând pe rând, vedeam cât de strașnic de departe cade de felul nostru de-a fi. Nu știu cum aș zice, dar par'că și în cele mai subtile nuanțări ale mușchilor obrazului se poate desluși îndrumarea misterioasă a unui spirit străin. Ce înfrățire miraculoasă trebue să existe între nervura fină a pielei, între globulețele de sânge și rostul specific al idiomului, ca din înrudirea lor să ne alegem cui fizionomiile atât de marcate ale neamurilor diferite?... Ei zău, nuglumă, n'ai băgat tu de seamă, cum s'a statornicit o gamă particulară pentru fiecare popor în expresia feței?... Altfel se încruntă un francez, altfel un neamț și altfel un bulgar. Iaca, bunăoară, sprâncenele ungurești... De ce râzi?...

M'am uitat adânc în ochii călătorului analist și i-am strâns mâna cu putere: — Cum să nu râd? Sunt bizare, sunt cam de ocazie, combinațiile astea.

— Cum bizare? Nu găsești tu, că e o intimă legătură organică între sufletul specific al unui neam și manifestările lui externe de orice natură?

— Cum nu? Dar vezi, mi se pare că duci prea departe teoria... In sfârșit, n'o cred potrivită pentru regiunile unde se întâlnesc mai multe elemente etnice, unde influența reciprocă naște compromisuri diferite...

— A nu! — mă întrerupe dânsul. — Du-te în Elveția de pildă, unde bilinguismul e la ordinea zilei. Și-acolo poți alege până în cele mai mici amănunte aceste note particulare...

— Ştii ce, prietene, — i-am răspuns, — să lăsăm teoria... In discuţia asta eu am un argument sdrobitor, un argument suveran.

— Ce argument?

— Iaca, ce argument... Ştii tu, cine era oratorul, acolo la tribună?...

— ? ?

— Stai binişor, nu te speria. Era Ştefan Csicsò-Pop, deputatul nostru, prin urmare... vezi teoria...

Fireşte, că a rămas zăpăcit bietul om, nervos şi-a făcut morişcă cu degetele, a strâns buzele, a închis ochii o clipă şi, încredinţându-se, că i-am spus adevărul, şi-a reluat vorba, urmând mai potolit: — Ei vezi... cum înşală aparenţele... Cât pe aci să te supăr. Ştiu ce simţitori sunteţi voi ardelenii în d'alde astea... Cum nu, cunosc din ziare pe domnul Csicsó-Pop şi n'aş vrea, — Doamne fereşte, — să audă cum m'am păcălit... Nu l'au interesat, se vede, fleacurile noastre... dar îl ştiu un fervent luptător în Camera din Budapesta... De sigur... dar, vezi, cum am zice, lăsând la o parte orice consideraţii de persoane...

— ...In principiu...

— Da, în principiu... Îmi susţin teoria... Dar să n'o mai lungim... Când vii la Bucureşti?

Schimbând vorba am alunecat repede peste acest delicat intermezzo, la care nu m'am mai gândit de atunci...

* * *

Imi vine în minte acum părerea înjghebată la repezeală de acest drumeţ, ai cărui ochi, deprinşi să vadă un mediu adevărat românesc, au fost atât de isbiţi de un tablou străin... De sigur, că în fond avea dreptate, când spunea de prăpastia dintre sufletele acestor două neamuri. Era mult adevăr şi în părerea ce formulase el în pripă asupra notei specifice, prin care se disting una de alta manifestările similare ale popoarelor diferite. Doar tocmai din aceste note particulare se alcătueşte zestrea sufletească a unui neam, cultura lui naţională, cea mai superioară raţiune de a fi, prin care se deosebeşte şi se complectează în acelaş timp simfonia universală a geniului omenesc...

Judecând sub *acest* raport al *culturii naţionale* stările dela noi, trebue să constatăm fenomene din cele mai întristătoare, cari au un rol hotărîtor chiar şi in micile amănunte ale frământărilor

noastre zilnice. Ce e toată sbuciumarea aceasta a noastră, un mănunchiu de scriitori exilați în atmosfera chinuitoare a unui spirit străin, ce e dacă nu o înlănțuire de tresăriri pătimașe pentru a păstra neatins patrimoniul unei culturi naționale? In *acest sens* trebuie să fie judecată diferențierea mai nouă și gruparea noastră, care nu e decât mijlocul de expresie al acestor străduinți. Nu e vorba aici de tendințele vulgare ale unor ambiții deșarte, ci de sbucnirea elementară a unui curent de simțire și de idei, care e o manifestare organică a evoluției noastre și-și găsește rădăcinile în solul sănătos al unor orientări românești.

Educația, cu desăvârșire străină, de care s'au împărtășit în școlile maghiare cărturarii noștri, a dat naștere unei mentalități hibride, care explică în mare parte multele rătăciri de diferit ordin din viața noastră publică. De ce-am mai zugrăvi aici povestea tristă a unui suflet în pribegia lui dela căsuța țărănească, de unde a pornit, până la parchetul lustruit pe care-și plimbă astăzi rostul înstrăinat? Această creștere ungurească cu spoiala ei a făcut din intelectualul nostru în cele mai multe cazuri un rob al obiceiurilor și particularităților specifice sufletului unguresc. Pierzându-și în școala ungurească moștenirea adusă de acasă, neavând putința de-a cunoaște nici cele mai însemnate din însușirile înalte ale neamului său, în schimb însă îmbibându-se zilnic de duhul cutropitor al unei culturi fără nici o notă de înrudire, — acest desrădăcinat ajunge în mod fatal la o mixtură de precepte intelectuale și morale, unică în felul ei. Plecând la drum cu asemenea merinde, cum poți aștepta să păstreze bietul călător o linie dreaptă? Dacă nu-l înghite valul, aruncându-l la fund, atunci rămâne așa un rătăcitor fără cârmă, a cărui luntre șubredă e purtată la întâmplare după bătaia vânturilor. Urmărește-l în viață și analizează-i toate afirmările dragostii lui de neam. Ai să vezi totdeauna nota silită, impusă a acestor atitudini voite. Nu stai în fața unei romanități organice, care purcede din fibrele ascunse ale sufletului românesc, ci în fața unor silințe cari trădează truda zadarnică a înstrăinatului. Fraza lui, gluma, gestul, citatele lui, cântecele lui ți se vor părea toate că vin de undeva foarte departe, dintr'o lume stranie și necunoscută. El poate să fie un om cinstit, un om cum se cade, un sincer aderent al partidului pe care-l slujește cu credință, dar cu bagajul lui de sentimente și de inteligență el are să devie pe toate cărările pro-

pagatorul inconștient al culturii ungurești și cu el se plimbă pururea un mic petec de Budapestă care lasă urme...

Numai când îți dai seama de ravagiile zilnice ale acestui duh străin, când întâlnești oameni, cari își afirmă românismul lor cu mijloace ungurești, numai atunci înțelegi adevărata primejdie și grozava nedreptate a apăsării noastre politice.

* * *

Ca o reculegere târzie, ca o protestare împotriva acestei stări nesuferite, s'au ivit în sfârșit, impulsuri tot mai puternice, cari au început să abată spiritul public al generației mai noi de cărturari din această cale greșită. Cu deosebire deceniul din urmă a avut un rol decisiv în plămădirea unui spirit nou, mai apropiat de trebuințele noastre sufletești.

Orice observator al stărilor dela noi trebuie să constate că cei din urmă zece ani înseamnă o epocă importantă în evoluția noastră culturală. O mulțime de împrejurări au contribuit în acest timp, ca rostul sufletesc al generației mai noi să se abată din ogașa învechită a credințelor de demult. Prin răsărirea unor personalități pe tărîmul literar și științific în regat și la noi, tineretul ce și-a făcut educația în această perioadă, a primit îndrumări schimbate, din care și-a croit o mentalitate aparte. Inflorirea literară excepțională a acestui deceniu, ivirea atâtor scriitori pe orizont, înființarea de reviste aici și dincolo, angajarea unor discuții de interes comun, trecerea mai deasă a graniței, toate astea și multe altele au plămădit sufletul generației, ce s'a format în aceste zile de sbucium rodnic, și ne-au dat o icoană ale cărei conture mai fine, mai complicate, se deosebesc de imagina tradițională a cărturarului ardelean. S'a dat în vremea asta o revoluție intelectuală din care ne-am ales cu un „spor de pricepere". Negreșit, că noua fermentare a modificat valori și-a dărîmat altare. Pe ruinele diletantismului gol, care furniza odinioară garniseala „Familiei" din Oradia, — s'au ivit talente ce au smuls accente sincere de bucurie și de durere din sufletul neamului. S'au înstăpânit convingeri literare întrupate din acest nou curent de producție schimbată. Ne-am ales cu o limbă mai curată, care cucerește tot mai mult. Astăzi adolescentul din clasa a șaptea dela gimnaziul din Blaj — scrie versuri de o formă impecabilă, ca și liceanul din Ploiești, și zâmbește cu bunăvoință pe urma cutărei rămășițe din nobila trudă a lui Cipariu. Pe terenul

științific de asemenea s'a introdus mai multă disciplină și severitate ca în trecut. Cu un cuvânt, generația acestei epoci a fost îndrumată spre orientări culturale superioare și cu deosebire a fost mai apropiată de normele specifice ale unei culturi naționale românești. E foarte firesc că această schimbare a dat naștere unui spirit critic cu legitime momente de criză.

Tînărul crescut în această școală nouă va avea o frază literară rotunjită, dându-și seama, că idealul național nu poate fi propagat într'o limbă execrabilă și cu lipsuri accentuate de educație națională. Dânsul va cere orientări de cultură generală conducătorilor săi, va întoarce cu silă capul în fața tiradelor bunului retorism din bătrâni, așteptând o cumpănire reală a vieții și a imprejurărilor.

Concepția, cum am zice, pur sentimentală-platonică, a datoriilor către neam, o va înlocui cu raționamentul rigid, care-și găsește temeiul în cifrele statistice. In pornirile lui va mai sacrifica din capitalul de ipocrizie, acumulat în mod fatal într'o vreme de apăsare politică și socială. In judecățile, cari privesc frământările interne, va fi deci mai răspicat, având în acelaș timp tresăriri mai dârze și mai violente în fața încercărilor dușmane de-a i-se desființa patrimoniul sufletesc. *Analizând deci capitalul intelectual al acestei epoci recente, vom deslusi exigențe culturale superioare celor din trecut, constatând în acelaș timp și un spirit critic mai pronunțat, ale cărui preocupări se desfășoară cu deosebire în cadrele necesităților tot mai evidente ale unei culturi naționale.*

* * *

Acest curent susținut și propagat în mod firesc de oamenii, cari prin scrisul lor s'au putut apropia mai mult de sufletul poporului din care fac parte, își găsește de-un timp încoace expresia în coloanele ziarului „Tribuna". Se înțelege, că în lupta ce a desfășurat pentru modificarea unora din valorile curente, prin manifestările sporadice de până acum, a ajuns să se ciocnească de multe ori cu formulele tradiționale, trezind astfel nemulțumiri. In *acest chip* sunt a se interpreta toate atitudinile, pe cari s'a solicitat așa zisa *„premenire"* despre care s'a vorbit mai des în ziarul „Tribuna". Protestările, uneori nervoase și violente ale acestui curent nou împotriva stărilor de până acum, îndrumarea spiritului public la noi spre această matcă a culturii naționale, — iată izvoarele din

care se hrănește tendința de premenire. Nu e deci nicidecum vorba de-o revoltă de pretoriani împotriva „statului major“, de-o vâltoare anarhică în contra „șefilor“, de-o pornire irespectuoasă pentru a necinsti bărbile albe, sau de smulgerea câtorva fotolii în areopagul nostru politic...

Nu. Ci e manifestarea acestui spirit nou sub toate raporturile intelectuale ale vieții noastre. Acest curent, odată înstăpânit în suflete, trebue să ceară cuvânt și nu poate fi înăbușit prin nici o intoleranță. El trebue să-și facă cursul pentru a-și smulge mai târziu biruința. Oamenii cu tact ar trebui să-l aprecieze și, în loc de a se pune împotriva lui, dând astfel dovadă că n'au înțelegere pentru trebuințele vremii în care trăiesc, mai bucuros să se sileasca a prinde cât pot din îndrumările lui binefăcătoare.

Rezumând deci în scurte cuvinte deosebirile oamenilor din generația mai nouă, grupați în jurul acestui ziar de credințe, cari cu puține excepții își găsesc expresia în coloanele „autorizate“ ale partidului, vom vedea că în realitate aci se dă lupta între două curente de idei, pornite din două centre diametral opuse. E lupta între cultura națională românească și mentalitatea produsă de școala străină. Își încrucișează deci puterile două lumi adverse: *Bucureștii* și *Budapesta*...

Ce credeți, de partea cui va fi biruința? Noi ne mângâiem cu speranța, că e pe deplin justificată învingerea celui dintâi...

Ziarul „Tribuna“, (Arad) 1910.

REGIONALISMUL ARDELEAN

Au trecut doi ani de când o seamă de ardeleni, rămaşi în colţul lor de izolare politică sub denumirea de „partid naţional din Transilvania“ — îşi strigă zilnic protestarea împotriva ideii de-a se alipi la orice partid din vechiul Regat. In aceşti doi ani dânşii, oameni mai mult sau mai puţin intelectuali, s'au trudit foarte mult prin scris şi graiu viu să-şi legitimeze politicește această diferenţiere. Din discursurile şi articolele lor nu s'au desprins soluţii pentru remedierea multelor noastre nevoi, în schimb însă a ieşit la iveală un pătimaş antagonism faţă cu toate manifestările de viaţă ale României de ieri. Acest spirit de îngrădire, tendinţa de-a dispreţui orice poartă eticheta ţării româneşti, şi-a exagera până la frenezie valorile locale, a primit numele de „regionalism“ şi astăzi se întâlneşte în toate părţile, la Cluj ca la Bucureşti, la Parlament ca şi în vagonul restaurant...

Regionalismul d-lor Vaida-Maniu şi al puţinilor lor partizani este el o doctrină politică?

Mi-am pus de atâtea ori această întrebare cu foarte multe scrupule de conştiinţă şi nu mi-a fost cu putinţă să găsesc o deslegare raţională. Lăsând la o parte orice consideraţii de ordin sentimental (legătura sufletească între Ardeal şi România, origina comună, războiul recent de desrobire, sacrificiul de sânge, teama de duşmanul comun, etc.), care toate ne impun o înfrăţire a energiilor, eu nu sunt în stare să găsesc nici un argument pozitiv pentru perpetuarea geografiei de ieri în cuprinsul noilor hotare. Că în toate aceste provincii, cari s'au unit, există un aspect de viaţă particulară, rezultanta unor orânduiri şi aşezăminte deosebite, o ştim cu toţii; că nivelarea acestor înfăţişări diverse este opera unei evoluţii, care cere timp, o înţelegem prea bine; că a forţa procesul

de unificare prin măsuri volnice și pripite este tocmai a întârzia contopirea, — toată lumea e de acord. Dar de aci și până la menținerea unui partid politic, care cu organizarea lui să nu treacă dincolo de Predeal...

Nu. Judecata politică refuză această izolare. Ea s'ar justifica numai în cazul când ar fi vorba de două neamuri deosebite, călăuzite de idealuri opuse. Izolați am putut rămânea pe vremea stăpânirei ungurești, când apăram patrimoniul nostru de rasă. Dar, după cum ungurilor din Ardeal nu le-a trecut prin minte să-și creieze un partid politic regional atunci și să refuze o contopire cu poporul maghiar dintre Dunăre și Tisa, astfel și la noi unitatea geografică a deschis în mod firesc libera circulație a energiilor. In cadrul aceluiaș neam, pe toată întinderea lui, năzuinți comune strâng într'un mănunchiu pe partizanii aceluiaș curent de gândire înjghebând astfel partide politice unitare. Unitatea de teritoriu fiind suprema noastră dogmă, regionalismul ca doctrină politică nu se poate susține decât doar de cei cari se conduc de tendințe centrifugale: ungurii din Ardeal, bulgarii din Cadrilater, rușii din Basarabia. Aceste, sunt adevăruri elementare și, ori câtă inerție de gândire s'ar presupune în tabăra fostului Consiliu Dirigent, ele sunt înțelese pe deantregul.

Atunci, de ce această violență extraordinară, de câte ori vine vorba de sacrificarea vechilor granițe în geografia politicei noastre interne, de ce persistența dârză de-a se menține un partid cu caracter provincial, când conștiința publică refuză la tine acasă o separațiune de țara-mumă? De ce protestarea politică împotriva Bucureștilor, de ce condamnarea în bloc a tot ce vine de-acolo, de ce acest nesăbuit egoism regional? Fiindcă, regionalismul nu este o teorie politică, nu e un act de rațiune, ci o stare sufletească. Cei care profesează această izolare și trag concluzii politice din ea, sunt împinși de-un *non possumus* sufletesc, ei sunt în neputința organică de-a se atașa României. Izolarea politică la dânșii este numai o consecință a diferențierii sufletești. E o mare greșală să asemănăm actuala lor înstrăinare de țară cu frecările care existau după unirea Principatelor între Iași și București. Aceste frecări se brodau pe mici interese locale, dar sufletește erau una cu conducătorii muntenilor și moldovenilor. Ei erau copiii acelorași frământări istorice, crescuți în aceleași precepte de gândire care agitau la fel amândouă malurile Milcovului. Astăzi, lucrurile stau

altfel. Leaderii aşa zisului partid naţional din Ardeal cad mult mai departe de inima ţării.

La Alba-Iulia, când Ardealul românesc şi-a rostit unirea, au fost de faţă două feluri de români: unii, ţărani, preoţi, învăţători trăiţi în intimitatea sufletească a satelor, alţii reprezentanţi ai burgheziei româneşti din Ardeal. Cei dintâi s'au înfăţişat la acest praznic in armura milenară a sufletului românesc, care e la fel şi a Mureş şi la Olt şi la Prut, de-aceea gândul lor fără nici o ştirbire a cerut furtunos unirea deplină cu fraţii din Regat. Cealaltă tagmă, însă, a fost puţin mai complicată, s'a cufundat în „pertractări" pe care nu le-a întrerupt decât chiotul masselor. De-atunci şi până astăzi se păstrează acest paralelism de simţire. Ţăranii la toate ocaziile se călăuzesc de instinctele unităţii, câtă vreme o seamă de *„domni"* privesc spre ţară ca spre-o mare nenorocire.

De ce această răceală penibilă? — vă întrebaţi. Fiindcă suntem în faţa ravagiilor sufleteşti, pe care le-a produs în Ardeal apăsarea ungurească de atâta vreme. Este psihologia acelei mixturi intelectuale, care s'a născut din încrucişarea cu cultura maghiară. Este trecutul nenorocit, care, ne prigoneşte încă, cu învolburări tragice uneori ca în „Strigoii" lui Ibsen. Este — ca să spunem adevărul crud, — este Budapesta, care se răzbună, Budapesta cu Parlamentul şi teoriile ei de drept, cu Universitatea şi teatrele ei, cu literatura şi cabaretul... Infrântă şi umilită de oştile noastre, putreda cetate s'ar părea că vrea să ne facă rău prin această penetraţie postumă. O simţim încă la tot pasul, şi în Parlamentul din Bucureşti, scoate capul de după discursuri. Fireşte că stârneşte nemulţumiri. Clienţii ei sufleteşti sunt desrădăcinaţi pe Calea Victoriei, ei refuză mâncările, glumele de-aici, ei au o neîncredere egală pentru toată lumea, se ceartă cu portarii de hotel şi cu partidele politice, ei spun anecdote ungureşti şi invocă regulamentul Camerei din Budapesta, ei sunt enervaţi, ei protestează, ei votează cu toţii şi cu nimeni, ei sunt — *regionalişti...*

Fireşte că le trebuie un partid aparte, dacă nu l-ar avea s'ar constitui probabil într'o sectă. Aşa încercuiţi însă în meteahna lor, rămân politicesţe un fel de *Corpus Separatum.* Dovadă faptul că nu s'au putut înţelege cu nimeni, deşi au tratat cu toată lumea. Viaţa lor s'ar putea zice, este o serie necurmată de „pertractări". Acum doi ani au vorbit de fuziune câteva luni cu partidul poporului, mai târziu au fost în intimitate cu partidul ţărănesc, după

aceia s'au întins la vorbă cu liberalii. Cum se vede, bieții oameni nu s'au cruțat, și-au dat silința să încheie un acord. De ce n'au reușit? Dela concepția politică a d-lui Vintilă Brătianu și până la steagul roșu al doctorului Lupu este o scară întreagă de nuanțe... Cum de nu s'au putut atașa la nici una? Fiindcă, răspundem noi, aici nu e vorba de orientări politice, care și-ar găsi un echilibru, ci de-o înfățișare sufletească distinctă, care nu se poate armoniza în mod complect cu spiritul românesc. Cum vedeți, rădăcinile răului sunt mai adânci. Regionalismul pornește dintr'o atmosferă de străinism. Astfel stând lucrurile, între reprezentanții diferitelor curente politice din țară, este mai multă înrudire sufletească, decât între un fruntaș regionalist din Ardeal și oricare figură marcantă din orice partid al vechiului Regat. De sigur, între d-nii Marghiloman, Vintilă Brătianu, Nestor Cincu și Mihalache există pe urma unei activități de-o viață întreagă profunde și categorice deosebiri de vederi politice, — dar dincolo de aceste deosebiri este terenul vast al unui patrimoniu sufletesc comun, din care oricând se poate ridica o punte de înțelegere. In acelaș timp însă d-l Cicio-Pop bunăoară, — ca să aducem un exemplu cât mai caracteristic, — încercuit de un regionalism implacabil, păstrează sufletește o distanță egală față cu fiecare din sus numiții oameni politici, de care-l desparte aceeași gamă sufletească particulară. Dovadă, cum spuneam, neputința partidului național de-a-și crea vre-un acord, dar dovadă în acelaș timp și unanima silă — (ca să nu zic tacită alianță) — a tuturora împotriva regionalismului.

Fenomenul însă, oricât de supărător, nu e nou. El se produce în istorie de câte-ori se fac reintegrări naționale. Veacul al nouăsprezecelea a avut să mistue poate cele mai multe regionalisme. Pretutindeni, unde a fost o mai îndelungă stăpânire străină, prima generație a realipiților a venit cu această zestre fatală, cu virusul străin în suflet. In Italia de. ex. dominațiunea austriacă a fost în stare să improvizeze nu numai teorii politice, care s'au așternut în drumul unificării, ci până și-o literatură italo-nemțească, care, firește, era tot atât de departe de terzetele lui Dante, ca și articolele din „Patria“ de nuvelele lui Delavrancea. Lucrurile însă au mers înainte într'o desfășurare normală și stigmatul austriac nu se mai poate găsi astăzi decât doar în muzeele risorgimentului italian.

Tot așa și la noi. Regionalismul este intrat în doaga morții de multă vreme. El a început să moară în Ardeal de vre-o douăzeci de

ani, de când s'au resimțit primele miasme ale cadavrului austro-ungar. O întreagă ceată de tineri l'au lovit la mir atunci în coloanele ziarelor și lupta noastră dela „Tribuna" din Arad va rămânea neuitată. Regionalismul a fost strivit mai târziu de revolta unanimă a Ardealului cu prilejul marelui război, fiecare voluntar ardelean a făcut în sufletul lui propriu această operație de gâtuire. Lovitura de grație i-a fost dată la Piave, când s'a prăbușit imperiul Habsburgilor, — iar necrologul regionalismului este tratatul de St.-Germain.

Așa fiind situația, istoria merge înainte, păstrând o linie de normalitate. Că sunt încă morți împrejurul nostru este cert, avem datoria să-i îngropăm. Poporul românesc însă, reintrat în granițele solului național, cu milioanele lui de țărani, care n'au pierdut nici-o clipă sentimentul integralității, își duce înainte uriașa operă de nivelare, făcând să-i circule energiile de la un capăt al țării la celălalt.

In această deslănțuire vastă de forțe, regionalismul se distruge zi cu zi, ceas cu ceas. Reprezentanții lui din Ardeal vor fi înfrânți pe rând ca proorocii întârziați ai unei religii, în care nu mai crede nimeni. Stâlpii „partidului național din Transilvania", prin contactul zilnic cu o lume nouă, vor fi ei înșiși supuși unui permanent proces de rectificare sufletească. Mixtura hibridă, care le-a fost hrana intelectuală o viață întreagă, se va evapora pe rând, în măsura în care dânșii se vor apropia de raza culturii franco-române. Și-așa pe nevăzute, prinzând azi o frază dintr'un discurs, mâine o glumă la o ieșire din teatru, poimâine un articol de gazetă, oamenii se vor găsi tot mai aproape de noi toți, firește, după cum organismul lor va fi mai mult sau mai puțin bolnav. Cu alte cuvinte, Budapesta în Ardeal, în sufletul românesc este condamnată să piară...

In orice caz, eu am convingerea, că noi, cu copiii actualilor lui reprezentanți ne vom înțelege foarte bine.

22. X. 1922

CRIZA PARTIDULUI NAȚIONAL DIN ARDEAL

Cetitorii de ziare, care urmăresc cu interes fluctuațiunea vieții politice, zilele acestea au avut de înregistrat cea mai proaspătă ruptură a partidului național din Ardeal: ruptura cu partidul poporului.

Pe urma unor tratative îndelungate, relatate sumar de către d. Argetoianu în interviewul său recent din „Indreptarea", comitetul central de subt prezidența d-lui Iuliu Maniu, într'unul din numeroasele sale „comunicate oficiale" cu care a obișnuit lumea, arată că a fost vorba numai de-un „schimb de idei" și că rezultatul pentru încheierea unui „acord de coaliție opozițională" este nul... Cu alte cuvinte, o nouă „pertractare" a luat sfârșit, lumea politică înscrie o nouă decepție, guvernul respiră mai liber, iar confrații dela Cluj, dupăcum ne mărturisesc în comunicatul lor, se pregătesc să-și sporească convorbirile de astădată cu partidul țărănesc, cu care, — zic dânșii, — și-au fixat un *„preliminar de acord"*...

Nu e nici o mirare că opinia publică s'a obosit după atât amar de târguială, și că în tendința ei de-a limpezi lucrurile caută tot mai stăruitor să pătrundă tainele de culise ale acestor frământări infructuoase. O avalanșe de întrebări se naște și cere răspuns, pentru a putea da lumei întregi prilejul să judece cu temei înfățișarea și rolul unui organism politic...

In adevăr, de trei ani încoace partidul național din Ardeal, de când ia parte la viața politică a României întregite, n'a isbutit să-și creieze relațiuni de intimitate cu nici unul din curentele de gândire ale țării... Balansând în toate părțile, căutând incontinuu o tovărășie pe care n'o găsește, manifestându-și concomitent simpatiile pentru cele mai depărtate doctrine politice, conduita colegilor mei de odinioară pare nebuloasă și ținta lor cât se poate de tulbure. O reprivire de-o clipă lămurește impresia penibilă: în cei trei ani

partidul național din Ardeal a tratat colaborarea la guvern și-a isprăvit prin ceartă la cuțite cu partidul liberal; a tratat colaborare și fuziune cu partidul poporului pe care ieri l-a acoperit de injurii; a colaborat cu d. Nicolae Iorga pentru a se despărți în termeni de jignitoare răceală, și astăzi și-a fixat un *„preliminar de acord“*, — (adorabila expresie e din comunicatul „Patriei“ din Cluj), — cu partidul țărănesc... In *trei* ani deci, *patru* partide au fost puse la contribuție, fără nici un rezultat. Fiecare din aceste „pertractări“ angaja în altă direcție conștiința partizanilor proprii, trezind într'o altă pătură din opinia publică iluzii și decepții deopotrivă. Cine mai știe o călătorie atât de capricioasă, ca drumul acestor peregrini politici, care după o serie de cumetrii, astăzi s'au stricat cu toată lumea și luând atitudini de provinciali năpăstuiți, închiși în găoacea unui regionalism îngust, se războesc cu țara întreagă în comunicatele lor?

Oamenii obișnuiți să vadă o disciplină de gândire în crezurile politice, stau nedumeriți pe urma acestor zig-zaguri, cu care domnii Vaida-Maniu și-au târît aderenții intre d-nii I. Brătianu și Mihalache pela toate porțile, lăsând pretutindeni câte-o ofertă de colaborare. In mod firesc deci, cluburile politice din București, care au găzduit pe rând sau în acelaș timp pe oaspeții ofertanți, se întreabă: prin ce extraordinară elasticitate de conștiință este în stare partidul național să se împace cu toate grupările, dela reprezentanții celei mai îndărătnice reacțiuni și până la adepții steagului roșu? Intrebarea este logică și perfect îndreptățită, dar nu se poate opri aci, ea merge mai departe și zice: cum se poate că acest ciudat eclectism n'a dat nici un rod și că fruntașii ardeleni apar din ce în ce mai izolați de partidele, cu care au tratat, cufundându-se cu încetul într'o separațiune de suflet, foarte vecină cu ideile subversive ale unor elemente străine din Ardeal?

Iată câteva probleme fundamentale, care trebuiesc elucidate pentru a putea înțelege rolul de azi și de mâine al unei formațiuni politice, de care opinia publică n'a încetat încă a se preocupa. Invocarea proverbialei nehotărîri a d-lui Maniu, sau diletantismul d-lui Vaida, pe care presa ni le repetă des, nu sunt argumente solide menite să descifreze un rebus politic. Cauzele marasmului grupării din Ardeal sunt mai adânci, ele rezidă în însăși compoziția partidului național de peste munți.

Cum s'a mai spus și în alte rânduri, partid național se nu-

mea subt unguri însuşi poporul luptător al Românilor din Transilvania. Manifestările naţionale din veacul al nouăsprezecelea şi până la Unire, s'au desfăşurat sub această denumire. Fără a fi un partid propriu zis şi fără alt program decât ideia rezistenţei de rasă, noi am ocrotit subt acest drapel toate curentele de simţire care nu erau negaţiunea unui ideal naţional. Se găseau deci alături oameni de toate nuanţele: conservatori, democraţi şi chiar socialişti. Se înglobau diverse teorii, subordonate însă toate dogmei unice, care era: solidaritatea naţională în faţa străinilor. A fost o atitudine logică, necesară. Ea se justifica până în momentul, când libertatea naţională fiind câştigată, dislocarea unui popor în diverse partide ar fi trebuit să urmeze ca o necesitate a unei evoluţii politice normale. Ce se întâmplă însă? O parte din oamenii cu rol politic în Ardealul de ieri, înconjuraţi de câţiva neofiţi, — clientela cunoscută a tuturor bucătăriilor de partid, — se cred datori să întârzie în faţa istoriei cu un sfert de ceas normalizarea vieţii noastre politice. Sub dubla conducere a d-lor Al. Vaida şi I. Maniu — o reminiscenţă postumă din vechiul Doppel-Adler dela Viena,— se încearcă continuarea unui partid politic în Ardeal, având la bază numai ideia unei singularizări teritoriale. Sprijinit deci pe-un rezon geografic, al unei geografii ce nu mai există, fără a mărturisi măcar tendinţa de separaţiune sau autonomie, ca bunăoară autonomiştii croaţi sau slovaci, partidul numiţilor corifei, oprindu-se la graniţa de ieri, doreşte pentru împrejurări cu totul schimbate, să perpetueze o solidaritate provincială. Orfan de orice doctrină, neinvocând în multele sale memorande decât punctele dela Albalulia, care voiau să cuprindă principiile politice ale unui *popor*, nu programul unui *partid*, comitetul executiv dela Cluj este depozitarul mai multor curente şi inspiraţii politice. Dela conservatismul cel mai îndărătnic, până la cele mai avansate teorii sociale, se agită aici toate părerile ca într'o discuţie de seminar. Lipsit de conducerea unei personalităţi cu voinţă şi autoritate, ciudatul areopag e mânat de-un oportunism frivol, gata să cadă de acord cu orice partid politic, fiindcă simpatii se adăpostesc aici pentru toată lumea. Eclectismul acesta însă e fatal, curentele se paralizează reciproc şi rezultatul este punctul mort: *inacţiunea*. Astfel se explică tratările domnilor dela Cluj cu toate partidele, făgăduinţele unor membri de-a încheia acorduri după preferinţele lor şi permanenta neputinţă de-a se hotărî într'o direcţie oarecare. Avem în

faţă deci o vină organică, un mare defect de naştere, o jalnică slăbiciune de concepţie.

Fără a încerca să stărui în mod special asupra tratativelor recente cu partidul poporului, de care m'am desinteresat, fiindcă n'am crezut în reuşita lor, se poate spune în toată liniştea că şi de astădată procesul de neutralizare a curentelor din comitetul partidului naţional şi-a produs un nou certificat.

Astfel fiind lucrurile, cetitorul se întreabă: Ei bine, atunci cărei împrejurări se datoreşte aparenţa de coheziune a acestei grupări, care este chiagul variatului mozaic de opinii? Răspunsul s'a mai dat: ca psihologie este rezultanta desrădăcinării sufleteşti pe urma ravagiilor unei culturi străine, iar ca raţionament logic avem în faţă impulsul unui mănunchiu de oameni, de-a nu lăsa din mâini exploatarea materială a unei provincii. Imbinându-se deci, o specială stare sufletească cu un mobil material bine determinat, orice consideraţii de doctrină se dau la o parte, solidaritatea vremelnică a consorţiului se menţine, — înfrăţindu-se, la trei ani după unire, toate sforţările lui într'o unanimă şi consecventă defăimare a regatului român cu instituţiile şi cetăţenii lui...

Este cum vedem, o stare de anomalie, în care incoherenţa şi instinctele rele au creat o atmosferă grea şi insuportabilă. Politiceşte, însă, de trei ani încoace, partidul naţional din Ardeal este în plină agonie. De-atunci şi până astăzi, prin nenumăratele isbucniri nu face decât să dovedească starea de criză în care se găseşte şi care va lua sfârşit.

Criza a devenit însă tocmai acum acută pe urma eşuării discuţiilor îndelungate cu partidul poporului. O fuziune, pe lângă înlăturarea caracterului regional şi pe lângă restabilirea unor raporturi cordiale la aproape unanimitatea lumii intelectuale din Ardeal, ar fi însemnat şi-un pas înainte spre eşirea din opoziţia permanentă, deci un pas spre o politică constructivă. Nerealizându-se această sinceră şi cinstită frăţie, — care nu se putea înfăptui, decât dacă, un simţ precis al realităţilor politice şi-o inimă largă ar fi înlocuit orientările provinciale şi şiretlicul burghez, — partidul d-lui Iuliu Maniu a ajuns într'un colţ de perfectă izolare. Căci ce semnifică ruperea relaţiilor cu toate taberele de opoziţie şi „preliminarul de acord“ încheiat cu ţărăniştii, pe care „comunicatul oficial“ de deunăzi îl lansează cu o atât de candidă timiditate? Este începutul lichidării... Ar fi o singură eşire, fuziunea cu partidul d-lui Miha

lache, dar pentru aceasta nu vor fi de căpătat elementele latifundiare și bancare, care în faimosul comitet „de o sută“ au avut totdeauna o puternică repercusiune...

Deci, luptând cu guvernul și desfăcut de orice legătură cu opoziția, fără perspectiva unei opere pozitive, pierzându-se într'un criticism steril, înăcrind pe partizani și tocind ascuțișul vorbelor, pornit pe povârnișul exagerărilor pe care bunul simț le refuză, partidul a cărui legitimitate istorică s'a încheiat în ziua unirii la Alba-Iulia, se găsește în ajunul pulverizării sale, — trăgând după sine în prăpastie, pe lângă creditul politic acordat ardelenilor de către opinia publică și o serie de planuri luminoase care ținteau să ducă mai repede la izbândă soarta plăpândei democrații românești...

Firește, înmormântările nu sunt lipsite niciodată de oarecare tristețe.

Cu acest prilej, destulă lume aici în Ardeal, resimte atmosfera posomorîtă de care nu e strein nici autorul acestor constatări, căruia într'o măsură mai modestă, de sigur, nu i-a lipsit sentimentul de mândrie... regională. Dar istoria a fost și rămâne implacabilă, ea distruge aparențele, dă curs liber energiilor reale și înlătură din drum obstacolele care se pun procesului de circulațiune normală în rezervoriul de forțe al unui neam; a înțelege legile ei înseamnă a câștiga un prilej de liniște morală și-o tendință de echilibru în munca de toate zilele.

15. X. 1922.

ŞCOALA DOMNULUI MANIU

Un mare eveniment are totdeauna ceva de reflector, luminează toate ungherele dosnice şi arată aspectul adevărat al lucrurilor. Incoronarea dela Alba-Iulia, cu puternica sguduire ce-a lăsat în sufletul românesc, a avut acest dar de-a ne lămuri multe chestiuni de detaliu. Intre altele a scos la iveală şi rostul real al aşa zisului partid naţional în sufletul maselor populare din Ardeal.

Se cunoaşte atitudinea luminaţilor bărbaţi. După hotărîrea de a nu se duce la Alba-Iulia, au făcut totul ca lumea de-aici să boicoteze încoronarea. Incapabili să se ridice la înălţimea acestui moment, dincolo de meschinăriile trecătoare, ei au făcut totul ca să-l trivializeze. Au născocit teorii de drept contestând legalitatea actului, au lansat manifest către popor şi-au trimes emisari la sate îndemnând pe ţărani să nu se mişte dela casele lor. Mai mult: au împrăştiat svonuri tulburi, ca să excite fantezia populară cu pretinsele primejdii care ar pândi din umbră... Cu un cuvânt, s'a făcut o straşnică sforţare, ca românismul de aici să se izoleze de sărbătoarea neamului.

De sigur, istoria va fi implacabilă când va vorbi la timpul său de această pagină înăcrită a luptelor noastre politice. Cât de minuscule vor apare sub ciocanul ei nemilos acele fărâmituri de oameni care s'au tras în căsuţa lor de melc, atunci când destinul unui popor tresărea de-o măreţie necunoscută încă... Până la această judecată însă, care cu fulgerele ei postume nu poate tulbura suflete pozitive, călăuzite de logica prezentului, până la osânda de mâine sdrobitoare şi irevocabilă, opinia publică din Ardeal s'a însărcinat să dea răspunsul imediat, fără nici o ezitare.

In adevăr, ţărănimea noastră cu instinctele ei sănătoase a resimţit pe toată linia sfinţenia clipei. Au fost zadarnice târguielile

avocaţilor politici, zadarnice reţelele de intrigi şi bârfeli. Demagogia cu această ocazie, a fost călcată în picioare ca o sdreanţă murdară. Săteni în haine albe s'au ivit cu miile la Alba-Iulia, ca să salveze cu însufleţirea lor senină pe seama posterităţii obrazul nostru, cruţând un colţ de ţară de stigmatul nepriceperii şi ingratitudinei. Cetele lor vioaie oricât de mult le-a mascat un aranjament greoi şi un rău plasat spirit poliţienesc, şi-au strigat entusiasmul în faţa suveranilor cununaţi cu ţara. Răspunsul l-a dat Ardealul cu deplină vrednicie, şi cum s'a întâmplat deatâtea ori aici, tot ce-au stricat o seamă de „*domni*“ a fost dres de către mulţime... Cine vrea să facă analize şi să tragă concluzii din acest fenomen e la largul lui, căci poate lămuri destule lucruri punându-le la cântar; demnitatea acestui colţ de pământ însă şi-a găsit expresia ei luminoasă.

Cu toate acestea am nesocoti realitatea dacă n'am recunoaşte că glasul protestator pornit din „comitetul de-o sută“ dela Cluj n'ar fi avut nicăiri ecou în Ardeal. S'a găsit o tagmă de oameni, care, nu numai au acceptat concepţia d-lor Vaida-Maniu, dar au şi popularizat-o în toate părţile. Este aproape unanimitatea presei ungureşti din Ardeal, la care în timpul din urmă politica d-lui Maniu începe a face şcoală. Apropierea elementelor şoviniste maghiare de fruntaşii noştri „naţionalişti“ a devenit tot mai intimă în timpul din urmă. In măsură ce se accentuiază veleităţile autonomiste împotriva „regăţenilor“, o seamă de unguri prind curaj şi, pripiţi ca totdeauna, încep să-şi afirme sgomotos solidaritatea cu protectorii *Patriei* din Cluj... Frăţia de arme s'a pus în evidenţă, cu deosebire acum, cu prilejul încoronării. Cele mai multe ziare de-ale lor au adoptat teoria constituţională a d-lui Maniu, — teoria curentă de altfel a istoriei maghiare, de unde a copiat-o savantul domn Boilă, — că nefiind noua constituţie votată încă, încoronarea nu se poate îndeplini, regele fiind nevoit să jure pe constituţie. Pe această temă s'au brodat în publicistica ungurească nenumărate articole, afişându-se o perfectă congenialitate cu fostul preşedinte al Consiliului Dirigent. Fireşte, tandreţa aceasta impune şi îndatorirea, ca paralel cu osanalele ce se aduc noilor tovarăşi, adversarii lor să fie loviţi de-acea avalanşă de injurii recente la adresa celorlalte partide româneşti din Ardeal şi specialele burzuluiri împotriva ardelenilor din partidul poporului...

Toate comentariile acestei prese asupra încoronării sunt făcute într'un admirabil unison cu organele partidului naţional, este exact

aceiaș mentalitate, aceeași doctrină, aceleași simțăminte. Sunt însă și accente particulare ale publiciștilor unguri, din care se întrevăd speranțele ce nutresc dânșii pe urma acestei colaborări. Iată d. ex. un fragment smuls la întâmplare dintr'un articol comemorativ *(Keleti Ujság,* 15 Oct.), în care se reflectă ca într'o oglindă limpede programul simpaticei tovărășii. Vorbind de noua constituție pe care o reclamă împreună cu d. Maniu pentru încoronare, publicistul *Paál Árpád,* scrie: „Pentru noi sărbătoarea încoronării nu va fi decât într'o constituție care va acorda drepturile naționale și libertățile de stat tuturor popoarelor de pe întinderea noului teritoriu al Ardealului. Această constituție va recunoaște aici deosebitele vieți naționale, și, din complexul acestor vieți naționale va zidi noua temelie de stat. Până când această nouă orânduire de stat, menită să înțeleagă și validiteze soarta tuturor popoarelor, nu va avea loc, până atunci nici poporul românesc din Ardeal nu poate vedea în încoronare consfințirea alcătuirii noi de stat; până atunci și el simte că e dator cu aceste libertăți naționale nouă și altor națiuni minoritare, tocmai în interesul unității lui naționale și siguranței lui veșnice. Noi tocmai în această conștiință populară a datoriei față de noi, găsim și cauza adâncă a faptului că la actul încoronării nu iau parte tocmai acei conducători ai poporului român din Ardeal, care au avut mai mult meritul istoric de-a fi declarat unirea ce a înfăptuit noile hotare. *Onoarea, dreptatea* și *mărinimia istoriei strălucesc în acel gol pricinuit de lipsa lor la sărbătoarea încoronării. Noi, trebue să înregistrăm cu recunoștință această strălucire a conștiinței istoriei, fiind o făgăduință că va mai fi pe seama noastră aici, în România, o încoronare cu importanță de drept public, care va cuprinde în sine voința și împărtășirea noastră națională!...*"

Nu e nevoe să reproducem mai departe prețiosul document, ca să vedem în ce ape se scaldă această prietenie, și înțelegem prea bine „*recunoștința*" de care vorbește d. Árpád Paál. De-asemenea nu ne mirăm că școala d-lui Maniu a prins așa de repede la o seamă de confrați unguri, înfierbântând anumite temperamente cam imaginative și trezind fel de fel de viziuni fericitoare. Trebuie însă să regretăm sincer, că și după atâtea vicisitudini ale istoriei se găsesc oameni ca compatrioții noștri unguri, care, izolându-se de realitate, în loc de-a-și căuta un echilibru cu *integritatea* neamului românesc, chemată să determine destinele acestui stat, sunt mai

bucuroşi să încerce aventuri alături de fracţiuni orbite de patimă, dar neputincioase să înfăptuiască asemenea combinaţii fanteziste...

Cât priveşte pe foştii „miniştri“ dela Sibiu şi Cluj, lumea să urmărească şi să aprofundeze acompaniamentul de mai sus, să cântărească penibila amiciţie, să cerceteze rosturile acestei dualitaţi şi să tragă concluzii în clasarea definitivă a oamenilor.

Poporul maghiar nu are nevoe de subterfugii meschine, ca să-şi câştige plenitudinea drepturilor politice şi culturale. Sentimentul nostru de dreptate i le va acorda, îndeplinind un act de înţelepciune şi necesară prudenţă. Pentru aceasta însă trebue consimţământul *neamului românesc,* dincolo de anumite frecări regionale. A prinde deci, chestiunea ungurească din Ardeal la remorca corăbiei foarte sbuciumată a celor „o sută“, a manifesta pe repezeală bucurii premature pe urma unor divagaţii ale unor domni scuturaţi de frigurile puterii, şi a lansa din acest prilej teorii subversive, — nu este o politică inteligentă şi nu poate decât să întârzie opera spiritelor generoase dela noi.

Despre şcoala d-lui Maniu nu mai avem multe cuvinte de zis. Intemeiată pe ideea de-a exploata anumite revendicări regionale pe care nu le poate pune de acord cu adevărurile organice ale vieţii noastre de stat, această îndrumare îşi sporeşte zi cu zi simptomele bolnăvicioase. După-ce printr'un provincialism nesăbuit a isbutit să se retragă într'o infructuoasă singurătate politică, astăzi, preşedintele „partidului naţional“ apare la braţ cu străinii, în al căror suflet coroana noastră dela Alba-Iulia a reamintit cu amărăciune splendorile apuse ale coroanei sfântului Ştefan.

Fixăm pentru opinia noastră publică această nouă etapă şi punem punct.

29. X. 1922

O FRĂȚIE DE ARME

In articolul „Școala d-lui Maniu“ se vorbește de apropierea din ce în ce mai intimă între partidul național din Ardeal și o seamă din conducătorii șoviniști ai ungurilor noștri. Se arată înrudirea de doctrină dintre cele două curente manifestate în fața încoronării.

Din nenorocire, această frățietate se întărește tot mai mult și, ce e mai dureros, trece de hotarele României întregite, trezind un puternic ecou la Budapesta. In căutarea lor de argumente pentru a întreține ideia revanșei, vecinii noștri din Capitala de pe malul Dunării, consecvenți unui romantism morbid, scormonesc incontinuu întâmplările de-aci. In timpul din urmă s'au obișnuit să înregistreze în presa lor, cu o simpatie nefățărită, toate injuriile repezite de către domnii de la Cluj impotriva regatului român. Firește, recenta atitudine de protestare împotriva încoronării și în special teoria constituțională lansată din arsenalul „naționalist“ a umplut de bucurie tabăra lui Horthy. In curând parlamentul maghiar se va ocupa de manifestațiile d-lui Maniu întrunind, după cum se vede, unanimitatea de simțire a colegilor săi de odinioară.

Dar iată ce relatează în această chestiune ziarul *Keleti Ujsag* din Cluj, din partea corespondentului său dela Budapesta, cu data de 17 Oct.— : „Ludovics Szilágyi, distinsul deputat al părților bihorene rămase ungurilor, a publicat o declarație în ziarul *Budapesti Hirlap* în care analizează chestiunea încoronării dela Alba-Iulia. El își exprimă părerea că dispozițiile guvernului român pentru încoronare s'au luat pe baza unor justificări, care se împotrivesc spiritului din tratatul de pace; guvernul român dorește să fiinţeze alipirea Ardealului ca o faptă de cucerire, pe când între Ungaria și România era stare de armistițiu și pace, când adunarea națională

dela Alba-Iulia, în temeiul dreptului de liberă dispoziție a popoarelor a proclamat alipirea Ardealului la România. *Simbolizarea deci la încoronare a câștigării Ardealului pe calea armelor, înseamnă totodată și tăgăduirea hotărîrilor dela Alba-Iulia, prin care se asigură drepturile minorităților.* **Memorandul partidului național român, justifică toate acestea și de-aceia la sfârșitul interviewului său, Ludovic Szilagyi declară că în ședința de Vineri a adunării naționale maghiare va lua cuvântul în chestiunea încoronării dela Alba-Iulia, făcând cunoscut și manifestul d-lui Maniu".**

Am tradus corespondența din Budapesta, comentarul să-l facă toți bunii români. Bariera ori-cărui partid politic e prea strâmtă ca să poată fi invocată atunci când vine vorba de adevărurile organice ale existenței noastre. Punând deci la oparte orice considerații de partid, privind în față numai interesele superioare ale patriei, cântărind în sufletul nostru numai suprema dogmă a unității naționale, întrebăm opinia publică, dacă nu este evidentă prăpastia spre care a apucat fostul „Consiliu Dirigent", îmbrățișat cu atâta căldură de dușmanii țării?

Așteptăm cu nerăbdare să citim darea de seamă asupra ședinței de Vineri din parlamentul maghiar, ca să ne edificăm și mai mult.

Până atunci reținem frăția de arme și sentimentul care ne încearcă în fața ei, este o sinceră tristețe fără cuvinte....

P. S. Așteptata ședință a adunărei naționale s'a ținut, și ziarele au înregistrat răsunetul interpelărei lui Szilágyi. D. Iuliu Maniu se poate felicita. „Memorandul" său n'a prea fost gustat la București. A avut însă mare succes la Budapesta....

29 X. 1922

SCĂDEREA DE PRESTIGIU A ARDEALULUI

Niciodată nu mi-a fost dat în viață să asist la o mai sguduitoare acțiune a legendei în sufletul deaproapelui, ca acum trei ani când cu verificarea mandatului d-lui Iuliu Maniu, în cel dintâi parlament al României întregite. Scena a fost în adevăr impresionantă. La pronunțarea numelui d-lui Maniu, Camera întreagă ca atinsă de o baghetă magică a tresărit, deputații s'au ridicat în picioare din toate părțile, barierele partidelor s'au frânt și-o frenetică însuflețire unisonă s'a revărsat subt vasta cupolă a Ateneului....

Era legenda, perfida legendă cu tot cortegiul ei de străluciri mincinoase,

Mi-aduc aminte, un sentiment de sinceră compătimire m'a cuprins în mijlocul bucuriei generale. Eram dintre puținii oameni care stăteau pe-acele bănci, conștient, că Parlamentul țărei mele și cu el întreaga opinie publică era prada unei urâcioase mistificări. După o observație migăloasă de două decenii și, mai ales după confirmările recente dela prezidența Consiliului Dirigent, conștiința mea îmi spunea limpede că șeful partidului național nu are nimic din stofa marilor îndrumători politici, nimic din rostul deschizător de drumuri la zile de mari răspântii. De-aceia mă biruia tristețea și resimțeam în suflet o penibilă apăsare morală. Mă gândeam cum bietul popor românesc după atât amar de suferințe tot își mai permite încă luxul iluziilor optice, pentru-ca, nu peste mult, experiența lui îndurerată să înregistreze o nouă decepție. Priveam împrejur, vedeam obraji congestionați de entusiasm, aspecte curate de emoții patriotice risipite cu profuziune de dragul unei himere și-am părăsit incinta Camerei copleșit de sensația antipatică pe care ți-o lasă totdeauna pălmuirea brutală a adevărului...

Subt răscolirea acestor reflecții am luat parte atunci la discuțiile comitetului executiv al partidului național, care în obișnuitele ședințe interminabile examina și nu mai isprăvea cu situația

politică a țării. Pentru ori-ce spirit limpede se vede drumul care era de urmat. Vechiul regat era la un punct nou al evoluției sale politice. Obosit de jocul destul de frivol al partidelor politice din trecut, sufletul înviorat de bucuria proaspătă a unirii se îndreaptă spre Ardeal, acordându-i un nelimitat credit politic, exagerând proporțiile, nesocotind realitatea și acceptând salvarea dela frații desrobiți. Era în adevăr un aspect unic de autoflagelare la toți oamenii conducători ai României vechi, care subt impulsul opiniei publice păreau a se da la o parte, asociindu-se și dânșii la ecoul general: *Să vie ardelenii!* Era evident, că o astfel de platformă politică rar oferă istoria unui neam. In asemenea împrejurări, ce-ar fi fost mai logic, pentru un om conștient de propria valoare și dornic să-și realizeze planurile constructive, decât hotărîrea bărbătească de-a lua în mână frânele conducerii și a începe în ceasul potrivit opera pozitivă? Aceste constatări erau înțelese de toți și, dacă nu mă înșel, alături de alții, le-am făcut și eu însumi obiectul unei analize stăruitoare...

Domnul Iuliu Maniu n'a îndrăznit să ia răspunderea situației. După aplauzele frenetice ale Camerei, după sgomotoasele manifestațiuni de pretutindeni, înconjurat astfel din toate părțile, de-o bună voință unanimă și susținut de toți prietenii, era chemat la cârmă ca un salvator al neamului. Bietul nostru coleg, era atât de mic atunci!.. Cu-o candoare de timiditate inocentă, înlăturând insistențele partizanilor, neînțelegând că sunt cărțile Ardealului pe care le joacă cu nehotărîrea lui, fără să deschidă vre-o perspectivă, fără să lumineze vre-un orizont, redevenit într'ai lui numai stângaciul avocat provincial, ascunzându-și ambiția după o aparență de modestie banală, în neputința absolută a unei explicații politice, s'a declarat incapabil să formeze guvernul și a împins pe planul întâi, cum se știe, personalitatea imprecisă a d-lui Alexandru Vaida.

A fost primul moment de destrămare a legendei. Opinia publică a înghițit pilula amară, încercând o vădită depresiune.

* * *

Guvernarea haotică care a urmat e o pagină cunoscută de toți. Lipsit de ori-ce program de acțiune, desorientat în problemele interne, afișând un cras diletantism de fie-care clipă, guvernul d-lui Vaida a risipit în câte-va luni de zile tot capitalul politic al Ardealului, acumulat decenii dearândul în sufletul acestei țări. Câteva acte de guvern, câteva pășiri parlamentare de pe banca

ministerială, câteva certificate de gospodărie ciudată au fost deajuns ca lumea să sufere o dureroasă și rapidă rectificare... Aparențele acestei cârmuiri care însemna o necontestată diminuție cerebrală față de trecut și-o reală scădere de ordin moral, — pe lângă o stricăciune adusă țării, măcinau zilnic prestigiul ardelenilor în noua așezare de stat. Pe urma decepției sdrobitoare s'au îngropat credințe frumoase și-a revenit în circulație ierarhia valorilor de ieri.

Care-a fost rolul d-lui Iuliu Maniu pe vremea când și-a împins partidul la guvernarea țării, lăsându-i toate răspunderile și neluând d-sa personal nici una din ele asupra sa? Nu cunoaște nimeni acest rol. Afară de câteva cuvinte anodine la tribună, afară de sfaturile spuse în umbră și la ureche, gândirea partidului n'a fost cu nimic fructificată. Dorind a perpetua, parcă, ideia guvernării sale dela Sibiu, dintr'un spirit de inerție sau cu un scop lăturalnic nemărturisit, d-sa și-a menținut și pe mai departe calitatea de președinte al Consiliului Dirigent, până în ziua când, propriul său partid împotriva voinței șefului a hotărît cu multă energie desființarea acestui organ inutil.

Neluând parte la guvernare atunci când partidul său girà afacerile țării, care este măcar rezultatul acțiunilor d-sale, în opera de canalizare și coordonare a curentelor politice din țară? A apropiat în acest timp partidul național de alte formațiuni politice? a încheiat acorduri favorabile? a creat legăminte pentru ziua de mâine? — Nimic nu se știe, nimic nu se vede.

Când guvernul d-lui Vaida în stare anarhică generală a trebuit să plece dinaintea steagului roșu care se agita pe calea Victoriei, conștiința publică a rămas amărâtă ca trezindu-se din beția unui vis plin de făgăduinți.

Al doilea moment, când a fost sfâșiat vălul de vraje al legendei.

* * *

Desfășurarea de mai târziu este încă în amintirea tuturora. Partidul național, grație unei conduceri acefale, a mers înainte din greșală în greșală, din pierdere în pierdere.

Călăuzit de pofte mari și de inteligențe mici, s'a cufundat văzând cu ochii într'o singurătate politică stearpă pentru el, păgubitoare pentru țară. Aruncându-se în opoziție pe vremea guvernului Averescu, la ale cărui alcătuiri pozitive n'a luat parte, profesând în Parlament un criticism sgomotos, copiat după obstrucțiile dela Budapesta, călcând în picioare tradițiile de cuviință și distinsa

sfială ardelenească, matadorii d-lor Vaida-Maniu au răspândit o impresie stranie cu atitudinea lor. Din acest timp li se trag și primele începuturi de veleități separatiste. Prinși de valul unei opoziții înăcrite, nemulțumiți că nu participă la guvernare în care se obișnuiseră să vadă o ploae de beneficii pe vremea Consiliului Dirigent, acești patrioți ai Ardealului de ieri, au socotit că la doi ani după unire pot acoperi cu insultele lor țara-mamă cu toate așezămintele ei. Va rămâne, în adevăr, sarcina istoriografului de mâine să descifreze psihologia tulbure a acestei nematurități politice, dublată de-o penibilă ingratitudine morală.

Paralel cu cele dintâi sughițuri de regionalism s'au prezentat și grave simptome de manie a *pertractărilor* la adversarii noștri. Trebue să recunoaștem în această ramură de activitate aptitudinile netăgăduite ale d-lui Iuliu Maniu. D-sa în cei trei ani dela alipirea Ardealului, numai mare risipitor de energie intelectuală n'a fost. In Parlament n'a venit nici ca spiritul codificator al necesităților naționale, cum îl indica rostul său de șef al unui partid, nici măcar n'a isbutit să dea sinteza limpede a trebuințelor unei provincii. Pierzându-se în preocupări mărunte, brodând o retorică sălcie pe un fond mohorît, n'a manifestat decât o permanentă predilecție pentru chestiunile de regulament. Toate luptele mari, în care se răscoleau pasiuni și se aruncau adevăruri crude, au trecut alături de d. Maniu, neputându-i smulge nici-un strop de căldură, nici-un accent de sinceritate. Păstrând aceiaș linie de corectitudine formală care nu angajază cutele adânci ale sufletului, cu aceleași aere de seninătate foarte vecină cu inocența de spirit, d-sa era într'o continuă rezervă, se tot păstra pentru ziua de mâine, pierzând din vedere că zilele trec, legendele se sfarmă și viața își cere zilnic jertfele ei implacabile. In schimb însă d. Iuliu Maniu a *pertractat* cu toată lumea. Ce strașnică elasticitate de principii și câtă desorientare nu s'au desprins din aceste târguieli. Timp de trei ani n'a fost partid politic cu care gentil, curtenitor, plin de atențiuni, șeful celor „o sută“ să nu fi lungit vorba asupra târgului. Liberalii n'au ajuns la preț, d. Iorga și-a manifestat repede oroarea pentru „debitanți de brînză“, generalul Averescu plictisit a pus capăt nesfârșitelor îngăimări, în vreme ce d. Mihalache cu o răbdare adevărat țărănească e la sfârșitul îndurărilor sale . . . In cursul acestor negoțuri, firește, partidul național din Ardeal, ca ori-ce marfă dusă prea des la târg, a suferit o neîncetată diminuție de prestigiu.

Lună cu lună, aproape zi cu zi, s'ar putea demonstra cu calendarul în mână curba pe care o descrie căderea unui organism dela culme spre prăpastie.

După toate aceste, ca atmosfera de îngropăciune să fie complectă, mai trebuia şi-un act de violenţă nesocotită a conştiinţei obşteşti, un moment de eclipsă totală a bunului simţ politic. Ni s'a dat cu prilejul încoronării prin abstinenţa partidului naţional şi ce-a fost mai rău, prin manifestul lansat cu atâta vâlvă. Cetiţi ziarele dela Budapesta cu toată beţia romantică stârnită de domnii Vaida-Maniu, cumpăniţi reconfortarea sufletească a duşmanilor noştri pe urma acestor ponegriri de ţară, pipăiţi inoportunul conflict cu Ungaria, în care ne-a târît grandilocvenţa regionaliştilor dela noi şi întrebaţi-vă cam ce a mai rămas din refrenul de-acum trei ani, când Camera României întregite s'a ridicat ca un singur om să aplaude în d. Iuliu Maniu ideia : „Să vie ardelenii ?“ . . .

Că şefii se mai sbat, comunicatele lor apar încă, celebrităţi de provincie mai răguşesc la adunări, în vreme ce fostul candidat de prim-ministru îşi face intrarea în Braşov în trăsură trasă de şase cai şi primeşte bucheţele de flori dela domnişoarele de acolo, toate aceste sunt perfect adevărate, dar seamănă grozav a înmormântare.

Legenda a murit. O undă de scepticism dureros s'a abătut în suflete după entusiasmul de ieri. Jucători hazardaţi au risipit o comoară. Ardealul, declasat politiceşte pe urma acestor risipiri, plăteşte scump răscumpărarea realităţii. N'ar fi nici o mirare, dacă subt presiunea acestor triste descoperiri postume, cutare bătrân cărturar ardelean, un venerabil canonic dela Blaj de pildă, parafrazând dictonul roman pe urma pierderilor lui Publius Quintilius Varrus, l-ar apostrofa pe şeful naţionalist cu accente de patetică tânguire cipariană :

— Ce-ai făcut cu legiunile Ardealului, domnule Iuliu Maniu ?

* * *

Desigur nu e o plăcere să faci aceste constatări şi cel care le scrie îndeplineşte o datorie de spovedanie publică ce şi-a impus, — înfruntând cu linişte droaia de supărări şi puhoiul de insulte. Dar, realitatea trebue privită în faţă. fiindcă pe ruinele legendei, este datoria noastră a celor de aici, să recucerim prestigiul Ardealului şi să dăm acestui colţ de pământ cuvenitul loc de cinste în conducerea politică a ţării.

12 XI. 1922

O LIMPEZIRE

Viaţa politică în aceste zile de început tulbure este un măcinis de energii, în care, biruinţa ideii iese greu la suprafaţă de după valul inform al frământărilor cotidiane şi astfel satisfacţiile morale pe care le oferă unui luptător sunt destul de rare.

Trebue să mărturisesc, că faptul contopirii partidului d-lor Vaida-Maniu cu resturile grupării defunctului Take Ionescu, pe seama noastră care am propovăduit dărâmarea graniţelor sufleteşti în noua alcătuire de stat, — este unul din acele rare prilejuri, când vezi triumful propriilor tale gânduri proectându-se în conştiinţa adversarului.

Să ne rezumăm în câteva cuvinte.

Opinia noastră publică şi cu deosebire lumea din Ardeal ştie că de trei ani încoace am preconizat părăsirea cadrelor regionale pentru politica Ardealului. De atunci şi până astăzi în mod răspicat am arătat la toate ocaziile că este antipolitică şi imorală concepţia de a păstra o organizaţie de partid, menită să perpetueze amintirea vechilor hotare. De asemeni am lămurit că izolarea provinciilor alipite de curentele politice din vechiul regat este o anomalie, care, trebuie să dispară şi că numai printr'o înfăţişare a energiilor de pe toată suprafaţa solului românesc, se pot îndruma în spre bine problemele mari ale consolidării noastre de stat. Am detestat deci regionalismul ca bază a unei doctrine de partid şi, ca o consecinţă a acestor idei programatice, am stăruit la înfiinţarea unui partid unic cu ramificaţii pe toată intinderea României întregite.

Cetitorii ştiu cum s'au desfăşurat lucrurile.

O luptă îndărătnică şi veninoasă am întâmpinat pentru aceste credinţe. Corifeii aşa zisului partid naţional n'au voit cu nici un preţ să iasă la larg, rămânând şi pe mai departe sguliţi după

frontiera de ieri. Cuvintele noastre, deopotrivă de curate și de logice, n'au trezit decât ură înverșunată și protestări violente. O campanie nesăbuită plină de sugestiuni vinovate s'a început aici împotriva țării românești. Atmosfera e și astăzi încărcată de patima risipită pe toate drumurile. Răsună încă în urechile tuturora retorica specială a regionaliștilor noștri. Noroiul a stropit în toate părțile, s'au exaltat instinctele cele mai josnice ale egoismului local, s'au evocat până și stările fericite ale regimului unguresc, — în vreme ce reprezentanții ideilor de unificare politică, am fost înfățișați ca *trădători* ai Ardealului, vânduți *„ciocoilor“*, prieteni ai *„lăcustelor regățene“*, și câte alte calificative n'au prăvălit asupra noastră aici în Ardeal, bâlbâiala unei romanități recente...

Ei bine, astăzi toate aceste s'au isprăvit.

După trei ani de împotrivire, după trei ani de chiot nebunesc cu care s'a răscolit pacea cinstită a masselor noastre populare, după întreg caleidoscopul de ingratitudini ale unor sclavi desrobiți, regionalismul d-lor Vaida - Maniu s'a lichidat în mod brusc, sediul partidului național s'a mutat la București, comitetul diriguitor s'a dublat cu oameni din vechiul regat, granițele fatale au căzut, amestecul s'a îndeplinit; cu un cuvânt doctrina noastră a fost adoptată de către detractorii de ieri și-a ieșit triumfătoare pe toată linia.

A biruit deci cuvântul pe care l-am semănat trei ani dearândul cu vreme și fără vreme, înfruntând munți de injurii și grămezi de calomnii. Sinceră sau nesinceră, dorită sau impusă de împrejurări, legătura s'a făcut, pecetluind în mod definitiv isbânda crezului nostru. Mult mai importantă însă decât evidenta satisfacție personală este, pentru noi, ideia că prin această promiscuitate, arma otrăvită a regionalismului a fost aruncată la camera de vechituri a politicei românești, dându-ne prilejul unei încrucișări de forțe din care nota meschină este pentru moment eliminată.

Toată recunoștința noastră deci, pentru încheierea acestui penibil proces de înțelegere tardivă. Atmosfera a devenit mai suportabilă, orizontul s'a limpezit, respirăm mai liber și reintegrată în normalitate lupta noastră merge înainte...

* * *

După aceste constatări să ni se dea voie să examinăm consecințele politice ale acestui act, rolul lui în echilibrul de forțe al vieții noastre de stat și, mai ales, noua îndrumare de program a

recentei evoluţiuni care a intervenit în tabăra colegilor mei de odinioară.

Intrucât priveşte raporturile de putere ale actualei conformaţii politice, contopirea partidului naţional cu aderenţii răposatului Take Ionescu nu aduce nici o schimbare reală. Cei cari cunosc situaţia ştiu că aşa zisul partid conservator-democrat nu este în realitate, decât un stat major al unei grupări fără rădăcini în opinia publică. Ca să vadă starea adevărată a lucrurilor cetitorii n'au decât să judece care a fost aportul electoral al takiştilor la toate alegerile, dela înfăptuirea unirii şi până astăzi. Vor vedea atunci că şi pe când trăia conducătorul lor, cu tot prestigiul lui personal, conservatorii-democraţi numai remorcaţi la partidele de guvernământ şi-au putut asigura două trei locuri în parlament. Dacă deci, cununia celor „o sută" cu takiştii a avut drept ţintă un spor de energie şi-o raliare de forţe în vederea înfiinţării unui puternic partid chemat să guverneze, atunci socoteala este profund greşită şi naivitatea provincială a ardelenilor a produs pe seama opiniei publice un proaspăt certificat eclatant...

Mai interesantă este însă chestiunea de culoare, care se revarsă asupra oamenilor dela Cluj, pe urma ciudatei împărechieri. O categorică îndrumare spre dreapta rezultă din această fuziune. Soarta vrea, parcă, să elucideze o serie întreagă de întrebări nedeslegate încă, intervenind cu sarcasmul ei implacabil pe toată linia. Bunii burghezi care până deunăzi au cutreerat Ardealul spumegând împotriva „oligarhiei" dela Bucureşti, aceşti domni pe care destinul îi copleşise în mod pripit de toate bunătăţile materiale, dar care în acelaş timp se lansau pe la toate adunările printr'un lux de „democraţie" turbulentă, astăzi, sunt cot la cot cu deţinătorii marei proprietăţi din România veche, cu toţi întârziaţii anahronici ai exploatării latifundiare din regatul de ieri. Cum se pun în sfârşit lucrurile la punct, dând putinţă lumii să vadă limpede pe ruinele tuturor lozincilor de circumstanţă aruncate în mulţimea încrezătoare. Câte minciuni cuvioase se frâng acum, câte grandilocvenţe se evaporează! Pentru a înstăpâni „democraţia" după care suspină atât de mult d. Iuliu Maniu, sau pentru a desrobi pe bieţii ţărani din vechiul-regat de dragul cărora se congestiona deunăzi la Cluj într'o adunare iubitorul lor Alexandru Vaida, — numiţii s'au unit cu Cantacuzinii nababi, găsindu-se alături de domnul Nestor Cincu, *singurul* om care în Constituanta dela Iaşi a votat pe vremea răz-

boiului împotriva împroprietăririi țăranilor... Dacă mai este un dram de cerebralitate în bietul nostru Ardeal, copleșit de-o trivială ipocrizie, atunci dela un capăt la altul se va resimți ecoul acestei diferențieri, sgúduind spiritele inerte și luminând cete de rătăciți.

E bine așa! Procesul de selecțiune merge înainte cu o preciziune crudă...

Suntem în fața unei limpeziri de situație, dureroasă dar bine făcătoare. Destinul ne acordă satisfacția lui cu amândouă mâinile. Cărturari ai țării mele, voi, cari în umbra satelor, subt povara svonurilor vinovate m'ați judecat poate, atunci când am primit frățeasca mână ce ne întindea cel mai mare proprietar de latifundii sufletești, generalul Averescu, idolul tranșeelor și al căsuțelor dela țară, — opriți-vă acum o clipă, admirați nobila tovărășie care s'a înjghebat între „*domnii*“ voștri și boierii dela București și pe deplin edificați, strigați din baierele inimei:

— *Trăiască democrația ardeleană!...*

3. XII. 1923

REABILITAREA ARDEALULUI

In zile tulburi opinia publică e prinsă lesne de exagerări. Lipsa de judecată cumpănită o întâlnim astăzi cu deosebire în domeniul politic, unde pasiunile se ridică mai mult la suprafață și întunecă orizontul. Lumea, astfel, nu lucrează cu valori pozitive și balansările de credință se văd la tot pasul. Intre altele viața politică e stânjenită de faptul că după patru ani dela unire încă nu ne cunoaștem îndeajuns și, diversele noastre provincii nu au o icoană limpede una asupra alteia.

Intre vechiul Regat și Ardeal sunt de pildă multe nedumeriri pricinuite de această neînțelegere reciprocă, pe urma căreia înregistrăm stări nebuloase și inoportune surprize. Nefiind la îndemână anumite puncte fixe de orientare, părerile cele mai ciudate se cuibăresc în mintea multora și legendele sunt la ordinea zilei. Iată de ex. valoarea politică a Ardealului, prin ce evoluții repezi a trecut în ultimii ani în opinia publică de peste munți. Vă aduceți aminte, cum în lunile de miere ale unirii, axioma curentă la București era: *Să vie ardelenii*. Sila de partidele istorice ale României vechi, dorința de mai bine și mai ales necunoașterea complectă a împrejurărilor de-aici au dat curs acestui miraj strălucitor. Prestigiul Ardealului în politica românească era covârșitor atunci și o aureolă încununa pleiada conducătorilor dela Sibiu. A venit guvernul d-lui Alexandru Vaida și în patru luni s'a produs o prăbușire teribilă. Au fost deajuns câteva acte de guvernământ dictate de-un cras diletantism, câteva pășiri nechibzuite la Cameră, ca lumea pripită să-și schimbe radical părerea. De-atunci și până astăzi în măsură ce se sacrifică distanța între anumiți fruntași politici ardeleni și cercurile din Regat, prețuirea Ardealului, judecat după sensații fugitive și confundat cu o seamă de oameni aruncați

la suprafaţă de capriciul sorţii este în permanentă scădere. Valorile acestei părţi de ţară cad tot mai jos la bursa politică.

Vina principală o poartă, de sigur, îndrumătorii aşa zisului partid naţional, cari, au proectat propriul lor discredit asupra Ardealului, făcând să se reverse antipatia pentru dânşii asupra unei provincii întregi. Dar vina mai e şi în absoluta lipsă de competenţă cu care se urmăresc de obicei la Bucureşti frământările de la noi, în nepriceperea cea mai desăvârşită a împrejurărilor de-aici, care înlocuieşte cu un impresionism maladiv calculul realităţilor.

Ar fi un mare păcat să nu risipim cât mai curând o atmosferă factice care naşte incertitudini, dar mai ales e datoria noastră să salvăm aspiraţiile legitime ale acestui pământ, compromise de anume reprezentanţi pe cât de nepricepuţi pe-atât de vremelnici. Ardealul trebuie reabilitat pe urma penibilelor greşeli ale unor profesioniști politici, smulgând în mod radical aparenţele vinovate şi punând opinia publică în faţa preciziunilor binefăcătoare.

* * *

Greşeala de căpetenie a lumii politice din Regat, în judecarea Ardealului, este că necunoscând stările noastre a aşteptat de-aici personalităţi salvatoare, oameni de mâna întâi, meniţi să ia din primele momente conducerea României unite şi s'o ducă la liman.

Dacă s'ar fi ştiut cât de cât luptele noastre de subt regimul unguresc, atunci s'ar fi degajat realitatea crudă în ochii tuturora. Individualităţi excepţionale Ardealul românesc n'a dat în cele din urmă decenii, pe terenul politic. Fruntaşii acestor vremi, în care ni s'au măcinat subt apăsarea Budapestei cele mai de seamă energii naţionale, n'au depăşit proporţiile modeste ale obişnuitelor figuri provinciale, predestinate unor acţiuni locale, dar fără nicio pregătire pentru o conducere de stat. O cât de sumară cunoaştere a trecutului politic recent din Ardeal, fixând cadrul real al valorilor, ar fi cruţat opinia publică de dureroase decepţii şi triste desamăgiri, înlăturând dela început iluzia că bunăoară d. Iuliu Maniu dela Blaj, cu însuşirile pe care nimeni nu i le contestă, ar putea deveni într'o zi îndrumătorul politic al României, sau d. Alexandru Vaida cu mijloacele intelectuale de care dispune, un reprezentant chemat al chestiunilor noastre externe.

Problema trebuie privită subt raportul determinismului implacabil al rosturilor noastre de viață din Ardealul de ieri. In situația specială în care ne găseam subt unguri nu numai că nu se puteau scoate la iveală personalități de planul întâi, dar chiar înjghebarea unei clase conducătoare se lovea de cele mai grele obstacole. Subt pumnul de teroare al Ungariei moderne, poporul nostru era aproape desființat politicește, neputând câteva milioane să trimită decât un mic mănunchiu de oameni în parlamentul de pe malul Dunării. Imprejurările de viață erau mici, orizonturile coborîte, continua izolare de aparatul puterii de stat condamna forțele la irosire. Cărturarii noștri împinși la puținele profesiuni libere trăiau în relații economice reduse și lupta grea pentru nevoile materiale curma avânturile sufletești. Adăogați la toate aceste ravagiile metodice ale culturii ungurești în mințile noastre. S'ar putea scrie întunecate tragedii ca să se înțeleagă groaznica temniță intelectuală în care am tânjit, picurarea continuă a otrăvurilor străine care au falșificat un patrimoniu de gândire și au produs o mentalitate hibridă cu toate consecințele ei. Gândiți-vă, în ce condiții de desvoltare intelectuală a trăit un neam întreg aici, cu patru licee, fără un singur teatru, mulțumindu-și exigențele de artă cu naivitățile diletanților din comediile răposatului Iosif Vulcan, fără o școală superioară în limba lui, fără un tablou, fără nici un impuls care să vie din culmile de simțire ale umanității. Judecați această îndurerată Sahară lipsită nu numai de flora particulară a culturii românești, dar ferită de atribuțiile cele mai elementare ale unei civilizații superioare și, veți ajunge la convingerea că în aceste deplorabile condiții de existență nu se putea înfiripa o societate diriguitoare, cu scrupule deosebite de gust și cu subtilități de inteligență. Fatalitățile acestui microcosm strângeau ca niște chingi de fier toate spiritele, presiunea lor se resimțea la tot pasul, minusculele tipare provinciale modelau gândul și mintea recădea în tresăririle ei ca o biată pasăre rănită. Ei bine, cum vreți atunci, ca avocatul dela Dicio-Sân-Martin, a doua zi după unirea cu Regatul, venit pe arenă proaspăt dintr'o neagră pușcărie intelectuală, să ia aspectul unui mare om de stat cu largi orientări de cugetare politică și cu pretenția de a urca imediat în tren, ca să trateze la Forreign-Office-ul din Londra cu d. Bonar Law noua orânduire continentală și destinele celor patrusprezece milioane de români?...

Nu, asemenea inepții nu ne-au trecut prin minte celor cari cunoaștem pustiirea istorică a Ardealului nostru de ieri. Noi ne-am

dat seama că am fost prea nenorociţi, ca să putem produce exemplarele de lux ale societăţilor constituite. Din primele momente ale liberării noastre am recomandat deci, în politica fruntaşilor ardeleni, o atitudine de prudenţă şi espectativă, o perioadă de ucenicie chiar, pentru adâncirea problemelor de stat şi pentru cucerirea lentă a treptelor cari duc la vârful piramidei...

N'am fost ascultaţi şi soarta s'a răzbunat. Pe urma falşului de-o clipă s'au făcut rectificările categorice de mai târziu, adumbrind în treacăt şi altare scumpe nouă tuturora...

* * *

Orfan de-o elită a conducerii, poporul Ardealului are însă isvoare de energie, care-i asigură un rol hotărîtor în noua configuraţie de stat.

Cu toată lupta dusă împotriva stăpânirii ungureşti, sau poate tocmai din pricina acestei lupte, instinctele noastre de conservare s'au întărit aici. După o rezistenţă de secole, în care au fost sacrificate clasele suprapuse, veacul al nouăsprezecelea cu epoca lui de regenerare naţională, a găsit în Ardeal un neam viguros şi trainic. Revoluţia dela 1848 cu proporţiile ei largi este în ori-ce caz un luminos certificat de maturitate politică. Lipsită de-o aristocraţie parazitară, ţărănimea noastră, dând un caracter naţional revendicărilor ei economice, împroprietărită fiind subt absolutismul austriac care avea speciale motive de circumstanţă ca să reteze din latifundiile marilor proprietari unguri, s'a ridicat repede cu-o vitalitate admirabilă.

O îndrăzneală de iniţiativă, un spirit de independenţă au călăuzit satele noastre din Ardeal, aducându-le la înflorire şi bună stare. Din vecinătatea cu elementul german s'a desprins o bună pilduire seculară, care a introdus norme mai raţionale în îndeletnicirile agricole şi în acelaş timp a creat primele începuturi ale micului comerţ la noi, atât de frecvent mai târziu în judeţele mărginaşe cu vechiul Regat. Lupta cu statul ostil a păstrat într'o tabără integrală toate forţele, a dat naştere unei vieţi patriarhale, sănătoase în înfăţişările ei rustice, cu note de austeritate şi cu-o alvie sufletească mai adâncă. Biserica şi-a avut un rost covârşitor, preocupările abstracte ale maselor s'au accentuat, în vreme ce structura

particulară a statului poliglot lansa prin sine însăşi în sufletul mulţimii fermentul unui criticism virulent. Ideia naţională s'a întărit tot mai mult în aceste împrejurări, conştiinţa cetăţenească a crescut până la sacrificiul material benevol pentru necesităţile colective; dovadă sunt miile de şcoli primare susţinute un veac aproape din contribuţiile sătenilor. Pătura largă a populaţiei noastre rurale s'a ridicat în acest chip pe scara progresului, dând astfel nu numai un factor puternic al vieţii noastre de stat, dar şi icoane reconfortante de bună aşezare ţărănească la noi. Sunt de credinţa, că pe teritoriul Ardealului, în judeţul Sibiu, se găseşte cea mai înaltă expresie intelectuală şi fizică a ţărănimii de pe întreg solul românesc, sinteza cea mai pură a rasei noastre.

Pe acest temei solid s'au grefat aici începuturile unei mici burghezii în plină desfăşurare. Subt unguri situaţia nu era favorabilă pentru desvoltarea ei. Ţintuită în umbra satelor, îmbibată de cultura străină, suferind subt atmosfera duşmană a oraşelor cari se apărau împotriva valahilor intruşi, cărturarii noştri sunt pilde de dârză tenacitate, prezentând pe ici pe colo stigmatul fatal al privaţiunilor de odinioară. În noua patrie însă, această clasă îşi revarsă cu-o expansiune formidabilă energiile acumulate, năvălind cu-o sete neobişnuită în institutele de învăţământ şi trimiţând din primii ani trei mii de studenţi la Universitatea din Cluj.

Pe aceste două clase, între cari aici nu s'a produs încă o diferenţiare de interese, nici nu s'a săpat o prăpastie morală, se întemeiază puterea de viaţă a Ardealului. Această putere e mare, ori-cât de evidentă ar fi stângăcia ei începătoare pe arena politicei militante, unde n'a avut acces în timpul ungurilor. In înfăţişarea de ansamblu însă a noului stat român, *această lume* aduce netăgăduit un aspect de mulţime mai occidental, exigenţe culturale mai pozitive, o concepţie mai largă a libertăţilor cetăţeneşti şi-o educaţie mai veche a spiritului de datorie.

* * *

Aceste adevăruri trebuie să le pătrundă cercurile politice din vechiul Regat şi să tragă concluzii din ele.

Ardealul aşa cum este astăzi, cu actualul rezervoriu de energii nu poate fi socotit o cantitate neglijabilă pentru politica ţării. Este o neiertată greşală, care se va răsbuna amar, să se creadă că această parte de ţară mândră şi conştientă, pe urma unui trecut de

suferință înfruntat cu-o nobilă îndârjire, astăzi poate fi guvernată din birourile ministerelor fără a se ține seamă de trebuințele ei locale și, fără să se asculte un cuvânt de îndrumare hotărîtor din partea unor oameni chibzuiți de aici. In ori-ce caz gesturile tranșante ale unor guvernanți dela București, care tratează drept colonie o provincie pe deplin lămurită asupra propriei valori, sunt foarte deplasate, iar soluțiile repezi cu care se pronunță sentințe fără apel în cele mai dificile chestiuni de-aici, de către senini bărbați dela Capșa, sunt deadreptul ridicole.

Am ferma convingere, că înlăturată odată spuma antipatică a politicianismului sgomotos, care a desgustat lumea cu trivialitatea lui de bâlciu, se vor pune în valoare realele însușiri ale acestui popor, care vor contribui mult la echilibrarea vieței interne din tot cuprinsul țării.

Scuturându-se de avocații nechemați, Ardealul va ieși triumfător dintr'o eclipsă trecătoare, Ardealul se va reabilita.

21. I. 1923.

VOTAREA CONSTITUŢIEI

De câte ori s'a vorbit în aceste pagini de moştenirile sufleteşti cari apasă ca un blestem asupra minţii corifeilor din aşa zisul partid naţional al Ardealului...

De câte ori s'a vorbit şi cu toate aceste va trebui să mai stăruim încă pentru că infusiunea străinismului din trecut este factorul principal al atâtor desorientări de astăzi. Budapesta, cum ziceam dealteori, n'a murit încă în subconştientul atâtor sclavi liberaţi cari se agită subt ochii noştri şi impulsurile capitalei de pe malul Dunării strigă des din protestările lor...

Cetitorii şi-aduc aminte, cum din prilejul încoronării dela Alba-Iulia comitetul d-lor Maniu-Vaida, căutând un pretext de a alarma lumea, lansa teoria că solemnul act nu se poate îndeplini, de oare-ce suveranul trebue să jure pe constituţie şi constituţia nu este gata încă... Am arătat atunci că luminaţii noştri adversari sunt foarte străini de legile şi obiceiurile ţării, că încoronarea la noi este un act bisericesc şi nu constituţional şi că jurământul a fost prestat de către rege la suirea sa pe tron. Cuvintele noastre de lămurire însă au găsit porţi închise la eminenţii fruntaşi, în a căror judecată argumentele româneşti le măcina molohul nevăzut al Budapestei cu sugestiunile milenare ale coroanei sfântului Ştefan. Ei şi-au mers deci drumul înainte, şi-au comandat articolele din *Patria*, şi-au ticluit celebrul manifest şi şi-au zăpăcit partizanii, până în ziua când măreaţa sărbătoare s'a ţinut şi realitatea a tras dungă peste socotelile nechibzuite...

De-atunci, fireşte, ca şi înainte, se ţin lanţ certificatele de mentalitate ungurească.

Cea mai proaspătă tulburare de noţiuni iese la iveală acum

pe tema constituţiei, ce-a ajuns în faţa parlamentului. Problema, în mod firesc, a preocupat toate partidele. Ele şi-au fixat pe rând punctul lor de vedere, pregătind proecte speciale de care publicul a luat cunoştinţă. Partidul zis naţional, foarte puţin dispus pentru o operă de cerebralitate, mulţumindu-se numai cu valul tulbure al agitaţiilor populare şi limitându-şi exigenţele intelectuale la lungile exortaţii din „expozeurile" d-lui Maniu, nu s'a prea deranjat ca să-şi cuprindă într'un program aspiraţiile sale. In schimb însă cu un tapaj extraordinar a tulburat din nou liniştea bunilor aderenţi de pe Târnave cu neagra fantomă a constituţiei. De câte ori sunt întrebaţi de soluţii în marile probleme ale vieţei de stat, inocenţii patrioţi se umflă patetic: Vrem *democraţie*, sau: vrem *pacea socială*, sau: vrem *respectarea punctelor dela Alba-Iulia*... Nici o vorbă limpede însă dincolo de acest retorism de bâlciu, nici un program lămurit din care să se poată vedea cum se reflectă în judecata acestui areopag nevoile ţării.

Aşa e şi cu constituţia nouă a României.

Domnii dela Cluj nu vin cu nici un program, ceia-ce nu-i împiedică să vocifereze amarnic ca din gura şarpelui, că ţara e în doaga morţii din pricina constituţiei. E mult tembelism românesc în această atitudine, e şi destul jezuitism sau bizantinism, — ca să nu fie supărare confesională, — în zgomotoasa revoltă de suprafaţă; întrucât se găsesc însă şi elemente de sinceritate în frământarea celor mai mulţi, ele sunt de provenienţă pur ungurească. Simpaticii noştri colegi de ieri văd şi această chestiune prin ochelarii tradiţiei maghiare. Ei îşi aduc aminte de lupta milenară pe care vecinii noştri au dus-o cu habsburgii, pentru a scăpa Ungaria de subt apăsarea Vienei. Ei ştiu că evoluţia politică de veacuri s'a brodat la unguri pe această problemă de care depindea independenţa statului lor pus sub tutelă străină şi că în această năzuinţă de desrobire s'au cheltuit multe energii şi a curs de atâtea ori sânge. Ei toate aceste le ştiu, şi din paginile istoriei neamului lui Arpad care respiră din gândirea şi sintaxa lor, se degajază vedenii tulburătoare, stridente glasuri de protestare dela Verböczy şi până la Ludovic Kossuth... De-aci exagerarea acestor preocupări constituţionale, transpuse intempestiv pe solul nostru, ca o proiecţiune postumă a unei istorii la care am participat fără voia noastră, de aci gesturile de descurajare melodramatică cu care ne primesc pe ici pe colo diverşi cetăţeni provinciali: „Dacă fac şi constituţia, domnule dragă, ne-am prăpădit de tot..."

Bieţii oameni nu-şi dau seama că aici n'au ce căuta acei spectri întunecaţi care bâjbâe în *„alkotmànyos küzdelem“*-ul (lupta constituţională) de peste Tisa, a cărei izbândă târzie a adus-o dela Burgul imperial Francisc Deàk, că în ţara românească dinastia este expresiunea voinţei naţionale fără puncte de sprijin dincolo de hotare şi că orice inovaţie în materie constituţională este posibilă ori-când la noi, nefiind alt factor determinant în această chestiune, — (cum era Austria la unguri), — decât naţiunea însăşi.

* * *

Nu admitem deci o nouă învolburare aici în Ardeal cu lozinca vagă a primejdiei constituţionale.

Ţara pătimeşte de atâtea rele, mizeriile materiale cresc aşa de mult în jurul nostru, în suflete sunt acumulate îndemnuri tulburi, duşmanii ne pândesc dela toate graniţele şi teritoriul ţării e invadat de rău-voitori. Aceasta e situaţia deplorabilă, în care România în primii ani ai consolidării sale, în vreme de penibile incertitudini externe, se sbate de pe o zi pe alta ca posedată de furiile unor uri iremediabile. Cu o consecvenţă criminală se aruncă zilnic în conştiinţa maselor discreditul şi răzvrătirea. Indivizii care până alaltăeri sub unguri îşi sguleau plecăciunea lor slugarnică în faţa celui din urmă solgăbirău al lui Tisza, — astăzi ghiftuiţi până la apoplexie, tăvălesc în noroi statul român şi aruncă vorbe în doi peri la adresa Dinastiei. Ei totdeauna se prăpădesc de durerile neamului, aceşti întreţinuţi ai consiliilor de administraţie, care după ce au încasat ani grei din capitalul duşman pe care-l proteguiesc, pentru a-şi menţine o platformă de demagogie, asvârl din două în două luni mulţimii năpăstuite ororile unui pericol imaginar.

Procedeul se repetă şi acum deşi, cum arătam, nimeni nu ştie care este concepţia salvatoare a iluştrilor apărători ai ţării.

Mărturisesc în deplină sinceritate nu numai că nu împărtăşesc acest simulacru de revoltă, dar am impresia că se exagerează în mod voit în acest domeniu al preocupărilor constituţionale la noi. Fără a afişa o competenţă juridică pe care bucuros o las pe seama altora, privind liniştit împrejur şi pipăind realităţile, nu găsesc că pe acest teren partidele burgheze din ţară prezintă pentru moment serioase divergenţe programatice. Constituţia, cum foarte limpede arăta d. Argetoianu la congresul dela Sibiu, este cons-

fințirea unor adevăruri organice ale vieții de stat, este codificarea normalității, așa cum se reflectă ea în mintea tuturora dincolo de barierele partidelor.

Nu înțeleg de ce actualul guvern și partidul liberal ar dori să-și creieze un titlu de glorie neperitoare din trecerea prin corpurile legiuitoare a acestor legi organice, cari n'au nimic a face cu doctrina partidului liberal și pe care mecanismul guvernării le scoate la suprafață ca pe ori-ce probleme curente ale vieții de stat. Tot astfel ni se pare deplasată graba nervoasă cu care guvernul d-lui I. I. C. Brătianu agită chestiunea într'o vreme când nevoi mai puțin abstracte cer zadarnic soluții repezi. Deasemenea atmosfera generală politică nu e potrivită pentru punerea in discuție a unor legi fundamentale, care-ar pretinde colaborarea armonică a tuturora și mai ales în parlament, ale cărui știrbiri de prestigiu, să fie mai puțin evidente decât tristele defecte de frumusețe ale actualilor locatari din dealul Mitropoliei...

De sigur, în aceste împrejurări votarea constituției nu este un act de chibzuită oportunitate politică.

Votată odată însă, scuturată pe deplin de sgura veleităților de partid, făcând parte dintr'un patrimoniu de gândire comună, dând o consacrare legală axiomelor din viața noastră de stat, ea va lua caracterul unui fapt împlinit ca și încoronarea suveranilor, nefiind nici un motiv special de-a o coborî din nou pe arena politicei militante, și-a o discredita prin atingeri continue și pripite revizuiri.

In ori-ce caz cântecul grozav al pâinii, care pătrunde la noi astăzi de peste țarinile înzăpezite, are accente mult mai interesante și mai îngrijitoare, decât muzica savantă a subtililor juriști cari, din vechi tipare și din buna învoire a tuturora au confecționat o arie monotonă: *Constituțiunea...*

4 II. 1923

AU IEŞIT IN LARG...

Iată, în sfârşit, un triumf al normalităţii la foştii mei colegi din Consiliul Dirigent...

Ziarele închiriate din Capitală şi *Patria* din Cluj înregistrează cu oare-care timiditate chestiunea, dar această ezitare a începutului e indiferentă, vorba e că faptul s'a petrecut, ghiaţa s'a spart şi bucuria noastră nu trebue tăinuită: deunăzi la Bucureşti, în culoarea de albastru, delegaţii comitetului de «o sută» şi-au ţinut prima lor adunare...

Mărturisesc, am cetit nu fără oare-care emoţiune relatarea simpaticului eveniment, cum domnul Iuliu Maniu însoţit de părintele Man dela Gherla şi alţi amici şi-au întrunit aderenţii din partea locului, le-au cuvântat despre democraţia ardeleană şi alte bunătăţi de-aici, în vreme ce cetăţeanul Chiriţă Vasilescu cu multă căldură a lansat eminentele calităţi ale şefului şi a făgăduit credinţă eternă în aplauzele tuturora... Cum zic, ştirea aceasta a avut darul de a ne mişca, fiindcă ne-a răscolit amintirile şi punând în nouă lumină valul de injurii care-a fost prăvălit asupra noastră, a pecetluit biruinţa definitivă a unor idei pe care noi o seamă de urgisiţi le-am profesat demult.

Da, domnule Chiriţă, adevărul e că d-voastră partizani înfocaţi ai d-lui Iuliu Maniu, din culoarea de albastru, ne datoriţi o mare recunoştinţă...

Noi un mănunchiu de detractori îndârjiţi ai graniţelor de ieri v'am dat acest plocon care vă înveseleşte astăzi. Sunt aproape trei ani de când am îndrăznit să credem că Predealul nu mai poate hotărnici o organizaţie de partid în România întregită şi

că Ardealul politic trebuie să ia contactul cu curentele de gândire din restul țării, dacă nu vrea să se anihileze prin izolarea lui. N'am fost ascultați și atunci cu credința în sân am întins mâna generalului Averescu, ca să înființăm un partid unitar cu rădăcini în toată țara și, cum D-zeu nu ne-a hărăzit patima pertractărilor, lucrul s'a făcut. Vai, cetățene Chiriță, cu câte suferinți n'am fost răsplătiți pentru erezia noastră. Bunii noștri amici de ieri ne-au judecat aspru, ne-au poreclit „trădători ai Ardealului", iar cât vă privește pe d-voastră din culoarea de albastru, în *Patria* dela Cluj vi s'au aruncat osânde grele, botezându-vă „regățeni", „lăcuste" și alte insecte pe care nu le scriem aici, ba, câteodată s'a întâmplat de chiar și descendența romană vi s'a contestat, hotărînd comitetul de «o sută» că sunteți cam bulgaro-greci și aproape — ierte-li-se vorba, — țigani. Doi ani și mai bine s'a revărsat avalanșa de urâciuni, spurcând binefacerile unirii și pătimind împreună, d-voastră și noi. Soarta însă, care nu și-a primit îndrumările celeste dela Budapesta, s'a însărcinat să ne dea nouă dreptate. In acest timp tovarășii mei de-odinioară s'au lovit la tot pasul de pereții încăperii lor strâmte și după ce zi cu zi în stearpa lor singurătate au dumicat învățătura noastră, au căzut de-acord că trebue să-și ducă la târg grațiile cam veștejite... Drumul se știe, după-ce-au bătut la toate ușile și nu s'au potrivit la preț cu Averescu, nici cu Brătianu, nici cu Iorga, — într'un elan de sinceră frăție, urmând povața inimii, s'au legătuit cu d-voastră cetățene Chiriță...

Vedeți, deci, contribuția noastră evidentă la această fericită căsnicie, pentru care culoarea de albastru astăzi și posteritatea mâine ne va răsplăti cu dărnicie...

* *

Realitatea e astfel că tradiționala concepție de bârlog a așa zisului partid național a fost sacrificată, adversarii noștri au ieșit în larg și cu toate stângăciile începutului s'au pornit să facă pentru întâia-oară politică de plin aer. Smulși din particularismul lor regional, părăsind vocabularul unor revendicări pur locale și apropiindu-se de necesitățile integrale ale țării, acești cântători întârziați ai unității naționale au intrat în perioada de ucenicie a problemelor pe care le pune întregirea neamului.

Cine nu s'ar bucura în fața acestei desfundări proaspete de energie, care înlăturând un stăvilar factice, își croește calea spre rezervoriul mare de forțe al sufletului românesc? In definitiv zarul a fost aruncat acum și întoarcere din acest drum nu mai este. Astăzi în culoarea de albastru, mâine în cea de roșu, poimâne la Brăila sau Târgu-Jiu, destinul e implacabil domnule Iuliu Maniu. O geografie nouă, necunoscută, stă în fața voastră, plină de surprize, de farmece și de îndemnuri neîncercate încă...

Credeți-mă, ori-cât de adânci prăpăstii sunt între noi, inima mea tresare când mă gândesc la sensațiile multiple ce vă rezervă acest voiaj la care vă silesc împrejurările. Ați ajuns, în-sfârșit, bieți robi scăpați din închisoarea intelectuală a Ungariei, să respirați o atmosferă în care nu se resimt miasmele Pestei. Ceas cu ceas, în mod nevăzut, se va măcina în voi o tristă moștenire care vă apasă. Se va desvăli încetul cu încetul țara, asupra căreia ați aruncat aspre vorbe nesocotite. Vă va vorbi trecutul ei plini de suferinți, dar veți vedea și urmele de nefrântă mândrie. Veți înțelege, că sbuciumându-se subt lovituri dușmane, în tot cuprinsul Regatului de ieri a fost o trudă creatoare, din care până deunăzi n'ați priceput nimic și că în cuvânt, în culori, sau în piatră, aici se păstrează temeiurile trainice ale civilizației românești. Umblând dintr'un colț într'altul, rectificând greșeli de demult, modelând o cugetare chinuită de tipare streine, împrietenindu-vă cu patrimoniul latinității, veți trece sărmani exilați ai cugetului străbun, printr'un curs de pedagogie națională, pe cât de tardiv pe atât de folositor... De sigur, pe urma acestei călătorii, ale cărei imagini ca'ntr'un vârtej de caleidoscop se vor desprinde fugare, dragostea voastră de neam va câștiga în adâncime și din fărâmiturile nevăzute ale tuturor clipelor, dintr'un fior din munții Neamțului, din liniștea umedă a unui schit bizantin, ori dintr'o glumă aruncată în treacăt în vre-un sat din Mehedinți, se va înfiripa o zestre nouă în mințile voastre, cu consecințe simțite pentru orientările zilelor de mâine și, de sigur, cu reale binefaceri pentru consolidarea interioară a României...

In ori-ce caz din acest voiaj de studii veți reveni la Cluj mai potoliți și cu mai multă economie de cuvânt când va veni vorba să prețuiți valorile..

* * *

Suntem oameni însă, roşi de patimi mici, alături de simţămintele mari.

Pe lângă această bucurie impersonală deci, de-a vedea readusă în apele strămoşeşti o seamă de oaspeţi postumi, noi ne îngăduim şi satisfacţia mai pozitivă pe care ne-o inspiră ideia că opinia publică va avea ocazia să cunoască de aproape pe domnii dela Cluj.

Se sfarmă legenda menajată în mod meschin vreme îndelungă şi lumea va fi pusă în faţa realităţii. Luând contactul în diverse puncte ale ţării cu toţi câţi aşteaptă o soluţie a nevoilor curente, aceşti drumeţi vor trebui să vorbească, să-şi spuie păsul lor şi să-şi desfacă bagajul intelectual. De-acum s'a isprăvit cu reţetele simpliste ale agitatorilor din Ardeal, a căror retorică lapidară se mulţumea cu câteva înjurături triviale la adresa veneticilor din vechiul Regat şi prin sbiciuirea celor mai josnice instincte succesul era asigurat... Capitolul acesta al paupertăţii de spirit e încheiat de-acum. Auditoriul cel nou e mai exigent. După o aşa de lungă imobilitate a minţii această gimnastică cerebrală va fi însă cam penibilă pe seama unor presumţioşi mandarini de provincie, pe care până deunăzi nu i-am ştiut câtuş de puţin posedaţi de demonul creaţiunii...

Iată astfel, cum după orbecăiri lungi şi dureroase, orizontul frământărilor noastre politice se limpezeşte, nota de aventură dispare de pe arenă şi tendinţa de echilibru pune cu încetul pe toţi oamenii la locul care li se cuvine.

Toate acestea şi-au pornit procesul de elucidare pe urma recentei întruniri din culoarea de albastru. De-aceia, bucură-te cetăţene Chiriţă, şi bun la inimă cum te-am ştiut totdeauna, nu te supăra când vezi că ne veselim şi noi.

Cine ştie? Te pomeneşti că ne pică şi nouă câte ceva după cununia asta...

11. II. 1923.

INCĂ ODATĂ ALBA-IULIA

Cetitorii acestei reviste, urmărindu-ne scrisul în mod obiectiv, îşi dau de sigur seama că ideia centrală în jurul căreia s'au grupat toate argumentele noastre, faţă cu diversele rătăciri ale aşa numitului partid naţional, a fost afirmarea unităţii de stat şi apărarea ei pe toate căile impotriva inconştienţilor cari o slăbeau cu atitudinea lor.

Ţara Noastră a pornit dela început cu acest program al nivelării sufleteşti, având ca ţintă definitiva consolidare interioară a statului român. După nedreptăţi de veacuri şi după recenta vărsare de sânge am crezut că îndeplinită fiind unitatea noastră politică, trebuie să înlăturăm totul ce poate să compromită procesul de închegare, într'o vreme când o redutabilă fierbere vulcanică ne ameninţă încă din atâtea părţi. Călăuziţi de ideie ne-am arătat convingerile la orice ocazie, ştiind foarte bine ce vrem şi unde mergem.

N'a fost deci, câtuşi de puţin un duel personal care s'a dat aici cu gândul de-a adumbri vredniciile unor oameni dornici să ceară cuvânt pe arena publică. Totdeauna am înţeles, că în cadrul larg al ţării înoite se poate găsi un colţişor de activitate pentru fiecare, fără nici o jignire pe seama altuia. Cât priveşte Ardealul cu deosebire am fost de credinţa că o clasă conducătoare puţin numeroasă şi puţin pregătită suportă cu greu criza fărâmiţării în mai multe tabere. Dacă cu toate aceste am sacrificat de grabă lozinca unei solidarităţi şi-am deschis un drum nou, frângând impulsuri de ordin individual de dragul ideii, motivul primordial este primejdia pe care o simţeam pe urma mentalităţii bolnave a tovarăşilor noştri de ieri.

De câte ori privim înapoi și ne pipăim conștiința, justificarea noastră apare limpede la toate prilejurile. Orice retrospecțiune asupra celor patru ani dela unire încoace vine să ne întărească în gândul că oscilările d-lor Vaida-Maniu nu sunt decât rezultanta fatală a unei complecte lipse de busolă în orientarea politică și-a balastului de străinism care stăruie încă în psihologia lor. Fie-că ne gândim la izolarea permanentă a acestui partid, ursit să bată la toate porțile și în acelaș timp să propage aici regionalismul înverșunat săpând legăturile de frăție cu Regatul, fiecă-i judecăm pe nelămuriții fruntași după îngustimea de suflet din ziua încoronării, sau după pripeala acefală cu care s'au avântat la fuziune cu răszlețele elemente reacționare dela București, — în toate ipostazele iese la iveală cerebralitatea hibridă a unei conduceri fără nici o linie dreaptă, pe urma căreia energiile se pulverizează condamnate la o îndelungă irosire sterilă.

In câțiva ani de orbecăire capitalul politic al Ardealului a fost cheltuit și partidul de subt ocrotirea comitetului de «o sută», subminat de toate curentele, astăzi e în pragul lichidării.

Toate aceste constatări sunt fără îndoială triste și consecințele lor ating deaproape interesele unei părți din țară, care după o eclipsare de veacuri năzuia cu drept cuvânt spre o soartă mai bună. Și mai trist este însă că paralel cu neglijarea problemelor ardelene, naționalii patrioți dela Cluj au isbutit prin zgomotoasa lor agitație de câțiva ani să diminueze prestigiul integral al vieții de stat, slăbindu-i organismul unitar prin otrăvirea maselor românești din Ardeal, și mai ales menajând tendințele centrifugale ale unor fragmente etnice din țară, care și-au găsit principalul isvor de inspirație în chiotul nesăbuit al regionaliștilor noștri.

Să examinăm de astădată *subt acest aspect* rolul politic al unor oameni, care prin pășirile lor au primit o semnificare anacronică și care zi cu zi se cufundă tot mai mult în trecutul pe veci îngropat al frământărilor noastre.

* * *

E cunoscută îndeobște clamoarea cu care corifeii partidului național acoper neîncetat adunarea dela Alba-Iulia, pe care coborînd-o din cadrul strălucitor al marilor manifestări naționale, și-au dat toate silințele s'o nămolească în ogașa strâmtă a unor preocupări de partid.

Cetitorii ştiu opiniile noastre în această materie. Adunarea dela Alba-Iulia, — cum s'a mai scris răspicat în revista *Ţara Noastră*, — n'a fost decât curata isbucnire spontană a conştiinţei româneşti din Ardeal, pentru făurirea visatei unităţi naţionale. Subt îndemnul unei credinţi străbune şi împinşi de fermentul revoluţiei, care aprinsese monarhia Habsburgilor, ascultând chemarea frăţească a României care udase cu sângele războiului liberator idealul unităţii noastre, românii ardeleni, hotărîţi să afirme pentru ei înşişi şi pentru lumea întreagă ideia alipirii, s'au întrunit la Alba-Iulia în Decembrie 1918. Monumentala armonie de ansamblu a o sută de mii de oameni n'a avut la temelie alt crez decât dorinţa mare şi simplă de unire cu ţara. Acest unic gând tumultuos a răscolit masele pornindu-le subt sugestiunea unui vis secular în drum spre cetatea lui Mihai Viteazul. Nici un spirit de detaliu, nici o notă de târguială n'a tulburat luminosul examen de conştiinţă populară, care a îmbogăţit cu o pagină glorioasă trecutul nostru sbuciumat. Intrupare largă a instinctului de conservare naţională, adunarea dela Alba-Iulia, ca şi victoriile dela Mărăşti şi Mărăşeşti, este unul din punctele culminante ale conştiinţei cu care poporul nostru în vâltoarea unei conflagraţii universale şi-a afirmat misiunea sa istorică.

In această aureolă de strălucire legendară ne-a apărut nouă totdeauna importantul act politic, pe care, am crezut că trebuie să-l transmitem în toată puritatea lui generaţiilor viitoare. Leaderii dela Cluj trebuie şi în această chestiune să tulbure unisonul unui sentiment obştesc cu ecoul antipatic al slăbiciunilor proprii. In mod fatal dânşii ridică perdeaua de pe sufletul lor şi lasă să vadă lumea ce se clocea acolo atunci când elanul unui popor îşi striga destinele lui. Adevărul este, că ridicând această perdea noi ne-aducem aminte de tot ce a mocnit subt ea. Ştim că la Alba-Iulia în mijlocul puhoiului de fanatici, era înfipt şi un mănunchin restrâns de profesionişti politici, care în vremea furtunei pătimaşe de pe câmpia Belgradului, într'o cameră de hotel aranja mici socoteli de echilibristică burgheză. Vai, cunoaştem aşa de bine ilustra societate. Deasupra ei plana toată umilinţa morală şi intelectuală în care ne aruncase Ardealul sălbătecia apăsării ungureşti. Povăţuiţi de duhul străin al unei vieţi cu orizonturi coborîte, supuşi unor circumspecţiuni atavice şi robiţi de pornirile accentelor de frică care le smulsese celor mai mulţi declaraţii de obedienţă către căläii lor, prea răsplătiţii avocaţi ai chestiunii naţionale din Ardeal au avut cu

siguranță atunci câteva ceasuri pline de sbucium și întrebări. Psihologia lor de modești profitori ai vieții avea, firește, oare-care puncte de contact cu viforul de afară, dar dincolo de acest generos avânt, rațiunea îi îndemna să ia măsuri pentru ori-ce împrejurări. Ei știau că zecile de mii de țărani conduși de preoții și învățătorii lor au venit să ceară unire fără condiții cu țara românească, dar ei sclavii de eri, în coaste cu ruinele armatei lui Mackensen și cu cetele ungurești care se dislocau de pe front, își impuneau prudență și rezerve de gândire. Norocul întreg cu slava lui neprihănită nu intrase niciodată în combinațiile reci ale acestor minți obișnuite cu realitățile clipei. De-aceia a fost multă învălmășală acolo în camera de hotel. S'a lansat mai întâi ideia autonomiei subt ocrotirea coroanei sfântului Ștefan, pe care a măturat-o violent uraganul de-afară. S'au repezit apoi ca la un colac de salvare la doctrina președintelui Wilson și, pentru a se pune bine cu Europa, au născocit *ad hoc* un partid socialist românesc în Ardealul robit pe-deantregul de curentul național...

In acest chip, din elanul anonim și din socoteala celor puțini, din pornirile de libertate ale mulțimii și din reticențele unor conducători nedeprinși cu stăpânirea, s'au zămislit celebrele puncte dela Alba-Iulia. Firește, numai *ideia unirii* a trecut în mintea tuturor ca o *magna charta* a românismului din Ardeal. Toate celelalte accesorii, care aveau aerul că vor să strângă într'o atmosferă meschină de paragrafi vijelia unui popor, s'au înecat dela început în însuflețirea credinței primordiale și suta de mii de români ardeleni s'a întors acasă cu sufletul împăcat că la Alba-Iulia a votat unirea cu România și *nimic mai mult*.

Dela această mișcătoare sărbătoare românească încoace, a început apoi, povestea recentă în care nimeni nu mai găsește accente de epopeie. Furtuna a trecut și în liniștea de mai târziu la adăpostul armatei române, domnii din camera de hotel au făcut totul ca să schimbe în bani mărunți o cutropitoare volbură națională. Alba-Iulia în mâinile lor, a devenit o monedă de schimb, pe care au prezentat-o pe tipsie la București, primind drept răsplată onoruri și bunătăți. De-atunci și până astăzi, în mod consecvent acești giranți ai unirii nu văd în vestita adunare decât un brevet de invenție, care le aparține și-ai cărui fericiți proprietari înțeleg să rămâie. Alba-Iulia este supremul lor rezon de existență personală, cuvântul magic care acopere de uitare micimile trecutului și desgroapă cu profuziune comorile prezentului: ei sunt pensionarii Alba-Iuliei.

Conducătorii partidului național, hipnotizați de lozinca prodigioasă, nu și-au mai dat silința să-și creieze un program de acțiune pentru trebuințele multiple ale poporului nostru în noua configurație de stat. S'au așternut pur și simplu asupra celor nouă puncte dela Alba-Iulia, pe care le-au asvârlit în bătaia cotidiană a hărțuielilor de partid și le-au declarat program al comitetului de „o sută". O întreagă vâltoare de peripeții a suferit în cursul celor patru ani minunata ridicare a țăranilor ardeleni. Ca o relicvă sfântă apucată de mâini profane, Alba-Iulia a fost târîtă în toate părțile. Oratorii de bâlciu au prăvălit asupra ei fraza lor sforăitoare, agenții electorali au urlat-o mulțimii între două sughițuri, isprăvind în timpul din urmă prin a o fâlfâi ca o amenințare peste capetele noastre: *Luați seama că ne întrunim la Alba-Iulia și rupem pactul...*

* * *

După toate aceste variate tribulații faimoasele puncte căzând din mâinile nepricepute ale conducătorilor celor „o sută" pe mâinile înțelegătoare ale străinilor, par a se întoarce acum împotriva noastră.

Concepția, că alipirea Ardealului la vechiul Regat s'a făcut printr'un „pact", ca un contract bilateral cu angajamente reciproce între două părți, a devenit un sprijin în favoarea minorităților de-aici. Aceste minorități sunt bucuroase să uite că mărirea de teritoriu a Regatului român a rezultat pe urma unui război victorios și s'a pecetluit printr'un tratat internațional. Uitând aceasta, mișcarea lor devine mai liberă, cu deosebire când „pactul" în articolele lui, le pune în vedere mirajul unor prerogative nevisate încă.

In adevăr, aliniatul 1 din punctul III al Rezoluției dela Alba-Iulia fixează următoarele: „Fiecare popor se va *instrui*, **administra** și **judeca** în limba sa proprie **prin indivizi din sânul său** și fiecare popor va primi drept de reprezentare în Corpurile legiuitoare și *la guvernarea țării în proporție cu numărul indivizilor ce-l alcătuiesc*".

Ori-ce minte echilibrată își dă seama că aceste făgăduinți grandilocvente, lăsând la o parte mobilul unei ciudate stări sufletești la niște robi în ajunul libertății, n'au putut coborî pe hârtie decât din cea mai rudimentară ideie a mecanismului unei vieții de stat. Ne mai vorbind de faptul că printr'o asemenea formulă, caracterul de stat național al României e sacrificat, cine se găsește care-ar putea lămuri posibilitatea înfăptuirii practice a: *„administrării și judecării fiecărui popor prin indivizi din sânul său?"*

Cine nu înțelege că suntem în fața unei inocente dărnicii de ocazie, fără justificare și fără urmări? Minoritățile de altfel au avut posibilitatea să vadă subt însăși guvernarea cu pline puteri a oamenilor care-au lansat aceste principii subt Consiliul Dirigent, aplicarea lor. Suntem încredințați că această perioadă cu amintirile ei îi va feri pe viitor de ademenirile unor vagi lozinci ipocrite. Logic ar fi fost din partea lor să-și caute un isvor de drept pentru pretențiile de ordin național numai în punctele speciale ale tratatului de pace, singurele care constituie un angajament, dar mai ales în bunele raporturi cu neamul alcătuitor de stat, ale cărui sentimente de toleranță sunt îndeajuns cunoscute.

S'au găsit însă, reprezentanți ai minorităților, care s'au folosit de arma pe care în mod inconștient îndrumătorii partidului național le-o puneau la dispoziție. Presa maghiară de ex. în ultimii doi ani nu-și hrănește agitația decât din aceste teorii fără consistență. Cu deosebire acum, în preajma votării constituției, se resimte efectul punctelor fatale. Ca printr'o înțelegere programatică, naționalitățile străine de-aci se ridică și cer în temeiul hotărîrilor dela Alba-Iulia, speciale drepturi naționale în Constituția țării.

In ultimul timp vedem cu mirare și-o particulară nevroză la vecinii noștri sași care, printr'un înțelept oportunism, și-au asigurat pe seama lor, o largă revărsare de binefaceri din partea statului român. Nu ne-a surprins atitudinea d-lui Emil Neugeboren, fostul agent al politicei lui Tisza, de care am făcut amintire în numărul trecut al revistei *Țara Noastră*. Opinia însă pare a fi prins rădăcini mai adânci la compatrioții noștri. Iată-l și pe d-l Rudolf Brandsch, ponderatul luptător de pân'acum, răpit de vârtejul amețitor al mirajului. Președintele „Uniunii germanilor din România-mare", într'un interview recent din „*Universul*," declară neted, că în proectul de Constituție dela Cameră vede **„o trădare"**, fiindcă nu cuprinde hotărîrile dela Alba-Iulia. Intrepidul deputat al Parlamentului român, face cu această ocazie și puțină istorie, arătând termenul la care s'au alipit României fragmentele germane de pe teritoriul nostru, afirmând că acest act de chibzuință nu s'ar fi petrecut, dacă la Alba-Iulia nu se afișau promisiunile amintite. D-sa, ca ori-ce cetățean ce se respectă, nu pierde ocazia de-a ne trece pe dinaintea ochilor fantoma „Ligii Națiunilor"...

Nu vom face aici o polemică cu d-l Brandsch. Profesorul dela Sibiu înțelege că nu ne arde de glume și că nu simțim un

cutremur postum când ne gândim acum la catastrofa care ne păştea ţara, dacă adunarea dela Mediaş din Ianuarie 1919, ar fi hotărît, — Doamne păzeşte! — să nu se alipească, ci dimpotrivă să se opuie armatelor noastre... Cam la fel ne impresionează şi ameninţarea din partea coloniştilor din Basarabia, care de asemenea au binevoit să se „alipească"... In treacăt fie zis însă, din preocupările pozitive de până acum ale amicilor noştri saşi, nu ne-am crezut în drept să descifrăm astfel de vorbe mari, care prin notele lor stridente iau în adevăr un aspect documentar...

Tot ce dorim să demonstrăm şi ce, cu prisosinţă se pune în evidenţa tuturora, este răul serviciu pe care l-au făcut ţării matadorii celor „o sută" atunci când sărbătoarea unirii noastre au încurcat-o în iţele unor mici combinaţii provinciale şi-au asvârlit-o mai târziu pradă apetiturilor trecătoare pe care bucătăria deranjată a unei politici de partid le scotea la suprafaţă...

* * *

In faţa acestor penibile rătăciri, reacţiunea noastră este un gest normal de apărare naţională, pe care-l schiţăm de câteori duşmani conştienţi sau conaţionali nepricepuţi lovesc în interesele legitime ale neamului.

Cât priveşte Alba-Iulia nădăjduim, că amintirea ei desfăcută de micimi vremelnice, se va aşeza definitiv printre icoanele luminoase ale trecutului, părăsind arena militantă, pentru ca neumbrită de nimeni să se poată încadra în eternitate.

4. III. 1923.

PRIN EVAPORARE...

Zilele aceste s'a isprăvit un capitol proaspăt în frământarea aşa numitului partid naţional.

Aventura recentă se aseamănă leit cu escapadele bunilor burghezi veniţi pe câteva zile la Bucureşti. Totul s'a petrecut după ritualul consacrat al chiaburului provincial. Ajuns în capitală simpaticul oaspe, se ştie, după primele momente de sfială şi circumspecţie, de obicei apucă pe mâinile unui tovarăş de ocazie, care într'un acces de dragoste subită îl strânge la sân. Urmează de grabă asigurările reciproce de bună prietenie, apoi întâlnirea întâmplătoare cu amici noi şi pe urmă cunoscutul chef de rigoare, cu cântece, cu tămbălău, toasturi, pahare sparte, şi la sfârşit în zorii zilei intervenţia poliţiei care, brutală ca totdeauna, pune lucrurile la punct. După-ce furtuna s'a potolit şi călătorul atins de scepticismul de a doua zi, îşi face bagajul s'o ia din nou către casă, atunci înţelege nenorocitul că portofelul i s'a perdut în învălmăşala de peste noapte şi că nu i-au rămas decât trei poli rătăciţi în buzunarul dela vestă...

O analiză cât de pripită arată, că domnii dela Cluj cu politica lor au ajuns exact în halul tragi-comic al bietului sacrificat, răpit de valul tumultuos al Capitalei.

Discuţia proectului de constituţie la Cameră i-a împins şi mai departe pe povârnişul pe care alunecă vertiginos în timpul din urmă. După sgomotoasa orgie a retoricei regionaliste în Ardeal, după atitudinea detestabilă cu prilejul încoronării şi după contopirea cu rămăşiţele impure ale takismului, a venit obstrucţia din dealul Mitropoliei, inaugurată cu declaraţia d-lui Iuliu Maniu, con-

tinuată cu opereta de răsvrătire dela *Dacia*, potolită de tulumbele primăriei și terminată, ca ultim acord, cu gazele odoriferante asvârlite în incinta Camerei.

Cetitorii și cu deosebire lumea noastră chibzuită din Ardeal, vor judeca întru cât această serioasă contribuție la rezolvirea trebilor țării salvează, nu demnitatea unui partid, dar măcar obrazul unor oameni. Decorul acestei „lupte constituționale", cu serpentinele și tiribombele ei, auzindu-se aici acasă, nu va avea darul să producă nici o specială bucurie, nici măcar sentimentul că reprezentanții comitetului de „o sută", s'au ridicat în considerația deaproapelui la București. O nouă decepție va încerca sufletul partizanilor modești din Ardeal, pe a căror spinare răbdurie de ani de zile o inconștiență frivolă își face de cap.

Situația d-lor Vaida-Maniu și soții însă, pe urma faptelor recente, nu se rezumă numai la un defect de frumusețe. Ea e mult mai gravă și prezintă consecințe din ce în ce mai importante.

Frăția de arme cu partidul țărănist dă un aspect cu totul particular îndrumării actuale din tabăra fostului Consiliu Dirigent. Prin această colaborare, care se strânge tot mai mult, partidul național apucă pe drumul mișcărilor de „rezistență activă", propagate de concepția d-lui Mihalache. Recenta agitație de stradă este, după cum ne asigură fruntașii țărăniști, numai un preludiu al violențelor de mâine, care se vor revărsa peste toată țara. Este evident, că gruparea d-lui dr. Lupu, sprijinită cu deosebire pe elemente uvriere internaționale din București, își intensifică cu acest prilej acțiunea și aruncă în cercuri cât mai largi fermentul tulburător. Fostul ministru de interne, destul de abil în ale propagandei, dându-și seama că concepția de extrema stângă, la care s'a angajat nu poate duce la țintă decât printr'o cât mai largă răscolire a maselor, își merge înainte drumul început, afișând toate lozincile care pot avea un răsunet în păturile cărora se adresează. E pus deci în lucrare arsenalul cunoscut al mișcărilor de stradă: exaltarea mulțimii cu ori-ce preț, șarje împotriva Regelui, un filosemitism strigător, etc. Toate aceste își au repercusiunea lor în dosul cartierului din Lipscani, bucurând deopotrivă și pe doctorul Lupu și pe doctorul Stern, plus „presa independentă" dela București, care cu toții înțeleg bine că în lipsa posibilității de a veni la guvern, o asemenea agitație este totuș o apreciabilă contravaloare pe seama unui partid în așteptare...

In această operă de programatică sbiciuire a instinctelor mulțimii din partea partidului țărănist, partidul național a luat rolul de *famulus*.

Călăuziți de logica clipei, lipsiți de simțul prevederii și de pătrunderea lucrurilor, sărmanii desrădăcinați din Ardeal, care strigă la *Dacia*, sunt orbiți de patimă și nu-și văd interesul lor. Elementari ca întotdeauna ei s'au legat la remorca tovarășilor, neștiind nici ce vor nici unde merg. Citiți interviewul d-lui Vaida și veți vedea că vorbește de „revoluție", cetiți *Patria* dela Cluj unde se aruncă cuvinte ireverențioase la adresa Suveranului... S'ar părea că un strașnic reviriment s'a produs în mentalitatea acestor cetățeni pașnici cununați cu consiliile băncilor și alte intreprinderi burgheze, s'ar părea că fâlfâirea steagului roșu și un vifor dornic de baricade agită sufletul lor împingându-i spre îndrăsnețe gesturi liberatoare. Toți care cunoașteți mai deaproape psihologia acestor eroi ai libertății, cântăriți-le revolta și nu pierdeți ocazia de a vă imagina pe d. Iuliu Maniu în postură de retor al maselor răsvrătite și pe domnul Ciceo-Pop în vârtejul asaltului de desrobire... Venerabili canonici dela Oradia-Mare sau preoți din câmpia Blajului, care cetiți isprăvile proaspete ale comitetului de „o sută", nu simțiți oarecum trebuința de-a vă revizui conștiința pe urma acestor avânturi tinerești ale șefilor, — ori v'ați făcut și sființiile voaste antiregaliști și ați hotărît să votați lista doctorului Stern la alegerile viitoare?

Lucrul e limpede, bărbații de stat dela Cluj împușcă și de astădată peste țintă.

Incapabili să ție în mâinile lor firele conducerii, desmințind sentimentul public care i-a scos la suprafață, nesocotind impulsurile românismului din Ardeal, respectuos de Dinastie și complect ferit de rătăciri internaționale, ei, printr'o penibilă inferioritate de gândire pe urma colaborării cu patronii lor actuali, sunt copleșiți de mimetism și simpli statiști fără voință joacă în drama care nu e a lor, pregătind drumul altora...

In astfel de împrejurări rolul nelămuriților diletanți ia tot mai mult aspectul grotesc al provincialului nepriceput, care între două trenuri la București plătește bucuria altuia și, se retrage apoi cu buzunarul gol și cu amărăciunea târzie a păgubașului pățit...

* * *

Partidul național prin însăși alcătuirea lui nu este o grupare îndoctrinată, care călăuzită de anumite principii ar avea o dorință

de luptă şi-o tărie a aşteptării. Cum s'a mai spus, subt această denumire se găsea pe vremea ungurilor clasa conducătoare din Ardeal, susţinută de ideia diferenţiării de rasă şi nimic mai mult.

In mod normal această burghezie din satele şi oraşele noastre, după dărâmarea regimului maghiar, prin instinctele ei de conservare şi-a dat seama că trebuie să vie grabnic la conducerea ţării şi să se împărtăşească cu-o oră mai curând de binefacerile puterii. Ardealul românesc, spun fruntaşii vieţii de aici, a luptat veacuri de-arândul cu aparatul de stat, care l-a oropsit şi l-a apăsat necontenit. Trebuie deci, o operă imediată de reparaţie la noi pentru a accelera procesul nostru de refacere şi-a pune în valoare energiile care s'au irosit. Această operă însă, nu se poate face decât dela guvern, având numai astfel şi-o liberă iniţiativă şi mijloacele de realizare.

Cât mai puţin în opoziţie şi cât mai mult la guvern, — iată dogma supremă a mentalităţii partidului naţional. Prin prizma acestei convingeri trebuie văzută toată svârcolirea celor „o sută.“ Părerea lor era următoarea: Ţara întregită nu se poate guverna fără participarea Ardealului, ardelenii deci trebuie să rămână într'o singură tabără politică, ca să ia parte la toate guvernările, punându-se deasupra fluctuaţiunii vremelnice a partidelor din vechiul Regat şi devenind astfel arbitrii permanenţi ai situaţiei.

Concepţia era, cum s'a văzut, pur teoretică şi impracticabilă, fiindcă mai întâi nu se putea închipui o izolare ermetică a Ardealului de curentele de gândire din restul ţării şi al doilea rezerva absolută faţă de celelalte partide nu constituia o tărie ci o slăbiciune. Conducătorii dela Cluj însă au profesat aceste păreri şi de-aici orbecăirea lor continuă după un acord cu *ori-cine* pentru acapararea puterii, târguiala homerică a „pertractărilor“ cu toată lumea. Nenorocirea a vrut, cum se ştie, ca încercările de înţelegere să dea greş pe toată linia şi dorinţa de-a fi la guvern cu orice preţ să se transforme într'o opoziţie de lungă durată fără nici o perspectivă pentru ziua de mâine....

Care este rezultatul fatal al acestei stări de lucruri? Conducătorii dela Cluj, după ce patru ani de zile au îngrămădit zadarnic cu ofertele lor partidele de guvernământ, simţind că nu mai sunt şanse de venire la cârmă, astăzi au ajuns în pragul desnădejdii şi se sbat amarnic dincolo de limitele raţiunii. Fatalitatea i-a adus alături de partidul cel mai depărtat de conducerea ţării, care

tocmai din acest motiv, ne-având o răspundere imediată, se dedă la agitații largi cu scop de propagandă. Intârziații discipoli ai politicei ungurești, complect deplasați în vâltoarea din Capitală, țin hangul asociaților lor adoptându-le vocabularul și atitudinile, schițând în gol gesturi revoluționare și prevalându-se tot mai departe de beneficiile puterii, la care au râvnit totdeauna.

Lumea însă, cărturarii și burghezii Ardealului, ce zic la această evoluție paradoxală a fruntașilor lor? O profundă descurajare stăpânește rândurile de-acasă. Opoziția de patru ani n'a intrat nici un moment în psihologia acestei societăți dornice de reparații grabnice? Multele nevoi au copleșit pe partizani, fiecare zi de rezistență devine mai slabă, îndoielile cresc, murmurul de protestare se întețește în toate colțurile și destrămarea a început.

In măsura depărtării de cârmă, în măsura ce avansează șefii spre lozincile lărmuitoare ale actualului „război de guerillă", grosul armatei rămâne înapoi și ostașii se uită împrejur după o conducere mai pricepută.

* * *

Nu, — partidul național nu va muri de moarte violentă cu învolburări tragice și sguduiri mari.

Povestea lui va fi simplă, logică și inofensivă. Ca un pahar de apă pus în bătaia soarelui într'o lungă zi de vară, din care lichidul se subțiază încet și sigur până dispare, așa se va isprăvi această agonie lentă: *prin evaporare...*

Incă o nouă schimbare de guvern care va deschide o nouă perioadă de opoziție și eu vă poftesc fără supărare, domnilor doctori, să ne uităm împreună ce-a mai rămas pe fundul paharului....

1. IV. 1923.

PONEGRIREA COROANEI

In tabăra alianței Maniu-Mihalache-AdolfȘtern, chiotul cotidian și-a anunțat în timpul din urmă o coardă nouă: *atacurile împotriva Regelui.*

Furtuna era de așteptat. De câteva luni o prevesteau heralzii numiților asociați, domnul Honigman și dulcele său frate domnul Fagure, care în patriotica lor răsvrătire pentru aspirațiile nației românești, de-o vreme încoace, sunt supărați deabinele pe Regele Ferdinand. Acești iluștri mandarini ai presei bucureștene, împreună cu sateliții lor, dornici să fortifice țara pe care o iubesc dintr'o furtunoasă pornire atavică, au avut totdeauna bunul obicei de-a administra lecții Coroanei și, în lunile din urmă, de când suferințele Ardealului au găsit ecou în inima lor largă, revolta celor doi îndrumători de opinie publică e într'un clocot nepotolit. In gazetele lor apar zilnic apostrofe și imprecații la adresa Dinastiei, tonul e ridicat, amenințările curg, tirania e lovită la mir necontenit de către cei doi apostoli ai libertății, susținuți în nobila lor întreprindere de bătrânul patron, domnul Constantin Mille, din a cărui călimară tot se mai desprind încă înjurături târzii, metafore obosite și ieșite la soare ca ariile unei flașnete hodorogite. Corul deci, urmând meseria unei vieți, a strigat înainte, până ce primind încurajarea celor mai noi protectori politici s'a hotărît să dea o mai mare amploare deprinderii consacrate și astfel diapazonul astăzi, e într'o urcare crescândă: domnul Honigman și soții atacă zilnic pe Regele României.

Paralel cu îndeletnicirile profesionale ale marilor proprietari de cerneală, se semnalează și mustrările recente, pe cari le aduc

Palatului diverşi corifei din aşa zisa opoziţie unită. Astfel, doctorul Lupu la întruniri publice pe ici pe colo, se crede dator să-şi întreţie partizanii cu avertismente delicate trimise Suveranului; domnul Mihalache, răscolindu-şi amintirile cărţilor de citire, brodează parabole cu tâlc îndrăzneţ, în vreme ce, cel mai proaspăt şampion al democraţiei, d-l Grigore Filipescu, un distins sportsman politic, plin de fantezie, se amuză ticluind invective şi epigrame, cu sau fără fotografie, pentru exasperarea „Camarillei". Este, cum se vede, o acţiune concentrică, cum s'ar zice un acerb răsboi de guerillă, menit să smulgă aplauze cetăţenilor din Lipscani cari umplu sala „Dacia" şi sunt, cum se ştie, profund îndureraţi de destinele patriei...

Orchestra deci, în plină activitate, îşi plimbă tam-tamul sgomotos în toate părţile. Din nenorocire însă, cântecul e destul de vechiu, ritualul demodat şi auditorul nu mai simte pe această temă o particulară emoţie. La fraţii noştri de dincolo de Predeal, aceste tulburate rapsodii fac parte din bagajul curent al bocetelor de opoziţie, pe care politicianii trecutului le-au lovit de toţi pereţii Capitalei, storcându-le toată vlaga şi făcându-le din ce în ce mai inofensive. Sunt uzanţele unui tipic răsuflat la Bucureşti, şarjele împotriva Coroanei, relieful lor s'a tocit şi lumea nu se mai impresionează de câte-ori oratorul în tirada lui patetică invectivează înălţimile Tronului. Mulţimea e foarte sceptică în această materie, fiindcă de-o jumătate de veac s'a obişnuit să-i vadă curând după gestul demnităţii răsvrătite, pe neînduplecaţii protestatori în atitudini prea umile la treptele Palatului, astfel că, ascuţişul cuvintelor s'a pierdut şi clişeul s'a clasat definitiv în camera de vechituri a politicei româneşti...

In acest chip, dacă ar fi să ne ocupăm numai de trivialităţile presei libertine din Bucureşti, pentru ponegrirea Coroanei, sau de incursiunile demagogiei politice în domeniul unei retorici banalizate, subiectul ar fi în adevăr ingrat şi n'ar merita o specială luare aminte. Lucrul însă se complică, fiindcă în taraful acestei muzici ignobile s'au ivit lăutari noi, care, prin noutatea lor, merită să-i încrestăm la răvaş şi să le cântărim intenţiile. Este ceata domnilor Vaida-Maniu, devenită din bun senin de-un antagonism lărmuitor faţă cu actele Suveranului, care prezintă un capitol proaspăt de psihologie necunoscută, interesant de examinat şi plin de învăţăminte.

Da, nu mai este nici o îndoială, şefii comitetului de „o sută" în trista lor evoluţie au ajuns până la ireverenţă în sentimentele lor

pentru Regele țării. Sărmanii discipoli ai tradiționalului spirit budapestan, foști plecați șerbi ai „prea înălțatului cezaro-crăiesc scaun“ dela Viena, unde li-s'au tocit până deunăzi genunchii îndoiți atâta vreme, prin ce sbuciumate frământări intime să fi trecut ei oare, de s'au pomenit dintr'odată, așa de demni, așa de bățoși în fața unui cap încoronat? Realitatea e că de-o vreme încoace, gazeta lor din Cluj a început să lanseze articole stângace cu insinuări greoaie, din care se ghicea o tăinuită rancună și zi cu zi, cu acumularea de îndrăzneală a sclavilor liberați, tonul observațiilor s'a îngroșat până-ce în săptămânile ultime, judecarea în gura mare a monarhului a devenit din ce în ce mai frecventă spre mirarea noastră a tuturora.

Operația însă nu s'a oprit aci; zilele din urmă proza lor veninoasă a scos capul subt auspiciile mentorului Honigman, în al cărui ziar „Lupta“ au apărut, dacă nu mă înșel, vre-o patru articole îndreptate împotriva Regelui subt semnătura: „*Un deputat ardelean*“. Articolele în chestiune, variațiuni pe-aceeași gamă, sălcii ca fond și formă, nu par a fi scrise în redacție de-un Goldenberg oare-care și stilul lor bolovănos parc'ar trăda preocupările unui spirit străin de cele mai inocente mistere ale condeiului. Cum se vede, șanse sunt ca paternitatea lor să poată fi atribuită uneia din cele mai de frunte căpetenii ale partidului național. La București se vorbește, că însuși domnul Alexandru-Vaida s'ar fi deranjat să le scrie într'unul din elanurile de stil și compoziție, care cercetează din când în când pe fostul președinte al Consiliului... Persoana autorului în acest caz e unicul lucru interesant, fiindcă de altfel spicuirile de istorie universală și garniseala lor de pilduiri nu au mult haz. Ar fi însă cu adevărat instructiv, dacă s'ar ști părintele real al acestor sforăituri în care se vorbește de sus de tot: „*Ia seama, Sire!*“. Înțelegeți, că subt masca anonimatului, toate aceste povețe și supărări pierd din farmecul lor și că adevărata lor semnificare s'ar desvăli numai atunci, când personalitatea autorului ar constitui suprema garanție pentru spusele lui. Ce mult aș da deci, subt acest raport, dacă publicul cetitor ar putea vedea obrazul întrepidului iconoclast, prins acum de-un subit acces de demnitate tardivă... S'ar putea constata probabil atunci în toată liniștea că omul care se vrăjmășește astăzi a tăcut o viață întreagă, sau că genuflexiunile lui însoțite de jurăminte de credință la picioarele Habsburgilor i-au fost apanajul unei vieți... In lumina faptelor s'ar ridica deci, la o înaltă valoare documentară, prăvălirea morală a românului neofit

care la patru ani după-ce soarta l-a smuls de subt poruncile asupritorului de veacuri, îşi ridică glasul răguşit de patimi mici împotriva Regelui liberator şi-i pune în vedere soarta lui Bonaparte, fiindcă a avut nenorocul să moştenească un atât de stupid patrimoniu intelectual la unul din supuşii săi, desrobiţi pe preţul unui sacrificiu strălucit...

In orice caz, dacă n'ar fi nici un alt indiciu de zdrobitoare absenţă cerebrală la conducerea partidului naţional decât această improvizată burzuluire împotriva Coroanei şi atunci ar fi deajuns ca lumea noastră să înţeleagă cât de mult s'a căscat prăpastia între poporul nostru şi spuma lui de suprafaţă bătută de toate vânturile.

Aici în Ardeal mulţimea, desfăcută abia din cadrul posomorît al unei tragedii milenare, are câteva lucruri sfinte la care priveşte cu pietate şi asupra cărora nu admite nici glume, nici transacţii. Unul din aceste puncte fixe ale mentalităţii noastre politice e şi respectul netulburat pentru ideia dinastică. Poporul cu instinctele lui viguroase îşi dă seama că în împrejurările tulburi de azi şi de mâine, tronul e poate cel mai puternic razim al unităţii naţionale, pe care nimeni nu are dreptul s'o primejduiască. Cel din urmă cătun dela poala munţilor e pătruns de-acest adevăr organic în Ardeal, şi numai o formidabilă cantitate de inconştienţă sau o penibilă zăpăceală poate produce note disonante în jurul acestui sentiment unanim şi nedesminţit... Faptul că domnii din naţionalul comitet dela Cluj în lunile de miere ale colaborării lor cu partidele dela Bucureşti, au acceptat dela început greşelile acestora şi fac paradă de antidinasticism, nu ne miră mult, fiindcă desfăcuţi complect de sufletul maselor populare, bieţii desrădăcinaţi sunt gata în tot momentul să afişeze o idee străină. In definitiv o mare mirare nu trebue să cuprindă pe nimeni în faţa unui proaspăt certificat de bun simţ. Gândiţi-vă că cei care se agită astăzi la poarta Palatului, sunt cei din urmă mohicani ai burgului dela Viena, sunt autorii declaraţiilor de amor din parlamentul unguresc, sunt detractorii încoronării dela Alba-Iulia şi atunci înţelegeţi că după atâtea linii drepte în cariera lor publică, onorabilii patrioţi sunt gata ori când, fără mult sbucium de conştiinţă, să facă orice soi de declaraţie care le-ar corija norocul...

Ca să fie însă mai evidentă distanţa între opiniile de circonstanţă ale acestor mici negustori politici şi sufletul Ardealului, pe care honigmanii îl terfelesc în tiparele lor, încurcând lumea din Ca-

pitală, eu aș propune o operație simplă și convingătoare: Luați un țăran din orice sat ardelenesc mai răsărit și înfățișați-l un sfert de oră cu cel mai turbat matador al naționalismului de ocazie, cumpăniți simțirea, chibzuința și sintaxa celor două exemplare și vă veți da seama degrabă că sunt două speţe distincte și că sănătatea și lumina sunt dela început pe partea hainelor albe...

Ei bine, pe aceste haine albe se ridică aici în Ardeal temelia trainică a dragostei de neam și de Dinastie, — tot restul e încă interes meschin și-o literatură înăcrită de bâlciu ordinar...

P. S. In ultimul moment mi-se spune că articolele „deputatului ardelean“ din „Lupta“, nu sunt decât o „farsă“ și că totul se reduce la reeditarea unor pagini de demult ale unui răposat organ liberal. Oricum ar fi, comentariile „antidinasticismului din Ardeal“, de care se vorbeşte în timpul din urmă, rămân în picioare.

29. IV. 1923.

LEGENDE ŞI TEORII

Privitorul obiectiv al frământărilor interioare din România întregită, urmărind zilnic procesul de închegare al noului stat e dator să constate cu oare care mulțumire că opera alipirii progresează și părțile alcătuitoare încep să-și vădească tot mai mult contopirea lor Oricât de multe mizerii roiesc împrejurul nostru, oricâte pecingin. de veacuri poartă încă pe trupul său românismul reintegrat în hotarele lui normale, face să-i circule dela un capăt la altul energiile deșelenite și deodată cu reînvierea solului național svâcnesc din toate colțurile valuri proaspete de sevă fecundă. Ca într'o adierei binecuvântată de primăvară, puterile noastre de viață renasc și biruind diverse obstacole se ridică totuș triumfătoare, lăsând în urmă un spor de sănătate în organismul descătușat.

Lupta de consolidare lăuntrică dela noi suportă în orice moment comparația cu procesul similar din vecini și balanța înclină în favoarea noastră. Nici unul din statele moștenitoare ale monarhiei austro-ungare n'a izbutit să-și accentuieze mai grabnic coheziunea sufletească și să înlăture dela început orice veleități centrifugale, susținând dealungul acestor ani tulburi, un unison de simțire, cum am reușit noi. Astăzi când ideia jugoslavă se sbate subt presiunea agitațiilor separatiste și în republica ceho-slovacă se menține încă o dualitate stridentă uneori a elementului stăpânitor, România, oricât de supusă unui lung cortegiu de lipsuri pe urma războiului, traversând violente crize sociale și economice, pricinuite de radicale transformări, își afirmă cu-o putere crescândă unitatea politică și nu are de înregistrat pe teritoriul ei nici un curent de desagregare.

Firește, această închegare mai repede își are explicațiile ei.

Criteriul de căpetenie e în faptul că existența noastră de stat a înglobat în sine, lăsând la o parte minorități etnice infime ca număr, un unic neam, strâns de veacuri într'un singur mănunchiu, fără diferențiări tulburătoare. Masele poporale de pe întreaga întindere a țării trăiesc aici din vremi imemoriale în aceiași alvie sufletească, care s'a păstrat în adâncimile ei subt toate stăpânirile străine, fără a crea o diversitate de aspirații. Clasele suprapuse, oricât de îmbibate de otrava dominațiilor vremelnice, sunt disparente la noi și deaceia subordonarea lor la instinctele mulțimii a intervenit din primele zile printr'un impuls logic de autoconservare.

Supuși deci îndrumărilor de jos care porneau din unitatea organică a neamului, noi am putut începe cu-o oră mai curând lichidarea trecutului. Toate resturile influențelor sufletești lăsate de regimuri vitrege, atâtea și atâtea moșteniri impure care stăruiau la suprafață, au început să se înlăture din cale, deschizând drumul larg pentru opera de înfrățire a milioanelor revenite la matca lor. Mișcarea aceasta n'a fost greu de realizat aici, fiindcă paralel cu formidabila preciziune a maselor conștiente spre-o distrugere a vechilor hotare, așa zisa societate diriguitoare n'a fost în stare să-și impue nicăiri în mod mai îngrijitor pecetea fatală a stigmatului străin.

Procesul de nivelare se desfășură deci pe toată linia și merge înainte, contururile mozaicului de ieri se topesc în marele tot, fără sguduiri importune și fără nicio primejdie.

* * *

Lichidarea trecutului s'a manifestat mai întâi, fără îndoială, pe terenul politic.

Formațiunile regionale care erau expresiunea stărilor de odinioară, devenind apariții anahronice, au trebuit să dispară și, pe ruinele lor s'au înjghebat grupări inspirate de curente ale solului integral. Partidele politice sau conducătorii lor, care n'au înțeles această lege implacabilă a adaptării la împrejurările schimbate s'au cufundat tot mai mult în umbră și după ce în mod inofensiv s'au mai agitat subt ochii noștri ca proiecțiuni postume din apuse vremuri, au căzut în desuetudine.

Ardealul, asemeni celorlalte provincii, nu s'a putut sustrage nici el dela această evoluție normală. Masele noastre, poate cele mai conștiente ca sentiment național, au accelerat tendința de-a se

smulge din mrejile trecutului ostil nouă și de-a se atașa energiilor de pe toată întinderea țării. Orice sforțare de-a stăvili această deslănțuire de dorinți aici, a fost zadarnică, oricât s'ar fi găsit pe-alocurea elemente din cărturărimea atinsă de străinism, care nu voiau să treacă cu una cu două pragul unui meschin egoism local. Intârzierea n'a fost cu putință. Barierele s'au sfărâmat dintr'odată și deasupra târguielilor celor puțini, brațele mulțimii s'au întins frenetic spre contopirea desăvârșită. Dovadă e biruința elementară a unirii fără condițiuni la adunarea dela Alba-Iulia, unde în surdină s'au auzit mârâituri regionaliste și dovadă, cu doi ani mai târziu măturarea Consiliului Dirigent ca un postulat hotărîtor de axiomă populară.

Povestea tristă, tragicul, dacă vreți, al așa numitului partid național de-aci, consistă tocmai în faptul că o seamă din îndrumătorii lui, prea depărtați de palpitările sufletești ale mediului și prea încercuiți în patrimoniul lor de ieri, n'au fost în stare să urmărească mulțimea noastră în procesul ei de conștiință. Ei au ținut morțiș la trecutul care se lichida și prin lipsă de supleță intelectuală sau prin inerție de gândire au clădit pe-acest capital mort, nedându-și seama că astfel contribue singuri la propria lor lichidare. Realitatea e că fără temei subt picioare bravii avocați dela Cluj au rămas oare-cum în vânt, nici un dram de muncă constructivă nu s'a desfăcut din tabăra lor ca să întărească noua configurație de stat, și astăzi mulțimea mult mai avansată decât dânșii în materie de oportunitate politică face gol în jurul lor și nu le mai primește povața.

Acesta este adevărul : partidul național căzut în descompunere, facând parte din bagajul trecutului care se dă la o parte, e în plină evaporare și, ziua care va inaugura pe seama lui o nouă perioadă de opoziție pe urma căderii actualului guvern, va fi prima zi de funeralii publice, evidente pentru toată lumea.

Astfel stând lucrurile, încercarea de-a reînvia legenda prăbușită la el acasă și de-a o acredita într'o lume care nu-l cunoaște, echivalează cu gesturile iluzioniste ale tuturor falsificărilor interesate. Situația e în adevăr glumeață : mortul de-acasă e trâmbițat prin vecini ca sănătos tun și faima lui e purtată într'o nouă zonă de operații spre edificarea complectă a deaproapelui. Cetim deci, că foștii membri ai Consiliului Dirigent, după-ce și-au împușcat toate cartușele aci, după ce ani de zile ne-au vorbit de congresul

lor dela Alba-Iulia, ca de o amenințare catastrofală, astăzi se organizează la Botoșani si că părintele Man, ascetul dela Gherla, îș plimbă la Buftea puțin canonica lui tânguire. Cu alte cuvinte evaporarea din Ardeal e trecută la București ca o marfă solidă și căutată de toți...

Legendele însă, vai, se destramă chiar și când antreprenori de baștină ca d. Honigman plus ceilalți rozenthali le pun la bătae... Grație acestor făcători de opinie publică în biata țară românească, cetățenii de pe calea Victoriei tot mai cred încă în Ardealul reprezentat de șefii comitetului de „o sută“ și lăudabilele lor îngrijorări se manifestă de câte ori vine vorba de grandilocvențele lansate de către oaspeții cei mai recenți ai politicei noastre la sala „Dacia“...

Nu-i nimic.

Ardealul se însărcinează să desmintă el la momentul oportun legenda multiplicată de meșteșugul scribilor plătiți, sfâșiind vălui ei și lăsând să se vadă adevărul reconfortant...

* * *

Alături însă de basmul Ardealului confundat cu partidul național, mi-a fost dat să întâlnesc în vechiul Regat o indulgență exagerată pentru toate greșelile politice de-aici, împărtășită uneori de către oameni care-și dau bine seama că pensionarii Alba-Iuliei, nu sunt nici salvatorii de ieri ai neamului, nici conducătorii lui de mâine...

Cu toate acestea o deplasată bunătate îi urmărește necontenit și adesea ni se întâmplă că binevoitoare mustrări ajung până la noi, care ne-am luat sarcina ingrată de-a rosti adevărul întreg. De ce credeți, — cam așa ni se impută, — că trebue să loviți cu o așa de mare severitate actele unor oameni, care oricât de nepricepuți și greșiți, în definitiv sunt atașați ideii de stat român și nu au în mintea lor ispite de ruptură, ca Radici dela Agram bunăoară, sau lozinci autonomiste ca popa Hlinka al slovacilor ? Trebue tratați deci cu mânuși și greșelile lor trecute cu vederea, ca să nu ni-i înstrăinăm de tot și să-i păstrăm ca generație de tranziție pentru ziua de mâine...

Acest gen de blândeță evanghelică își ridică accentele duioase în fața noastră de câte ori, cei care suntem aici pe arena de luptă, răscolim multele atitudini vinovate pe urma căror se compromit interesele țării. Criticii care sunt departe de vârtejul nostru, judecând

cu daltonismul distanței își pot permite luxul să fie mărinimoși, fiindcă nu se împiedecă la tot pasul de rămășițe insuportabile și nu văd dâra de mulțumire a străinilor recalcitranți la năzuințele noastre. De-aceia unda dulcegăriei sentimentale se menține, stârnind sincere reproșuri la adresa noastră.

Zilele aceste în sfârșit, o revistă din București îmi aduce și teoria indulgenții, înseilată de pana unui distins publicist. D. A. Corteanu, în *„Revista vremii“*, vorbind de partidul național, concretizează în fraze bine simțite această creștinească iertare, mulțumindu-se cu foarte puțin din partea fruntașilor dela Cluj. După d-sa, partidului național „nu i se poate cere mai mult decât atașament la ideia unirii, devotament către Coroană și respectul legilor țării“. Acest soi de ardeleni sunt în concepția blândului analist un fel de statiști pur decorativi, care „trebuie să guverneze cu toate partidele, atâta timp cât va trăi actuala generație, care-a făcut unirea și trebue să împodobească ori-ce guvern român ori-care ar fi slăbiciunile și lipsurile lor“... Urmând deci excesul de însuflețire al cunoscutului scriitor politic, Ardealul trebuie să renunțe încă douăzeci-treizeci de ani la ori-ce principiu al selecțiunii în viața politică și ca o mare moartă, copleșit pur și simplu de bucuria sentimentală a unirii, să aștepte generația viitoare, pentru-că cei de astăzi sunt *„persoane sacro-sancte, în ei nu trebuie să căutăm și să stimăm pregătirea și talentul“*...

Nu mai reproduc simpaticele acorduri din rapsodia destul de curentă la București. Din ele se vede îndeajuns că autorul magnanim e dispus să învestească cu-o imunitate specială, obișnuită până astăzi numai pentru minori și infirmi, pe d-nii Vaida-Maniu și tovarășii lor. Rezonul superior, în puterea căruia se lasă răpit de această lărgime de spirit este ideia, că turbulenții noștri adversari sunt în fond oameni cu un perfect simț al proporțiilor și că „trebue să fim convinși, că dacă li s'ar pune sarcini prea grele pe spinare și li s'ar cere să dea ceia-ce nu pot da și n'au învățat, ei singuri s'ar lepăda de sarcină, dar s'ar păstra decorul“...

Entuziastul apologet al partidului național e într'o profundă eroare de analiză care-i sdruncină din temelii toată construcția logică: apetitul acestor domni e mult mai mare. Dacă n'am avea la activul lor decât învățămintele guvernului Vaida și ne-ar fi deajuns ca să descifrăm până unde li se împing poftele intempestive pe care țara le-ar plăti așa de scump! Noi cei de-aici, cunoscători mai

în detaliu ai situației, îndrăznim să spunem că deodată cu libertatea se deslănțuiesc revărsări de dorinți nesăbuite, a căror stăvilire e un act prudent de economie națională...

La o parte deci cu indulgența și cu sacrosanctul Tabu, acest paravan ipocrit al neputinții și banalității. Lăsați paralel cu libera circulare a energiilor, să se claseze valorile în mod normal și nu-i faceți Ardealului răul serviciu de-a-l crede politicește minor, fiindcă o seamă din mandarinii lui au căzut la examen. Acest colț de țară, cu energiile lui, își cere pe drept un rol politic activ și dincolo de greșelile nepricepuților poate veni cu o contribuție palpabilă în echilibrul actual de forțe al României unite....

* * *

Deasupra tuturor legendelor și teoriilor se ridică biruitor adevărul că neamul nostru, desfăcându-se cu pași siguri dintr'o amorțire de veacuri, în prima perioadă a libertății, se găsește în plină lichidare a trecutului și trimite pe câmpul de luptă puteri proaspete, care-l înarmează pentru ziua de mâine.

La această întâlnire Ardealul e prezent, nu cu decorul de carton al unor răsuflate celebrități provinciale, ci cu valorile lui reale, care ies tot mai mult la iveală și-și cer cuvântul lor.

13. V. 1923.

PARTIDELE POLITICE DIN ARDEAL

Am citit deunăzi dările de seamă asupra serbării dela Băseşti publicate în organele partidului naţional din Cluj şi în gazetele honigmanilor dela Bucureşti şi-am înregistrat din nou un monument de neonestitate profesională, cu care de altfel infuzoriile tiparului ne-au obişnuit aşa de mult în zilele din urmă.

Paraziţii călimarei şi-au lansat şi cu acest prilej volbura de minciuni ordinare, croite anume pentru zăpăcirea bietului public. După spusa lor, o straşnică învălmăşală s'a deslănţuit în jurul monumentului lui Badea Gheorghe. Miile de ţărani, — aşa scriu veselii reporteri, — n'au venit să cinstească numai memoria unui luptător mort, ci mai ales să-şi afirme solidaritatea cu eroii răposatului Consiliu Dirigent. A fost deci vifor şi urgie mare. Cetele de săteni îndârjite, sub conducerea înfricoşatului Neptun al maselor, d. Sever Dan, au primit cu vivaturi şi urale pe d. Iuliu Maniu, cunoscutul tribun al poporului, care şi de astădată ca întotdeauna, a electrizat mulţimea până la frenezie. In schimb miniştrii dela Bucureşti au fost în grozavă primejdie. Valurile agitate ale ţărănimii le-au servit un memento care nu se uită. Din toate părţile roiau răzvrătiţii cu privirile încruntate să le oprească automobilele şi-a fost nevoe de delicata bunăvoinţă a părintelui Man dela Gherla, ca revolta să nu se reverse, ca un teribil uragan. Chiar şi subsemnatul, — după-cum certifică de altfel un martor venit din Polonia anume la mormântul luptelor noastre naţionale, — era pe-aci pe-aci să fie sfăşiat ca un odios răufăcător, dacă şeful comitetului de „o sută", printr'un gest de augustă clemenţă, nu l-ar fi luat sub aripile-i protectoare, oprind furtuna cu vocea lui de stentor: — Staţi pe loc armatele mele cutropitoare, aşa sunt eu, milostiv cu adversarii mei!..

Cam aşa fel se prezintă parastasul, văzut în oglinda chioară a nenorociţilor scribi închiriaţi. Desigur, deodată cu născocirea idioată, o formidabilă chelălăială s'a ridicat în coloanele ziarelor interesate, brodându-se fel de fel de comentarii, cu scopul de-a acredita în opinia publică fantazia cu popularitatea nesăbuită a patrioţilor protejaţi de „presa independentă“ dela Bucureşti. Toate aceste chiote de ocazie, multiplicate în diverse ediţii, culminează în aceiaşi luminoasă constatare pe care „*Gazeta Transilvaniei*“ din Braşov, într'un avânt de pisălogeală provincială o toarnă cetitorilor săi: „Poporul simţea dogoreala revoltei arzându-i sufletul . . . Impreună cu poporul a venit stegarul partidului naţional, acela care cu jertfa perosanei sale . . . (Mucenicul e domnul Maniu). Partidul naţional a primit la Băseşti noui puteri din increderea arătată conducătorilor lui de poporul adunat acolo, la o pioasă ceremonie pe care cei cincisprezece mii de români au transformat-o într'o *grandioasă manifestaţie a democraţiei româneşti . . .*“

Cum ziceam, toată cheltuiala asta de cerneală e o apoteoză a şolticăriei care din nenorocire se furişază tot mai des în aşa zisa publicistică românească. La Băseşti nu numai c'a fost o atmosferă de sărbătoare, cum se cuvine la praznicul unui mort, dar a fost perfectă linişte, ordine şi bun simţ. Nimic din stupidele poveşti, n'am văzut nimic, n'am auzit nimic. Nici tămbălăul cu naţionaliştii noştri adversari, nici primejdia miniştrilor, nici burzuluiri împotriva mea. Cu d. Iuliu Maniu de asemeni nu mi-a fost dat să am vre-un incident, afară de întâmplarea, plăcută nouă amândurora, de-a ne fi întins mâna ca doi creştini civilizaţi în faţa altarului la sfârşitul slujbei, pe care admit că reprezentantul „Luptei“ n'a ascultat-o din motive apreciabile de deosebire religioasă . . . A fost deci pace şi blândeţe evanghelică pe toată linia în aşa de mare măsură, încât s'a primit cu resemnare de către cei prezenţi până şi conferinţa în adevăr detailată, desfăşurată o oră şi mai bine la poalele monumetului de către d. Branişte, evident un neîmpăcat duşman al celorlalţi douăzeci de oratori . . .

In acest chip armonia din sătuleţul Sălajului n'a fost câtuşi de puţin tulburată. După cum pot arăta miile de spectatori ai „pioasei ceremonii“ toată zbârnâiala dela gazetă s'a ticluit în redacţii pe calapodul meschin al invenţiilor profesionale. De altfel, cine-şi dă seama de delicateţa şi felul chibzuit al ţăranilor noştri, care, fireşte, nu au nici un reprezentant în atelierele d-lor Braunştein şi

Fagure, înțelege că românii, în fumul de tămâe al cădelniților și în plângerea troparelor mortuare își trimet sufletele mult mai departe și nu le trece prin minte să facă demonstrații politice . . .

* * *

In afară însă de aceste considerații morale, care ar fi eliminat dela început ori-ce notă stridentă la desvălirea monumentului lui Gheorghe Pop din Băsești, mai este un cuvânt hotărîtor pentru care, masele noastre populare din Ardeal se țin în rezervă în fața ori-cărei manifestații de partid politic.

Motivul e simplu: *concepția de partid nu e trecută încă în mentalitatea mulțimei de aici.*

Românii din Ardeal în trecutul lor de opresiune n'au cunoscut diferențiarea după grupări politice și nu s'au mișcat decât în cadrul larg al revendicărilor naționale. De-aci și denumirea de „*partid național*“ care, după cum am arătat în alte rânduri, însemna tabăra integrală a tuturor energiilor românești în luptă cu statul ostil. Partid în sensul tehnic al cuvântului, așa cum se înțelege pretutindeni, aici n'a existat pe vremea ungurilor. De-aceia judecata mulțimii la noi, îndrumată de preceptele din vechime, nu are încă o sensibilitate deosebită în materie și n'a isbutit să fixeze noțiunile unui program, sau ale unei lupte de partid.

Aceasta este realitatea.

Astfel de câte ori foștii mei colegi strigă în lumea largă că *partidul* lor are rădăcini puternice în conștiința populară, eufemismul e primit cu zâmbete de către toți cari cunosc situația. Adevărul e că noi n'am pomenit nici odată o organizație în acest sens, că nu ne-a înscris nimeni nicăeri, că partizanii n'au fost cunoscuți și n'au luat niciodată vre-un angajament. Pur și simplu pe ideia împotrivirii de neam un suflu de protestare unanimă ne-a mișcat pe toți românii înșiruindu-ne în linie de bătae . . . Cetele numeroase s'au agitat sub impulsul lozincei care trezea un ecou în toate sufletele, în vreme ce cărturarii noștri mai de seamă, strângându-se laolaltă alcătuiau în „conferințele naționale“ după buna învoire a unei rânduieli patriarhale: *comitetul național*, unica corporație politică din trecutul recent al ardelenilor . . .

Având această moștenire în mintea tuturora masele noastre n'au făcut nici după desrobire politică de partid. Ascultând păreri, cumpănind programe, primind sfaturi din partea locului sau urmând

sugestiunile momentului, mulțimea de aici a balansat în toate părțile. N'a avut vremea încă să-și însușească pregătirea trebuincioasă pentru vremile schimbate. Manifestările ei de caracter politic au fost determinate sau de puterea de convingere a unei lozinci ocazionale, sau de agitația care s'a desfășurat pentru smulgerea unei biruințe. Ca dovadă eclatantă pentru toată lumea poate fi luat rezultatul alegerilor pe seama partidului național sub guvernul Averescu și sub actualul guvern. Primele alegeri au fost o înfrângere zdrobitoare, cele din urmă un succes. Subt guvernul Averescu a biruit lozinca desființării Consiliului Dirigent al cărui odiu a angajat masele ; subt guvernul Brătianu, măsurile lipsite de tact dela centru plus sălbatica agitație regionalistă au dat voturi candidaților d-lui Maniu. Nici într'un caz, nici într'altul alegătorii nu s'au preocupat de rostul partidului național, nici de programul lui, fiindcă partid național în înțelesul propriu al cuvântului nu există, iar de programul lui n'a auzit nimeni. Nici înfrângerea dintâi deci, nici relativa refacere de mai târziu, nu au a face cu situația de partid a comitetului de „o sută", ci cu simțământul de orientare al maselor, care se călăuzesc de considerații generale, după oportunitatea clipei și nu sunt închegate în nici o categorie politică.

Aceasta este starea reală de lucruri, ori-cine o neagă spune minciuni, sau din nepricepere sau din interes.

Procesul de diferențiare după partide abia acum începe la masele din Ardeal. In mod normal el nu s'a putut porni decât în ziua când regimul străin dărîmându-se și suprema dogmă a ideii naționale îndeplinindu-se, revendicări de altă natură au ieșit la suprafață. De atunci noțiunea de partid în accepțiunea ei logică și-a făcut drum și aici. Astfel, în această ordine de idei, *partidul poporului* a inaugurat era nouă lansând un program în jurul căruia s'a adunat un mănunchiu de oameni, care au făcut apel la mulțime recrutând partizani în puterea unei profesii de credință. Au venit mai târziu partidul țărănist și cel liberal. Și unii și alții cu forțele de care dispuneau și-au creat anume puncte fixe în diverse colțuri ale țării și au început să-și pună bazele unor organizări. Intrucât privește mulțimea însă procesul de închegare se găsește abia în prima fază. Milioanele de cetățeni călăuziți încă de-o explicabilă inerție, sunt zestre în așteptare pe seama acelora care vor să știe mai bine să le pipăie interesele și care, prin personalități marcante vor, putea răscoli mai adânc în sufletul lor...

Subt acest raport al concepţiei de partid lagărul d-lor Vaida-Maniu se găseşte într'o declarată inferioritate faţă cu celelalte grupări din Ardeal.

Domnii dela Cluj n'au în jurul lor devotaţi întemeiaţi pe-o înrudire de idei, sau pe-un unison de năzuinţi. Legaţi mai mult de trecut decât de prezent, fără să se fi împrietenit cu împrejurările schimbate din care n'au isbutit să tragă consecinţe programatice, dânşii nu reprezintă o unitate de gândire politică. Rămaşi din inerţie alături, ei gândesc în zece feluri şi problemele curente îi agită în sens contradictoriu. Aceasta explică continua lor târguială cu toată lumea, clasica prăvălire de „pertractări" pe la toate uşile, bălăbăneala unui aşa zis partid care în doi ani a descris imensa curbă între domnii I. Brătianu şi Adolf Ştern, plasând pretutindeni cât-o formulă de tovărăşie...

In realitate ei n'au fost „*partid*", ci un rezervoriu ale cărui energii se scurg zilnic în toate părţile. De-aceea diferenţa categorică între „partidul naţional" şi celelalte grupări. Toate s'au înjghebat în contul lui şi primesc zilnic întăriri din acest rezervoriu, ai cărui pereţi s'au spart deodată cu alipirea Ardealului. In acest chip lupta de diferenţiare merge înainte, lichidând în mod constant trecutul, al cărui depozitar anahronic nu are nimic de câştigat şi poate avea totul de pierdut.

Aşa se justifică împrejurarea, că organisme noi cresc pe locul unde o ideie împlinită stăruia odinioară. Nenumăraţi oameni cum se cade pătrunşi de convingerea lor, se degajază pe rând din acest mauzoleu istoric, deasupra căruia Badea Gheorghe cu intuiţia lui sănătoasă s'a ridicat în adunarea dela Alba-Iulia, când în calitate de preşedinte a rostit dictonul din Biblie: „Acum slobozeşte, Doamne, pe robul tău..." Procesul de conştiinţă al înţeleptului bătrân se repetă azi la tot pasul. Din toate colţurile se ivesc spirite luminate, care-şi dau seama că rolul de „membri ai partidului naţional" de odinioară, nu constitue nici un angajament pentru tribulaţiile actuale ale figuranţilor dela sala „Dacia"...

Iată de ce descompunerea este singura logică a acestei supravieţuiri meşteşugite. Partidele existente vor pompa în ele pe rând energiile unui isvor care se scurge...

Sunt perfect convins de acest adevăr organic, a cărui consacrare o văd subt ochii mei în fie-care clipă şi, fără de care n'aş fi câtuş de puţin dispus să mă iau la întrecere cu atâţia celebri

bărbați de stat, a căror înverșunare oarbă o primesc cu seninătate. Am încrederea liniștită că asistăm la o îngropăciune lentă a trecutului, înfrânt pe veci fără putință de reînviere...

Partidul național este cântecul de lebedă al acestui trecut. Parastasul lui Badea Gheorghe este un simbol al lui. In mormântul dela Băseşti, doarme ultimul reprezentant legitim...

Lui ne închinăm, pe epigoni însă îi dăm frumușel la o parte, fiindcă ne repugnă contrafacerile și ne credem datori să strivim până în pânzele albe toate gloriile bastarde....

20. V. 1923.

APELUL LA STRĂINĂTATE

La Cameră deunăzi s'a produs o declarație, care a avut darul să uimească pe cei prezenți și care în lumea politică, fără deosebire de partide, a lăsat o impresie penibilă de stupoare. Un domn deputat, care pe lângă calitatea sa de membru în „comitetul de-o sută" mai revendică și titlul ceremonios de „secretar general al partidului național", vorbind de nedreptatea ce s'ar fi făcut cu arestarea unui partizan politic, a lansat amenințarea că în cazul când delicventul nu va fi liberat, dânsul este gata să facă apel la străinătate pentru reabilitarea lui.

Să eliminăm dela început nota grotescă din îndrăzneala intrepidului bărbat de stat, ai cărui semeni au umplut arena la noi, dând o năvală impetuoasă foarte asemănătoare muștelor columbace de recentă amintire. La urma urmei, în materie de cerebralitate, indulgența tuturora e excesivă astăzi și deci pretențiile noastre se reduc la minimum posibil. Nu vom întreba astfel pe chibzuitul deputat de Mociu, la ce anume for de peste hotare s'a gândit, când a invocat sprijinul străinătății ca să scape de pușcărie pe doctorul Lazăr Popovici . . . L-a ispitit oare silueta lui Wilson, ale cărui patrusprezece puncte fecundaseră odinioară atât de prodigios ideologia conducătorilor fostului Consiliu Dirigent? L-a atras oare „Liga Națiunilor", chemată să institue ea o specială delegație în chestiunea fraudelor dela Brașov, sau „Liga drepturilor omului", sau cine știe, un tribunal dela Budapesta ori, dacă vreți, o alcătuire mai modernă a catechismului moscovit? Toate aceste sunt întrebări care nu mai reclamă răspuns, fiindcă o drămuire rațională a tuturor elucubrațiilor, debitate de către simpaticii noștri adversari, ar fi în

adevăr o operă ingrată. Ceea-ce însă e mult mai interesant în analiza mentalităţii unor tenebroşi cetăţeni, pentru cari judecata politică cade pe-al zecelea plan, este substratul sentimental din care pornesc aceste stupide cochetării cu străinii.

De sigur, educaţia cetăţenească la noi, pe teritoriul vechiului Ardeal trăit într'o fatală izolare politică de veacuri, se găseşte în faza absolut primordială şi primitivă. Suntem încă în perioada de pubertate când părerile nu au consistenţă, noţiunile nu s'au limpezit şi soluţiile cele mai baroce se vântură în toate domeniile. E o vastă eflorescenţă de planuri şi opinii repezite de diverşi amatori, pe care bunul simţ al mulţimii le ucide pe rând, cu o consecvenţă implacabilă. Fenomenul e explicabil, fiindcă toţi desrobiţii sunt volubili şi maculatura tuturor gospodăriilor începătoare e de obicei mare.

Cu toate acestea însă, în ansamblul inform de divagaţii, ca un *leit-motiv* supărător, se desprinde de pe buzele cârtitorilor noştri, din când în când, ideea că o autoritate venită de dincolo de graniţele ţării ar putea interveni în trebile interne ale acestui stat.

Nu mă gândesc la minorităţile etnice de aici când constat această rătăcire dureroasă, fiindcă astfel de sugestii în tabăra lor, ori-cât de inoportune politicește, totuşi se pot înţelege ca un impuls postum al patriei de ieri, dar îmi trec prin minte zăpăcelile unora de-ai noştri care sunt gata să-şi strige ponoasele peste frontieră aşteptând o mână de ajutor in chestiunile de familie de-aci. Diriguiţi de-un spirit de inerţie care i-a osificat în gândirea trecutului, aceşti neofiţi ai patriei unite, de câte ori se cred persecutaţi recurg la formula lor de odinioară şi fac cu ochiul spre „apusul civilizat“ de unde aşteaptă mâna salvatoare.

Nici nu se poate închipui o mai evidentă probă a sclavajului de ieri, decât această tendinţă de a-ţi căuta un patron în afară de conştiinţa publică a propriului tău neam. Din nenorocire însă, ea există şi, într'o formă nebuloasă scoate capul pe ici pe colo. Nemulţumirile curente dela noi, după-cum odinioară îşi făuriseră un pretins punct de razim în „prea înălţatul cezaro-crăiesc scaun“ dela Viena, astăzi, urmând tiparele unor incorigibile temperamente de slugi, îşi găsesc echivalentul în spectrul străinătăţii cu care ne ameninţă. Lozinca e, fireşte, vagă şi nelămurită. Dacă-i întrebi pe cine au în vedere supăraţii ca să-i ducă la liman, ei stau îmbufnaţi şi nu prea pot să precizeze. S'ar părea însă, că tot „Liga Na-

ţiunilor“ bate recordul când e vorba de a fixa în mintea celor mai mulţi, un fel de supremă instanţă apelativă pe seama tuturor nevoilor mici şi mari. Rolul acestui platonic tribunal de arbitraj internaţional, ia proporţii epice în judecata unora şi atribuţiile cu care-l învestesc sunt uneori deadreptul hazlii. Nu voi uita de pildă, cum un înalt prelat unit, pe vremea pe când eram la ministerul de Culte, reclamând o nejustificată augmentare de retribuţie din partea statului, îmi punea în vedere în caz de refuz, un apel de ultimă instanţă la „Liga Naţiunilor“, fluturându-mi pe dinaintea ochilor teroarea cu . . . „clauza minorităţilor“. Această atitudine nu e izolată, mi-a fost dat s'o văd în mai multe rânduri. Invocarea naivă a unui stăpân străin nu e decât gestul reflex al slugărniciei de ieri, o proecţiune întârziată din lumea de simţire a robilor cărora li s'a dat libertatea fără o contribuţie de luptă din partea lor şi cari având-o astăzi nu ştiu ce să facă cu ea.

In acest chip, străinul care descinde în mijlocul nostru nu e primit de către plângăcioşii competiţionari cu sentimentul de cuviinţă şi demnitate al oamenilor legaţi de ţara lor, ci cu umilele plecăciuni gata la ori ce moment să cerşească o fărîmă de milostenie. Străinul devine astfel, în loc de spectatorul unei critici obiective, un fel de ocrotitor inoportunat de tot felul de plângeri. Ca din familiile prost crescute i se desfac din primele clipe taine de menaj şi i se solicită o înaltă protecţiune. Mai anul trecut de exemplu, văzând la Cluj pe profesorul englez d. Zimmern venit într'o scurtă călătorie la noi, am rămas stupefiat, cum bietul om care avea multă simpatie pentru ţară, după un contact de câteva zile cu o seamă de fruntaşi din partidul naţional, a rămas îngrijorat de prăpastia dintre Ardeal şi vechiul Regat, pe urma conversaţiei cu pomeniţii domni. O avalanşe de imprecaţii la adresa Bucureştilor, o ploaie de injurii aruncate asupra „regăţenilor“ i-au fost servite acestui distins amic al României. Când l-am întâlnit, sub povara impresiilor penibile mi-a mărturisit că dacă lucrurile sunt în adevăr aşa cum i s'au relatat, însăşi ideia unirii noastre i se pare primejduită. A trebuit o serie de rectificări palpabile şi-o examinare documentată a situaţiei, pentru ca intelectualul analist să pipăe realitatea care-i fusese falşificată şi să se înseninezе. Vă inchipuiţi cu ce dureroasă erubescenţă a obrazului am înregistrat, în faţa acestui străin, o biruinţă asupra adversarilor mei, deveniţi prin incomensu-

rabila lor inconștiență vrăjmașii țării, când la despărțire mi-a declarat cu multă convingere :

—„Vă mulțumesc pentru lămuririle ce mi-ați dat, dacă nu le știam, după conversațiile ce-am avut aici, aș fi plecat cu convingerea că românii ardeleni sunt mult mai apropiați sufletește de unguri decât de românii din vechiul Regat“.

Resimt și acum la un an, când scriu aceste rânduri, rușinea binevoitoarelor cuvinte pe care mi le-a spus profesorul englez, care întrebat fiind, ca un perfect gentleman, sunt convins că le-ar repeta și acum spre complecta edificare a tuturora.

Deunăzi cu ocazia venirii în Ardeal a publicistului R. W. Seton Watson, rețeta probabil s'a repetat din nou. Simpaticului meu amic, în loc de-a i se arăta complexul de greutăți în care se zbate țara, a fost desigur copleșit de-un criticism înăcrit, i s'au umplut urechile de tânguiri și buzunarele de jalbe. Noroc că, spirit prudent și cercetător, Scotus Viator, cu tradiționala-i onestitate științifică a primit sub beneficiu de inventar amărîtele suplice, rămânând ca în camera lui de studiu, printr'un discernământ propriu să stabilească acevărul.

Realitatea e că prin aceste denunțuri meschine asvârlite străinătății, interesele țării sufăr și noi ne înfățișem într'o lumină ciudată de ridicoli detractori. Dar — ce vreți? — educația cetățenească, ca toate educațiile se face în colaborare cu vremea și soarta vrea ca eminenții noștri fruntași dela Alba-Iulia, cu particulara lor comprehensiune să stăruie încă abia la începutul abecedarului politic...

Să mai așteptăm deci: ori triumfă alfabetul, ori pleacă discipolii grei de cap ca să-și vadă de altă meserie.

Din două una.

17. VI. 1923.

LICHIDARE...

Cetitorii care-au urmărit cu luare aminte coloanele acestei reviste, ştiu câtă obiectivitate liniştită ne-a căutăuzit de câte ori a fost vorba să cumpănim manifestările tuturor acţiunilor de guvernământ aici în Ardeal.

Oricare ar fi fost marile deosebiri de principii şi metodă între noi şi partidul actual la cârma ţării, noi ne-am dat seama din prime e momente că în această provincie alipită. abia la începutul consolidării noastre interioare, când noua viaţă de stat e fragilă încă şi duşmănii oculte tot mai stăruie la fie-ce pas, a stânjeni actele guvernării înseamnă a aduce o perturbare în opera însăşi a întăririi naţionale. Gândind în aşa chip, ne-am zis că sentimentul patriotic trebue să primeze aici asupra consideraţiilor de partid, şi că în Ardeal ori-ce activitate a organelor de stat în perioada actuală, nu poate fi privită decât prin prizma unei critici binevoitoare.

Am tras deci toate consecinţele acestei one tităţi de gândire şi mărturire ne e intreaga opinie publică, pentru atitudinea noastră. Cetitorii stiu că în loc de-a prăvăli obstacole în faţa unei bune îndrumări a lucrurilor, noi am luat rolul de spectatori calmi şi-am aşteptat să vedem rezultatele. N'am discreditat deci cu nimic prestigiul conducerii acestei ţări, n'am uzat de mijloacele unei opoziţii acerbe, n am slăbit încrederea maselor şi mai ales n'am contribuit cu nimic la acel spectacol de penibilă bălăcăreală, la care s'au dedat elemente inconştiente stârnind bucuria duşmanilor noştri.

Printr'o îndelungă tăcere deci şi printr'o chibzuită judecată ne-am răscumpărat, credem, în deajuns dreptul de-a cântări faptele

cârmuirii de astăzi, înțelegând toată lumea că dacă ne ridicăm cuvântul cu tărie, e că ne găsim în fața unor regretabile greșeli, pe cari a nu le releva ar însemna să suportăm cu ușurință cele mai dăunătoare consecințe.

Partidul liberal, după cum s'a spus de mai multe-ori în aceste pagini, în actuala lui guvernare, dela început a fost cu desăvârșire lipsit de mijloacele de-a remedia multele lipsuri ale vieții din Ardeal. Politicește izolat de lumea de aici cu care n'a luat contact, partidul d-lui I. C. Brătianu, n'a avut nici un punct de sprijin dincoace de Carpați. Urmarea acestei izolări a fost faptul că nici-o personalitate de seamă din rândurile ardelenilor nu s'a ivit în tabăra lui, la care s'au alăturat figurile cele mai neglijabile fără nici o greutate în rândurile noastre, sau figurile odioase descalificate prin tribulațiile lor de subt regimul unguresc. Astfel, s'a inaugurat deodată cu venirea la putere a actualului guvern, o dureroasă coborîre în nivelul luptelor politice. Oameni fără nici o valoare personală au răsărit în toate colțurile, copiești de tot felul de atribuțiuni reprezentative, scăzând în ochii mulțimii respectul tuturor funcțiunilor de stat și lăsând în urma lor o dungă întunecată de balansare morală și de crasă trivialitate. Prezența acestor mandarini improvizați în fruntea trebilor publice, a lăsat impresia că Ardealul politicește, e orfan în guvernarea actuală și că interesele lui nu pot fi păzite de către acei ce n'au izbutit să-și apropie aici decât elementele cele mai contestabile. Guvernul pornit la drum cu acest fatal stigmat de naștere, a luat dela început toate măsurile ca să înăsprească relațiile și să trezească în popor conștiința că acest puternic colț de pământ nu participă cu nimic la îndrumarea destinelor lui.

Fără să însemnăm aici toate greșelile de fiecare clipă, a căror rețea a rănit pas cu pas psihologia unei mulțimi susceptibile, e de ajuns să reamintim gluma omerică a alegerilor, cu acea ciudată revărsare de nelegiuiri, aplicate ca niște palme zdravene din bun senin pe obrazul nenumăraților oameni cum se cade. Suntem de convingerea că această rețetă inoportună a contribuit mai mult decât ori-ce la slăbirea coheziunii între provinciile alipite, a făcut deci cel mai mare rău ideii de stat român, a mânat apa la moara pescuitorilor în apă tulbure, a făcut să se deslănțuie o spurcată demagogie și-a regresat procesul de normalizare in raporturile interne ale vieții noastre de stat.

O concepţie iniţială profund greşită, de-a guverna această provincie fără contribuţia ei, şi-a vădit dela început roadele funeste. Faptul că guvernul în compoziţia lui, a putut afişa miniştrii pentru Bucovina şi Basarabia, fără a fi însă în stare să prezinte un exponent pe seama provinciei celei mai importante ca valoare culturală şi numerică, este un preţios document care caracterizează stările actuale. Tot ce s'a desfăşurat mai târziu a fost subt impulsul acestei eclipse totale de comprehensiune politică. Năvala de deputaţi din vechiul Regat şi de funcţionari dela centru trimişi aici în imprejurări cu totul necunoscute, n'a făcut decât să propage mai departe un sistem obtuz de gândire. In mod firesc deci, rezultanta unei greşeli politice a fost o lungă serie de greşeli în administrarea treburilor curente.

Opera migăloasă începută de guvernul trecut în vederea unei treptate unificări administrative, la adăpostul ordinei de drept nou create, printr'o cumpănită legiferare, s'a curmat în mod brusc. In loc de-a se lăsa încă în Ardeal anumite expozituri administrative pe seama diverselor departamente, sau de-a se crea pentru necesităţile de-aici serviciile corespunzătoare la centru prin oameni din partea locului, fericiţii guvernanţi ai d-lui Brătianu, temperamente puţin complicate, lucrând cu-o mentalitate sumară de cazarmă, au ras pur şi simplu instituţiile locale şi nu le-au înlocuit cu nimic. E în adevăr, extrem de caracteristică, adorabila uşurinţă cu care se lucrează într'o problemă ce-ar trebui să angajeze în mare măsură distinsa sfială a omului de scrupul... Conducerea partidului liberal, lipsită de-o proprie intuiţie în cea mai dificilă chestiune de guvernare, inspirată numai de tiparele vechi, anahronice astăzi, n'a înţeles că însăşi ideia unităţii de stat e sguduită de-acest simplism deplasat şi că dublând nemulţumirea politică de destrămarea întregului aparat al trebilor publice, viaţa noastră întreagă apucă pe povârniş.

Nu s'a ţinut seamă de aceste consideraţii covârşitoare şi s'a început grabnica lichidare a tuturor serviciilor din Cluj, lăsându-se funcţionarii pe drumuri şi neinstalând în birourile ministerelor nici un organ special, menit să asigure continuitatea normală a lucrărilor şi-o înţelegere a aspectelor locale. Consecinţa e, că acolo la Bucureşti, toate trebuinţele din Ardeal rămân în părăsire, poticnindu-se de-o absolută nepricepere. In mod firesc, ordinile care se dau, vizează măsuri exotice fără rost, iar strigătele desnădăjduite dela periferii găsesc urechi surde şi-o exasperantă seninătate la centru.

Bieţii oameni cu diversele lor nevoi, umblă uluiţi în toate părţile, ideia de legalitate devine din ce în ce mai iluzorie şi angrenajul vieţii de stat sufere de-o paralizie generală.

Ca o urmare logică a stărilor anormale o crescândă nemulţumire surdă se propagă pe toată linia, anarhia creşte, populaţia se simte fără stăpân, o sensaţie penibilă de provizorat se trece în conştiinţa populară, trezind accente de îndoială şi descurajare.

Cum spunem la începutul acestor rânduri, cuvântul nostru nu e inspirat nici de otrava unei opoziţii înăcrite, nici de dorinţa vulgară de-a veni cu ori-ce preţ la cârma ţării, cu un ceas mai curând. Adevărul însă, descinde cu-o forţă elementară în călimara noastră şi se cere pe hârtie. Avem convingerea nestrămutată, pe care suntem gata s'o justificăm prin cea mai largă discuţie, că dintre greşelile guvernului liberal, *cea mai mare e : absenţa complectă de program pentru multiplele nevoi ale Ardealului.*

Când fixăm deci, această axiomă acum în preajma lichidării dela Cluj, gândindu-ne la tendinţa de echilibru care îndrumă soarta acestui popor cu multă pipăire şi bun simţ, ne întrebăm : nu cumva e aproape ceasul lichidării celeilalte, a lichidării de concepţie, a lichidării de guvern, pentru reîntronarea unor relaţii mai ordonate, menite să aducă cu un pas înainte închegarea ţării?

Să vedem!

S'ar părea, că în materie de profeţie, pân'acum cel puţin, unele aptitudini nu ne-au lipsit şi n'avem încă nici un cuvânt să credem că ar fi să ne părăsească...

I. VII. 1923.

PROPAGANDA DUŞMANA IN STRĂINĂTATE

Urmând îndatorirea ce mi-am impus de-a plivi cu cruzime buruienile din sufletul bunilor mei compatrioţi, am analizat atitudinile de suplicanţi ai străinătăţii, pe care unii conducători ai aşa zisului partid naţional şi le iau, de câte ori, se cred nedrepăţiţi la ei acasă. Am arătat unele plângeri de-ale agitaţilor mei adversari, înfăţişând cazuri concrete şi căutând să lămuresc prin lumina lor pishologia unor spirite inerite, care cedând obişnuinţelor de ieri reclamă protecţiunea străinilor în trebile interne ale ţării.

Intr'un articol al meu, deunăzi, mă munceam să explic această ciudată îndeletnicire.

Este, — ziceam, — un gest reflex al concepţiei de sclavi, pe care România nouă n'a putut-o ucide încă, este o reminiscenţă tardivă a nenorocirilor seculare, acest umblet după dreptate dincolo de hotare. Fruntaşii comitetului de «o sută» călăuziţi pe toată linia de formulele trecutului, de umilinţa ce s'a prelungit în mentalitatea lor, şi azi ca pe vremea ungurilor imploră clemenţa occidentului atotputernic pentru păsurile lor. Ei, sărmanii, nu bagă de seamă tristul anahronism al acestei purtări, nu înţeleg că după împlinirea graniţelor, fiind una şi aceeaşi familie, o mână întinsă spre străinătate echivalează cu o palmă pe care ţi-o aplici singur ca să te râdă lumea şi să-ţi reconfortezi duşmanii. Ei nu înţeleg că drepturile în această ţară nu pot fi decât rezultanta echilibrului de forţe din interior şi că a suspina în vecini după o epitropie care să ţi se acorde, înseamnă să legitimezi în faţa lumii propria ta becisnicie şi să livrezi poporului tău un certificat de nematuritate politică. Aceste axiome elementare nu s'au limpezit încă în tabăra luminaţi-

lor mei antagoniști. Incremeniți în clișeele de odinioară, dânșii nu văd în străin decât pe stăpânul care se milostivește. De aceia inteligențile minore schițează atitudini de-ale minorităților și în loc să se asocieze cu toată lumea pentru a constitui frontul unic al neamului de câte ori ne privește ochiul străin, ei vin cu jalbe deplasate ca să-i ceară ocrotirea.

Aceste dureroase rătăciri le fixasem în rândurile mele recente, demonstrând cu cazuri precise adevărul și reproducând cu sinceritate opinia unui profesor englez, minunat și el de ciudățenia lor.

Monitorul dela Cluj al comitetului, «de-o sută» ziarul „Patria" si-a luat rolul lăudabil de-a-și apăra în sfârșit patronii pentru care scrisul, după cum se știe, nu e una din atitudinile cele mai familiare. Numitul organ îmi trimete o „somație" anonimă, drept răspuns, ținută într'un ton și la un nivel care-ar descalifica pretențiile de intelectualitate ale ultimului șef de birou din ministerul ce am condus, și cu care răspuns, eu totuși trebuie să stau de vorbă înfruntând liniștit barbarele orori profesionale. Domnul cu «somația» spune că „d. *Goga se pune pe sine în cadru european ca având legături cu unii fruntași ai vieții publice engleze.*" Cetitorii, care au văzut articolul meu în chestiune, se pot convinge de realitatea delicatei invinuiri. N'am vorbit de cât de profesorul dr. Zimmern, care mi-a solicitat o intrevedere, având recomandație din partea d-lui R. W. Seton-Watson, cu care mă găsesc în raporturi de prietenie de vre-o cincisprezece ani. Nu văd în cuvintele mele nici un exces de . . . „cadru european" și relev acest spirit de anticameră, ca o mostră de bun simț cu care se ilustrează autorul anonimei. Firește, nici o dovadă de infirmare a tot ce-am spus nu se produce în coloana injurioasă, supărată că dau în publicitate . . . „discuții intime".

Ce se produce însă, e o hazlie apostrofă, pe care o retipăresc aci, deși mi se pare mult mai indicată pentru gazeta rimată. Iată ce scrie apărătorul: „Pentru că d. Goga amestecă și numele lui Scotus Viator, îl invităm să publice scrisoarea marelui prieten englez, adresată personal d-lui Goga, pe timpul guvernului Averescu, prin care-și exprimă impresiile referitoare la nefasta guvernare averescană. Poate că d. Goga, după obiceiul său de-a ascunde adevărul și de-a inventa, o va contesta. Noi însă precizăm că Scotus Viator i-a comunicat dorința ca acea scrisoare să fie adusă la cunoștința întregului cabinet averescan".

Iată deci somația.... Ce pot să răspund eu în această complicată afacere, asupra căreia „Patria“ mă amenință că va mai reveni ca să pareze „destăinuirile de conversații personale?“... Mă dau bătut, scumpe domn, fiindcă, închipuește-ți, nu am la mână documentul cu teribilele, imprecații, care trebuiau cetite, cum spui d-ta în toată regula la Consiliul de miniștri. Adevărul vorbind, nu-mi aduc aminte despre ce scrisoare e vorba, fiind corespondența mea destul de vastă și memoria supraîncărcată, în orce caz însă ea nu manifesta această glumeață „dorință“ de-a o trece la dosarul Consiliului de miniștri, fiindcă atunci mi-ar fi rămas în minte cu titlu de curiozitate. Este însă un corectiv: dați o petiție cu trei mii de iscălituri d-lui R. W. Seton-Watson s'o publice dânsul și atunci înfrângerea mea e complectă și totul s'a aranjat.

Dar nu mai continuu această «conversație personală» cu bietul apologet al Europei, care după cât văd e pe cale să mă traducă la «Liga Națiunilor» cu articolele mele.

Dacă am reluat acest subiect, e că la București o broșură apărută zilele aceste, continuă pe dea'ntregul obiecțiunile lansate de scrisul meu. Sub titlul «*La lutte contre l'absolutisme en Roumanie*», pe cinci coale de tipar foștii îndrumători ai Consiliului Dirigent se înfățișează tribunalului străinătății cu revendicările lor politice. Soarta vrea deci, să dea o justificare, pe cât de grabnică pe atât de penibilă a analizelor ce-am făcut. Situația e în adevăr stupefiantă. Mergând înainte pe drumul greșit, acumulând zăpăceli și încurcături, acești nenorociți întârziați ai istoriei noastre s'au prăvălit jos de tot. Este o evoluție neîndurată care-i paște, o continuitate metodică în opera lor. După-ce ani de zile au slăbit consolidarea țării inventând primejdia «ciocoilor», după-ce-au iscodit spectrul «regățenilor» pe care i-au acoperit de noroi și-au amenințat cu Alba-Iulia, după-ce au boicotat încoronarea și-au strigat la «Dacia», acum isprăvesc prin a denunța străinătății România.

Broșura ține limbajul cunoscut al operei de propagandă inamică. Este denigrarea calomnioasă a vieței de după război la noi. Cetind-o, ți se pare, că a fost redactată într'o oficină dela Budapesta. Țara apare din paginile ei în cea mai tristă lumină. România veche înfățișată numai ca patria unei spurcate oligarhii, anihilează și astăzi, după cum spune autorul, toate năzuințele noastre de viață. Totul se prezintă în aceste pagini rușinoase putred și murdar aici. Regele apare ca un prizonier al partidului liberal și

e păzit de baionete, încoronarea n'a fost decât o farsă detestată de adevăratul popor, toate guvernele afară de-al domnului Vaida au venit la putere prin «lovitură de stat», starea de asediu din Basarabia și dela marginile Ardealului nu e decât un pretext pentru îngenuncherea populației, lege nu există în țara noastră, unde onestitatea e o noțiune exotieă, iar adunarea dela «Dacia» a d-lui Maniu a fost ținută în frâu de patruzeci de mii de soldați.

Pe douăzeci și două de pagini se scuipă în obraz toată viața publică românească; de mult nu mi-a fost dat să cetesc exhibiții mai desgustătoare. Până și aventura părintelui Man dela Gherla, trimis în misiune la Buftea, e prezentată ca o teribilă catastrofă națională. Ascultați, vă rog, textual: — «Manifestările cele mai pașnice găseau în fața lor cordoane de trupe ce barau străzile. Câteva sute de țărani s'au întrunit într'o zi la Buftea, — un sat în împrejurimile Bucureștilor, — pentru a protesta împotriva constituției. Jandarmii au oprit întrunirea. Trupe în ținută de campanie, înzestrate cu mitraliere, au fost trimise la fața locului și asistenții au fost în mod crud maltratați. Un deputat, părintele Man, profesor la Academia teologică și mai mulți jurnaliști au fost arestați și expediați sub escortă». Vedeți deci, prin ce regiuni de înaltă cugetare politică se plimbă imunda tipăritură. Totul e turnat în această formă vulgară și asvârlit în franțuzește dincolo de vama Curtici.

Omul cu scaun la cap se întreabă: care e rostul imensei stupidități? Ce vrea broșura? Denunță România Europei și-o stropește cu insulte. Cu ce scop? Se cere o intervenție străină ca să ne scape de belea? Atunci, cine s'o facă? Iată o serie de intrebări care te năvălesc, fără să le poți da un răspuns. Cert este, că numai o criminală răutate sau o inconștiență de-o sută de carate a putut înjgheba acest act de delațiune.

De sigur, astăzi vorbele sunt foarte tocite la noi, și sensul lor real e greu de sezizat, după terfelirea unei prese în care agramații și apașii au banalizat totul. Dacă respectul cuvântului, tradiționalul echilibru moral al presei noastre din trecut nu s'ar fi sguduit din temelii, atunci cu inima liniștită am spune că e o odioasă trădare care s'a săvârșit. Sunt convins că scrisă de un cetățean al unei minorități dela noi, autorul ar fi trecut la Curtea marțială și ar înfunda pușcăria. Așa însă, că purcede din rândurile fraților liberați, ca un gest de gratitudine postumă, documentul ia aspectul

unei brutale demonstrații a zăpăcelii groaznice, care prezidează toate făptuirile unor naufragiați politici.

Mi se spune că pachete cu exemplare din broșură au și trecut frontiera expediate cu un curier special în străinătate. Unde s'au dus și dela cine cer câștig de cauză? Nu știu. Ce știu însă, e că acolo, în capitala de pe malul Dunării, deputații lui Horthy vor prăznui această admirabilă propagandă ungurească în occident, iar interpelatorul de ieri, d. Szillágyi, își freacă mâinile. Și mai știu încă ceva: cine dă astfel de probe de pricepere politică și-a săpat groapa singur, și-a făcut cruce și a luat toate măsurile ca posteritatea să se bucure din toată inima că e mort deabinele...

8. VII. 1923.

ARENDAŞI AI TRECUTULUI

O reţetă foarte ciudată de manifestare publică a fost inventată în timpul din urmă de către înţelepţii îndrumători ai partidului naţional.

Iluştrii bărbaţi duşmăniţi de prezent şi fără perspectivă în viitor s'au hotărît să-şi intabuleze pe numele propriu trecutul Ardealului şi să se prezinte după tantiemă cu chitanţă în regulă la toate praznicile. Moştenitori în linie directă ai tuturor strălucirilor din viaţa noastră dela Horia, Cloşca şi Crişan încoace, aceşti intrepizi arendaşi ai istoriei s'au hotărît să facă straje la morminte. Hotărîrea dumnealor e categorică şi irevocabilă. De câte ori conştiinţa publică într'un sentiment de pioasă veneraţie s'apropie de-un ţintirim din Ardeal, totdeauna e mare primejdie şi posteritatea riscă să-şi profaneze omagiile cu un scandal în toată legea. La toate aceste ocazii e bucluc cu partidul naţional. Adversarii noştri apar cu aere de veritabili proprietari ultragiaţi a căror moşie a fost călcată şi încep să se ia la ceartă cu lumea dimprejur Ei dau din coate la asemenea prilejuri, sunt întunecaţi şi morocănoşi, inima le svâcneşte subt redingotă şi patimele îi agită peste măsură, fiindcă în vreme ce alţii vin să şi odihnească sufletul în contemplarea senină a trecutului, dânşii sunt prezenţi ca să-şi tragă pensia, bucătura chinuită din pâinea cea de toate zilele. De-aceia e tensiune şi enervare în astfel de clipe, colţul tăcut de cimitir se improvizează într'o meschină arenă de gladiatori electorali, rândurile auditorului se mişcă, părintele Man dela Gherla se iveşte în rolul de majordom şi nu arare se întâmplă că peste ţărâna mortului pocneşte lozinca trivială ca o tiribombă din Parlament: *Trăiască partidul naţional*!...

Cetitorii n'au uitat cum s'au desfășurat lucrurile la parastasul lui Gheorghe Pop de Băseşti.

Lumea din toate părțile s'a grăbit să fie de față în sătulețul din Sălaj ca să proslăvească amintirea veneratului luptător. Fiecare a avut bunul simț să-și lase acasă cartea de membru al cutărui partid și-a venit cu gândul curat de-a cinsti opera unui răposat scump nouă tuturor. Vă aduceți aminte cu câtă eleganță și-au învederat pietatea lor conducătorii comitetului «de-o sută». Dânșii veniseră gata să ia în stăpânire mormântul lui badea Gheorghe, făcând impresia că sunt posidenții țărânii și că numai cu un bilet dela clubul Majestic se poate închina cineva osemintelor frumosului nostru moșneag. Un tărăboi vulgar s'a pus la cale, s'au instigat țăranii împotriva autorităților și s'au plănuit demonstrații de partid. Scandalul nu s'a produs, fiindcă l-a refuzat tactul și delicatețea mulțimii călăuzite de sentimente onorabile. Sfârșitul se știe : când lovitura n'a reușit plănuitorii îmbufnați n'au mai primit să treacă pragul caselor mortului, unde era adunată toată lumea, ci s'au dus la popa din sat zece inși înăcriți cu patima lor, ca adouazi gazetele Honigmanilor dela București să falșifice totul și să le trâmbițeze în țară nedreptățirea...

Copia fidelă, dar cu proporții mărite ne-au dat-o deunăzi la Sibiu și Rășinari. Din prilejul semicentenarului lui Șaguna eminenții oameni de stat au socotit că iarăși e o treabă de făcut, ca să-și salte firma. In mijlocul emoțiunii generale, care cinstea în vrednicul arhiereu figura luminoasă a patrimoniului nostru național, s'au ridicat din nou incorigibilii competiționari ai trecutului și-au prezentat nota.

Nimănui, nici unui partid din prea multele câte sunt, nu i-a trăznit prin minte la cincizeci ani după moarte să vadă cu ochelari de club silueta mitropolitului Andrei. Dânșii netulburați, și-au urmat tipicul. Suta a fost mobilizată, nelipsitul părinte Man și-a transpus retorica specială la Rășinari îndemnând pe țărani să-i aclame partidul — după-cum ei mi-au spus-o zâmbind, — pe când șeful era ferm decis de astădată să pronunțe un discurs-expozeu lăudând din turnul bisericuții sale pe mortul dela Rășinari. Firește, rețeta n'a admis-o nimeni. prea era deplorabilă. Consecința s'a produs cu-o repeziciune uimitoare. Supărații fruntași au declarat grevă n'au asistat la continuarea serbărilor și pe vremea când în frunte cu întreaga familie regală, reprezentanți din toată țara cu bucuria

onestă a clerului şi poporului erau adunaţi să asculte cuvântul Regelui, domniile lor, cinzeci din sută, într'un restaurant din Sibiu după-ce şi-au vărsat veninul în cuvântări numeroase, au redactat un proces-verbal în care au mulţumit Providenţei că le-a dat pe Şaguna, care e numai al lor. Ultimul acord se ştie: gazetele Rosenthalilor dela Bucureşti au umplut ţara cu nedreptatea ce li s'a făcut...

In faţa acestor atitudini ce se afişează cu-o fatală consecvenţă la toate ocaziile, noi, neînduraţi analişti, ne întrebăm cu stăruinţă care e pricina lor?

Răspunsul nu-l găsim decât în penibila inerţie de gândire, în imobilitatea cerebrală a acestui mănunchiu de oameni. Ei se ţin cu dinţii de nenorocitul nostru trecut, în care am fost încătuşaţi de stăpânirea străină, ei blagoslovesc toate orânduielile lui şi le implorâ astăzi ca o binecuvântare, fiindcă nu sunt harnici să se smulgă din tiparele vieţii de ieri. Psihologia lor e dominată şi siluită de mixtura unor precepte de suflet ostil nouă, fiindcă el vine de pe-un câmp duşman. A se ataşa la noua ordine de lucruri, ar trebui să facă o sforţare care nu le stă la îndemână, a coborî pe arena integrală a energiilor neamului nu le vine la socoteală fiindcă nu-i iartă puterile. In astfel de împrejurări deci, ei se constitue pur şi simplu proprietari ai trecutului, din care nu vor să iasă, arendaşi de morminte pe care vor să le speculeze pentru micul lor profit. Pe seama lor trecutul nu e o etapă într'o evoluţie, ci un bârlog în care se retrag ca să-şi aranjeze socotelile. Ei uită însă, că în vălmăşagul de forţe creatoare, societatea se primeneşte, că subt presiunea împrejurărilor schimbate, totul se plămădeşte din nou, şi că a stărui în jurul movilelor din ţintirim numai, fără a înţelege strigătul vieţii de-afară, înseamnă a deveni tu însuţi un tulburător anahronism, un fel de strigoi antipatic...

Conducerea partidului naţional se izolează tot mai mult şi de prezent şi de viitor.

Gândiţi-vă: la încoronarea dela Alba-Iulia s'au căinat într'un restaurant din Arad, la serbarea lui Şaguna, într'unul dela Sibiu. Şi într'un caz şi într'altul n'au înţeles chemarea vremii şi-au fost în afară de unisonul de simţire a neamului.

Nu vi se pare că în asemenea situaţie ţintirimul trecutului nostru politic e pe cale să se îmbogăţească din nou cu-o cruce? Cu crucea partidului naţional. Conducătorii chibzuiţi însă iau toate măsurile ca subt ea să nu plângă nimeni...

22. VII 1923

CONDOTIERI MĂRUNȚI

Un cetitor bănățean, om glumeț și minte limpede, a avut o inspirație fericită. Cetind articolele noastre, în care vorbeam de farsa «naționalizărilor» economice din Ardeal, prin care s'a creat tagma întreținuților politici de legea nouă, s'a gândit să alcătuiască un tablou statistic al acestor copii ai norocului. El ni-l trimite pentru a ne înlesni cunoașterea societății care cârmuește astăzi destinele mulțimii și ține în mânile ei firele conducătoare ale românismului biruitor.

Sincere mulțumiri pentru migăloasa operă de analiză socială.

Oricât ar dori însă autorul ei să-i dea o turnură veselă, paginile rămân totuș triste și respingătoare. E o galerie întreagă de oameni care-ți trec pe dinainte și, după defilarea lor, ca după o băutură proastă, resimți acru in cerul gurii și te cam scutură desgustul. Umilințe și tranzacții morale, agățări îndârjite de toate ispitele clipei, un lanț nesfârșit de povești urâte apar din cifrele vorbitoare. Deodată cu răscumpărarea libertății, din sufletul foștilor robi au descins pe arenă instincte josnice și-o mare parte din societatea noastră scăpată din făgașul unei austerități patriarhale a început să-și corijeze soarta materială prin cele mai detestabile concesii de conștiință. O poftă de îmbogățire repede, un materialism frivol s'a lansat în mica noastră burghezie, ridicată peste noapte la exigențe exagerate. Acest val tulbure a ieșit la suprafață și a creat o mentalitate specială. improvizând o concepție de viață stranie și nepracticată încă la noi.

Istoriograful de mâine, când va judeca aspectul frământărilor actuale, va trebui să puie la contribuţie o serie întreagă de circonstanţe ca să înţeleagă nenorocita degringolare morală în care ne-am prăvălit. Pentru moment însă, aceasta contează ca un factor de desagregare a vieţii noastre, pe care-o vedem cu toţii şi-o urmărim în toate fenomenele ei. Străinii, fireşte, au înţeles şi ei penibila boală de tinereţe a societăţii româneşti şi-au tras din ea toate consecinţele pentru interesul lor. Dela început, clădind pe această slăbiciune, s'au apropiat de tabăra noastră. Pe ici pe colo, în diverse colţuri de provincie, au pus ochii pe câte-o figură reprezentativă a luptelor noastre de ieri. S'a dat lozinca de a-i acapara, azi pe unul mâine pe altul. Operaţia n'a mers tocmai greu. In mod metodic, în toate părţile, au fost atraşi oameni de-ai noştri în întreprinderile capitalului duşman. Pentru o plată oare care ei şi-au împrumutat degrabă numele, salvând astfel printr'o aparenţă mincinoasă, posibilitatea de existenţă a unei fortăreţe inamice. Lucrurile însă nu s'au oprit aci. Procesul început odată s'a desfăşurat mai departe. Fruntaşi de-ai poporului triumfător, împinşi de profitul lor meschin, au început să devie apărătorii taberei adverse. S'a înjghebat astfel o clasă întreagă de mici ambasadori ai intereselor străine, care mişună prin trenuri şi prin birourile ministerelor, ca să smulgă o fărămitură din cutare combinaţie vinovată.

Mă uit la lista compusă de cetitorul din Bănat, cântăresc pe rând persoanele angajate la camuflarea realităţii. Şi constatarea pe care-o fac e extrem de dureroasă.

Cei mai mulţi dintre săltaţii pe scara norocului sunt celebrităţile sectelor politice din partea locului, negustori ordinari care preschimbă în bilete de bancă încrederea deaproapelui. Politica a început să evolueze într'o meserie profitabilă şi, o faună particulară răsare pe urmele ei. Sunt condotierii mărunţi, călători de toate uşile, pentru care voturile cetăţenilor s'au transformat într'o platformă de parvenire materială şi pe seama cărora sufragiile alegătorilor au devenit o veritabilă Californie. Cât de elastică e interpretarea datoriei din partea acestor potentaţi de cluburi, o ştiu toţi aceia care-au avut prilejul să privească după culisele întrecerilor politice la noi. Ei mai ştiu şi faptul real că din câştigurile certate cu legalitatea şi cu bunul simţ, au început să se înjghebe formidabile acumulări de averi, pe care nimeni nu le binecuvintează.

Problema însă, ia un aspect cu totul deosebit, atunci când, vedem că boala care a contaminat societatea ardelenească e propagată la tot pasul de către oameni cu pretenţie de conducători şi cu situaţii de răspundere în viaţa noastră politică. Tabloul statistic de sub ochii mei, mi-i înfăţişază în postura de prisonieri ai atâtor consilii de administraţie pe cei câţiva bărbaţi, al căror cuvânt se desprinde la toate ocaziile ca o îndrumare de credinţă pe seama mulţimii. Dânşii, cari cred că pot da soluţii în materie de guvernare a acestei ţări, nu înţeleg că o elementară incompatibilitate morală îi opreşte să-şi sacrifice libertatea de gândire pe preţul unor tantieme ale întreprinderilor comerciale unde s'au pripăşit. Copleşiţi de logica brutală a banului, fericiţii fruntaşi au uitat că între omul politic şi omul de afaceri, este o linie de demarcaţie precisă, pe care făcând-o să dispară putem să ne umplem pungile, dar pierdem încrederea lumii şi încetăm de-a mai fi factori de utilitate publică.

Oricât de mult deci, am aprecia până la un punct preocupările materiale ale desrobiţilor, năvăliţi proaspăt cu foamea lor seculară la banchetul libertăţii, pe seama elementelor de conducere se impune o tendinţă de sobrietate şi de echilibru fără de care totul se prăbuşeşte.

Iată de ce, fără nici un obiectiv de specială cruzime, îndreptată împotriva cuiva, această revistă, urmărind un ideal de asanare morală, va căuta să strivească antipaticele porniri maladive, făcând educaţia lumii noastre asupra deosebiriii dintre tribună şi tarabă şi trimiţând pe fiecare acolo unde îl îndeamnă aptitudinile lui.

Sunt convins că deodată cu micile duşmănii interesate care se vor pune de-acurmezişul nostru pentru aceste încercări de chirurgie socială, cei mulţi, vor pricepe mai curând sau mai târziu o strădanie onestă, şi judecându-ne pe fiecare în parte, vor trage concluziile necesare.

29. VII. 1923.

O MIŞCARE PARALELĂ

Ziarele străine anunţă că Ştefan Radici, cunoscutul agitator croat, a părăsit în taină Zagrebul şi s'ar fi refugiat la Londra.

Antecedentele acestei veşti sunt îndeajuns cunoscute. Se ştie că mişcarea separatistă din Croaţia a început repede după întemeierea statului iugoslav. Cele două popoare, puţin unite sufleteşte în trecutul lor, despărţite prin tradiţia lor istorică, neprimind în cursul vremii aceleaşi influenţe culturale şi religioase, s'au simţit totuşi apropiate prin legătura de limbă şi de rasă şi-au acceptat reciproc lozinca unei vieţi politice comune pentru viitor. Zâzania însă a început repede după unire. Intre sârbii cuceritori, crescuţi într'o atmosferă de luptă şi libertate şi croaţii atinşi de stigmatele obişnuite ale regimului austro-maghiar, antagonismul s'a mărit din zi în zi. Ca în toate conflictele vina pare a fi de amândouă părţile. Spiritul centralist dela Belgrad, care n'a menajat în măsura cuvenită necesităţile locale ale noilor provincii, are de sigur o bună parte din răspunderea situaţiei.

In realitate însă înăsprirea relaţiilor a pornit dela Zagreb. Aici din primele momente s'a privit cu neîncredere şi cu dispreţ spre Balcani. Lăsând la o parte aristocraţia renegată, sufleteşte nedespărţită de tabăra duşmană, care a demonstrat dela început cu pasivitatea ei, însăşi clasa burgheză dintre Sava şi Drava a afişat o exagerată mândrie faţă de sârbii liberatori. S'a uitat grabnic că numai din sacrificiul grozav de sânge al armatelor lui Petru Karagheorghevici a răsărit desrobirea fără de care ar fi rămas şi mai departe tributarii Budapestei şi nu s'a ţinut seama că aceşti balcanici cu ţărişoara lor de ieri au fost unicul punct de sprijin serios pentru slavii de sud din Europa centrală. Tot astfel s'au şters repede din memorie mizeriile stăpânitorilor de odinioară şi apăsarea lor brutală. In loc să se caute deci un drum de mijloc

pentru a se ajunge cu-o oră mai curând la o stare de echilibru în scopul de-a netezi asperitățile și-a consolida țara în interior, o seamă de conducători politici ai croaților a lansat veleități separatiste, făcându-și un program din inflamarea maselor.

In această operă de agitație tulbure figura lui Radici s'a ivit pe planul întâi. Fără un obiectiv precis în politica lui, vorbind când de-o completă independență a republicei croate, când de-o autonomie în alianță cu regatul sârb, leaderul deala Zagreb a isbutit să răscolească mulțimea și alegerile din urmă pentru Cameră i-au dat o sdrobitoare majoritate pe toată întinderea provinciei. Rezultatul frecărilor continue s'a văzut. In vreme ce Croația a stăruit departe în izolare, mărind suspiciunea dela centru și lipsindu-e de beneficiile unui regim de libertate, în Capitala Serbiei vechi spiritul războinic e în resuscitare și nu ne-ar prinde mirarea să se audă ca mâine de-un zăngănit de arme. Deocamdată fierberea sporește, fără a se putea întrevede o soluție favorabilă.

Plecarea lui Radici pare a înăspri și mai mult lucrurile, fiindcă îndârjitul tribun, după-ce în strigăte patetice a adus laude nemților și a vorbit de revoluție cu ajutorul Italiei, astăzi a trecut granița adăpostindu-se pe malurile Tamisei...

In ori-ce caz frământarea din vecini prin acest ultim gest intră într'o nouă și ciudată ipostază.

* * *

Un proces paralel, mai slab ca răsunet, dar viu și pasionat, se petrece în Ceho-Slovacia.

In noua republică, înfăptuită tot în temeiul principiului de rasă triumfător, elementul alcătuitor de stat și dominant a fost cum se știe, dela început, poporul ceh. Prin conștiința națională puternică și printr'o acțiune politică bine chibzuită, cehii, dobândindu-și independența și-au alipit pe slovacii desmembrați de sub coroana sfântului Ștefan. In viața proaspătă a statului însă, orcât ar fi fost o dualitate națională la baza lui, îndrumările în mod normal nu puteau porni decât dela Praga. Vechea Bohemie cu nivelul ei intelectual ridicat și cu forța economică covârșitoare nu putea fi pusă în aceiași cumpănă cu bieții slovaci storși în măduva lor de aparatul de desnaționalizare al Ungariei de demult, analfabeți, cumplit de săraci și absolut orfani de-o clasă conducătoare. S'a pornit deci munca de nivelare și închegare diriguită din capitală, înlăturându-se pe rând rămășițele opresiunii de veacuri și făcând să

iasă la iveală la toate colțurile pecetea slavă mânuită cu vigoare de către oamenii conștienți ai cehilor.

Reacțiunea împotriva tendințelor dela centru n'a întârziat nici aici. Printr'un deplorabil paradox, în mijlocul slovacilor deveniți proverbiali pe urma blândei supuneri față de unguri s'au ridicat glasuri de protestare îndrăsnețe și inoportune. Cetățenii celei mai umilite nații din fostul imperiu habsburgic s'au pomenit în atitudine de revoltă sufletească, schițând gesturi ireverențioase la adresa unor vechi patroni cari i-au smuls din sclavie. Un curent anti-cehdestul de larg s'a manifestat în regiunile slovace, înființându-se un partid politic sgomotos și dârz. Concepția protestatorilor n'a putut scoate la suprafață o formulă limpede. Părintele Hlinka, șeful mișcării autonomiste nu e de talia marilor îndrumători și tovarășii lui deasemeni n'au isbutit încă să-și lămurească dorințele. Mișcarea însă, imprecisă și surdă, persistă spre bucuria dușmanilor sbiciuind instinctele unei țărănimi, care după exploatarea metodică din partea ungurilor ar avea tot dreptul la liniște și viață ordonată.

Cum vor evolua împrejurările se va vedea, deocamdată în parlamentul ceho-slovac partidul lui Hlinka e într'o înverșunată opoziție și din rândurile lui nu demult a plecat un memoriu către străinătate, transmis prin legațiunile marilor puteri, în care Praga era atacată cu patimă și violență, susținându-se în fața lumii că teza existenței unei națiuni ceho-slovace e cea mai îndrăsneață mistificare a veacului . . .

* * *

Fără să vrei, sbuciumul paralel din vecini desfășurat pe teritorii care s'au înglobat în state independente din conglomeratul dublei monarhii distruse, îți pune în evidență și așează într'o perspectivă nouă de apreciere tribulațiile regionaliștilor noștri din Ardeal pe care le-am analizat îndeajuns în paginile acestei reviste.

La noi consecințele, firește, sunt mai inofensive, pentru că situația noastră e cu totul alta. România nouă nu s'a întemeiat în puterea ideii de rasă ci a unității naționale. Un singur popor, având toate criteriile unui organism unitar și-a echivalat granițele politice cu cele etnice. De-aceia masele noastre, povățuite de impulsul unor legături indisolubile și-au arătat la timp cu-o bucurie frenetică dorința de-a se uni și-au refuzat în mod consecvent cu tărie ori-ce sugestiune potrivnică.

Dar lăsând la o-parte poporul nostru din Ardeal, de-al cărui suflet sănătos nu ne-am îndoit niciodată și pătrunzând în psihologia

celei o sută de înfriguraţi bărbaţi care girează politica partidului zis naţional, făcând bilanţul zvârcolirii lor de cinci ani, cumpănindu-le neputinţa adaptării şi izolarea permanentă, nu vi se pare că şi cântecul lor e la fel cu cel dela Zagreb şi cu liturgiile popii Hlinka? Nu vedeţi aceleaşi anateme împotriva centrului, detestarea „regăţenilor“ deodată cu celebrele ameninţări cu Alba-Iulia, demodate astăzi dar pline de ifos mai alaltăieri?

Da, chestiunea e interesantă şi merită să fie examinată în această lumină particulară. Şi la Zagreb şi la Caşovia şi la Cluj s'a mişcat aceiaşi şurubărie sufletească, fiind efectele determinate în tot locul de circonstanţele locale. Spiritul secular austro-maghiar din răposatul imperiu, supravieţuind angrenajului sfărîmat, stăruind încă deasupra ruinelor s'a deslănţuit în tresăriri postume, în cele trei puncte. S'au pus la contribuţie pretutindeni nenumăratele fire nevăzute care-au înfăşurat în reţeaua lor subconştientul claselor diriguitoare îmbibate de străinism şi a cerut cuvânt zestrea morală a prăbuşitului, moştenită ca o totalitate de supuşii lui de ieri. De-aceia în mişcarea paralelă din cele trei ţări se observă o unitate de produceri şi formule similare. Sunt convins că studiată în detaliu ne-ar reflecta până în amănunte dedesupturile aceleaşi mentalităţi şl să mă ierte Dumnezeu n'aş dori să fac păcate, dar am impresia că dacă s'ar întâmpla să se întâlnească la o masă albă sau verde domnii Radici, Hlinka şi Iuliu Maniu, ilustra societate s'ar înţelege mult mai bine şi rezoanele de suflet între dânşi ar fi cu mai multe şanse, decât bunăoară între Radici şi Paşici, Hlinka şi Beneş sau Maniu şi Brătianu . . .

S'ar putea broda în adevăr numeroase consideraţii cercetându-se de aproape amintita mişcare paralela cu toate laturile ei asemănătoare. În ori-ce caz cele trei state învingătoare vor mai avea încă de luptat pentru stabilirea definitivă a unui echilibru lăuntric, vor trebui încă să se bată cu morţii.

Lupta de peste graniţele noastre va fi mai anevoioasă; aici acasă însă e câştigată graţie mulţimei care a respins cu scârbă agitaţiile subversive. Nicu Filipescu zicea odinioară că n'ar da o căpăţână de cioban dela Rucăr pe nu ştiu câte tidve dela Capşa; gândindu-mă la înţelesul adânc al vorbei lui, ea primeşte o notă de actualitate, făcând comparaţia să treacă munţii şi înlocuind craniile goale dela Capşa cu cerebralitatea specifică de care a dat dovadă conducerea partidului naţional . . .

26. VII. 1923

LĂMURIRILE GENERALULUI AVERESCU

La adunarea aranjată zilele trecute la Oradea-Mare de către organizaţia partidului poporului din Bihor s'a cetit o scrisoare din partea domnului general Averescu, care a fost împiedicat de-o indispoziţie să vie în mijlocul partizanilor săi.

Scrisoarea fostului preşedinte de Consiliu ia proporţia unei importante manifestări politice şi preocupă tot mai mult opinia publică din Ardeal pe urma lămuririlor ce aduce asupra legăturilor din ultimii ani cu partidul naţional şi mai ales pe urma constatărilor strâns înrudite cu frământările actuale.

Trecutul recent al conducătorilor comitetului „de-o sută" răsare ca dintr'o oglindă nemiloasă din rândurile calme ale generalului, care rămân ca o preţioasă contribuţie pentru înţelegerea istoriei noastre contemporane. Bagajul de idei şi sentimente cu care distinşii bărbaţi ai Consiliului Dirigent au plecat odinioară la Bucureşti, se desveleşte înaintea cetitorilor ca o enigmă descifrată azi în văzul tuturora. A ceti şi-a înregistra această pagină de analiză comprimată e datoria tuturor spiritelor oneste pentru a căror judecată adevărul e supremul factor determinant.

In nenumărate rânduri s'a schiţat aici călătoria plină de zigzaguri a domnilor Vaida-Maniu, pe care scrisoarea dela Oradea o pune la punct în înlănţuirea ei cronologică. In articolele noastre am arătat şi lipsa de simţ politic a mult păţiţilor peregrini repeziţi cu atâta înfometare la cârma ţării şi egoismul lor provincial cusut cu aţa albă a şiretlicului minor şi bâlcizarea permanentă pe toate răzoarele câmpului politic.

hl. hhh

BIBLIOTECA MUNICIPALĂ FONDUL SALII DE LECTURĂ DEJ

Un singur lucru se limpezeşte însă în mod categoric din lămuririle generalului Averescu, asupra căruia noi n'am stăruit încă până azi. Este exemplara corectitudine ce ne-a călăuzit în acţiunea politică, în deosebire de foştii tovarăşi cari şi-au inaugurat păşirea lor de dincolo de Predeal prin călcarea cuvântului dat, pentru a evolua mai târziu spre acea dogmă a ipocriziei, care a risipit prestigiul Ardealului şi-a transformat vechiul partid naţional într'un organism amorf lipsit de şira spinării şi fără nici-o consistenţă.

Domnul general arată geneza intrării sale în guvernul prezidat de d. Vaida, care i-a cerut concursul şi lămureşte că principala condiţie pusă de dânsul şi acceptată de partea adversă *era fuzionarea Ligii poporului de-atunci cu partidul naţional pentru a forma un unic partid.* Acesta este adevărul, piatra unghiulară dela care pornesc toate tribulaţiile de mai târziu ale înţelepţilor dela Cluj şi care pune în adevărată lumină şi linia noastră de conduită de-atunci şi până astăzi.

Ideia fuziunii partidului naţional cu curentul politic prezidat de generalul Averescu a ieşit la suprafaţă din primele zile ale constituirii primului Parlament integral. Domnul general vorbeşte de subsemnatul ca de unul din autorii de căpetenie ai acestei idei. Realitatea este că, dela început am înţeles necesitatea raliării partidului naţional la un factor politic din vechiul Regat, dându-mi seama că aceasta este singura platformă de a-i asigura un rol la guvernarea ţării. M'am făcut deci ecoul credinţei mele care găsea răsunet în cadrele partidului naţional de-atunci şi după înţelegerea avută cu domnii Maniu şi Vaida care au consimţit la o fuziune cu liga de sub conducerea generalului Averescu, s'a produs intrarea acestuia în guvernul domnului Vaida. Care a fost buna credinţă şi sinceritatea amicilor contractanţi, se arată în scrisoarea dela Oradea. O săptămână a fost deajuns ca să ne edificăm complect şi să părăsim ilustra societate, generalul şi cu mine. Ce-a urmat mai târziu ştie toată lumea: degringolada de câteva luni a unor joviali agramaţi politici şi ridicola lor prăvălire în neant. In mod logic însă ideia n'a murit, ci dimpotrivă a fost întrupată de către acei care am crezut în ea. Iată deci realitatea: *partidul poporului s'a înfăptuit prin unirea Ligii de sub conducerea generalului Averescu cu acei dintre ardeleni, care consecvenţi angajamentului luat au ales drumul cel drept din prima zi şi călăuziţi de-un principiu n'au făcut din situaţia lor o marfă pentru toate târgurile.*

In cursul celor patru ani partidul național, în continuu deficii pe urma acțiunilor lui, după ce s'a asvârlit într'o penibilă orbecăială fără busolă și fără țintă, după ce în mod vinovat și antipolitic a răscolit aici masele cu diverse lozince regionaliste, a intrat în celebra eră a pertractărilor, cunoscuta călătorie circulară pela toate ușile. Ca o marfă de vânzare purtată de voiajori nedibaci, conștiința patronilor din Cluj s'a plimbat pe enorma distanță dintre d-nii I. Brătianu și I. Mihalache, cu-o exasperantă revărsare de vorbe și de făgăduinți. S'a discutat atât de colaborare cât și de fuziune și nu se găsește om politic de prima sau de-a zecea mână în România Mare, din orice partid, care la un moment dat să nu fi fost convins că târgul e bun încheiat cu domnul Iuliu Maniu. Toate au dat greș însă, marfa în cursul vremii s'a stricat, adjectivele negustorului s'au tocit și pe urma tuturor ofertelor a rămas numai constatarea că onctuosul drumeț dulceag și ceremonios nu duce subțioară decât o ladă goală din ce în ce mai puțin interesantă.

In acest răstimp de câțiva ani, firește figuri placide cu ramura de măslin s'au ivit reeditând din nou planul unei înțelegeri cu partidul poporului. Generalul Averescu, după cum se spune în scrisoare, cu blânda lui sobrietate caracteristică, dublată de-o experienței plătită la timpul său, nu s'a închis în fața lor. La toate ocaziile admițând ideia fuziunii, singura care avea un temei programatic și înlăturând formula colaborării dovedită ca isvor de slăbiciune pe seama unei guvernări la noi, în împrejurările actuale, a căutat să desprindă firul conducător din grămezile de vorbe și să ajungă la realizarea unui fapt politic. D-sa îmi face cinstea de-a accentua în mod special, că eu nu am pus nici un obstacol acestor tentative de apropiere. Perfect exact. Am primit cu-o liniște desăvârșită, după care îmi ascundeam neîncrederea absolută, toate repercusiunile acestei dificile și șchioape șiretenii rurale, de care aveam atâtea cuvinte să nu mă mai impresionez. Nu s'a făcut nimic cu noi, din aceleași o mie și unul de motive care determină solitudinea politică și morală a domnilor dela Cluj și izolarea lor ermetică de toate curentele de gândire din cuprinsul țării.

Domnul general Averescu, cumpănind situația politică actuală dărăpănată, invocând necesitatea închegării unui partid puternic care-ar putea să înlăture grabnic guvernarea liberală, declară din nou, cum a mai făcut-o și de alte ori, că dacă nădăjduita contopire întârzie nu este din cauza lipsei de bunăvoință din partea

noastră. Constatarea e pe cât de normală pe atât de adevărată, Noi stăm pe aceeaş bază principală din trecut, privim lucrurile din aceiaşi perspectivă şi lipsiţi de orice interes personal stăruim pe acelaş făgaş al unor consideraţiuni logice. Fuziunea între cele două partide este ideia noastră iniţială şi deci înţelege oricine că suntem gata oricând să înlesnim biruinţa propriilor noastre gânduri.

Un lucru însă certifică scrisul şefului nostru: pe cât de gata de-a primi o mână întinsă frăţeşte pe atât de refractari la tergiversări, înzestraţi cu oare cari calităţi sau plini de greşeli, noi nu suntem făcuţi din aluatul pertractanţilor odioşi. Partidul poporului după cum nu s'a zămislit din târgueli, nici în desfăşurarea lui ulterioară nu plasează speranţe în combinaţii de tarabă.

Poate nici nu mai e nevoe după atitudinile noastre răspicate de pân'acum să accentuăm din nou credinţa ce-o avem că paralel cu lichidarea trecutului de care se poticnesc totdeauna protocoalele partidului naţional, o lume nouă de simţire se înfăptuieşte, care scapă micilor neguţători şi în care convingerile noastre prind zilnic rădăcini tot mai puternice.

In această *lume nouă,* care este pe drum şi va veni să primenească atmosfera, fie că valorile răsuflate de ieri se contopesc sau se sparg, noi ne punem nădejdile de mâine.

23. IX. 1923.

SE SPARG GRANIŢELE...

Intr'un interview acordat zilele trecute, de către d. Ştefan Cicio-Pop gazetei partidului său din Capitală am cetit o veste surprinzătoare.

Fostul locotenent de prim-ministru din cabinetul Vaida, de pie memorie, după ce informà publicul că trebile partidului naţional sunt în perfectă rânduială pe toată întinderea ţării, spunea cu multă seninătate următoarele : Eu personal am fost însărcinat cu înfăptuirea organizaţiei noastre de partid în patru judeţe din Moldova : Bacău, Râmnicu-Sărat, Neamţu şi Suceava...

Mărturisesc, primul impuls ce mi-a inspirat această neaşteptată descoperire a fost o sensaţie ilariantă cum rar oferă spectacolul cotidian al întrecerilor noastre politice... Domnul Cicio-Pop organizează Moldova... O serie de tablouri mi s'a brodat pe această informaţie laconică şi închizând ochii fantezia cu frâu slobod m'a prins în capriciile ei. Am văzut parcă întâlnirile din gări, unde fruntaşul dela Arad era aşteptat cu entusiasm de către notabilităţile din Piatra-Neamţ, am gustat tradiţionala francomanie moldovenească în luptă cu retorica cipariană a organizatorului, am resimţit ciudatul amestec de vorbe şi de gesturi, resonanţa postumă a Budapestei grefată pe fond moldovalah... Din toate aceste aspecte, care îmbogăţeau cu note noi grotescul consacrat al ritualului nostru politic, mintea mea şi-a compus un film colorat şi vesel, gata de a se înjgheba într'o comedie după indicaţiile precise ale nemuriorului Caragiale. Revenit la domeniul politic şi examinând situaţia cu mult cumpăt, primejdia nu mi s'a părut tocmai formidabilă. In adevăr, mi-am zis, organizările de partid ale d-lui Cicio-Pop în Moldova sunt suportabile pe seama adversarilor...

După aceste prime impresii însă, gândurile mele au apucat pe-un făgaş mai larg, conturele ridicolului s'au atenuat şi încetul cu încetul privind în adâncul lucrurilor toate au luat o nouă înfăţişare. Ori cât de nulă, ca act politic în consecinţele ei imediate, călătoria d-lui Cicio-Pop în judeţele din Moldova are totuşi o o semnificare interesantă şi puţin banală. Ea ne dă să înţelegem tuturora că o mare prefacere de gândire s'a petrecut în lagărul regionaliştilor noştri din Ardeal. Suntem în plin proces de normalizare, libera circulaţie a energiilor s'a pornit dela un capăt al ţării la altul, aşa cum a fost firesc să se întâmple, aşa cum am propovăduit-o noi, pentru care dărâmarea graniţelor sufleteşti a fost suprema dogmă politică. Biruinţa ideii se desăvârşeşte acum. Că ea vine târzie, greoae şi informă, chestiunea nu importă, noi reţinem faptul însuşi cu toate semnificările lui. Dacă conducătorii comitetului «de-o sută» s'au împrietenit în aşa măsură cu ideia unei apropieri de inima vechiului Regat, încât îşi mobilizează pe toţi matadorii lor provinciali şi-i trimit în pelerinaj între Dorohoi şi Severin, atunci judecata acestor oameni s'a smuls din bariera de ieri şi preparaţia lor sufletească s'a făcut pentru primirea adevărurilor, împotriva, cărora mai ieri-alaltăeri strigau ca din gura şarpelui. Dacă domnul Ştefan Cicio-Pop, prototipul resumativ al celui mai îngrădit spirit local dela noi simte trebuinţa să ia trenul şi să cuvânteze la Bacău, atunci trebue să recunoaştem că subt apăsarea necesităţilor organice ale neamului, cu toţii se dau la brazdă, până şi figurile cele mai puţin maleabile. Că din acest contact nu va ieşi pentru moment decât un câştig politic din cele mai neglijabile, că fraza şi argumentele d-lui Cicio vor stârni o undă de zâmbete pe buzele bunilor cetăţeni băcăuani, se prea poate ; că se vor destrăma legende şi se vor diminua proporţiile unor personagii, e adevărat ; din toate aceste însă se ridică triumfător principiul unităţii, razimul de căpetenie al consolidării noastre de stat.

Ideia îşi face drum şi merge înainte, înlăturând toate obstacolele.

Cei care-au crezut că în noua aşezare a ţării se mai pot prelungi pe tărâmul politic graniţele din trecut, minţile înguste şi temperamentele inerte, toţi scleroticii şi toţi întârziaţii sunt deavalma împinşi în această ogaşe proaspătă căreia trebuie să se adapteze. Structura de bază a ţării noastre unite, în puterea aceluiaş

principiu de naționalitate, le croiește calea pe care trebuie s'o urmeze. Oamenii dela Cluj nu sunt în fond decât executorii unor porunci dincolo de vrerile lor, impuse din ordinul fatalității. Țara întreagă se găsește într'o vie și precipitată transmisiune de energii dela un capăt la altul. Partidele politice nu fac decât să urmeze acest ritm sufletesc al maselor. E foarte firesc deci că pe suprafața globală a neamului curentele de simțire se agită, nesocotind geografia de odinioară, care a trecut în domeniul istoriei și pe-ale cărei ruine întegralitatea neamului, ca o mare familie pregătește soarta de mâine.

E un fenomen plin de înțeles care se desfășură subt ochii noștri. In cadrul unității de stat restabilite se sparg granițele sufletești la fie-care pas. O uruitură surdă le rămâne în urmă. Cad prejudecăți de demult, se dărâmă orizonturi învechite, se sfarmă psihologii înguste ca să se elaboreze unisonul de credință al românismului. La acest altar strălucitor vin acum solii din toate părțile, ca să-și aducă prinosul lor...

Iată de ce, scriind aceste rânduri sufletul meu sub povara clipei își moaie aripile in blândețe și iertare ca al unui drumeț ajuns pe culme după o îndelungă pribegie...

Cetățeni dela Suceava, jos pălăria ! Fiți indulgenți cu domnul Cicio-Pop. La biruința crezului nostru al tuturora, sosește cel din urmă sol...

4. XI. 1923.

REVOLUŢIA CELOR SĂTUI

Intr'un număr recent al ziarului *România* din Bucureşti, fondat în ultimele săptămâni ca organ al partidului naţional de către anonimii săi protectori transcarpatini. se iveşte din nou spectrul revoluţiei lansat ca o *ultima ratio* din partea eminenţilor noştri adversari. Domnul Sever Bocu, un fel de condei „dirigent" la pomenita gazetă, vorbeşte cu multă desinvoltură de teribila lozincă. D-sa, deputatul ales cu metode foarte puţin revoluţionare într'un articol care nu pătimeşte de-o excesivă claritate, spune cititorilor săi, cu seninătatea cu care ar face cunoscute efectele uleiului de rapiţă, că şefii comitetului de „o sută" sunt gata oricând să deslănţuie revoluţia pentru a îndruma spre făgaşul lor politica României.

Cetind îndrăzneaţa afirmaţiune din cadrul acestui vast articol, care în acelaş timp tratează şi problema societăţilor de gimnastică şi viitoarele noastre relaţiuni cu Portugalia, cetăţeanul imparţial a avut de sigur o prea firească emoţie. In vălmăşagul frământărilor actuale care agită ţara i s'a pus la îndemână o reţetă neobişnuită. Pe urma ei modestul locatar din Dealul Spirei, tresărindu-i în suflet cenuşa unor amintiri nu tocmai depărtate, a putut avea o clipă viziunea unui domn Iuliu Maniu, înfricoşat tribun al poporului, şi a putut rămânea un sfert de ceas uluit de groaza răsturnărilor viitoare. Pentru a-l cruţa de-o mai îndelungă depresiune şi pentru a risipi ori-ce temeri inoportune în această materie, voi da aici câteva lămuriri.

Alcătuieşte fostul preşedinte al Consiliului Dirigent împreună cu statul său major o ceată de revoluţionari ? Este partidul naţional

din Ardeal prin compoziția și mentalitatea lui o înjghebare gata să dărâme actuala ordine de drept pentru a-și smulge cu mijloace *„extralegale“*, cum spune d. Bocu, frânele de conducere a statului ?.

Să stăm puțin de vorbă, să analizăm și să epuizăm subiectul odată pentru totdeauna...

Eu, la dreptul vorbind, nu aud astăzi pentru întâia oară această nebuloasă amenințare din tabăra domnilor dela Cluj. In ultimii patru ani, la diverse ocazii, în diverse forme, m'am poticnit de ea. Ba după câte-o alegere nereușită la Cameră, ba după câte-o afacere respinsă de către organele recalcitrante ale cutărui minister, ba cu prilejul încoronării care i-a înăcrit peste măsură, cuvântul s'a rostit pocnind în gol și fără nici o consecință în opinia publică. Am râs cu poftă de groaznica parolă de câte ori mi-a fost dat s'o întâlnesc în drum și, dacă nu mă înșel, într'o cuvântare la Cluj mai anul trecut am declarat că primesc pe două zile să fiu prefect la Alba-Iulia, când se va convoca „marele Sfat“ ca să strice pactul și să proclame ruptura...

Acum, că ni se servește la gazetă cu deplina autorizație a șefului neagra răzbunare, cum stau la masa de scris, mintea mea colindă în trecut, ca să descifreze de-acolo originele acestor gesturi mari și ca să-mi dau seama bine de ce fond de răsvrătire dispun întrepizii tulburători în perspectivă.

Fără să vreau, cobor departe pe scara vremii și în mreaja lor mă prind sensații resumative din istoria Ardealului. Poveste tristă, poveste de umilință a unui biet popor de iobagi, întreruptă în cursul veacurilor de fulgerele trecătoare ale unor scurte revolte populare... In veacul al nouăsprezecelea, după mișcarea țărănească dela patruzeci și opt, în care câțiva oameni de seamă primind îndrumările timpului la adăpostul casei Habsburg au plimbat flamura libertății, clasa conducătoare din Ardeal s'a măcinat într'o dureroasă protestare surdă, necunoscând un moment măcar fiorii unei „extralegalității” revoluționare. Generațiile cărturarilor ardeleni, în măsura în care s'au succedat dela absolutismul austriac al veacului trecut și până în zilele marelui răsboi, au pierdut din îndrăsneală și încercuindu-se de-un pacifism îngust au eliminat din psihologia lor fermentul unei răzvrătiri. Guvernele ungurești în opera lor de distrugere, în afară de plângerile mulțimii noastre chinuite, n'au întâlnit din partea conducătorilor politici zișii autorizați, decât legalitate și iar legalitate pe toată linia. Chiar și procesul Memorandului

n'a fost decât o tresărire subt aripile ocrotitoare ale Vienei, care ne-a refuzat... Dela această ultimă isbucnire de energie, intrând pe arenă generația actualilor conducători din partidul național, excesul de legalitate s'a accentuat și adaptarea la atmosfera străină a statului unguresc a cucerit în mod definitiv tagma lor prinsă în tentaculele educației dela Budapesta...

Domnul Iuliu Maniu și soții — revoluționari ?

Trec această întrebare prin prisma constatărilor mele personale de două decenii de când iau parte activă la sbuciumarea politică, din Ardeal și cu mâna pe inimă descopăr în fața lumii întregi că nu mi-a fost dat niciodată să-i surprind în această postură de renitență. Pe dinaintea mea defilează acum toate ședințele dela „Jägerhornul" de pe malul Dunării, unde ani dearândul m'a durut școala umilinții la comitetul național, ale cărui resorturi speciale voi avea odată plăcerea de-a le trece posterității, pentru a nu contribui cu nimic din parte-mi la cultul minciunii... Mi s'a înfipt în memorie pe veci circumspecția acestor buni burghezi, mica lor logică avocățească, frica de toate umbrele și grămezile de vorbe subt care acești navigatori de ape tulburi își piteau la toate ocaziile meschina lor prudență provincială. Era o adunare de perpetuă licitație în minus a aspirațiilor naționale faimosul comitet din vremea mea, un trist sinedriu al transacțiunii în care violențele erau domesticite de blândețea unanimă și care cu spiritul lui protocolar nu avea altă grijă decât salvarea aparențelor printr'un comunicat gol și ceremonios. Istoriograful cinstit de mâine, când va reconstrui aspectele trecutului, va arăta într'un mod neîndoios cum acești giranți ai neputinței absolute, strânși cu umila lor concepție politică între granițele hârbuite ale monarhiei doborîte, n'au fost câtuși de puțin temperamente de dărâmători și cum de pe partea lor toate s'ar fi putut desfășura tacticos după tiparul din vechime, fără ca un cui măcar să cadă din putreda baracă a „preaînălțatului" Franz Iosef...

Că în această perioadă Ardealul românesc a resimțit totuș o puternică sguduire, că s'a petrecut o revoluție sufletească, e perfect adevărat, dar noul curent nu are nimic a face cu somnolența dela comitetul național. Mișcarea literară dela revista *Luceafărul*, care-a desăvârșit legăturile intelectuale cu Regatul, introducând un curent proaspăt de simțire și agitația vie dela ziarul *Tribuna*, când d-l Sever Bocu se găsea subt protecția mea, s'a deslănțuit fără

sprijinul venerabililor fruntaşi, ba chiar împotriva lor. Fermentul revoluţionar aruncat de noi, o seamă de tineri, în conştiinţa ardeleană, a fost detestat şi de oftările d-lui Cicio-Pop şi de rabulistica consistorială a d-lui Maniu, cari dimpreună cu toată cohorta lor actuală, retraşi subt plapuma căldicică a legalităţii şi narcotizaţi în mod iremediabil de cultura maghiaro-semită, urmăreau cu o duşmănie sgomotoasă visurile noastre iredente... Dar despre acest capitol pa care-l certifică miile de articole publicate de noi şi cărţile ce-am scris în luptă cu întunerecul, să vorbească alţii...

A venit însă războiul, marele botez de sânge, care a dărâmat doctrine vremelnice şi-a pus în valoare cu formidabila lui presiune morală impulsurile tăinuite ale inimilor. Era prilejul cel mai nimerit ca din aceste amorţiri să ţâşnească o chemare ascunsă şi să-i împingă ca o vijelie spre marile adevăruri fixate cu preciziune de instinctele neamului. Ce-au făcut aceşti admirabili fruntaşi ai tuturor prasnicelor, vitejii postumi care astăzi se complac în rolul de revoluţionari? Au conspirat ca doctorul Kramarz dela Praga? Intrebaţi pe domnul Stere să vă spuie duioasa lor suplică dela Braşov. Au luat drumul pribegiei ca părintele Lucaci să strige tuturora desrobirea Ardealului? Cetiţi adresa lor de obedienţă trimisă contelui Tisza, cel mai ruşinos plocon din câte vreodată Ardealul obidit a făcut în cursul vremii călăilor milenari! Unde şi şi când au fost revoluţionari vrednicii bărbaţi? Domnul Maniu, în calitatea lui de elev voluntar la şcoala militară, care la vârsta de cincizeci de ani l'a scos sublocotenent de artilerie? Domnul Alexandru Vaida când jura etern amor austro-ungar în articolul din *Oesterreichische Rundschau*, care scuipă în obraz România, sau domnul Cicio-Pop în răcnetele devotamentului său din Camera ungară? Cum vedeţi, pe toată linia e numai curaj, rectitudine desăvârşită, o viforoasă dragoste de neam şi mai ales o straşnică „extralegalitate", cum s'ar zice în gazeta lor recentă dela Bucureşti...

Iată în conture pripite realitatea fără perdea, aşa cum se degajează ca o pagină antipatică pentru istoria noastră.

După aceste antecedente, nimeni nu mai tăgăduieşte că în urma libertăţii răscumpărate de armatele româneşti şi înţelese de torentul popular dela Alba-Iulia, psihologia numiţilor luptători a împrumutat o notă de îndrăzneală ciudată şi lărmuitoare. Răposatul Consiliu Dirigent dela Sibiu, e prima etapă cu toate oploşelile şi permisele lui. Sclavii pajurei cu două capete au evoluat foarte

repede. Apetiturile lor au fost în adevăr extraordinare. Destinul, după o mie de ani de sgârcenie penibilă și-a revărsat asupra acestor epigoni toate bunătățile, dorind să-și scuze parcă printr'un gest întârziat foamea atâtor generații. Giranții Ardealului cu hârtiile în regulă, scăpați de tensiunea viziunei obscure de ieri în care-i ținuse groaza ungurilor, au primit cu o vivacitate particulară valul inform de noroace repezit asupra lor. Scoși din ungherele lor de provincie, stângaci și pofticioși, plecați și pretențioși în acelaș timp, cu orizonturile de ieri sprijinind actuala lor prezumțiune, ei au creat o faună specifică a politicei românești. La acest banchet pitoresc al Unirii a cărui beție plină de chiot nu vrea să mai înceteze, în sgomotul orgiac în care s'a eclipsat tabla valorilor, li s'au servit de toate cu-o risipă adevărat nebunească: decorații, ministere, permisuri, spirt, schimb de coroane, consilii de administrație, — un larg bazar oriental colorat și urlător . . .

Acum, când în sfârșit, am fi îndreptățiți să credem că benchetuirea e pe isprăvite și că reintrarea în normal se impune, neavând altă dogmă pentru diriguirea țării decât principiul selecțiunii forțelor, acum fericiții pensionari se constituie supărați. schițează o demnitate care nu cade în tradiția lor și amenință țara cu — revoluția . . .

O imagine de-un remarcabil grotesc, necunoscută încă în istorie, bună pentru fantezia unui Aristofan modern: *revoluția celor sătui* . . . Câte nu s'ar putea broda pe-acest fond tragicomic, ca să descrețim fruntea deaproapelui . . . Nu e vremea s'o facem astăzi când vâltorile nu ne dau răgaz. Un lucru e însă cert: sămânța vijeliilor viitoare nu se găsește în portofelul partidului național. De pe partea asta se poate dormi liniștit în țara românească.

Ce-ar fi însă, Dumnezeule, dacă cei care tac, cei flămânzi, cei cu idealuri în revolta lor mută, ar ridica odată capul dârz și întrebător? Unde-ați fi atunci, cinstiți apostoli ai visului împlinit, fiindcă, vedeți d-voastră, revoluțiile sunt cam cu primejdie și ce e mai rău când sunt în toanele lor adevărate nu prea dau jetoane de prezență...

Subiectul fiind epuisat, discuția s'a închis...

11. XI. 1923.

LĂSAŢI PERDEAUA...

Citesc în ziare cuvântul dela Cameră al d-lui Leonte Moldovanu, în care deputatul Brăilei pune o serie de întrebări d-lui Alexandru Vaida asupra atitudinii sale din vremea războiului, indicându-i totodată și colaborarea inoportună la cunoscutul memoriu al d-lui Stere. Citesc și răspunsul în care fostul prim-ministru, fără să intre în „meritul“ chestiunii, cum s'ar zice la Blaj, nu ne vorbește cu obișnuita-i finețe decât de „consumația de alcool“ a acuzatorului său, uitând, firește, să lămurească publicul, d-sa ce-a „consumat“ atunci când și-a scris celebrele articole îndreptate împotriva României, cum au fost bunăoară paginile triste din „*Oesterreichische Rundschau*“, reproduse și în revista «Țara Noastră».

Și cu această ocazie lumea noastră, diriguită mai mult de patima clipei decât de nevoia unei orientări sigure, s'a împărțit în două tabere diametral opuse. Unii s'au supărat peste măsură și strigă „trădare“ din adâncul rărunchilor, alții zâmbesc cu multă placiditate și nu vor să încresteze nimic din toate câte li se spun. Așa, fără să se convingă unii pe alții și fără să se înțeleagă, își poartă fiecare părerea de suprafață...

Ferească Dumnezeu, să interviu în acest proces care nu mi se pare tocmai interesant, fie-că se va descurca, fie-că se va împotmoli ca atâtea altele. Fiindcă însă revine tot mai des ca un refren antipatic în vâltoarea actualității purtarea de pe vremea războiului a conducătorilor de astăzi din partidul așa zis național, care la București fac destulă vâlvă în jurul lor, pentru lămurirea lucru-

rilor aş spune aici în treacă două cuvinte. Din nenorocire opinia publică din vechiul Regat nu vede încă limpede nici rostul de ieri nici cel de azi al bărbaţilor din fruntea faimosului comitet de „o sută".

Se găsesc foarte mulţi oameni cum se cade cari privesc problema prin ochelarii distanţei şi mai ales prin prizma acelei speciale bunevoinţi pe care dragostea de neam o exaltează câteodată până la complectă orbire. Pe seama acestor cetăţeni înduioşaţi dela Buzău, cărora d. Csicsó-Pop le-a reamintit deunăzi „temniţele şi spânzurătorile ungureşti", fruntaşii dela Cluj apar în adevăr ca nişte figuri excepţionale. Ei sunt martirii, eroii poporului nostru obişduit o mie de ani. Ei au suferit şi s'au chinuit, dar nu s'au dat odată cu capul. Ei au păstrat ca vestalele focul sacru. Ei au visat revoluţii şi-au predicat desrobire. Ei au trăit în privaţiuni de dragul celor mulţi, ei au fost apostolii sărăciei şi-ai dreptăţii. Conspiratori pentru întregirea neamului, ei au simţit la tâmplă revolverul călăului. Azi că s'au unit cu noi, trebuie să-i acoperim de răsplată pentru îndelungatele lor amărăciuni, să-i punem la locul de frunte, să le suportăm discursurile, să le dăm ţara pe mână s'o guverneze cu simplitatea lor de idealişti oneşti şi, să amuţim toate impulsurile inteligenţii noastre critice, fiindcă scara cea mai înaltă a simţămintelor morale n'o poate atinge decât prestigiul suferinţii...

Alţii văd silueta recenţilor îndrumători de ţară într'o lumină mult mai vitregă. Ei nu li se înfăţişază decât ca profitorii unei legende pe care-o plimbă în lung şi'n lat ca să trăiască pe urma ei. Românismul de peste Carpaţi, zic aceşti judecători îndrăzneţi şi grăbiţi, i-a susţinut în cursul vremii prin seva sănătoasă a energiilor populare, prin izolarea care a păstrat un bloc etnic neatins şi prin inferioritatea declarată a rasei stăpânitoare. In economia noastră naţională au însemnat prea puţin aceşti homunculi a căror retorică antediluviană o auzim astăzi prin gările din Moldova. Mica lor poveste se va sfârşi în curând, fără nici o sforţare din partea ori-cui, fiindcă într'o ţară de oameni deştepţi rodomontadele lor pocnesc în gol ca toate strigătele de bâlciu şi selecţiunea se va face degrabă punând pe toţi oamenii la locul lor...

Amândouă tezele sunt greşite şi nedrepte deopotrivă. Adevărul vine şi de astădată la mijloc. Nici pentru trecut, nici pentru prezent nu e admisibilă această concepţie sumară de ambele părţi.

In Ardealul de ieri pomeniţii matadori n'au fost martiri, dar n'au fost nici cantitate absolut neglijabilă, dupăcum astăzi nu sunt

nici faruri luminătoare, nici ființe lipsite de ori-ce interes. In împrejurările particulare de subt regimul maghiar, Ardealul neputând scoate la iveală personalități excepționale, în cele din urmă două decenii a împins pe primul plan al frământărilor politice oameni fără un deosebit relief, justificând oarecum prin însăși prezența lor în fruntea trebilor, povârnișul pe care apucase existența noastră subt oblăduirea Habsburgilor. O lume mică, fără sbucium adânc și fără orizonturi, o burghezie provincială cu toate stigmatele influenței culturale străine ajunsese clasa diriguitoare a viguroșilor noștri țărani din Transilvania. Din acest microcosm s'au recrutat acei câțiva giranți reprezentativi care-au făcut atâta sgomot cu numele lor. In mod normal, ei erau încarnarea calităților și defectelor acestui mediu plămădit în circonstanțele cele mai neprielnice. Așa fiind, toată activitatea lor politică poartă pecetea fatală a unei lipse de concepție dublate de exigențe morale reduse...

Războiul cu toată formidabila lui presiune asupra sufletelor n'a putut pune în valoare altă mentalitate, alte caractere și alte forțe, decât cele primite ca zestre din vremea de pace. Astfel conducerea politică ardeleană din perioada războiului n'a făcut decât să scoată la iveală cu mai multă evidență fondul șubred al inacțiunii anterioare. Continuatori ai slăbiciunilor proprii, actualii fruntași ai partidului național n'au însemnat nimic pe vremea grozavei conflagrații. Din primele zile ale botezului de sânge, românii de subt fosta coroană a sfântului Ștefan au fost politicește orfani, călăuziți numai de instinctele lor. In cumpăna istoriei universale n'a aruncat nimic mâna acestor pretinși conducători. Conduita lor, determinată de-aceeaș chibzuială măruntă ca și în zilele păcii, a păstrat dela început până la sfârșit aceeași linie de ezitare meschină. Când se va scrie istoria nepărtinitoare a cumplitului uragan, se va vedea limpede cât de inexistenți au fost pe arenă acei care vociferează astăzi prin gările din Moldova și cum fără participarea lor s'au jucat destinele neamului...

Așa fiind situația pe care-o știm cu toții, ce interes mai are să smulgem din grămada de jalnice certificate din când în când câte unul și să-l asvârlim opiniei publice ca un document vorbitor? Ce sentiment special poate trezi faptul că alături de atitudinile de cunoscută umilință ale d-lor Csicsó, etc. se mai poate descoperi o nouă probă despre încrederea d-lui Vaida în triumful dușmanilor, și ce însemnătate deosebită poate avea un argument proaspăt pe

lângă cele ştiute, cari au fixat în mod definitiv judecata noastră? Opinia publică e împrietenită cu constatarea unor micimi, de-a căror reconfirmare se poate lipsi...

Iată de ce, lăsaţi perdeaua, domnilor!

Prezentul nostru angajat la mari şi dificile probleme nu trebue demoralizat cu aspectul desagreabil al ruşinilor de ieri... Lăsaţi perdeaua, ca să nu mai avem motive de-a privi în urmă şi fiţi convinşi că dincolo de aceste amare documente şi certificate este adevăratul Ardeal cu sufletul lui sănătos şi complex, chemat să fecundeze puterea creatoare a neamului. In faţa acestui vast câmp de energii, de ce să ne poticnim de muşuroaie?....

Lăsaţi perdeaua...

25. XI 1923

ARDEALUL SE REFACE...

Cu cât trec zilele, cu atât mai mult se strâng laolaltă firele nevăzute care leagă într'o unitate bine închegată ţara nouă. La cinci ani după unire, privind dela un capăt la altul cu ochi limpezi vedem progresul simţitor de nivelare, apropierea binefăcătoare a tuturor provinciilor unite. Ori cât de apăsat, subt vechile regimuri, ori-cât de cutropit de influenţe străine, poporul desrobit a găsit în el puterea de a-şi impune pecetea lui de simţire unitară.

Ardealul în acest proces de circulaţie a energiilor merge înnainte cu paşi siguri.

Intr'o jumătate de deceniu accentuându-se în mod constant înfrăţirea lui cu vechiul Regat, o serie de schimbări favorabile s'au produs aici. Este necontestat mai întâi că în aspectul general o notă mai pronunţat românească a rezultat pe urma acestui contact şi că oraşele noastre atât de străine subt dominaţiunea maghiară au început să se adapteze solului. Dar paralel cu cucerirea centrelor pe întreaga suprafaţă se poate vedea redeşteptarea forţelor ce-au fost încătuşate atâta vreme. Pe terenul economic ţărănimea, mai mult din iniţiativa ei decât dintr'o proteguire a organelor de stat, e într'o continuă întărire şi ca o consecinţă a acestei fortificări, din liniştea satelor se ridică astăzi ca o avalanşe o generaţie proaspătă însetată de carte, care-a umplut şcolile secundare şi a dat mii de studenţi Universităţii din Cluj. Cultura românească îşi întinde reţeaua ei prin toate colţurile şi o clasă conducătoare nouă cu suflet primenit şi cu exigenţe intelectuale mărite e în elaborare acum.

Ori-cât s'ar tângui câte-o ipocrită Casandră, vărsând lacrimi de cerneală la cutare gazetă, ori-cât ar hăuli scribii provinciali și s'ar căina babele politice, adevărul se desface în fața tuturora și nu poate fi tăgăduit. Ardealul după cei cinci ani dela alipire s'a ales cu o reală sporire a energiilor românești. Dictonul des repetat în tabăra celor sătui, strâmbătura că „era mai bine subt unguri" e o meschină trivialitate de cafenea, care nu s'a zămislit în creerul poporului nostru onest și cuviincios. Tot astfel de ridicolă e și povestea cu „revoluția" ca și recenta bâlbâială dela Brașov cu „republica". Fără a înregistra minciunile și inepțiile, masele noastre, valorizând beneficiile împrejurărilor schimbate, călăuzite de un admirabil bun simț muncesc înainte și câștigă teren la tot pasul.

Intr'un singur domeniu Ardealul se prezintă cu un minus în vasta lui gospodărie: e cel politic. In cei cinci ani, în loc să-i crească resursele politice alături cu celelalte manifestări de viață, prestigiul i s'a diminuat tot mai mult. Din zilele prime ale unirii, când în conștiința generală a țării ardelenii erau așteptați ca salvatori, și până astăzi când apar ca o cantitate neglijabilă, o prăvălire continuă a coborît din ce în ce rostul politic al Ardealului. Vina e cunoscută în deobște, sunt oamenii care-au luat asupră-le destinele milioanelor de-aici și care cu nepriceperea și îndrăzneala lor au risipit nebunește un capital formidabil. Asupra acestei constatări toată lumea e de acord. Intrebarea este însă, dacă nu sunt motive mai adânci, nu e o vină organică la mijloc, pe urma căreia Ardealul să fie nevoit a suferi încă timp îndelungat actuala situație deplorabilă? Nu cumva, — își zic unii, — prin îndelunga opresiune din trecut nervul politic al acestei provincii s'a atrofiat de-așa fel încât pentru o perioadă de timp e predestinată unei subordonări, până ce înlăturându-și o fatală infirmitate își va putea cuceri locul ce i-se cuvine pe drept la îndrumarea țării? Până la un punct e legitimă întrebarea, ținând seamă de-o serie de aparențe și mai ales de fenomenul curios că o întreagă galerie de figuri minuscule au reușit să aibă un rol reprezentativ în frământările politice de-aici.

Răspunsul se poate da ușor de către cei care cunosc starea reală a lucrurilor,

E adevărat că regimul unguresc n'a fost priincios pentru desvoltarea facultăților noastre politice în Ardeal. Izolat de tot apara-

tul vieții de stat poporul nostru a trăit politicește în nemișcare, pe socoteala lui agitându-se din când în când în timpul din urmă oameni de-a doua mână în cercul strâmt al unor preocupări mărunte. Intervenind desrobirea, acești inofensivi retori ai adunărilor județene și-au schimbat repede rolul lor și ajutați de vremea tulbure care-a favorizat toate contrafacerile, s'au pomenit din bun senin bărbați de stat și conducători de țară. E prea firesc, că un eșec rușinos a venit să încheie repede cariera acestor eroi sgomotoși ai carnavalului nostru politic. Ar fi însă o mare greșală și-o mare nedreptate să se considere prăbușirea lor ca o descalificare a unei provincii și din neputința unui consorțiu în pragul falimentului să se tragă concluzii asupra aptitudinilor marelui tot.

Realitatea e cu totul alta.

Ardealul liberat s'a recules și politicește din neajunsurile de veacuri împlinind grabnic golurile de eri și înarmându-se pentru viitor. Redeșteptarea economică și culturală își găsește echivalentul și în viața politică. Tot ce n'a îngăduit să se îndeplinească vitregia de-odinioară se înfăptuește astăzi. Masele populare călăuzite până de curând numai de instinctul conservării au început să judece și-o conștiință politică vie e în preparație aci. Clasa mijlocie cu deosebire își lărgește tot mai mult orizonturile și orientarea ei în trebile publice devine tot mai evidentă. Mai importantă însă e pregătirea unei noui generații de intelectuali scăpați de stigmatele trecutului, a căror mentalitate se pune de acord cu trebuințele actuale. Această operă de închegare politică se desăvârșește incontinu și rezultatele ei se întrevăd de pe-acum.

Va veni și poate nu e tocmai departe ziua când Ardealul cu necontestatele lui calități sufletești se va smulge dintr'o eclipsă trecătoare și va pune în cumpăna politică a țării adevărata lui greutate specifică. Pentru moment trebue reținut faptul că în vreme ce lărmuitorii care-au luat în deșert numele lui sunt dați la o parte de pe arenă și strigătul lor neputincios îl înghite marea românească, aci acasă energiile se strâng într'un mănunchiu...

Intr'o zi, în ziua când chiotul actualilor arendași va înceta de tot, va începe adevăratul Ardeal să vorbească și atunci se va auzi un alt glas, mult mai greu și mai hotărîtor..

Noi, fără pretenția de-a face proorociri, am dori să pregătim lumea pentru această zi, care va veni ca un nou razim al vieții noastre.

23. XII. 1925

O APĂRARE NAȚIONALĂ

Reînviu din amintirile triste ale zilelor de ieri o pagină pe care actualitatea mi-o așterne sub condei.

Era în toamna anului 1914, la două luni după declararea marelui răsboi. Murise regele Carol și la înmormântarea lui veniseră mai mulți fruntași politici din Ardeal. D-nii Vaida, Csicsó-Pop, Mihali, Vlad, Branișteș și Goldiș erau delegații comitetului național la trista ceremonie (Dl Iuliu Maniu era să vină și dânsul, dar în ultimul moment a rămas la Brașov.)

Cu acest prilej ne-am întrunit, toți cei numiți, împreună cu părintele Lucaci și subsemnatul, în camera mea de hotel, ca subt presiunea nenorocitului răsboi să ne sfătuim ce-avem de făcut. Tovarășii sosiți din Ardealul izolat atunci ne-arătau stările de-acasă, iar părintele Lucaci și cu mine lămuream împrejurările din Regat. Mi-aduc aminte, discuția a fost lungă și foarte vie. Colegii mei plini de îngrijire se înfășurau în multă prudență și vedeau în rostul expatrierii noastre mai mult o atitudine de romantism neîngăduit, decât un act logic impus de-o anume concepție politică. Firește, n'a fost un moment vorba, ca și dânșii să rămâie la București, urmând exemplul unui Masaryk sau Beneș, cu gândul de-a agita dincolo de hotare ideia războiului liberator. Părintele Lucaci a lansat în treacăt planul mutării întregului comitet național în România, dar a fost primit cu-o tăcere atât de înghețată din partea tuturora, încât bătrânul vizionar, par'că-l văd, a încruntat sprincenele, a strâns din buze o clipă, și cu-o admirabilă bonomie privind împrejur m'a îmbrățișat: — *Nu-i nimic, plecați voi, — noi rămânem aici, un popă prost și-un poet nebun...*

In cursul acestei conversaţii s'a propus din partea noilor veniţi, ca toţi împreună să mergem la d. I. I. C. Brătianu, primul ministru de-atunci într'o *vizită de politeţă,* la care însă să nu se facă nici o declaraţie politică.

Această propunere mi s'a părut că împinge prea departe prudenţa şi ne prezintă într'o postură echivocă. De-aceea, cumpănind psihologia amicilor mei, care în marea dramă nu vroiau să riște nici o părere ca să nu-şi atragă nici o primejdie, le-am arătat că mergând la d. Brătianu, putem ţine un limbaj cumpătat, desvălindu-i numai starea sufletească a românilor din Ardeal şi lăsându-l pe dânsul să găsească formula salvatoare, dupăcum va crede de cuviinţă. In rezumat, eu propuneam cam următoarele :

— Vom spune domnului Brătianu că după declararea războiului de către Austria, poporul nostru aşteaptă, ca România să intre în acţiune împotriva monarhiei de Habsburg, fiind ideia desrobirii Ardealului la noi acasă o axiomă a conştiinţei obşteşti,— noi însă, degajându-ne de ori-ce răspundere, nu vrem să forţăm mâna guvernului român, chemat să reprezinte interesele generale ale neamului şi-i lăsăm întreaga libertate de acţiune, urmând să decidă ce va socoti mai util la momentul oportun.

Erau, cum se vede, cuvinte foarte ponderate...

La aceste s'a ridicat unul din cei prezenţi, care cu această ocazie era pentru întâia oară la Bucureşti şi într'un ton apodictic mi-a spus răspicat în auzul tuturora :

— Noi nu putem spune asemenea lucruri.

— De ce? — l-am întrebat eu.

„*Fiindcă*“ — mi-a răspuns cu toată hotărţrea — „*noi în comitetul naţional n'am fost aleşi cu acest program. Punctul I din programul nostru este autonomia Transilvaniei*“.

M'am uitat cu stupoare la fruntaşul senin, dânsul însă a continuat imperturbabil : — „*Mai mult, dacă aş fi întrebat de către d. Brătianu, că soldaţii români ardeleni ar trage în cei din Regat, în caz când România ne-ar declara război, eu aş răspunde că da, fiindcă aşa cred*“.

Pe urma acestor descoperiri, conversaţia noastră s'a încheiat, eu ne mai având nici un punct de contact sufletesc cu domnul care în intimitatea camerei de hotel profesa asemenea principii. Nu m'am dus la d. Brătianu în tovărăşia celor care-i făceau o simplă vizită de politeţă şi n'am asistat la consfătuirea de-a doua

zi în casele doctorului Popovici, la care numiții oameni politici au fost întruniți de cunoscutul trădător Beldiman, — pe-atunci ministru plenipotențiar al țării la Berlin, — ca împreună să chibzuiască o acțiune diplomatică a Germaniei la Budapesta, pentru a convinge pe Tisza să facă oarecare înlesniri românilor ardeleni în vederea cooperării armate a României cu Austro-Ungaria.

Părintele Lucaci a venit strașnic de turburat dela acest conventicol pe care de-atunci și până astăzi l'a considerat totdeauna ca o *„trădare națională"*. Colegii noștri, după-ce și-au plimbat circumspecția câteva zile la București, s'au întors acasă, hotărîți să rămâie politicește într'o absolută rezervă. In curând au apărut declarațiile lor de loialitate adresate guvernului ungar, în vreme ce părintele Lucaci și cu mine, dându-ne demisia din comitetul național pentru a nu compromite inocenta corporațiune, făceam profesie de credință în fața opiniei publice: *„România e datoare să intre în război, pentru alipirea pământului românesc din imperiul austro-ungar"*.

Vorbele grele însă ne-au rămas ca un spin în inimă și în nenumărate rânduri, oprindu-se dus pe gânduri, părintele Lucaci îmi reamintea scena din camera dela hotel Regal:

— Ți-aduci amintè cum spunea, — programul nostru este autonomia Trasnilvaniei...

* * *

Amintirea îmi evocă această scenă acum când șefii celor „o sută", astăzi, când nici-un revolver unguresc nu se îndreaptă spre tâmpla lor, beneficiind de foarte multele avantagii ale situației schimbate, fac declarații la fel, vorbind fără sfială cu fruntea ridicată.

De doi ani în mod metodic se desfășură înaintea noastră acțiunea de ponegrire a Regatului în ochii ardelenilor. De doi ani țara românească este acoperită de insulte, înfățișată fiind ca un colț de pământ balcanic fără lege și fără Dumnezeu, vrednic de oprobiul public. La toate ocaziile în scris și cu grai viu *„legățenii"* sunt împroșcați cu noroi, legăturile firești de solidaritate între frați slăbesc, și temeliile unității noastre sufletești se clatină.

In cursul ultimei săptămâni lumea românească împreună cu străinătatea au înregistrat două spovedanii politice prezentând opinei publice nu eclipse trecătoare de judecată ci înlănțuiri programatice de idei, smulse din aceiaș doctrină bolnavă.

Citesc deoparte părerea d-lui Iuliu Coroianu, arătată unui ziarist ungur, în care acest unchiu al d-lui Iuliu Maniu, a cărui educaţie spune că a îndrumat-o, în mod categoric susţine ideia că o Transilvanie autonomă ar fi fost o bună soluţie şi că în acest caz o *„indestructibilă alianţă ofensivă şi defensivă cu Ungaria“* ar fi satisfăcut pretenţiile d-sale de actual senator al României Intregite.

Citesc de altă parte în ziarul *„Keleti Ujsàg“* din Cluj (8 Nov.) relatarea cuvântării de deunăzi rostită la Oradea-Mare de d-l Alexandru Vaida, fost din mila lui Dumnezeu trei luni prim-ministru al bietei Românii. Iată ce spune eminentul om de stat, purtat în triumf de presa ungurească, şi servindu-şi din nou ţara in faţa străinilor : *Mi se face obiecţiunea, că deşi am fost dat afară din parlamentul unguresc tot m'am întors în sânul lui. E adevărat că m'au alungat şi e adevărat cà m'am întors. Pentrucă acolo erau oameni cinstiţi, cu hoţii însă nu sunt dispus să stau alături.“*

Cum vedeţi admirabilii patrioţi, şi unul şi altul, sughiţă de dorul trecutului. Unul, părinte sufletesc al unui şef de partid la noi îşi afişează în mod postum reţeta de *„indestructibilă alianţă cu Ungaria“*, celalt ridicat la demnitatea de prim-ministru din doctor curant al bolilor de stomac, aruncă în lume cerebrala apreciere că parlamentul unguresc unde se legiferà sugrumarea noastră, era o societate foarte cum se cade şi că deacolo ori-cât îl da afară, inima nu-l lăsa să plece...

* * *

Puse alături toate aceste frânturi de erezii, mozaicul se complectează şi noi ne găsim în faţa unei primejdioase manifestaţii împotriva intereselor reale ale neamului. Oameni nesocotiţi, figuri minuscule şi ca conştiinţă de neam şi ca inteligenţă politică, îmbibaţi de străinism, fie prin educaţie fie prin promiscuitate de sânge, răspândesc sugestiuni vinovate în mijlocul poporului, şi se joacă cu focul subt ochii noştri. Păşirile lor consecvente justifică bănuiala că suntem în faţa unei inconştienţe cu program, care dacă ar merge înainte ne-ar duce la însăşi negaţiunea actualei alcătuiri de stat şi ne-ar prăvăli în prăpastie.

In astfel de împrejurări, fireşte, noi nu ducem aici o luptă de partid. Ni se spune adese de către oameni de bună credinţă, că ar fi de dorit ca raporturile intre diversele grupări politice să nu

se înăsprească şi că o reconciliere a adversarilor ar fi o adevărată binefacere. Noi răspundem însă tuturor bunilor români, că în faţa acţiunii de destrămare a ţării ducem aici *o luptă de apărare naţională.* Vrem să păstrăm intact patrimoniul unităţii noastre de stat. zguduit de răufăcători conştienţi sau de răufăcători nepricepuţi. De sigur, cearta nu este o superioară plăcere morală pentru noi, dar mai bucuros strigăm la urechea deaproapelui decât să-l lăsăm pradă învăţăturilor zăpăcite. Credem că a mătura ignoranţa din drum şi a fixa în conştiinţa publică o normală ierarhie a valorilor de gândire este o operă utilă de întărire a societăţii.

De-acea *„autonomiştii“* de aici să fie pregătiţi la apărarea noastră cât mai îndărătnică. Avem multe de spus şi, nu vom tăcea până în ceasul când rătăcirile vor conteni şi acţiunea acestor recenţi cetăţeni români se va îndruma în limitele unui onorabil patriotism românesc.

Picăturile noastre de cerneală trebuie să apere comoara pentru care au curs atâtea râuri de sânge,

17. II. 1924.

DUPĂ MOARTEA LUI WILSON

Odată cu dispariția de deunăzi a lui Woodorow Wilson s'a repus în aprecierea tuturora însemnătatea intervenției Statelor-Unite în recentul conflict mondial precum și rolul personal al fostului președinte dela Washington.

Omenirea a retrăit cu această ocazie câteva clipe rezumative. Sbuciumul marelui război ne-a reînviat în memorie. Din primăvara anului 1917, când America și-a părăsit izolarea și până după congresul de pace, resimțim parcă toate emoțiile. Astăzi, când avem perspectiva distanței, lucrurile se văd mai lămurit ca odinioară în vârtejul vălmășagului tulbure. Alăturarea formidabilei Republici la blocul creat împotriva Puterilor centrale ne apare în adevăr ca un factor hotărîtor al biruinței și ca unul din temeiurile de căpetenie ale actualei ordini de drept universale. E necontestat că această largă contribuție de energii la rezervoriul de forțe al triumfătorilor e în mod organic legată de personalitatea interesantă a răposatului om de stat. Silueta lui Wilson, încadrată în idealismul și austeritatea care-o caracterizau, se desprinde luminoasă din drama zguduitoare a umanității. Când se va fixa istoria pragmatică a conflagrației, în galeria celor mai de seamă figuri reprezentative va lua loc și fostul locatar din Casa Albă, care, sprijinit pe prerogativele speciale ce-i acordà Constituția țărei sale, a avut la dese prilejuri o situație precumpănitoare de ordin personal în diriguirea evenimentelor. Atunci se va rosti și sentința definitivă la adresa lui Wilson, examinându-se obiectiv aportul individual al defunctului șef de stat, care după pășirile lui dela ivirea pe arena ostilităților și până la sfârșit, a lăsat în urmă mai mult amintirea unui spirit de

domeniul abstracţiunii, decât regretele încercate de pierderea unu superior analist al realităţilor pozitive. Pentru moment însă, opinia publică din toate părţile unde s'a luptat împotriva Germaniei, reţine numai cele mai de seamă acorduri finale din activitatea lui. Principiile inovatoare ale seninului filosof de pe vremea congresului de pace au făcut mult zgomot la acea epocă şi, resonanţa lor postumă tot se mai simte încă. Celebrele patrusprezece puncte, în care îşi codificase concepţia n'au isbutit atunci să-şi impuie pecetea lor la masa verde, unde spiritul diplomaţiei tradiţionaliste încarnat de atitudinea dârză a lui Clemenceau şi de abilitatea lui Lloyd George, a fost salvat pe deantregul. Masele populare însă şi mai ales popoarele mici au primit cu interes teoriile generoase, dintre cari principiul *auto-determinării* şi ideia înfiinţării unei *Ligi a Naţiunilor* au întâmpinat o bucurie aproape unanimă. Autorul lor apărea ca un desrobitor de subt apăsarea trecutului nemilostiv, ca o chezăşie că de-aci înainte dreptatea îşi va închina balanţa pentru toţi deopotrivă, nu îndrumată de prestigiul forţii ci de consideraţiunile unei supreme echităţi, care a biruit în noua ideologie transplantată pe continentul nostru de marele american. Nu e nici o mirare că toţi oprimaţii de ieri au tresărit în inima lor când s'a lansat mesajul îndrăsneţ. Wilson venea cu-o neaşteptată binefacere, cu un dar preţios al tinerei democraţii transatlantice pe seama Europei chinuite de răni înveterate, şi situaţia lui inspira credinţa că la Paris se vor isbândi visurile salvatoare. De-aceea coruri de osanale i-au adus laudă şi cu deosebire, pe ruinele Austro-Ungariei dislocate, neamurile împărtăşite de libertate au răsplătit cu larga lor mulţumire pe acest Mesia de legea nouă, venit să le legitimeze existenţa şi să dea vieţii lor proaspete de stat cea mai puternică bază de legalitate.

Românismul, fireşte, nu s'a sustras acestei sugestiuni generale a continentului, ale cărei puternice repercusiuni se desfăşurau tocmai în vecinătatea noastră. Partea însă, unde la noi ecoul s'a resimţit mai tare, a fost Ardealul. Aici obida seculară s'a frânt, tocmai în timpul când preşedintele Statelor Unite începuse să-şi afişeze primele orientări de politică mondială. Aceste principii au fost un moment accentuate la Viena şi Budapesta în ajunul destrămării generale ca un ultim colac de salvare pe seama dublei monarhii prăvălite, dar fiind adoptate repede de către noii moştenitori ele au servit la întărirea lor. Românii ardeleni deci, ca şi cehii, ca şi

iugoslavii, s'au pătruns degrabă de catechismul dela Washington și conducătorii lor prudenți s'au rentrașat după punctele lui Wilson, ca să-și poată rosti dela acest adăpost lozinca unirii. In adevăr, dacă pătrundem bine rostul lucrurilor, înțelegem că aici la noi mesajul prețedintelui de peste Ocean a fost o clipă un azil al visului nostru din bătrâni și un paravan care imunizà pe cei dornici să-l mărturisească fără primejdie. De-acea, la adunarea dela Alba-Iulia, paralel cu freneticele strigăte de unire din partea mulțimii, acest lux de wilsonism la cei câțiva diriguitori ai partidului național. Pentru dânșii profesorul utopist devenise un fel de patron care le asigurà impunitatea și teoria lui a autodeterminării echivalà cu redobândirea graiului pe care și-l înăbușiseră atâta vreme de teama procurorilor unguri. Wilson deci, au strigat din baierele inimii minusculii bărbați puși în fruntea trebilor pe-atunci, Wilson dorește desrobirea noastră, nu vă atingeți de noi că ne apără Wilson! Iată mentalitatea de ocazie care a scos la suprafață cultul lui Wilson în particulara configurație a împrejurărilor din Ardeal într'o anumită epocă a istoriei noastre.

Fără a altera câtuș de puțin un real sentiment de pietate, care ne încearcă în fața decedatului, din respect pentru adevăr trebuie să arătăm că poporul nostru în unanimitatea lui refuză logica politicianilor dela Alba-Iulia. Unirea noastră națională nu e opera punctelor lui Woodrow Wilson, ci consecința normală a jertfei ce-am adus noi înșine pentru înfăptuirea ei. Ca să fim mai explicіți, trebuie să spunem că unirea în mod virtual ni s'a realizat în ziua când Regatul român și-a iscălit tratatul de alianță cu puterile Ințelegerii care ne-au garantat întregirea hotarelor. România de eri, pe-atunci singura depozitară a destinelor neamului nostru integral, a intrat în marele război urmărind acest scop programatic, pentru îndeplinirea căruia a încheiat un legământ internațional. Războiul s'a desfășurat înainte cu contribuția de forțe a tuturor beligeranților. In această cheltuială de energii armata României a fost un factor important cu cei opt sute de mii de morți ai ei. Biruința armelor a dat deslegarea firească: *realizarea obligațiunii inițiale.* Că acest act s'a produs cu asentimentul călduros al fraților desrobiți pe urma înfrângerii opresorului lor, lucrul e lesne de înțeles, fiindcă dorința trăia în inimele tuturora. Că acest act, fără a fi fost agreat de către prețedintele Statelor Unite, a fost totuși sprijinit de către dânsul pe altă cale în îndeplinirea lui, aceasta nu

e mai mult decât satisfacerea unei simple îndatoriri de alianță. Conștiința publică a țării întregite, în orice caz, nu simte nevoia unei recunoștințe speciale față cu rolul președintelui Wilson, care se încadrează și el alături de aliații noștri în aceiași egală și binemeritată simpatie.

* * *

Se întâmplă însă, ca de alte ori, că domnii dela conducerea partidului național prezintă și în această chestiune o opinie separată.

Adversarii noștri țin cu orice preț să dea o semnificare cu totul deosebită fostului om politic și să-i perpetueze memoria într'un chip puțin obișnuit. Cu ocazia morții lui, s'au învederat aceste îndemnuri. O delegație a comitetului de „o sută", în frunte cu dioscurii domni Vaida-Maniu, s'a prezentat la legația americană din București să exprime condoleanțe în numele partidului național. Părintele Man dela Gherla a făcut interpelare în parlament dovedind o îndemânare neștiută încă în delicate controverse de protocol. Cu totul la înălțime însă s'a arătat șeful, d. Iuliu Maniu. Distinsul bărbat politic și monocotiledon om de litere, a scris cu acest prilej al treilea articol din laborioasa sa viață, invitând *„mamele române"* din toate *„ascunzișurile Carpaților"* să plângă la sicriul lui Woodrow Wilson... Care să fie tâlcul acestei extraordinare sforțări, care motivul deranjului d-lui Maniu? Ce mister îi va fi îndemnat să se închine la legația americană pe patrioții care la încoronare s'au înfundat undeva la Dicio-Sân-Mărtin? Psihologia prea lăcrămoasei demonstrații e din cele mai simpliste și mai puțin onorabile... Pomeniții oaspeți ai politicei românești se cred datori să certifice din nou că sunt dincolo de raza bine marcată a sentimentului public la noi. Ei țin să arate lumii că istoria lor diferă de istoria neamului. Ei nu vor să apară, Doamne ferește, ca desrobiții acestei Românii pe care-o detestă de trei ori pe zi și-o înjură pe toate gamele... Ei n'au avut nici în clin nici în mânecă cu armatele regelui Ferdinand....

Ei au răsărit din „auto-determinare", sunt oameni slobozi, copiii lui Woodrow Wilson, care-au făcut un *„pact"* la Albaiulia dela egal la egal, pact nesocotit mai târziu de către mincinoșii dela București. Acum, că a murit Wilson, a murit tatăl lor cu care ei s'au găsit totdeauna în perfectă înrudire de idei și care, dacă nu se năștea pe lume el, nu s'ar fi „auto-determinat" să se unească...

Rar mi-a fost dat să văd o mai monumentală ipocrizie și-un mai rânced cinism ca în acest indiscret tămbălău funerar pus la cale cu atâta lipsă de delicateță. Dumnezeu să-l odihnească pe răposatul profesor, dar nu putem îngădui ca numele lui să fie luat în deșert de către o seamă de arendași ai trecutului nostru, care pentru micile lor afaceri sunt gata să falsifice cursul normal al istoriei contemporane. Avea dreptate domnul Bogdan-Duică, într'un articol publicat în revista „*Țara Noastră*", unde spunea că s'au strecurat multe minciuni în relatarea vieții noastre din ultimele două veacuri și că minciunile trebuiesc supuse unei operații radicale de eliminare. Acest rol de neînduraţi polițiști intelectuali ni l-am impus noi, când ne-am hotărît să reducem la proporțiile reale tot ce emană dela tovărășia unor oameni de-a doua mână cu atribuții peste puterile lor.

Cu aceste sentimente trimitem și noi un salut omagial sicriului de peste Ocean.

Venind însă vorba de rostul și taina existenței noastre actuale, privirile ni se îndreaptă spre un alt mormânt simbolic, în fața căruia s'ar fi descoperit cu smerenie și ilustrul urmaș al lui Abraham Lincoln... E mormântul eroului nostru necunoscut, lângă care se varsă lacrimi sincere, nu de cerneală, și-ale cărui chemări până astăzi nu le-ați descifrat încă, domnule Iuliu Maniu !...

24 II. 1924.

BUDAPESTA LA CARACAL

Vacanța unui mandat de deputat în județul Romanați a pus din nou în mișcare conducerea partidului național. Președintele Iuliu Maniu, în fruntea unei echipe volante, a luat trenul și s'a grăbit să sprijinească reușita candidatului său, un domn profesor, ale cărui merite politice stau ascunse încă printre butoaiele cu bere ale fabricei Bragadiru . . .

De două săptămâni deci, urbea Caracal înghite retorică electorală ungurească. Cu simpaticul fruntaș, d. Csicsó-Pop, în frunte, o întreagă pleiadă de luminători politici post-bellici, s'au repezit în țara lui Popa-Șapcă. Arsenalul dela Budapesta își varsă iarăși toate bunătățile lui. Vor fi groaznice violențe vocale, o adevărată orgie de siluiri ale gramaticei și sintaxei, va făgădui șeful obișnuitele sale substantive dela Blaj și vor orăcăi ca totdeauna ciracii dimprejur. Acest vicleim ieftin, în deobște cunoscut, s'a mai produs și în alte părți, nelăsând în urmă decât decepții în auditoriu și-un gust sălciu de vorbe goale. Subt acest raport al evaporării legendelor, excursiunile politice ale adversarilor noștri sunt binevenite, fiindcă ele verifică tot ce spunem noi aici și au darul de-a accelera procesul de normalizare a vieței publice la noi. Iată de ce bucuria noastră sinceră se manifestă în aceste coloane de câte ori o nouă „descălecare“ intervine să ne descrețească frunțile.

Am aplica cu plăcere și de astădată rețeta obișnuită, dacă inofensivii voiajori nu s'ar fi grăbit să ne arunce insulte personale tocmai din colțul de pământ unde-am desfășurat o vie propagandă pentru cauza românească, pe vremea când dânșii se căciuleau guvernului unguresc și iscăleau declarații de lealitate către contele Tisza.

Faţă cu această atitudine şi imprudenţă, e binevenit să ridicăm puţin perdeaua de pe trecut şi să facem o scurtă ochire retrospectivă.

Inainte cu şapte ani, când «Acţiunea Naţională», în frunte cu regretaţii Filipescu şi Take Ionescu, a hotărît ca o manifestare a conştiinţei naţionale candidatura părintelui Lucaci la Galaţi şi a mea la Caracal, ni se părea utilă politicește această demonstraţie, tocmai pentru a contrabalansa răul efect al purtării conducătorilor din comitetul executiv al partidului naţional.

In vreme ce noi aici ceream jertfa de sânge a Regatului pentru desrobirea Ardealului, aceşti oameni mici în credinţa lor puneau la dispoziţia duşmanului toate mijloacele de apărare impotriva noastră. Cetitorii cunosc în mare parte aceste meschine dovezi. Ştiu că d. Vaida în ziare şi reviste austriace demonstra frăţietatea cu ungurii şi înfăţişa ca o crimă intrarea României în război alături de Aliaţi; ştiu că d. Csicsó-Pop în camera din Budapesta renega toate legăturile sufleteşti cu viforul de peste munţi, în vreme ce veşnic circumspectul domn Iuliu Maniu, intrase voluntar în armata austriacă, aşteptând la o divizie dela spatele frontului italian desfăşurarea dramei ca să se poată hotărî pentru cine se declară. Cetăţenii din România de pe vremea neutralităţii, îşi aduc aminte cum se demoraliza opinia publică de-atunci cu certificatele de patriotism livrate Budapestei de către aceşti domni şi cum presa vândută nemţilor ne arunca în obraz slugărnicia lor, căutând să convingă lumea că noi nu reprezentăm voinţa reală a românilor din vechea Ungarie.

Astăzi, după eclipsa de memorie pe urma unirii, cu aceiaşi falşitate de simţire care odinioară i-a îndemnat la acte de sumisiune faţă de stăpânii de ieri, aceste temperamente de sclavi desrobiţi fără nici o sforţare din partea lor, se improvizează în dervişi urlători ai dragostei de ţară pe care-au pus monopol. Istoria nepărtinitoare va înregistra şi va căuta să explice odată acest fenomen de degradare morală, arătând cât de mici au fost resursele lor sufleteşti în cele mai zguduitoare clipe ale afirmărei noastre naţionale.

Şi până la acest verdict al posterităţii, se vor găsi oameni cinstiţi care să spună adevărul întreg pentru lămurirea definitivă a deaproapelui. Drept răspuns deci la grosolanele injurii cu care-am fost gratificat la Corabia, public aici două fragmente de scrisori

din hârtiile rămase pe urma răposatului preşedinte al partidului naţional George Pop de Băseşti, care mi-au fost date spre folosinţă de către familie, conţinând preţioase indicaţii din istoria trecutului apropiat. Din ele se va vedea care era deosebirea de credinţă între cei care-am fost la Caracal pribegi ca să strigăm dreptatea unui neam asuprit şi cei care ne batjocoresc astăzi dela înălţimea butoaielor de bere ale fabricei Bragadiru.

Iată primul fragment din scrisoarea iscălită *Vasile Lucaci* şi *Octavian Goga*, cu data de 23 Nov. 1914:

„Subsemnaţii, câştigându-ne convingerea că **ideia unităţii politice** *a neamului trebuie să îndrume toate conştiinţele în aceste zile istorice, suntem încredinţati că programul partidului naţional român din Transilvania şi Ungaria nu mai corespunde exigenţelor naţionale impuse de împrejurările schimbate.*

Pentru păstrarea libertăţii noastre de acţiune deci, vă rugăm, domnule Preşedinte, să ne primiţi demisiunea din comitetul executiv al partidului.

Vă trimitem această hotărîre care e un act de conştiinţă ce trebuià să vie. Viitorul şi destinul neamului ne vor arăta dacă e dreaptă cărarea noastră. Noi însă alta nu vedem.“

Faţă cu această mărturisire de crez politic din partea noastră, cetiţi, vă rog, declaraţia d-lui Csicsó-Pop din camera ungurească, sau articolele d-lui Vaida din ziarele dela Viena.

* * *

Judecaţi după aceste mărturisiri, cine-a vorbit cu inima deschisă la Caracal: părintele Lucaci şi cu mine acum zece ani, sau nobilii mei adversari de astăzi.

Din această judecată pe care vom sprijini-o şi cu alte dovezi istorice să se tragă toate concluziile necesare.

Iată răspunsul meu simplu, degajat de orice literatură.

23. III. 1924.

CONŞTIINŢA DE PARTID IN ARDEAL

Dintre acuzaţiile ce ni se aruncă din partea membrilor vestitului sinedriu de „o sută“, cea mai des repetată este că am „*spart solidaritatea Ardealului*“ şi că pe urma noastră, distrugându-se o dulce armonie din bătrâni, lumea de-aici a înregistrat curente de idei contradictorii şi s'a împărţit în tabere opuse.

Ce concepţie imorală şi antipolitică în acest basm al ... *solidarităţii*!

Bunii mei adversari îşi închipuie că Ardealul de după unire ar fi trebuit ţinut încă într'o îndelungată toropeală politică, ferit de ori-ce sugestiune din vecini şi nemişcat ca o apă moartă. După opinia lor ar fi fost de dorit să rămânem şi pe mai departe sguliţi sub plapuma căldicică a partidului naţional, sub acoperământul căruia să se fi aranjat în familie toate trebuşoarele noastre. Pentru acest scop dânşii cred, că păstrând ierarhia moştenită a valorilor, împărţind ţara între noi pe căprării, am fi avut toată posibilitatea să dominăm situaţia acasă şi în guvernarea statului să aruncăm în cumpănă totdeauna prestigiul unei provincii care-ar fi slujit admirabil interesele noastre particulare. Cum vedeţi, părerea era moralicește cât se poate de ireproşabilă şi servea într'un chip luminos pregătirea politică a poporului ardelean! Adăugaţi la aceste principii salvatoare şi ideia ce o aveau matadorii regionalismului nostru că Ardealul s'ar fi putut păstra în mod ermetic închis în faţa oricărei îndrumări din provinciile surori şi că, dacă o asemenea anomalie ar fi fost realizabilă ea ar fi contribuit la întărirea unităţii noastre de stat...

Aceste erezii nenorocite le-au înțeles din primele clipe, oamenii cu scaun la cap, dându-și seama că reprezentanții vremelnici ai politicei ardelene lucrează inconștient împotriva intereselor generale ale țării și împotriva celor mai elementare necesități ale colțului lor de pământ. Ori-ce minte limpede a priceput că particularismul provincial cu toate impulsurile trecutului trebuie înfrânt cât mai de grabă, pentru a contribui la închegarea interioară a patriei unite și, pentru a putea rezolvi cu mai multe șanse de izbândă diversele probleme locale de mare importanță. Tocmai *acest punct de vedere* cerea cu mai multă tărie sacrificarea izolării și întrarea cât mai repede în configurația de forțe integrale ale noului stat, fiindcă numai cu concursul acestora se puteau aduce rectificări mai grabnice și mai palpabile relațiilor de viață vitrigă la care ne condamnaseră veacurile de dominațiune străină. Trebuia deci ca Ardealul cu conducătorii lui să fi avut dela început această maturitate politică de a-și creia o situație de echilibru cu curentele din vechiul Regat, ferindu-se de orce îngrădire și cimentându-și legături de frăție cu partidul cel mai apropiat de credințele noastre.

Dacă acest bun simț normal ar fi prezidat destinele românismului de-aci, astăzi întreaga politică internă a României ar fi într'un alt făgaș și Ardealul n'ar conta pentru moment ca o cantitate neglijabilă.

Iată logica simplă și onorabilă care ne-a îndemnat pe mai mulți să preconizăm dela început contopirea partidului național cu-o mișcare populară de pe toată suprafața țării, având drept scop fondarea unui mare partid de guvernamânt și astfel posibilitatea de-a îndruma spre bine chestiunile generale și regionale. Chibzuința noastră a indicat din primele zile ale unirii alianța cu *Liga Poporului*, care sub prezidența generalului Averescu îngloba furtunoasa însuflețire a maselor țărănești de peste munți. In această îmbinare de energii nouă ni se prezentau atunci toate garanțiile de-a contribui cu luminile Ardealului la o perioadă lungă de fructuoasă și liniștită guvernare, care-ar fi putut menaja și trebuințele specific locale. Din nenorocire însă, toată argumentarea strânsă cu care am înfățișat lucrurile, n'a putut dumiri desorientarea crasă dela conducerea partidului național. Adevărul e că zăpăceala unor oameni grei de cap și complect inocenți în materie se unea cu egoismul meschin al unor notabilități provinciale ca să ne opuie un zid impenetrabil de ignoranță și reavoință. Vina principală însă

a acestei apatii o purta atitudinea personală fără nici un relief a d-lui Iuliu Maniu. D-sa, omul marilor ambiţiuni nemărturisite, în a cărui carieră ipocrizia a ţinut locul talentului şi şiretlicul s'a substituit voinţei, n'a avut pe urma veşnicelor sale făgăduinţi decât pasivitate şi imprecisiune, când venea vorba de realizarea ideii. Rezultatul acestei neputinţi, subt care s'a adăpostit cea mai stearpă şefie politică la noi în ţară, se ştie. Partidul naţional, fără nici o busolă, a colindat pe la toate uşile năruindu-se într'o orgiea de pertractări, pentru ca după 4 ani, admiţând principiul nostru în chestiunea contopirii cu un curent din Regat, să-l execute în mod detestabil, cununându-se cu d. M. Cantacuzino şi cu fabrica Bragadiru, în loc să dea mâna unei mişcări agreate de mulţime.

In astfel de împrejurări ce-aveam mai bun de făcut decât părăsirea nepricepuţilor, călăuziţi de ideia că solidarizarea cu inerţia gângavă nu poate produce nimic? Toată desfăşurarea lucrurilor dela acest timp încoace şi până astăzi ne priveşte şi luăm pentru ea întreagă răspunderea. Posteritatea ne va judeca rezultatele acţiunii politice şi intenţiile oneste care-au inspirat tot sbuciumul nostru. Şi până la acest verdict însă, care se va rosti fără amestecul inteligent al cuscrilor d-lui Maniu din urbea Dicio-Sân-Mărtin, noi putem însemna o pozitivă binefacere ca o consecinţă directă a pasului nostru.

Noi am creat conştiinţa reală de partid în Ardeal, prima etapă a unei serioase orientări politice.

Intr'o societate complect neglijată subt raportul educaţiei cetăţeneşti, în lumea de-aici care s'a pomenit subt aşazisa obladuire a partidului naţional, fără ca cineva să se fi îndeletnicit cândva cu o serioasă operă de lămurire şi propagandă, primele noţiuni concrete ale conştiinţei de partid le-a adus întemeierea partidului poporului. Prin acest act sentimentul obştesc s'a smuls la noi dintr'o veche amorţire. Criticismul onest a luat locul obişnuitelor minciuni convenţionale şi la lumina unor principii s'a făcut cea dintâi diferenţiare în rândurile poporului. S'a produs deci pe ruinele demagogiei ieftine, a cărei tradiţie stăpânea de multă vreme analele partidului naţional, primul apel la raţiune, cea dintâi pagină de cinstită pedagogie politică a maselor din Ardeal. Rezultatul acestor tendinţe de cerebralizare a unui mediu crescut în primitivitatea exploatatoare nu s'a putut obţinea, de sigur, decât cu oarecari sforţări. Ne-am poticnit dela început de-atâtea obstacole. Cunoscuta

solidaritate a slabilor cu toate instinctele ei de conservare s'a pus în linie de bătaie împotriva noastră și războiul ignobil al celor săraci cu duhul ne-a stropit cu toate noroaiele. Calomnii și insulte odioase ne-au împroșcat din multe părți. Spectatorul obiectiv al acestui capitol de istorie contemporană va rămânea uimit mâine în fața priveliștei posomorîte de stârpiciune morală cu care a fost întâmpinată aici străduința de a normaliza raporturile noastre de viață și, va înregistra mirat cum lupta unui mănunchiu de intelectuali n'a întâlnit în câmpul advers nici-o fărâmă de talent, dincolo de bâlbâiala celei mai îmbâcsite mentalități rudimentare...

Și cu toate aceste operația a reușit.

Spiritul public în vreme de câțiva ani a făcut un progres apreciabil, vremea răcnetelor electorale e pe sfârșite în Ardeal, și-o plămădeală nouă se simte la toate răspântiile.

Noi care-am spart solidaritatea întunerecului avem totuși satisfacția de-a fi întronat aici cultul rezonului. Din laboratoriul nostru au ieșit în aceste părți cei dintâi cetățeni adevărați ai României unite.

30. III. 1924.

ADUNĂRI POPORALE

Mărturisesc că n'am avut o specială atracțiune pentru întrunirile publice din România-Mare. Trivialitatea și demagogia s'au așternut în pâcle așa de dese asupra tribunelor de adunări poporale, încât acest gen de manifestare politică mi s'a părut că devenise un apanaj particular al firilor vulgare.

Cu deosebire anii din urmă au compromis de-abinele ideia. In toate colțurile țării au răsărit luminători cu duiumul, care căutau să sbiciuiască instinctele rele ale maselor, ca din exaltarea lor admirabilii apostoli de circonstanță să câștige binișor pentru bucătărie. Oameni de-o minusculă inteligență, fără orizont cultural și lipsiți de cea mai elementară orientare în trebile țării, s'au ridicat din obscuritate și-au cerut ascultarea deaproapelui. S'a improvizat o meserie de propovăduitori ai mulțimii, ale căror corzi vocale erau în corespondență directă cu stomacul. Sgomotoși și brutali, îndrăzneți și fără scrupule de adevăr, acești peripatetici de legea nouă scoteau pretutindeni capul și otrăveau sufletul poporului. Ei au înjghebat un târg fantastic de minciuni cu care înfierbântau imaginația auditorului, pe care-o valorizau în voturi și aderențe politice. Ei se supralicitau unii pe alții, făceau concesii odioase de dragul unui triumf efemer și înotau până'n gât într'o orgie de făgăduinți. Vorba acestor apariții catilinare semăna vrajbă, desarmonie și descurajare. Temperamentele mai alese nu puteau ține piept cu ignobilul cor de derviși urlători, fiindcă ei, se știe, împărțeau și stelele de pe cer. Intr'o astfel de configurație penibilă bunul simț rănit se retrăgea de pe arena publică, cedând terenul chiotului nesăbuit care amenința să transforme tânăra noastră mișcare de energii poporale, într'o agorà a ohlocrației antiintelectuale și antipolitice.

Ce să mai umblăm departe după pilduiri, ca să reconstituim tabloul? Reamintiţi-vă nenumăratele adunări de popor aranjate în anii din urmă de conducătorii partidului naţional aici în Ardeal. Rechemaţi, vă rog, în memorie, specifica retorică colorată de înjurături, cu care aceşti eminenţi leaderi s'au repezit în toate părţile. Gândiţi-vă ce făgăduiau ei, ce revărsări de bunătăţi puneau în perspectívă din hambarele „ciocoilor" cu care sunt cununaţi azi la Bucureşti şi spuneţi, cu mâna pe inimă, dacă un om de răspundere şi de cuviinţă se putea lua la întrecere cu acest val de strigăte nearticulate, cari se prăvăleau ca nişte bolovani informi pe nervii mulţimii şi amuţeau ritmul inteligenţii? Concurenţa era, desigur, şi nepotrivită şi foarte ingrată. Intr'o asemenea situaţie nimic nu apărea maì indicat pe seama firilor echilibrate decât aşteptarea, dublată de-un apel metodic la cerebralitate. In acest sens am îndrumat şi noi străduinţele noastre, ferindu-ne de spectacolul homeric al unui duel cu înverşunaţii detractori în faţa poporului şi, silindu-ne ca prin scris, adresându-ne elementelor mai distinse, să îndeplinim opera unui criticism salutar şi ponderator.

Cu bucurie trebuie constatat fenomenul interesant, că vremea şi-a dat roada ei mai degrabă decât credeam. Rectificarea s'a produs în rândurile anonime şi bunul simţ şi-a redobândit prerogativele lui. Ce s'a întâmplat? Poporul agitat de lozinci mari s'a buimăcit o clipă şi idolii de carnaval au crezut în biruinţa lor. Speranţele însă s'au frânt una câte una, vorbele umflate s'au evaporat, realitatea şi-a rostit cu încetul verdictul ei implacabil. Pas cu pas s'au repus în circulaţie valorile eclipsate în treacăt, pas cu pas obscuritatea a rechemat la sânul ei pe clienţii de odinioară. Pe urma făgăduinţilor mincinoase au venit decepţiile şi cenuşa lor a răspândit-o vântul în toate colţurile. Creerul mulţimii merge spre normalizare definitivă. Intrebările au luat locul impulsurilor pasionale. Judecata chibzuită cu tradiţionalele nuanţe de scepticism ale ţăranilor noştri păţiţi s'a ivit iarăş pe primul plan, cel mai sigur auditor împotriva demagogiei cârmuitoare.

Verificarea acestui proces de reintegrare a maselor noastre în mentalitatea lor obişnuită, purificată de orice ferment disolvant, am făcut-o deunăzi la Timişoara, unde sătenii din Banat m'au convins că sunt un receptacol splendid pentru cuvinte care nu pornesc decât din logică şi adevăr. Ochii limpezi ai bănăţenilor au reflectat înţelegere şi lumină. Din adâncul lor radia cumpăt şi

mai ales acea notă de blândețe gânditoare, care-ți da impresia că vine de departe de după o înțelepciune seculară cu rădăcini statornice. S'au dus grandilocvența și mirajul exaltărilor, genul lătrător a fost sacrificat cu desăvârșire. Lumea a început să aibă exigențe mai mari. Argumentele trag mai greu la cântar ca ieri, talentul poate avea un câmp de desfășurare mult mai prielnic. Cuvântul frumos și rotunjit angajază mai mult fibrele simțirii de cât violențele guturale.

Așa fiind lucrurile, o nouă perioadă de frământare politică se deschide în fața noastră. Din moment ce accesul la mulțime e asigurat pentru sufletele curate, din moment ce contactul cu mulțimea se poate face fără concesii de ordin moral sau intelectual, din moment ce domnia exploatatorilor interesați s'a înlăturat, rolul oamenilor de bine în mijlocul poporului se impune în mod hotărîtor și poporul devine laboratorul indicat pe seama tuturor ideilor salvatoare. In acest chip rostul celor mulți primește adevărata semnificare: posibilitatea de-a elabora ei și de-a consacra curentele de gândire hotărîtoare pentru destinele neamului.

Este singura cale de-a se prepara o opinie publică la noi.

Iată de ce, ni se pare sosită vremea ca să mergem în popor și să stăm de vorbă cu el.

11. V. 1924

CRIZA ARDEALULUI

S'a vorbit în numărul trecut al revistei noastre de prăbușirea materială și morală a ziarului *Patria* din Cluj.

Organul oficial al partidului național, pornit cu mult alai acum cinci ani, gazeta în ale cărei pagini s'au publicat celebrele injurii la adresa *ciocoilor* dela București și s'a lansat pentru întâia-oară ura împotriva *regățenilor*, azi e în pragul falimentului. După o slăbire continuă, subțiindu-se din ce în ce, ajungând în ultimul timp numai la câteva coloane de tipar, obositul instrument al regionalismului politic cade învins și e în doaga morții. Această prăvălire lamentabilă vine să complecteze deruta *Gazetei Transilvaniei* dela Brașov, care din adormirea ei a încercat deunăzi să învie din nou, transformată însă într'o obscură fițuică provincială, necitită de nimeni.

Dacă am avea de însemnat numai aceste căderi și-atunci ne-am găsi în fața unui fenomen semnificativ, din care s'ar putea trage concluzii hotărîtoare. Faptul că pe suprafața vechiului Ardeal presa de subt oblăduirea comitetului de „o sută" s'a evaporat pe toată linia e un elocvent certificat. Chestiunea însă e mai complectă și mult mai largă. Eminenții conducători dela Blaj, se știe, nu s'au mulțumit cu monitoarele de-acasă, ci s'au gândit să descalece la București cu proza lor. Va fi aproape o jumătate de an, de când și-au întemeiat ziarul *România*. V'aduceți aminte, cu câte surle și cimpoaie s'a vestit apariția, care trebuia să constituie un mare eveniment în gazetăria românească. Slove de-o șchioapă anunțau pe pereții Capitalei fericita biruință. Domnul Iuliu Maniu cu mâna lui, scriind al treilea articol din laborioasa sa viață, a,

inaugurat primul număr al îndrăsnețului organ de luptă. Era, în adevăr, un aspect ciudat, trist și vesel de-o potrivă, inoportuna publicație. Oameni străini de tainele condeiului, greoi, prezumțioși, descoperind cu vorbe mari adevăruri banale și asvârlindu-le deaproapelui într'un elan furtunos de retorică primitivă, s'au crezut datori să facă apel la opinia publică. Pecetea tragi-comică s'a ivit dela început ca un stigmat de naștere. Fără a avea în rândurile lor o personalitate cu orizonturi intelectuale, luându-și aere grave de reformatori ai gândirii curente, bieții amatori de ocazie ai călimărei au turnat coloane întregi la gazetă. S'au publicat pagini de-o crâncenă inepție, crude documente ale diformării de suflet și de minte cu care Budapesta ungaro-semită ne persecută încă. Sinistra pisălogeală, firește, n'a prins. Lumea a refuzat pe deantregul și mentalitate și sintaxă și adjective, tot bagajul întârziaților luminători priponiți pe malul Dâmboviței. Ziarul *România*, bălăbănindu-se astfel subt stratul gros al indiferenței publice, cu toate infusiunile de energie pompate din visteria unei generoase fabrici de bere, a murit zilnic și redus la două paginii, inocent și clandestin ca o foaie armenească dela Gherla, își va da azi-mâine obșteseul sfârșit.

Pe urma acestor decese continue, diverse întrebări dau năvală și cer un răspuns lămuritor.

Cum, — își vor zice unii care s'au obișnuit să identifice Ardealul cu blândul sinedriu de „o sută“, — cum se poate explica o asemenea metodică înfrângere din toate colțurile? Să fi devenit oare în noua configurație de stat patrimoniul de peste munți așa de puțin interesant, încât glasul lui să amuțească dintr'odată și să se contopească fără nici o protestare cu corul honigmanilor dela București? Vechile îndeletniciri intelectuale ale transilvănenilor de baștină, spiritul onest și temeinic al cărturărimii de odinioară, nu mai au nici un cuvânt de spus? E o eclipsă dureroasă la mijloc, o fază de evoluție nouă sau o evidentă probă de inferioritate? In ori-ce caz, cum se face, că acest partid național, care se prezintă lumii ca unicul depozitar al ardelenismului tradițional, se găsește într'o astfel de penibilă paupertate de inteligență față cu trecutul? Și dacă la cinci ani după unire o acută criză cerebrală s'a declarat la executorii testamentari ai lui Simeon Bărnuțiu, cari sunt pricinile nemiluitei maladii din tabăra fraților noștri?

Tot atâtea puncte de întrebare care taie adânc și sunt perfect legitime. Să ne înțelegem.

Contopirea graniţelor a avut, de sigur, urmări pentru structura particulară a intelectualităţii ardelene. Centrul de greutate al culturii româneşti fiind în vechiul Regat, toate regiunile alipite s'au îndreptat în mod firesc spre această matcă proaspătă. A intervenit o uşoară depreciere a valorilor locale în împrejurările schimbate. Radiaţiunea dela centru mai puternică a întunecat candelele aprinse la periferii. Bucureştii, ca ori-ce capitală, şi-a început opera de absorbire a energiilor. Valul unificării sufleteşti s'a pornit impetuos cu transformările lui de fiecare clipă. Ardealul, trezindu-se peste noapte în faţa acestei presiuni formidabile s'a tulburat, se înţelege, în echilibrul aşezărilor lui de demult. S'a produs o agitaţie vie, s'au revoluţionat celulele desrobite şi-o elaborare pripită s'a înjghebat în toate unghiurile. Ca o consecinţă a acestui sbucium s'au ivit fenomene de oboseală aparentă, momente de slăbiciune trecătoare ca în toate alergările spre culme. Este necontestabil o criză a Ardealului, dar e o criză de creştere, o sporire tumultuoasă de forţe creatoare. In această goană precipitată la fiecare pas, impulsurile din vechime nu s'au pierdut, calităţile native sunt în plină desvoltare şi rezervoriul nostru de energii e într'o acumulare necontenită.

Ei bine, veţi zice, dacă e aşa, atunci de ce moare *Patria* la Cluj, *Gazeta Transilvaniei* la Braşov şi *România* la Bucureşti? De ce se sting organele partidului naţional, ca nişte opaiţe neputincioase la lumina becurilor electrice? De ce iroseala asta descurajatoare?

Răspunsul e foarte simplu! Iată-l: mor, fiindcă nu reprezintă Ardealul, după-cum gătejele uscate dela marginea unei păduri nu reprezintă seva de viaţă a codrului secular. Mor pe rând sohile domnului Iuliu Maniu, fiindcă rostul lor pe lume nu e decât o manifestare postumă a trecutului care nu mai este, un anahronism destinat să piară. In goana actualităţii, organismul elimineazā tot ce nu se poate adapta nevoilor prezentului, tot ce este rest inutil al stărilor de demult. Avem deci, la dreptul vorbind, nu o criză a Ardealului, ci o criză a falşului ardelenism care nu poate intra în făgaşul vremilor schimbate, tocmai fiindcă e produsul unor factori de existenţă doboriţi şi ei. Procesul implacabil al evoluţiei cere victime. E câmpul plin dinaintea noastră şi hecatomba sporeşte. S'au zdrobit reputaţii politice, teorii şi gazete. In acest cimitir se adună toate gloriile răposate, tot ce actualitatea refuză. Dincolo însă de bariera morţii, strigă neastâmpărul sănătăţi active şi robuste.

Confirmarea acestui adevăr noi o vedem la fie-ce pas în toate domeniile. In materie de presă, bunăoară, ne lămurește propriul nostru exemplu, limpede și absolut edificator: în vreme ce gazetele de mare aparat ale domnilor Vaida-Maniu se cufundă în neant, această revistă, pornind din acelaș Cluj al părăginiriu bunilor noștri adversari, își face drum și pe linia vastă dintre Oradea-Mare și Cetatea-Albă duce pretutindeni un strop de viață fecundă...

Există, știu, un refugiu și o consolare pe seama exigențelor de tipar ale pomeniților îndrumători politici: iau de braț pe Kalman Blumenberg și-l conjură să le facă el gazetă, exact după chipul și asemănarea ideilor lui Bărnuțiu și Papiu Ilarian.

Foarte bine! N'avem nimic de zis!

Incontestabil că tovărășia asta își are avantagiile ei, ceea-ce însă pe noi nu ne dispensează de-a merge înainte, socotind că suntem cei cari ducem mai departe un fir istoric și că, chiar fără binecuvântarea trinității Honigman-Fagure-Miereanu, vom isbuti să reabilităm Ardealul, adevăratul Ardeal!

I. VI. 1924.

O COMPOZIŢIE HIBRIDĂ

Viaţa politică a ţării, destul de tulbure în anii din urmă, trece astăzi printr'un proces de simplificare. Fuziunea declarată deunăzi între partidele d-lor Maniu şi Mihalache contribuie la lămurirea situaţiei. Lumea are în sfârşit putinţa să vadă mai limpede în tainele de laboratoriu ale celor două grupări, canalizate astăzi într'o singură tabără, şi din chinurile facerii, care-au precedat o naştere grea, se pot trage concluzii pentru ziua de mâine.

Să examinăm acest act în mod obiectiv şi franc, spunând adevărul întreg, aşa cum se desprinde el din analiza noastră fără reticenţe şi fără eufemisme.

* * *

Prima impresie pe care o trezeşte noua alcătuire politică este complecta lipsă de omogenitate sufletească a elementelor adunate laolaltă. Nu ştiu să mai fi fost în ţară, şi nu cred să mai existe undeva, vre-o înjghebare, în care oameni cu credinţe atât de disparate să se pomenească cot la cot. Tabloul ce ni se oferă e în adevăr de-un pitoresc ramarcabil: un mozaic multicolor, din care observatorul alege cu greu chiagul interior. Cu cât privim mai de-aproape componenţii acestei uniri, cu atât notele lor particulare ies mai mult la iveală, indicând temeiul şubred pe care s'a clădit o casă nouă. Privitorul rămâne realmente uluit în faţa ciudatei compoziţii hibride. O serie de întrebări îl năvălesc, elementare şi îndărătnice. Cine va putea găsi oare, platforma unităţii de simţire-pe seama acestui partid aşa zis *naţional ţărănesc*, în care reprezentanţii clasici ai mentalităţii celei mai reacţionare s'au găsit din

bun senin alături cu promotorii demagogiei urlătoare? Bunii burghezi dela Cluj, legătuiți cu rămășițele conservatoare din țară, merg azi umăr la umăr cu agitatorii țărănimei nevoiașe și cu mișcarea pe care o scoate la suprafață spuma incertă a orașelor noastre. Ce combinație macabră s'a făcut aici, și cine va isbuti să însemne cu pecetea lui proaspătul organism capricios? E oare biruința steagului roșu, ori o fraudă abilă a capitalismului? Treceți în revistă statul major, și veți rămâne din ce în ce mai nedumeriți. Ce miracol a putut dura o punte de înțelegere între miliardarul Mihail Cantacuzino și învățătorul din Mușcel, între domnul Csicsó-Pop și Matei Cantacuzino, între onctuosul avocat din Blaj și doctorul Lupu, între profesorul de teologie dela Gherla și domnul AdolfȘtern? Acest paralelism s'ar putea duce cât de departe, scoțând la iveală o brutală bifurcație de sentimente și de idei între fruntașii aceluiași lagăr politic. Ei bine, dacă sunt așa de iremediabil distincți, unde este secretul coeziunii lor, care ne dă cheia de deslegare a unui grotesc rebus din viața noastră publică? Din fericire pentru țară și, din nenorocire pentru contractanți, cheia o știm cu toți, *e foamea de putere*, cunoscuta sfătuitoare perfidă, care în materie politică girează de obicei toate transacțiile rușinoase. Această singură trăsătură comună, acest rezon unic, ridicându-se deasupra convingerilor, a înfiripat amalgamul și i-a dat o logică a clipei, o trecătoare consistență. Cele două grupări, profund diferențiate în psihologia lor, păstrându-și fiecare bagajul sufletesc intact, au căzut de acord pe-o simplă problemă de stomac, amăgindu-se cu gândul, că o carte de bucate se poate transforma într'un program politic.

* * *

Mergând mai departe în analiza crudă ce ne-am impus, vom spune că dincolo de această justificare și dincolo de principiile de circonstanță ce se afișează, deosebirea fatală se menține între cele două tabere unite în aparență, anunțându-și de pe acum lupta surdă de devorare reciprocă. Țărăniștii deoparte, tovarășii consorțiului de „o sută“ de alta, se pregătesc să-și impuie pecetea lor. Fie-care prepară în taină sentința de moarte a celuilalt. Subt cămașa țărănească a domnului Mihalache palpită desigur o agitație necunoscută încă, acum când se plimbă la braț cu exploatatorii de veacuri ai clăcașilor oropsiți. Nu mă îndoiesc, că e ferm hotărît

să-și ia revanșa, și că dintr'un impuls legitim de sănătoasă perversitate rustică, se bucură de pe-acum de toate palinodiile la care va condamna pe colegul său d. Mihail Cantacuzino. În acelaș timp, *șeful*, d. Iuliu Maniu, nu pregetă să-și frece mâinile satisfăcut că. în sfârșit, țărănismul, trecut subt părinteasca sa oblăduire, s'a înămolit pe multă vreme în retorica de pe Târnave și că încetul cu încetul doctrina primejdioasă captată de dânsul se va preschimba într'o blândă teorie zaharisită, menită să stea subt căpătâiul burgheziei, întărite din nou. Cu o astfel de *pia fraus,* la care se pretează temperamentul cunoscut al eminentului om politic, d-sa își însinuiază meritul de-a fi potolit o furtună și, cere puterea ca o răsplată pe seama balaurului domesticit.

Care va fi consecința fatală a acestei curioase dualități, care etapa cea din urmă a amăgirii împrumutate ?

* * *

Pentru moment, rezultatul e evident. Cele două curente, cu pornirile lor de cumințire vremelnică, paralizându-se unul pe altul, vor produce un certificat de bună purtare, nădăjduind o venire la guvern. Cum această așteptare însă va rămâne deșartă, tendința de lămurire lăuntrică se va precipita. In acest proces va birui, firește, cel mai tare din cei doi componenți. Chestiunea e lesne de înțeles. Dacă fostul partid țărănesc s'ar fi unit cu o organizație politică mai puternică, cu personalități de seamă și cu program bine definit, atunci el s'ar fi contopit adoptând dogmele noului botez. Aici însă nu e cazul. Ramura domnului Mihalache reprezintă, cu toate slăbiciunile ei, forța cea mai rezistentă, care în lupta de adaptare va triumfa. Ea va impune și doctrină și atitudine, ea va colora partidul, fiind logic și normal ca în elaborarea unei simțiri unitare, spre care se va năzui din ambele părți, elementele mai cu greutate să rămână stăpânii situației. Or, cine ezită o clipă măcar, să nu recunoască, că în această galerie de fuzionați, C. Stere apare ca un jghiab de stâncă pe lângă ființa vaporoasă a lui uliu Maniu ? Profeția în adevăr nu e tocmai grea, de astă dată cât privește viitorul. Suntem în fața frontului de stânga extremă, constituit în prevederea admirabilă a șefului dela Blaj, care, după ce s'a plimbat pela toate porțile, crezând că desființează cămașa dela Topoloveni, a devenit o anexă a ei. Evoluția se va arăta în curând. Vom avea, peste voia d-lui Cantacuzino și fără binecu-

vântarea canonicilor din Blaj, sub îndrumarea directă a unei concepții revoluționare, o inflamare constantă a maselor. Sufletul echilibrat al sătenilor noștri, luat în deșert de către ambiții obscure și veseli profitori, va avea să sufere de-o tulburare programatică, resimțindu-se și în Ardeal, unde ciracii d-lui Adolf Stern se vor ivi ca mâine să ne vorbească de „drepturile omului" și alte bunătăți. Valul răscolit în adâncimea de jos îi va arunca la o parte ca pe niște scânduri dintr'o corabie naufragiată pe bieții diletanți ai Consiliului Dirigent, lăsând în urmă o desorganizare sufletească, nici națională, nici țărănească, ci un profit net pe seama dușmanilor naturali ai românismului.

* * *

Suntem deci, în ajun de aventură, preludiază Moscova sub ferestrele noastre.

Concluzia ?

Nu poate fi decât raliarea elementelor ponderate în fața unui obiectiv comun, punerea în valoare a bunului simț, care s'a moștenit ca o comoară din bătrâni în conoștiința țăranilor noștri. Deocamdată rețeta e puțin complicată și totul poate fi adus la ogașa normală. Printr'o schimbare de guvern care-ar însemna perpetuarea foamei pentru recenta gospodărie, ea se dislocă, aducând o reală simplificare a mecanismului politic la noi și, așezarea țării pe bazele unei cinstite *democrații naționale*, fără exagerări bolnave și fără incertitudini chinuitoare.

In acest sens se poate prevedea singura soluție pentru ziua de mâine.

Opera de lămurire a opiniei publice, noi o începem de peacum, cu persistența și metoda cu care ne-am obișnuit să combatem toate ecrescențele morbide. Pornim cu sete în această bătălie nouă, și ori-câte insulte se vor prăvăli asupra noastră vom avea tăria să înfigem condeiul ascuțit în toate rătăcirile, conștienți că apărăm patrimoniul ideei naționale, de care ne leagă sbuciumul unei vieți.

Conștiința țării, fecundată de-o luptă aspră și purificatoare, va hotărî de care parte e adevărul.

15. VI. 1924.

S'A FĂCUT — DAR NU S'A FĂCUT

Povestea fuziunii național-țărăniste se confundă astăzi cu o revistă dela «Cărăbuș». Cele două congrese, care trebuiau s'o ratifice, s'au spart fără rezultat. Oaspeții chemați la o cununie, s'au pomenit la un parastas. In taberele ce trebuiau să se unească a intrat dihonia, amicii de ieri s'au trezit din bun senin dușmani de moarte, au fost insulte reciproce, și în ferbințeala consfătuirei prietenești, d. Alexandru Vaida a simțit dintr'odată «revolverul la tâmplă».

Mărturisim dela început, că nu ne așteptam la această întorsătură veselă.

Oricât de bine cunoaștem pe contractanți și mai ales ramura lor ciscarpatină, ale cărei ascunzișuri sufletești noi le lămurim în fața publicului de doi ani încoace, ori-cât de hibridă ni se părea înciocălarea de care am vorbit, totuși, eram în bună nădejde că suntem în fața unui fapt împlinit, fiindcă nu ne închipuiam că se poate suporta de cineva o asemenea doză de ridicol. Fără a acorda vre-un credit politic adversarilor noștri de subt povățuirea d-lui Iuliu Maniu, ne gândeam că din peregrinările celor cinci ani, în care au făcut nenumărate târguri, se vor fi ales cel puțin cu descoperirea, că orice ofertă respinsă scade marfa la preț și, compromite taraba negustorului. După cele patruzeci de pertractări deci, îi credeam ieșiți din incertitudine, dându-și seama că joacă ultima carte și că un hohot de râs are să-i acopere pe toată întinderea țării în cazul unui nou eșec. De-aceea, după declarațiile prealabile, după îmbrățișările și lăudăroșiile publice, după redac-

tarea comună a decalogului fatal, nouă ni se părea în mod normal că toate socotelile lor sunt făcute, admițând fuziunea ca realizată, fără a ne impresiona de consecințele ei politice, analizam compoziția interioară a noului organism și-i examinam evoluția viitoare.

Ne-am înșelat, și această decepție ne reconfirmă în ideia întrezărită adesea ori în lupta noastră cu comitetul de „o sută", care ne-a învățat că e mare greșală tactică să-i acorzi adversarului tău mai multă inteligență decât aceea cu care l'a înzestrat Dumnezeu, sau să-i atribui o fărămitură măcar din limpezimea propriilor tale gânduri...

Ce s'a întâmplat ?

Congresele celor două partide, chemate să ratifice contopirea ca un act formal, numai după îndeplinirea fuziunii însăși, nu numai că au refuzat agrementul lor, dar despărțirea s'a operat cu tam-tam și cu înverșunată dușmănie. Dacă adunările taberelor logodite s'ar fi ținut laolaltă, după cele petrecute, e mai mult ca sigur că scandalul ar fi luat proporțiile uneia din cele mai reușite păruieli cu care ne-au obișnuit subt cupola din dealul Mitropoliei aleșii națiunii. Congresul dela sala «Transilvania», unde s'a instalat lagărul d-lor Maniu-Vaida, pare a fi fost extrem de agitat. Cuvântarea d-lui Vaida, în care se vorbește de „*infamul șantaj*" al basarabenilor, are aerul unui rechizitoriu violent împotriva alianței. D-sa, fericit în expresii ca totdeauna, neținând seamă probabil, că apa de la Karlsbad nu are nici una din însușirile isvorului Lethe din mitologia greacă, a luat postură de Caton al atitudinilor de pe vremea războiului, și-a cerut în accente de melodramă, ostracizarea d-lui C. Stere. Asistența a răsplătit cu aplauze această auto-desmințire postumă a cunoscutelor declarații habsburgo-file iscălite de orator la timpul său în gazetele nemțești și, moțiunea votată a respins ratificarea fuziunii, însărcinând „*însă*" comitetul să *pertracteze* mai departe, dacă partidul țărănist sacrifică pe delegatul Basarabiei. In acelaș timp subt prezidența d-lui Mihalache ni se prezintă reversul medaliei. Alipirea partizanilor de peste Prut la conducătorul lor a dat din primul moment lovitura mortală proiectului de căsătorie. Prin ruptura lor, ceata d-lui Mihalache s'ar fi diminuat simțitor și fuziunea în acest caz n'ar fi însemnat decât capitularea frivolă a cămășii în fața d-lui Csicsó-Pop. Constrânși de împrejurări deci, țărăniștii au preferat să-și salveze coesiunea

proprie și au înscris ca dogmă inviolabilitatea d-lui Stere. După toate aceste, după crâncenele înjurături din ambele părți, congresele amândouă au hotărît în *principiu* că fuziunea e de dorit și târgul slobod merge înainte . . .

Care e concluzia acestui tragi-comic galimatias? N'o știe nimeni. S'a făcut, dar nu s'a făcut . . .

Ce va fi mâine? Se mai pot reconcilia logodnicii răsvrătiți, se mai lansează alte zece puncte care vestesc lumii înfrățirea și ne spun tuturora că dragostea lor e ca o stâncă de granit? Renunță d. Vaida la rolul de intratabil luptător al ideii naționale? Renunță partidul d-lui Mihalache la alesul dela Soroca? Renunță basarabenii la șeful lor, sau renunță fiul Muscelului la basarabeni? Mister pe toată linia, domnii *pertractează*. In aceste clipe penibile care e starea sufletească a celor două grupări? Ce zic preparatorii cari și-au angajat prestigiul lor la celebra nuntă cu bătaie? Care e, bunăoară, situația d-lui Goldiș nașul fuziunii, asvârlit dintr'odată în fața imprecațiunilor retorice de viteaz naționalist ale colegului său d. Al. Vaida? Se vor mai putea cârpi amiciții desfăcute, se va mai salva principiul unui front comun, sau după tendința de devorare împrumutată, manifestată cu atâta sete la cele două întruniri, desagregarea va porni la fiecare tabără în parte, ca o urmare firească a demoralizării din rânduri? Nu știm și nu vedem lămurit. După păcăleala recentă ne abținem dela orice profeție, fiindcă materialul cu care avem a face, e inconsistent și gelatinos . . .

O întrebare sumară însă se pune în mod simplist în mintea fiecărui om cum se cade: cine e în definitiv autorul moral al acestei groasnice zăpăceli?

Scriu răspunsul aici, cu inima liniștită și cu conștiința celui mai sfânt adevăr: e șeful, domnul *Iuliu Maniu*.

Opera poartă pecetea laboratorului d-sale. Actuala derută e în primul rând o prăvălire personală, e o lovitură de grație dată legendei. După cinci ani de pipăire timidă, în care o mare ambiție nemărturisită și-a plimbat în toate colțurile reticențele și ipocrizia, fostul președinte al Consiliului Dirigent e pentru întâia-oară descoperit și împins într'o linie de perspectivă de unde țara poate să-l judece. D-sa a zămislit toată povestea sfârșită acum atât de detestabil. Dornic să-și mărească patrimoniul șefiei a primit dela început planul fuziunii și l-a executat conform tradiționalelor sale impulsuri pe care noi, slavă Domnului, le cunoaștem așa de bine.

Spirit transacționist prin excelență, fără o concepție individuală în problemele de stat și fără o specială înțelegere a mediului unde e nevoit să se miște, deținând o situație prin mici abilități și prin lipsă de personalitate, fostul secretar al consistoriului din Blaj a tratat pe rând fuziune și colaborare cu toate partidele din țară. Rezultatul a fost totdeauna nul, fiindcă la toate ocaziile pertractările s'au nămolit în nesinceritate și lipsă de voință. Acest bagaj moral și intelectual l-a călăuzit și astăzi, cu deosebirea că acum lucrurile se dau pe față și pertractantul apare în plină lumină.

Să lămurim ce s'a petrecut, D-l Iuliu Maniu știa foarte bine cine e d. Stere, de care s'a poticnit la congres. Știa din *proprie experiență* rolul fostului director al *Luminei* de pe vremea răsboiului. Știa și resentimentele din țară împotriva acestui rol. Totuși, puritanul avocat de pe Târnave a primit alianța cu d. Stere, s'a dus în casa acestuia în mai multe rânduri, plănuind împreună contopirea și stabilind de comun acord toate amănuntele. După toate aceste, invocarea unui scrupul moral din partea plăpândului șef e un jesuitism nemaipomenit, fiindcă înțelege ori-cine că nu s'a dus la om acasă ca să-i propună o sinucidere prin persuasiune. Ce-a intervenit însă? După rezolvirea teoretică a fuziunii, care în afară de mirajul șefiei rămânea și pe mai departe un echivoc, întemeindu-se pe două grupări disparate și fără nici o înrudire, s'au pornit fricțiunile din amândouă părțile. D. Stere a plecat la Chișinău să-și îndoctrineze basarabenii după metoda proprie, iar aderenții răposatului Take Ionescu rătăciți subt pulpana dela Blaj au reacționa cu pasiune. S'au pus în față două profesiuni de credință opuse, fie-care țintind la distrugerea celuilalt. Ce-a făcut în acest timp, *șeful*. d. I. Maniu? D-sa în materie de credință neavând nimic, s'a decis pentru rețeta consacrată a echilibristicei mărunte. Ca de obicei a dat dreptate și unuia și a tuia, a zâmbit cu placiditate în dreapta și în stânga, „a făcut frumosul" la toți. In vremea asta patimile au crescut, prăpastia s'a deschis largă între cele dou tabere. Ce-i mai rămânea unui conducător real la o asemenea învolburare? *voința*, pe care s'o arunce în cumpănă, sfărmând subt greutatea prestigiului său individual, elementele recalcitrante. Voința însă, știți bine, nu există în arsenalul d-lui Maniu. D-sa, după vechiul tipic, s'a tras frumușel la adăpost din fața furtunii și astfel lucrurile s'au desfășurat în voia lor. Rezultatul e învestit cu marca

atelierului unde s'a confecționat opera memorabilă: s'a făcut, dar nu s'a făcut. D. Maniu *pertractează* . . .

După toate aceste, e aproape indiferent ce va urma de-aci înainte. Vom vedea și ne vom rosti. Un lucru însă e pe cale să treacă în conștiința publică: d. Maniu îmbrâncit de evenimente a ieșit de după perdea, legenda d-sale se evaporează. Țara are prilejul unei clare vederi, înlăturând formula primejdioasă a necunoscutului, care până deunăzi intervenea în combinațiile politice, încurcând situații și lăsând în urmă o continuă destrămare. E un triumf al realității, această înfrângere bruscă a obscurantismului, dar e și-o biruință morală în acelaș timp. Se ridică biruitor principiul selecțiunii valorilor, într'o societate pe care spiritul de aventură a obosit-o și care, cu drept cuvânt cere întronarea adevărului.

Procesul de lămurire a opiniei publice se va desfășura deacum cu un puls mai repede, normalizarea e pe drum și nu mai așteaptă mult. De ce va fi trebuit însă, bietul Ardeal, să plătească el cu mizeriile lui această orbecăire de cinci ani?

Cât vreți s'o mai lungiți, venerabili canonici dela Blaj, cât vreți s'o mai lungiți?

29. VI. 1924.

PE DEASUPRA MULŢIMII

Zilele trecute s'a închis la Bucureşti Parlamentul, într'o atmosferă de indiferenţă, ca un congres de viticultori. Scoasă din coloanele gazetelor, obştească adunare nu sbuciumă câtuşi de puţin liniştea deaproapelui.

Stând să-i faci bilanţul rezumativ, simţi cum creşte golul împrejurul tău şi mintea ţi se nămoleşte într'o impreciziune haotică. Nu e vorba de recolta legiferării, fiindcă subt acest raport cantitatea e neobişnuit de mare, maldărul legilor nu se mai isprăveşte la «Monitorul Oficial». Dar te întrebi, ce-a palpitat din sufletul ţării în cursul unui an, acolo subt cupola din dealul Mitropoliei? S'a reoglindit ceva din frământarea vulcanică a noului stat, s'au răscolit problemele noastre de existenţă şi s'au lansat lozincile salvatoare în mijlocul Corpurilor legiuitoare? Examinând din acest punct de vedere, al unei reale reprezentări naţionale, opera sesiunii care s'a închis, absoluta sterilitate e copleşitoare pe toată linia. Poate nici un domeniu din viaţa noastră publică nu scoate la iveală, cu atâta evidenţă, spiritul bolnăvicios de suprafaţă cu care se improvizează toate la noi, ca acest organism şubred lipsit de voinţă şi de culoare. Fără a te gândi să-l compari cu aspectele din streinătate, invocarea trecutului nostru e de ajuns ca să te alegi cu impresia unei dureroase descurajări. Suntem într'un regres necontestat al parlamentarismului, constatarea o putem face la tot pasul. Odinioară cel puţin, se salvà un nivel intelectual oare-care, era o justificare de talent şi de inteligenţă, din care la un moment dat puteau ţâşni impulsuri creatoare. Astăzi, adunarea transformată într'un simplu organ executiv al intenţiilor guvernului, nu are alt rol

decât al unei maşini de vot, care se mişcă cu-o extraordinară viteză, funcţionând cu-o regularitate de ceasornic, fără duh şi fără iniţiativă proprie. Vor fi multe explicaţiile acestei anihilări penibile. Spiritele reacţionare vor fi dispuse s'o caute în acordarea sufragiului universal unor mase electorale nepreparate, alţii vor vorbi de lipsa de omogenitate cu care vin provinciile alipite sau de desechilibrul sufletesc de pe urma războiului. In realitate însă, totul se reduce la reţeta de compoziţie a Camerelor, la falşificarea brutală a sentimentului obştesc din care a luat fiinţă plăpânda înjghebare. Actul de naştere s'a făcut aici fără participarea celor interesaţi, pe deasupra mulţimei, ale cărei credinţe n'au tras în cumpănă. In acest chip, tagma pretorienilor politici a pus la dispoziţie un aparat pur mecanic, uşor de mânuit la urne, dar complect diferenţiat de sbucimul popular. Rezultatul operaţiei îl vede ori-cine. O straşnică eflorescenţă de legi dă năvală din cartoanele ministerelor, rostogolindu-se vertiginos pe spinarea mutismului parlamentar şi pocnind în gol, fără a fi înregistrate de mulţimea care, nu are nimic a face cu autorii lor...

De ce ne-am mira deci, că ecoul unei astfel de legiferări e nul, şi că spiritul public nu e cu nimic fecundat de aceste străduinţi, ori-cât de lăudabile în ţinta ce urmăresc ? Indiferenţa e cea mai blândă armă pe care o au în arsenalul lor masele nesocotite...

* * *

Distanţarea însă de preocupările mulţimii nu e un apanaj special al guvernării actuale, ea s'a înfipt adânc în mentalitatea profesioniştilor politici la noi, şi scoate capul din multe părţi.

Un tipic exemplu ne servesc laborioasele tratative ale celebrei fuziuni naţional-ţărăniste, al căror buletin cotidian ni s'a dat paralel cu marasmul legiuitorilor. Şi-aici ca şi dincolo, aceiaş tonalitate de simţiri, aceeaş psihologie. Oameni desfăcuţi de interesele păturilor în numele cărora vorbesc, pipăindu-şi propriul noroc, se bat de luni de zile pentru un compromis. In toată întrecerea lor, în propunerile pe care şi le fac şi în scrisorile pe care şi le scriu de trei ori pe zi, nu se urmăreşte decât tendinţa unor aranjamente personale chibzuite cu socoteală şi susţinute cu pasiune. In lupta acerbă care se dă, în loc să se examineze probleme de ordin general, se pun la contribuţie înverşunate duşmănii pentru stăpânirea de mâine. Nu e o ciocnire de idei în această cumetrie învrăjbită, ori-cât

caută să se falșifice adevărul. Nu sunt deosebiri programatice între cele două tabere, care fiecare în parte la zile mari, ridică pe seama galeriei drapelul revendicărilor populare. Asperitățile aceste s'au netezit foarte repede, fiindcă în materie de program d. Iuliu Maniu e foarte maleabil și d. Mihalache e gata de jertfă. Decalogul lor s'a înfiripat repede la masa de scris a d-lui Stere. Ce nu s'a putut lichida însă, e apetitul individual care stă la pândă în dosul contractanților și încurcă toată povestea. De-aici interminabilele pertractări care afirmă sau dogma șefiei dela Blaj sau cooptarea la șefie a leaderului din Muscel. Iată chestiunea palpitantă menită să neliniștească astăzi bietul popor, iată nodul gordian. Tăiat odată într'un mod satisfăcător, fiți siguri că aranjamentele de idei se desfășură cu aceeaș celeritate cu care deunăzi se înfundau bilele albe la legile domnului Tancred Constantinescu. In fond, ne găsim în fața unei maladii comune : distinșii bărbați sunt într'o perfectă înrudire organică, accesul lor la marile dureri ale milioanelor e cam la fel...

* * *

In vremea asta, ce face mulțimea, buna mulțime care duce greul, care-a fost căptușală de tun ieri și astăzi ține tot angrenajul în spate ?

Duceți-vă în orice colț de sat sau de oraș și stați de vorbă sau uitați-vă împrejur ! Urmăriți pe administratorul de plasă, pe jandarm sau pe prefect, dacă vreți ; porniți pe urmele lipitorilor străine, cumpăniți bolile și analfabetismul, priviți zdrențele soldaților și veți înțelege situația ! Veți înțelege zâmbetul sceptic al țăranului și revolta surdă a cărturarului anonim.

Veți pricepe mai bine atunci că la bursa politică dela noi cu tot zgomotul ei oriental se strigă pe de-asupra mulțimei și că jos, dincolo de jocul spumei de suprafață, ca într'un râu cu adâncimi mari și cu undele tulburi, se mișcă bolovani grei, de care nu vorbește Parlamentul liberal și cu cari nu va pertracta niciodată fostul președinte al Consiliului Dirigent...

Ca mâine, acești bolovani vor fi singurul piedestal de pe care se va mai putea vorbi mulțimei în țara românească...

6. VII. 1924

FILOXERA ARDEALULUI

Zilele trecute s'a petrecut la Cluj un eveniment mut, fără nici un ecou în opinia publică, care însă e cât se poate de caracteristic pentru anumite stări din Ardeal și, luminează indiscret laboratoriul fostului Consiliu Dirigent. Evenimentul e întrunirea comitetului de „o sută", la care d. Iuliu Maniu a explicat eșuarea ultimelor sale dispute și recenta înduşmănire cu partidul țărănesc.

Niciodată o asemenea întâlnire a adversarilor noștri nu s'a ținut în condiții mai neprielnice ca cea de acum, fiindcă niciodată acțiunile celebrului consorțiu n'au fost așa de scăzute ca acum. Ridicolul, cu pecetea lui care ucide, planează iarăși deasupra iluștrilor corifei, clasați definitiv în ochii tuturor. Tragicomedia pertractărilor a luat proporții homerice și-a trecut în conștiința obștească, lăsând în urmă scârbă unanimă și-un aer acru de banalitate. Lumea care din lipsă de orientare și din bunăvoință excesivă mai avea totuși oarecari rezerve de făcut, s'a lămurit în sfârșit și-a putut vedea limpede. A pricepu t și valoarea morală și consistența politică a numitei tovărășii. Oamenii, care de cinci ani și-au dus necontenit partidul la târg, au apărut în plină lumină. Negustoria frivolă i-a compromis într'un mod iremediabil pe micii traficanți provinciali. Cu drept cuvânt, după ultimul eșec, toți câți mai presupuneau un rest de demnitate în organismul bolnav, se așteptau la o reacțiune. Nu se poate închipui, — își ziceau cei mai mulți, — ca o astfel de batjocură să fie suportabilă și conducătorii să nu plătească cu capul o atât de stupidă epopeie. Se privea deci, cu atențiune la noua adunare, nădăjduindu-se un semn de viață și-o afirmare cât de timidă a unei reculegeri.

Ei bine, adunarea s'a ținut deunăzi la Cluj, copleșită de aceeaș somnolență mălăiață, ca și acum douăzeci de ani la hotelul Jägerhorn din Budapesta. Patruzeci din sută, admirabilii voiajori politici care operează pe spinarea Ardealului s'au prezentat și-au luat parte la ședință. Domnul Iuliu Maniu cu vechea rabulistică spălăcită și-a desvoltat «expozeul». A nu știu câta oară și-a exhibat din nou penibila secrețiune cronică, cu care s'a obișnuit să-și hrănească partizanii. Mâncarea nesărată a fost înghițită cu aceeaș blândețe plictisitoare ca totdeauna. Frnntașii au dat din cap și moțiunea lor sălcie ca o apă chioară s'a votat fără nici un incident. Totul a trecut în pace și bună învoială, ca un inocent congres al pescăriilor, sau ca o consfătuire a consiliului de administrație al fabricei Renner din Cluj.

Am întâlnit prieteni profund consternați de acest marasm, minți deschise, sguduite de nemaipomenita adormire. Ei mi-au pus nenumărate probleme, fără a avea posibilitatea să le găsească o deslegare. De unde vine groasnica zăpăceală dela conducerea așazisului partid național, — mă întrebau, — și cum se explică inerția bleagă cu care se primesc aici cele mai patente certificate ale incapacității? Cum nu simt acești bieți cetățeni, că râde țara de ei, și că vor fi trecuți generației viitoare ca un monument al coborîrii de inteligență? De ce nu vor să înțeleagă, că veșnicele târguieli au risipit capitalul colectiv al Ardealului și că anihilarea politică e rezultatul sigur al colindării pe la toate porțile? Și la urma urmelor, prin ce se justifică complecta lipsă de inițiativă din rândurile lor, absența oricărui avânt moral și absoluta negațiune a celor mai modeste pretenții intelectuale?

Valul de întrebări care mi-a dat asalt mi s'a părut foarte logic, în sufletul meu însă n'a trezit o deosebită amărăciune, fiindcă sunt familiarizat de mult cu această specială psihologie și sunt sătul de ea până în gât. Orice răsunet al ei îmi reamintește decenii întregi de sbucium, cu care am lovit-o la mir, secondat de revolta atâtor inimi generoase. Paginile revistei *Țara Noastră* n'au făcut decât să perpetueze o luptă programatică începută odinioară. Cum s'a spus la atâtea ocazii, aici nu e o boală politică cu care ne batem noi, e un rău mult mai adânc, e o structură de suflet și de minte cu totul particulară, rătăcită în zilele noastre. Dincolo de raza caracterului popular, conservat intact în țărănimea ardeleană și perfect înrudit cu toate impulsurile de rasă, noi ne poticnim

de zestrea moștenită pe urma regimului unguresc. Ce sunt acești domni constituiți într'o societate de exploatare, ce e mentalitatea disonantă, ce sunt umbletele lor de zănatici, dacă nu resonanța târzie a rătăcirilor de subt unguri ? Prostia cu care ne stropesc astăzi e funinginea postumă a unui întuneric de-o mie de ani. Până în cele mai mici amănunte se poate descifra această rețetă. Orizontul de gândire la care se ridică, e nota curentă a adunărilor județene din fosta Ungarie, plus toate defectele foștilor sclavi și pervertirea prin străinism. Cu acest bagaj ei prelungesc în mod inconștient trecutul dezastruos și purtați de sugestiunile lui, se sbat în zadar, dau din mâini și din picioare, fără să-și găseasscă locul în noua așezare de stat, la înfăptuirea căreia din traista lor n'au dat nimic. Așa cum au fost ieri pe vremea lui Wekerle sau Tisza, așa sunt și astăzi. Ei mobilizează în fața ideii noastre de stat tot vechiul arsenal. Cine i-a cunoscut în intimitate rămâne uimit de fenomenul curios de îngrădire, care a hotărît să se plimbe printre noi în mod anahronic un capitol de istorie dureroasă, o colecție desagreabilă de mumii vivante. Toată neînțelegerea între ei și țară se rezumă în nenorocirea lor de-a nu-i fi contemporani. Ce fac acum de cinci ani încoace, e copia fidelă de demult. Și-atunci au dormit în sens aprobativ, și atunci au redactat moțiuni într'o cameră de restaurant, deslipiți de durerile mulțimei și de sintaxa românească. De câte ori le citesc punctele și considerațiile cu care apar la gazetă, de câte ori mi se spune de expozeurile domnului Iuliu Maniu, totdeauna îmi reînvie ca un coșmar, meschina bucătărie politică din ultimile două decenii ale Ardealului unguresc, care dacă se mai lungea o jumătate de veac, existența noastră națională ar fi fost catastrofal primejduită. Această pâclă plumburie îi învăluie și acum. Cu o asemenea conformație, nu e nici o mirare că nu pot cădea de acord cu nimeni și că solidaritatea lor e anticerebrală ca a unei secte în descompunere.

Iată de ce, pe mine nu m'au mirat câtuși de puțin nici pertractările d-lui Maniu cu toate partidele din țară, nici eșuarea lor, nici lipsa de reacțiune a comitetului de „o sută“ după cea mai proaspătă derută ilariantă. Acești oameni prinși în angrenajul trecutului ai cărui prizonieri sunt, rămân inadaptabili și inutilizabili. Ei nu pot conta ca un corp politic, ci sunt meniți să se afilieze individual la diversele categorii, cu care se vor contopi fără urmă. Zvârcolirile

lor sunt tot aşa de zadarnice ca şi gândul nebun de-a întoarce carul istoriei cu oiştea înapoi. Dispariţia le va fi lentă şi anostă ca ori-ce agonie austriacă. Vor cădea în desuetudine şi vor ieşi din circulaţie ca plugul de lemn, bunăoară, ca gulerul „vatermoerder“ dela Viena, ori ca puşca cu cremene. Din rezervoriul de forţe al ţăranilor noştri însă, se vor smulge energii noi, care înfrăţite cu pătura sănătoasă a burgheziei actuale în prefacere, vor da acestui colţ de pământ aspectul compatibil cu năzuinţele lui.

Că până la fatala evaporare de pe arenă se vor mai încurca încă în iţele tuturor partidelor un mănunchiu de izolaţi, e adevărat. Că destinele populaţiei noastre vor mai avea de suferit pe urma lor, e aproape sigur. In materie de prestigiu politic ei şi-au compromis ţara de origine, prin neputinţa organică de-a adopta religiia patriei unite. Subt acest raport unii îi socotesc un nenorocit accident de naştere, alţii un blestem de cununie. Poate că sunt şi una şi alta. Mie însă mi se pare: filoxera Ardealului, o maladie trecătoare, care mănâncă din via Domnului. Scăparea, fireşte, e tot în metoda consacrată a altoirii. De astă dată însă nu prin viţă americană, —cum încercase mai deunăzi comitetul de „o sută“ la legaţia Statelor-Unite, când cu condoleanţele la moartea lui Wilson, — ci cu rădăcină românească get-beget, în procesul de nivelare normală a unui popor care elimineazǎ slăbiciunile vremelnice ca să-şi salveze eternitatea.

20 VII. 1924.

LECŢIA LUI IANCU

S'au confirmat va să zică din nou, toate prevederile noastre de chirurgi specializaţi în trista maladie a cancerului regionalist...

Celebra conducere a comitetului de „o sută" a urmat întocmai reţeta publicată de noi, la serbările recente din Munţii Apuseni. Domnul Iuliu Maniu, consecvent şi iremediabil abstinent politic, şi-a impus şi cu această ocazie pecetea pasivităţii sale de totdeauna. Conform bulei lansate deunăzi a fost şi n'a fost la aniversarea lui Avram Iancu. A ţinut cu ori-ce preţ să-şi înfunde partizanii şi de astădată într'un colţ de izolare îmbufnată, pe de-asupra căreia s'a plimbat ridicolul cu toate batjocurile lui. Praznicul a decurs fireşte, într'un cadru impunător şi senin. Amintirea mortului dela Ţebea şi prezenţa familiei regale la groapa lui au mişcat sufletul mulţimei şi-au înlăturat din primul moment toate patimile militante. Ţăranii au roit de pretutindeni împrejurul gorunului lui Horia, a fost cler şi popor ca la zile mari, au fost cântece şi voie bună. Printre zecile de mii de pelerini veniţi din toate părţile ţării s'a remarcat şi-o ceată de treizeci de inşi, o insulă tenebroasă în mijlocul însufleţirii generale. Era statul major al oracolului dela Blaj, centurionii de legea nouă, subt conducerea părintelui Man dela Gherla asistat de domnul Maniu. Iluştrii protestatari nu s'au deranjat până la mormântul lui Iancu, s'au prezentat însă la Câmpeni, ceremonioşi şi posomorîţi în ţinuta de mare doliu a politicei lor oropsite. Ei au făcut cor separat şi ciorbă separată. Au produs mi se pare şi câteva discursuri într'o cameră de restaurant, cu uşile închise, îngrijoraţi şi dosnici ca un conventicol de anabaptişti. La Cluj, mica

lor poveste s'a repetat cu acelaş protocol de sectă nemulţumită. In vremea asta lumea s'a sbătut în valuri largi, adevărurile mari au covârşit toate minţile şi satisfacţia unanimă a unor clipe curate n'a putut fi tulburată nici de neputinţa cerebrală care ţinuse sfat la Sovata, nici de îngustimea de suflet asvârlită din nou pe arenă...

Eu nu mă mir de toate aceste. Cunosc bine fibrele intime ale penibilei svârcoliri, şi-aş putea prooroci cu amănunte zăpăcelile de mâine. In defintiv, e puţin complicată psihologia tulburaţilor cetăţeni, deplasaţi în timp şi în spaţiu în noua aşezare de stat a României. Sbârnâiala lor e fatală şi perfect explicabilă. Ea se brodează pe-un fond lămurit de străinism, dublat de greva foamei la care i-a condamnat o nenorocită politică acefală. Sunt predestinaţi deci, s'o ducă aşa înainte cu sughiţuri de protesare şi cu circulare de abstinenţă, făcând deliciile honigmanilor dela gazetă, care-i secondează în coloanele lor cu o răsunătoare bucurie familiară.

Ce nu înţeleg însă, e consecventa escamotare a trecutului nostru din Ardeal de dragul tarabei lor de partid, şi în special stăruinţa cu care vor să puie stăpânire pe Moţi, perfect deslipiţi de mentalitatea lor. Prin ce rabulistică provincială crede d. Iuliu Maniu că se poate ivi la toate parastasele de-aci, ca un spectru care-şi reclamă proprietatea ultragiată? Venind vorba de Avram Iancu, acest procedeu deplorabil devine deadreptul odios, fiindcă umbra eroului dela Ţebea nu are nimic a face nici cu actualul partid naţional, nici mai ales cu felul de-a simţi al conducerii lui. Istoriceşte, *comitetul pacificării naţionale* dela patruzeci şi opt nu are nici o legătură cu partidul naţional fondat cu treizeci de ani mai târziu, astfel că ori-ce încercare de împroprietărire tardivă e o brutală impietate. Dar, în afară de această erezie istorică, personalitatea prefectului legendar, aşa cum s'a perpetuat ea în conştiinţa tuturora, e cea mai crudă desminţire a micilor negustori politici dela Consiliul Dirigent.

Să examinăm o clipă în treacăt faţa vremilor, şi vom vedea că între avocatul dela Vidra şi epigonul lui, avocatul dela Blaj, e o adevărată prăpastie sufletească. Faceţi să vă treacă figura celui dintâiu ca la lumina unui fulger pe dinaintea ochilor. Tânărul fiu de Moţ, cu sângele lui clocotitor, sombru şi tăcut, un temperament de erou. In ochii lui ardeau flacările revoluţiei ca nişte suliţi de oţel. Pentru el fiecare cuvânt e un sol al acţiunii. Avram Iancu e însuşi omul-acţiune, dispreţuitorul mândru al tărăgănelilor, cu mâna pe

sabie. Duceţi mai departe firul, încadraţi pe eroul dela Fântânele în mijlocul evenimentelor şi întrebaţi-vă, ce atom s'a rătăcit din moştenire în fiinţa firavă a şefului care încurcă iţele partidului naţional? Ce poate reclama pe seama lui, ca o fărâmitură din patrimoniul mortului dela Ţebea, domnul Iuliu Maniu? Se poate face o legătură cât de vagă dela vijeliosul *om-acţiune* la reclamantul *om-pertractare*? I-a prins ceva din îndrăsneala lui? a avut o adiere măcar din concepţia eroică în vremuri tot aşa de sguduitoare? Care-a fost actul cât de minim, cu care avocatul consistoriului din Blaj să se fi ataşat la tradiţia unei protestări naţionale? Unde e demnitatea înscrisă în istoria Ardealului de celălalt avocat, care, a pledat cu spada procesul neamului? Cum l'a pledat acest proces, şi la care instanţă, d. Maniu, atunci când a isbucnit din nou furtuna lumii şi românismul a revăzut iarăş zilele de epopeie? Mai târziu, după împlinirea hotarelor, când s'a pomenit în fruntea trebilor, fericitul fruntaş politic, prin ce-am înregistrat noi elanul lui şi din ce faptă va putea desprinde posteritatea o cumetrie cât de depărtată cu drama din munţii Abrudului? Astăzi, că rătăceşte protestând pela toate parastasele, că devine centrul de radiaţiune al atâtor insinuări dăunătoare consolidării de stat, se întrevede din circularele lui vre-un accent răzleţ din abnegaţia solitarului dele Vidra, sau pe de asupra tuturor frământărilor, se găseşte cineva care să fi bănuit vreodată că după discursurile preşedintelui dela clubul Majestic palpită o singură arteră revoluţionară?

Inchidem paralela, ca să nu cădem în banalitate.

Dar dacă lucrurile sunt aşa, dacă din tot ce-a fost sbucnire luminoasă în trecutul nostru ardelenesc, nimic nu s'a rătăcit în orbecăirea bieţilor amatori de politică, atunci de ce mai vor să-şi întabuleze morţii care-i desmint la fiecare pas?

Cea mai proaspătă supărare rămâne în tot cazul cea mai ridicolă, fiindcă de subt gorunul lui Horia ţărâna trimite lecţia cea mai palpabilă. Profilul încrezător şi dârz al marelui viteaz se ridică peste sgura care-a răsărit în urmă, din caracterul lui se desfac învăţăminte reconfortante, şi după neputinţele pertractanţilor uşurei, revine azi în mintea tuturora dispreţul liniştit al Iancului:

— *Domnilor vorbiţi înainte!...*

7. IX. 1924.

FIERBEREA PARTIDULUI NAȚIONAL

Cetitorii noștri cunosc pe deplin părerile ce avem asupra conducerii partidului național, și au avut prilejul să înregistreze nenumărate motive pentru care ne-am despărțit de politica d-lor Maniu-Vaida.

De doi ani încoace la această revistă am făcut o operă de lămurire publică. Sincer și cu o cinstită îndrăsneală am atras atenția tuturor, arătând greșelile fatale ale unor oameni investiți cu roluri peste puterile lor. Ideia consolidări integrale a țării, și cu deosebire așezarea normală a Ardealului în noua configurație de stat, a fost programul de care ne-am călăuzit. Privind spre această țintă, am avut puterea morală să examinăm cu liniște mersul lucrărilor. Din primul moment al unirii am propovăduit spargerea granițelor sufletești, și ne-am ridicat împotriva regionalismului ca doctrină politică, Am cerut înființarea de partide pe toată suprafața țării, prevăzând că legitimele interese locale numai în acest chip vor putea fi satisfăcute, asigurând în acelaș timp și unitatea organismului național în prima perioadă de existență a României unite.

Opinia publică cunoaște întreagă desfășurarea evenimentelor, pe care nu e nevoie să le reîmprospătăm acum.

Un mănunchiu de oameni moșteniți la conducerea partidului național n'a putut găsi linia dreaptă indicată de împrejurările schimbate. Sarcina pare a fi fost prea grea pentru umerii lor. Din at-

mosfera veche de străinism ei veneau cu o specială structură de gândire, care-i predestina unor orizonturi înguste. S'au împotrivit deci din răsputeri tuturor îudemnurilor de reală contopire cu destinele țării, și când n'au privit viața prin prizma micilor probleme individuale, ei s'au încătușat în mod voit într'o meschină logică provincială. Din această particulară psihologie, care este zestrea fatală a robiei noastre de demult, s'au revărsat nenumărate orbecăiri. Partidul național astfel, înfășurat într'o penibilă izolare, și-a cheltuit energiile într'o îndelungă pulverizare sterilă. Cinci ani au trecut fără să poată lăsa în urmă o acțiune pozitivă. După ce lozinca regionalizmului cu care s'au exaltat spiritele din Ardeal a fost refuzată de instinctul sănătos al maselor, a început capitolul cunoscut al „pertractărilor". Fără căldura unei credințe și fără busola unui program. îndrumători nepricepuți au bătut pe rând la toate ușile. Rezultatul a fost nul. Capitalul politic al Ardealului, cu care descălecaseră odinioară la București în aplauzele unanime ale României de ieri, s'a risipit zi cu zi. O dureroasă decepție a încercat conștiința publică, scăzând prestigiul unei provincii care merita o soartă mai bună.

Nu ne-am putut solidariza, firește, cu această miopie interesată, menită să slăbească deopotrivă si România întregită și Ardealul. Am fost și prea buni Români și prea buni Ardeleni, ca să putem sta cu mâinile în sân în fața ,prăvălirii. Am început grabnic deci, povățuit de prevedere și de-o legitimă îngrijorare, munca stăruitoare de lămurire. Am limpezit noțiuni. am fixat valori, am pus oameni la locul lor. Lumea obiectivă și posteritatea senină va judeca actul nostru de conștiință. Fără îndoială, că acest criticism onest nu vizà decât rolul elementelor conducătoare care purtau răspunderea situației, și nu atingea câtuși de puțin rândurile partizanilor purtați pe căi greșite. In special activitatea d-lui Iuliu Maniu și a d-lui Alexandru Vaida ne-a preocupat, văzând în cei doi fruntași izvorul principal al neputinții politice. Le-am cântărit faptele și ne-am rostit asupra lor. Mai puțin înțeleși la început, luptând cu inerția de gândire, care e apanajul tuturor robilor, frângând calomnia și înlăturând bănuiala, am mers pe-un drum programatic, dincolo de bariera unei politici de partid pentru întărirea țării.

Astăzi lucrurile s'au schimbat.

Nu e, desigur, meritul nostru. Autorii de căpetenie ai definitivei limpeziri sunt înșiși conducătorii partidului național, a căror inacțiune și șovăire permanentă noi le-am semnalat la toate ocaziile. In tabăra lor o criză hotărâtoare a isbucnit, după o necontenită acumulare de nemulțumiri. Falimentul conducerii e evident acum. și din toate părțile se ridică glasuri care cer premenirea. Bărbați întregi cu judecata chibzuită și cu energia paralizată de-o șefie fără personalitate cer acum socoteala d-lui Iuliu Maniu pentru un lustru de îndrumare fără roade. Intreg Ardealul se sbate dârz în fața acestei pășiri categorice, care după epuizarea răbdării proverbiale a acestui colț de pământ, intervine cu-o deslănțuire elementară. Din toate părțile se mișcă rândurile cu lozinca de-a pune subt aspră tutelă fenomenală lipsa de vlagă din care sa alimentat un prea firesc proces de decompoziție lentă.

Care va fi soarta acestei prime resurecțiuni? Nu știm și nu cercetăm acum. Se va face oare o operație radicală. instalând vigoarea și buna chibzuință în fotoliul prezidențial al partidului național? Va schița d. Maniu gestul elegant al sacrificiului propriu pentru o cauză comună, ori revolta se va domestici un moment, ridicându-se din nou la suprafață valul turbure al pertractărilor? Așteptăm, se va vedea. Un singur lucru e cert: opera de convingere e terminată, lumea și-a smuls vălul de pe ochi. Adevărul a pătruns în mintea mulțimei ca o axiomă normală, legenda s'a evaporat și celebra ladă goală despre care vorbeau parabolele noastre, stă deschisă astăzi în văzul tnturora.

Să nu se creadă însă, că în fața acestui spectacol noi vom avea zâmbete de biruitori satisfăcuți, Nu! Ne oprește mai întâi echilibrul moral cu care ne-am obișnuit să urmărim curba ori-cărei vieți în domeniul public. Adversitatea noastră determinată de interese obștești încetează în clipa când cauza e dusă la triumf. Avem pietate pentru muzee și-un sentiment de blândă iertare în pragul ori-cărui mauzoleu. Dar în afară de aceste impulsuri de ordin sufletesc, puternice argumente cerebrale ne îndeamnă să privim cu calm viitorul. Avem impresia, că ne găsim în ajunul unor închegări de forțe cu scop precis și cu idealul proaspăt. După pipăiri și experiențe, ostași din câmpuri adverse resimt în ei dorința să-și strângă mâna; să se apropie. Un botez de viață nouă purifică gândul și înseninează frunțile.

Nouă, drumeţi călăuziţi de-o stea, ne-a rămas intact totdeauna optimismul cu care credem în ori-ce înfrăţire pentru binele altora.

Iată de ce, în aceste zile de fierbere, noi deslușim chinurile facerii. Politica ţării se desenează în linii mari, mecanismul ei se simplifică și se întărește. Pe ruinele greșelilor din trecut răsbate o undă de aier înviorător. Multe se vor schimba pe urma ei, multe puteri înăbușite vor cere cuvânt. Cine ar putea să nu se bucure cu noi, dacă din această renaștere ar răsări, însfârșit, după crude încercări și meritata rehabilitare a Ardealului?

26. X. 1924

ENERGII DESCĂTUŞATE

Ziarele din Bucureşti, vorbind de criza partidului naţional pronunţă ca de obicei în toate chestiunile din Ardeal, sentinţe, repezi, formulate într'un pripit spirit de suprafaţă, fără adâncirea lucrurilor şi fără cunoaşterea împrejurărilor de-aici. Unii sunt gata să vadă în cunoscuta protestare dela Sibiu, numai „răzvrătirea celor douăzeci şi opt" de fruntaşi întruniţi de domnul Vasile Goldiş, ca să restrângă prerogativele şefului, cu gândul de-a-şi lărgi atribuţiile proprii. Alţii, ca d. Honigman de pildă, protectorul autorizat al oficialităţii partidului, prezintă situaţia şi mai simplist, reducând totul la câteva apetituri personale ale unor „dezertori" în pregătire, atraşi spre-o tabără adversă de machinaţiunile oculte ale subsemnatului.

Problema în realitate e mult mai complexă şi depăşeşte perspectiva de cafenea din care-o judecă rotativele Capitalei.

Ar fi o mare greşală, să se creadă că actuala fierbere înregistrată în publicitate e o meschină frondă împotriva şefului, sau e o rancună cu care preşedintele „Astrei" îşi prepară o platformă de manifestare. Nici una, nici alta. Ca totdeauna în mişcările ce angajază interesul mulţimei, şi de astădată se ciocnesc curente opuse, menite să strivească sau să ducă la izbândă nu persoane singuratice, ci idei. Tocmai aici e laturea tragică a conflictului, care refuză micile aranjamente dela om la om şi ia proporţiile unei prăbuşiri inevitabile. Adevărul e, că procesul domnului Iuliu Maniu, pornit acum în văzul tuturor, se brodează numai în parte pe con-

testarea însușirilor sale de conducător al unui organism politic. Evident, că personalitatea își are rostul ei în aprecierea publică, la urma urmei însă curentele au cauze mult mai adânci. In cazul de față, însăși politica partidului a ajuns în plină criză și lichidarea care e pe drum nu înseamnă prăbușirea unei cariere individuale, ci a unei specifice mentalități, lovită de-o orientare nouă.

Partidul național, dela unire încoace, așa cum a fost conceput rolul lui de către actualii conducători, a fost o prelungire inoportună a trecutului, care în loc să se adapteze împrejurărilor schimbate a ridicat izolarea la rang de doctrină. Această neputință de-a se împrieteni cu noua viață de stat, este izvorul principal al tuturor ezitărilor de pân'acum și explicația tuturor derutelor. Domnul Iuliu Maniu și cei câțiva sfetnici de căpetenie ai săi sunt incarnația tipică a acestei încercuiri de orizont, care le-a fost fatală. Dânșii n'au înțeles dela început structura unitară a țării și și-au plasat speranțele pe-un particularism sufletesc desminţit de realitate. In statele din vecini, în Iugo-Slavia sau Ceho-Slovacia, o mișcare similară ar fi putut da oare-care rezultate, fiindcă ar fi avut la bază rezone puternice de diferențiere între provinciile unite. La noi însă, din fericire, teza a fost profundă greșită, fiind românismul integral acelaș aluat etnic și aceiaș psihologie a maselor dincolo de toate asperitățile trecătoare moștenite pe urma străinilor. Concepția initială deci fiind bolnavă. tot ce a decurs din ea poartă pecetea maladiei. Mănunchiul de fruntași înduşmăniți cu prezentul, cu zig-zagurile lor, au cheltuit astfel în mod inutil un mare capital politic, risipindu-l în fiecare zi și făcând să se mărească necontenit golul dinprejur. In timpul din urmă, despărțiți de toată lumea, au ajuns la un fel de punct mort, în care totul e sterilitate și nu mai mișcă nimic. Deasupra acestui câmp de părăginire se proiectează figura fără relief a șefului, pusă parcă dinadins să exasphereze partizanii cu-o seninătate din care nu există om să fi putut deslusi cândva o preocupare pozitivă.

Firește acest cântec al trecutului trebuia să moară odată.

Circulația liberă și-a făcut cursul ei dela un capăt la celalt al țării. Bagajul intelectual al Budapestei nu putea fi un bun îndreptar în zilele noastre. Evoluția normală, trecând bariera conducerii, a început să frământe organismul însuși, cucerindu-l la fiecare pas. Din toate colțurile s'au icit accente proaspete, rezultanta progresului de cohesiune care mișcă rândurile. Cinci ani au

fost deajuns, ca mulțimea din partidul natronal să-și rectifice o o mulțime de erezii și să evolueze, în vreme ce șeful a stat pe loc. Cu deosebire elementele culturale s'au desprins mai grabnic din izolarea dogmatică a oracolului dela Blaj. secondate de generația tânără din Ardeal, crescută în alte orientări. Astăzi opera de convingere e pe terminate și curentul nu mai poate fi stăbilit „Anchilozarea“ de care vorbește o revistă din Cluj, scrisă de tineretul partidului național, e văzută de toți, S'a isprăvit de-acum cu „somnolența și vegetarea“ tradițională de care ne-am împiedecat cu toții la toate răspântiile. Vine o viață nouă, ori-cât s'ar trudi unii și alții să cârpească solidaritatea inacțiunii de pân'acum cu mici rețete de club și cu tocmeli pe căprării. Ideia solidarității naționala cu toate consecințele ei înlocuește în mintea cetățenilor logica de ieri din care s'au adăgat expozeurile fără miez. Virtual, conducerea e sacrificată și primenirea e pe drum.

Urmarea imediată a acestei crize de credință se va resimți puternic după îndelunga ei perioadă de fierbere înăbușită. In ce chip se va canaliza curentul și cu ce formațiune va lua contactul, ce va vedea dar aceasta din punct de vedere al marilor interese naționale e aproape indifereut. Important e că prin descompunerea grupării în sensul de până astăzi, consolidarea țării câștigă, afirmându-se încă odată unitatea ei și având un nou mijloc mult mai sănătos pentru rezolvirea legitimelor revendicări locale de-aici. Nu e nici o mirare. că acest proces de închegare interioară se face mai repede la noi decât la statele dimprejur, unde sunt încă fricțiuni și sguduiri care vor ține încă.

E o mare mulțumire pentru noi, că prin această descătușare Ardealul se așează din nou în perspectiva lui istorică de isvor al conștiinței naționale și că energiile lui se vor putea pune în valoare pentru binele tuturora.

9. XI. 1924.

CRIZA INTELECTUALĂ IN ARDEAL

Am fost zilele trecute în Ardeal în tovărășia mai multor membrii din Societatea Scriitorilor și constatările făcute cu această ocazie m'au surprins și m'au pus pe gânduri. O mulțime neobișnuită s'a grăbit să vie la cunoscutele cetanii, subliniindu-și cu o căldură care era aproape o demonstrație, dragostea de literatură. La Cluj, la Deva și la Timișoara, m'am putut convinge personal ce proporții au atins exigențele culturale. Mii de oameni și-au părăsit colțul lor de liniște și-au alergat să asculte o conferință sau o poezie. O vie agitație se comunică în rândurile auditoriului, lumea trăia cu autorul și vibra cu frământarea lui, primind cu satisfacție problemele care ieșeau la suprafață și exaltându-se până la frenezie în fața lor.

Mărturisesc că am rămas mișcat de acest palpitant interes și-am fost ispitit să-i cercetez cauzele. In definitiv așazisele șezători ale scriitorilor nu aveau nici o legătură directă cu multele nevoi ale vieții reale de astăzi și nu aduceau nici o soluție pentru vindecarea suferințelor. Nu era vorba nici de ieftinirea traiuluj, nici de farmecul puterii apropiate. Nu pluteau în atmosferă nici mari binefaceri de-ale guvernului, nici largi făgăduințe de-ale opoziției, Ei bine, ce căutau atunci miile de oameni, să se sbuciume pe chestiuni abstracte, de ce veneau ei cu atâta voiciune și strălucire în ochi la chemarea unor simpli reprezentați ai condeiului, cari din călimara lor nu le-aduceau decât vraja cuvântului cizelat sau armonia unei idei? Manifestarea mi se părea în adevăr, ciudată și plin de-o adâncă semnificare.

Motivul principal l-am găsit tocmai în oroarea de actualitate care a început să mişte societatea noastră, şi mai ales, cred eu, în scârbă unanimă de clişeele uzate ale politicei curente. De cinci ani în Ardeal se trivializează consecvent viaţa publică, întrecerile politice au desfundat aici toate zăgazurile şi-au exasperat lumea cu brutalitatea lor. Un spirit bolnăvicios de aventură se resimpte la tot pasul şi o poftă păgână de căpătuială îşi face de cap. Indivizii repeziţi peste noapte la situaţii nevisate strigă astăzi la toate colţurile de stradă şi calcă în picioare ori-ce tablă a valorilor. Suntem în vremea urlătorilor nesăbuiţi, care fără nici o sfială merg înainte cu fruntea ridicată gata de toate îndrăsnelile. Aceşti cetăţeni au luat trebile obşteşti în arendă şi schimbă în bani mărunţi durerile deaproapelui. Peste tot s'a lăsat ca o ploaie de funingine şi de silă generală. Oamenii echilibraţi s'au retras plictisiţi la rosturile lor, privind tot mai speriaţi împrejur, de câte ori micii tirani de ieri ai unei cancelarii avocaţiale dela Dicio-Sân Martin blestemă ţara care nu-i face miniştri. Paralel cu sgomotul acestor infuziorii recente merge declasarea consecventă a tuturor valorilor de odinioară. Cu orizonturile schimbate de-acum, aprecierile s'au modificat, au intervenit orientări noui, au năvălit credinţe şi întrebări nebănuite. In vârtejul acestui caleidoscop pripit figurile de pe arenă şi-au pierdut repede relieful lor de demult şi Ardealul s'a impopulat zilnic de idoli căzuţi cari ne ţin calea la toate răspântiile. După epoca de aur a Consiliului dirigent, când la Sibiu tot al doilea fruntaş era un personaj atot-putinte, aceşti exoflisiţi dela Bucureşti au prăvălit pe judeţe răgetul lor cumplit, semănând pretutindeni o plictiseală crescândă. Amărăciunea şi îndoiala s'au ridicat pe urma lor, fără ca cineva să le stăvilească. Intrebaţi-vă, ce-a dat de pildă domnul Iuliu Maniu sau alt mare ipochimen, ce-a dat din materia lui cenuşie în cei cinci ani ai prefacerii grozave în care ne sbatem aici, ca se puie o ordine în toate alergarea asta ? Sterpi şi minusculi s'au fărămăţit ca nişte păpuşi ordinare de bâlciu, bieţi patrioţi cu monopol ai comitetului de o sută, convingând mulţimea că dincolo de dânşii trebuie să răsară o viaţă mai complexă şi mai bogată. O jumătate de deceniu a ţinut târgul mediocrităţilor pretenţioase. Acum, în sfârşit, societatea a început să refuze, banalele îndeletniciri şi să se dorească după alte culmi de simţiri. O adevărată criză intelectuală a isbucnit în Ardeal, o sete de apostolat şi o dorinţă neastâmpărată de-a revizui oameni şi valori. Mai importantă

decât urna spartă dela Dej și mai plină de înțeles decât madrigalul electoral al Domnului Aurel Dobrescu, apare în astfel de împrejurări o sărbătoare culturală, în care civilizația își rostește adevărurile ei, fără chiote bețive și fără capete sparte. Iată dece se grăbește poporul să vadă pe scriitori, simțind oare-cum că în materie literară contrafacerile se refuză și că pe două ceasuri măcar plămânii lui vor putea respira ozonul reconfortant al unor impulsuri cerebrale, de care sterilitatea politicianilor meschini nu s'a apropiat niciodată,

Tot din această stare suflefească face parte și apelul recent pe care revista *Societatea de mâine* îl lansează în numele intelectualilor din Cluj. Sătui de degradarea morală la care au fost supuși, dornici de „noi forme de cristalizare a vieții politice" acești oameni se cer după argumente *„convinși că mântuirea din halul de astăzi nu se poate ajunge nici prin vecinice pertractări. mai mult sau mai puțin secrete și ipocrite în acelaș timp, nici prin coalizări temporale sau fuziuni întâmplătoare ale aceloraș elemente„*. E un limbaj îndrăzneț și nou, categoric până la amenințare. El vine ca o protestare de ora unsprezece tocmai din tabăra unde se părea că celebrele expozeuri ale șefului neutralizaseră toate pornirile de celebraritate. Ce acest fenomen de subită fosforescență a gândirii, demnitatea de matură chibzuială care determină o atitudine? Se prepară n taină registrele unui nou partid, sunt noi clienți care-și încearcă hamletismul lor ruginit: *Venim ori nu venim?* Nici una, nici alta. E pur și simplu criza intelectuală a păturei celei mai distinse din Ardeal, care după ani de zile rezervați numai contribuției corzilor vocale, vrea astăzi logică, vrea judecată cumpănită și vrea ideal.

Fiți binevenite întrebări de conștiință și îndoieii chinuitoare la noi acasă! Pe ruinele adormirii de ieri, acolo unde au crescut prostia robustă și legenda mincinoasă, înfigeți-vă tot mai adânc în sufletul unei societăți care trebuie să resimtă frigurile creatoare. Intru cât ne privește, noi vedem în fierberea actuală o deșteleniere de energii, menită să purifice văzduhul și să împlânte steagul unei credințe pe templul unde au mișunat vameșii și fariseii.

Deaceea, criza începută odată, să meargă înainte. Ea nu are decât o singură rețetă în care am crezut totdeauna. Lăsați-l să vie: *argumentul..*

21. XII 1924.

ARDEALUL ŞI POLITICA PARTIDULUI NAŢIONAL

— Conferinţa d-lui Octavian Goga, după notele stenografice —

Conştiinţa aproape unanimă, că treburile Ardealului merg rău, a determinat întrunirea de astăzi, pentruca dincolo de hotarele partidelor să ne spunem fiecare părerile noastre. Mulţumesc, deci, iniţiatorilor acestei întruniri pentru cinstea ce mi-au făcut-o chemându-mă să-mi arăt credinţele mele, şi mărturisesc că viu aci cu sentimentul de răspundere al fiecărui cuvânt pe care-l rostesc, cu convingerea că va trebui să aduc justificări pentru tot ceeace am făcut până acum. Mă găsesc, într'adevăr, într'o situaţie cu totul specială, deoarece ne-am adunat aci oameni din toate partidele, şi n'are să mai hotărească altceva, între noi, decât argumentul. Aşa fiind, mă pun la dispoziţie cu orice lămurire privitoare la activitatea mea trecută, căci un om public, după părerea mea, e dator ca oricând şi în faţa oricui să răspundă pentru faptele sale.

Voi căuta să explic situaţia prin prisma convingerilor mele căci dumneavoastră nu trebuie să uitaţi, fac parte dintr'un partid. Dorind să lămuresc lucrurile, nu pot, deasemenea, să nu încerc o reprivire asupra trecutului, căci răul de astăzi îşi are rădăcina lui în ziua de ieri. Voi pleca, deci, dela începutul desrobirii noastre, din cele dintâi zile de după Unire.

Vă aduceţi aminte. că acum şase ani supremul organ administrativ al Ardealului era Consiliul dirigent, pe care îl susţinea partidul naţional; partidul naţional fiind pe acea vreme, la rândul său, expresiunea particularismului politic ardelenesc. Pe mine m'a

preocupat încă de atunci ideea de a găsi și de a stabili legăturile noastre cu vechiul Regat, căci situația în care ne aflăm o socoteam provizorie. Această situație trebuia să se sfârșească în ziua constituirii primului Parlament al României întregite, stăpânit de o logică preocupare, ce măsuri suntem datori să luăm, pentru ca noi, ardelenii, să constituim în momentul acela un factor politic hotărâtor. Mi-aduc aminte, că în Consiliul dirigent am lansat această întrebare: Cu cine ne punem de acord? Care sunt curentele de gândire din restul țării pe care le socotim binefăcătoare și le vom sprijini, și care sunt curentele de gândire pe care le socotim primejdioase și le detestăm? Mi s'a răspuns evaziv, punându-mi-se înainte această formulă: nu ne amestecăm în treburile din vechiul Regat! O concepțiune politică, o anumită orientare, o legătură organică cu restul țării, nu exista.

In aceste împrejurări s'a făcut vizita d-lui Ion Brătianu la Sibiu. Mulți dintre dumneavoastră ați fost atunci de față și puteți să vă amintiți, că d. Ion Brătianu n'a fost primit numai ca un președinte de Consiliu, ci ca un mare salvator al țării. Eu eram, poate, în acele momente singurul care, datorită cunoștiințelor mele asupra stărilor politice de dincolo de Carpați, stăteam retras în colțul meu de masă și priveam lucrurile cu oare-care scepticism. S'a produs apoi criza de guvern cunoscută. Dl. Ion Brătianu, refuzând să iscălească pacea, s'a retras dela cârmă și succesiunea a rămas deschisă.

Noi, domnilor, ne găseam absolut descoperiți față de evenimentele cari cereau o deslegare. Dar, o legendă strălucitoare se plimba atunci dela un capăt la celălalt al vechiului Regat. Era încrederea în Ardeal. Era un enorm capital politic, căci din toate colțurile se auzea acelaș strigăt: „Să vie Ardelenii!“ Eu mă gândeam cu sfială, cum vom trece acest mare examen înaintea căruia eram puși, dându-mi foarte bine seama, că eram prea puțin pregătiți pentru a lua asupra noastră greaua sarcină de a face să rodească acestă strașnică legendă. Atunci, M. Sa Regele a chemat la București pe șeful Consiliului dirigent, și, îndrumat și el de acelaș sentimnet public, a însărcinat cu formarea cabinetului pe d. Iuliu Maniu. Sunt foarte mulțumit, că se găsește aici de față d. Ion Suciu, care făcea parte atunci din Consiliul dirigent. D-sa poate să verifice aceste afirmațiuni. Ce moment putea să fie mai oportun, domnilor, decât acela, când primul Parlament nu era con-

stituit îăcă, și când d. Iuliu Maniu putea să prezideze alegerile, pentru a guverna cu ajutorul acestui Parlament? D. Iuliu Maniu a ezitat, a declinat dela sine această însărcinare, a declarat că nu poate să primească, deschizând prin aceasta posibilitatea venirei la putere a generalului Văitoianu. Ce era guvernul acestuia? Era o acțiuue dechizată liberală, un minister destinat să prezideze alegerile menajând partidul liberal. Noi am protestat împotriva acestui guvern, căci ziceam: Aceasta este o știrbire a ideii constituționale, țara n'are nevoie de o cârmuire dictatorială pentru alegeri. Și am adăugat: Noi putem să împiedicăm formarea acestui guvern, refuzând să dăm pe cei doi miniștri ardeleni, cari urmează să facă parte din cabinetul generalului Văitoianu. D. Iuliu Maniu însă a dat pe acești doi miniștri și guvernul de generali s'a constituit.

Cu toate aceste, partidul național a simțit nevoia unei protestări, și Consiliul dirigent, după lungi discuțiuni, s'a hotărât să prezinte Suveranului un memoriu, cu a cărui redactare am fost însărcinat eu însumi, declarând că-și retrage pe cei doi miniștrii ai săi, reprezentanți în guvernul central. Dar discuțiunile au întârziat atât de mult, încât d-l Iuliu Maniu s'a prezentat la Palat într'o zi de Sâmbătă, în ziua premergătoare alegerilor, și înțelegeți foarte bine, că intervenția a fost tardivă, operația electorală odată începută nu mai putea fi oprită.

D-l I. Suciu. — Totul este perfect adevărat.

D-l Octavian Goga. — S'a constituit deci primul Parlament al României întregite. Compoziția lui v'o aduceți aminte. Cel mai numeros era partidul național, apoi veneau liberalii. In acele momente ne gândeam la soarta țării și a Ardealului, socotind ca o adevărată dogmă, că aci, în Ardeal, trebuie începută o reală operă de construcție. O mie de ani, Ardealul românesc nu zidise nimic pentru el însuș. Sosise vremea, când nedreptatea trecutului trebuia să fie reparată. Examinând situația, ne-am zis: Această operă constructivă nu se poate face decât dela guvern. Pentru realizarea acestei dogme, trebuie să ne punem de acord cu cineva. Inaintea noastră erau două formule. Cea dintâi ne-ar fi dus alături de liberali. Era și aceasta o formulă. Partidul liberal se înfățișea ca o organizație puternică, cu tradiții, cu rădăcini destul de solide, care putea să constitue o alianță. Personal, eu eram împotriva ei. Motivele, nu le mai arăt aci, oricine știe foarte bine din cari pricini anume poate să nu dorească cineva a fi împreună cu partidul

liberal. Privind însă împrejur, am cercetat dacă nu găsim pe altcineva, care să reprezinte în momentul acela un punct de sprijin. Dincolo de partidul liberal, obosit după o guvernare de șase ani, care se retrăsese el însuși pentru a se reface, nu vedeam decât puternicul curent ieșit din tranșee, care se îndrepta spre generalul Averescu. Imi spuneam: noi nu putem să ne transformăm din desrobiți în stăpânii desrobitorilor! Și îmi aduc aminte, în casele doctorului Popovici din București, îi vorbeam d-lui Alexandru Vaida: — „Cum să guvernăm noi singuri, când, dacă te întreb unde e județul Ialomița, tu nu știi să mi-l arăți nici pe hartă, dar mi-te să te pricepi pe cine să pui acolo prefect!“

Legenda era însă în floare, mai orbitoare poate ca oricând. Imi amintesc, la verificarea mandatelor celor noui aleși în celdintâi Parlament, când s'a citit numele d-lui Iuliu Maniu, toată Camera s'a ridicat în picioare, toți deputați au aplaudat furtunos. Vă puteți închipui, ce frământare era atunci în sufletul meu, căci eu nu credeam în legenda aceasta. Eu nu credeam, dar îmi ziceam: trebuie să facem toate sforțările pentru a o ține în picioare, pentru a o transforma într'un capital politic. Am implorat atunci pe d-l Iuliu Maniu și i-am spus: „primește să te pui în fruntea guvernului, Regele te chiamă“. D-l Maniu a ezitat. I-am adăugat: „Acum e momentul; în politică e o permanentă fluctuație de valori, lumea crede astăzi în dumneata, ai putea să fii un al doilea Venizelos, care, într'o țară sătulă de frivolitatea partidelor vechi, ar fi elementul nou, purificator, în mijlocul unei lumi obosite“. L-am întrebat apoi: „Pentruce vrei să stai departe? Mai întâi, că e aproape imorală, politicește, această dezertare dela datorie, și pe urmă, care poate să fie rezonul unui asemenea refuz?“

Realitatea este, că d. Maniu a declinat această răspundere întocmai cași comandantul unui vapor nou pornit pentru cea dintâia oară să înfrunte jocul valurilor, care, în loc să se urce pe punte la postul de comandă, ar rămâne în port. Vaporul a pornit, d. Iuliu Maniu a rămas în port, la Sibiu. S'a constituit guvernul Vaida, cu un mare număr de miniștri ardeleni. Atunci, cu foarte multă impetuozitate, unii bărbați politici ai noștri credeau că pot face față problemelor celor mai complicate, economice și financiare, problemei comunicațiilor de pildă, cu cea mai perfectă seninătate. Ideea mea era a, ardelenii să conducă prin puterea lor numerică și prin valoarea lor morală, ferindu-se ca în perioada de ucenicie

prin care aveam de trecut, să nu compromitem acest capital politic al Ardealului. Nu puteam, ca după o experiență politică foarte simplă, să trecem dintr'odată în vârful piramidei, de unde să ne rostogolim apoi în prăpastie.

Am luat, deci, contactul cu generalul Averescu, cerându-i o mână de ajutor, convinși fiind că pentru vremile prin care treceam aveam nevoie de această mână tare, pentru a guverna. Imprejurările erau grele, ne puteam aștepta de pe o zi pe alta la tulburări serioase, cari ar fi cerut represiune: s'ar fi putut întâmpla să fie necesară o mobilizare, și înțelegeți că n'ar fi fost bine ca noi, Ardelenii, să venim și să tragem cu pușca pe străzile Bucureștilor. Ne-am dus, cum spunem, la generalul Averescu. Generalul Averescu ne-a întrebat: — „Bine, dar partizanii mei nu sunt în Cameră, pe ce să mă întemeiez?" — „Pe noi!" i-am răspuns. Ne-am înțeles atunci, ca după disolvarea celui dintâi Parlament să facem alegeri noui, și apoi închegați într'un partid unitar să ne pregătim pentru o guvernare liniștită de câtiva ani. Pe această înțelegere limpede, generalul Averescu a intrat ministru de Interne în guvernul d-lui Alexandru Vaida.

D. G. Bogdan-Duică. — Inţelegerea a fost scrisă?

D. Octavian Goga. — Nu, a fost verbală. Dar am făcut această înțelegere. Ce s'a întâmplat? In prima zi când ne-am prezentat în fața Parlamentului, a fost ales ca președinte al Camerei împotriva d-lui Vasile Goldiș, care era candidatul partidului național, cu o mulțime de voturi ale partidului național, d. N. Iorga.

D. Șt. Meteș. Cu foarte puține voturi ale partidului național.

D. Ion Lupaș. — Cu atâtea cât a fost nevoie ca d. Vasile Goldiș să cadă.

D. Octavian Goga. — Ei bine, ce a urmat? D. N. Iorga s'a urcat la tribună și a cetit o declarație, scrisă de mai 'nainte, în decursul căreia a avut o atitudine limpede contra generalului Averescu. Țiu minte, eram atunci pe banca ministerială, și generalul Averescu m'a întrebat: — „Goga, unde mai adus?" Fără îndoială, că ar fi fost nevoie de o solidarizare cu acela care venise acolo pe baza unei înțelegeri. Acest gest nu s'a făcut. Generalul Averescu a plecat. Eu, care n'am fost niciodată un vânător de minister, mi-am zis: plec din guvern. Și am plecat. Ceeace a urmat se știe. Locul generalului Averescu a fost luat de dr. Lupu. Toți cari au fost spectatori ai acelor împrejurări știu, că lucrurile au

mers din ce în ce mai rău. Nu vreau să intru în amănute, dar aduceţi-vă aminte de zilele acelea, când steagul roşu se plimba pe Calea Victoriei.

Să spun sincer, eu m'am săturat de această permanentă cochetărie cu galeria, şi regret că reprezentanţii guvernului de atunci nu sunt aci, pentrucă aş dori, ca într'o discuţie absolut cerebrală, să restabilim lucrurile în adevărata lor lumină, fixând pentru fiecare partea lui de răspundere. Regret, pentrucă aş dori să văd ce argumente s'ar putea invoca împotriva afirmaţiunilor mele. Deci guvernul d-lui Alexandru Vaida a mers, domnilor, înainte, şi o vie acţiune politică s'a desfăşurat în sânul partidului naţional, unde cu o majoritate zdrobitoare şi împotriva voinţei d-lui Iuliu Maniu, s'a hotărât desfiinţarea Consiliului dirigent. Nu mult după aceea, guvernul a căzut.

D. Ion Lupaş. — Guvernul Vaida căzuse de fapt din prima zi, restul n'a fost decât o agonie.

D. Octavian Goga. — Dacă vă aduceţi aminte, generalul Averescu se înfăţişa ca unica soluţie pentru potolirea lucrurilor, şi venirea sa la cârma ţării se impunea cu puterea fatalităţii. Incă odată, ne întrebam: ce facem? Generalul Averescu e chemat să formeze noul minister. Sprijinim acest guvern, care va merge înainte cu sau fără noi, sau îi refuzăm sprijinul nostru? Cum rămâne cu dogma noastră, care ne impune să nu aruncăm Ardealul întreg în opoziţie faţă de guvernul ţării? In această frământare am discutat din nou. D. Iuliu Maniu, evaziv ca totdeauna, ne-a declarat că nu priveşte cu ostilitate noul guvern, şi, după oarecare tărăgăneală, am fost delegaţi, d. Vasile Goldiş şi cu mine, să facem parte din guvernul Averescu, ca reprezentanţi ai Ardealului. Guvernul Averescu trebuia să se înfăţişeze însă înaintea Parlamentului. Când ni s'a cetit la clubul partidului naţional, de către d. Iuliu Maniu, declaraţia pe care acesta urmà s'o facă a doua zi la Cameră, am constatat cu o reală suprindere, că această declaraţie constituia o dezavuare, un blam la adresa guvernului. Am pus această chestiune: cum se poate o asemenea anomalie, să ne delegaţi în guvern, ca reprezentanţi ai partidului naţional, şi apoi să dezavuaţi tot d-voastră acest guvern? Nu vă gândiţi la consecinţă? In urma unei asemenea declaraţii, nu mai încape nicio îndoială. Parlamentul va fi dizolvat, şi mâine, d-voastră toţi, nu veţi mai fi deputaţi. D-l Iuliu Maniu cu acea curioasă seninătate în privire şi cu acea inocenţă care-l

caracterizează, ni-a răspuns la aceasta, că declarația d-sale susține guvernul!....

A urmat ceeace prevăzusem. Parlamentul a fost disolvat. Ce-aveam noi de făcut în fața acestei situațiuni? Generalul Averescu guvernează, mi-am spus. Ce facem? Lăsăm ca generalul Averescu să guverneze fără noi, sau mergem alături de el, ca să facem maximul de bine pe seama Ardealului? Să mă credeți, domnilor, că momentul nu era ușor, că m'am frământat mult în conștiința mea, convins fiind că ceeace se cerea dela mine atunci era un act de credință față de acest colț de țară. Mi-am zis, prin urmare, fac acest act de credință, arunc personalitatea mea în cumpănă, și merg înainte.

Am săvârșit, poate, atunci, și o greșală politică, pe care nu mă sfiesc s'o recunosc: n'am făcut apel la o seamă de oameni, care stăteau deoparte în colțul lor, n'am mers la ei să le cer sprijinul, și acești oameni au rămas mai departe în espectativă și s'au confundat mai târziu în acțiunea partidului național. Da, poate am greșit, dar să nu uitați, eram atunci în mijlocul vârtejului și n'avem răgaz de a face tot ceeace aș fi fost îndemnat eu însu-mi să fac.

A început apoi guvernarea generalului Averescu. Nu o caracterizez acum, după cum n'am stăruit nici asupra actelor guvrenului Vaida. Desigur, ne-am dat silința să constituim un guvern tare, făcând apel la câteva personalități competente, am luat pe răposatul Tache Ionescu pentru chestiunile externe, pe d-l Titulescu pentru problema financiară, pe d-l Garoflid pentru reforma agrară. Nu trebuie să se uite condițiile grele în cari s'a desfășurat această guvernare. Gândiți-vă numai, care era stockul de locomotive, cum se călătorea pe vremea aceea, amintiți-vă grevele permanente, cântăriți dificultățile legei de împroprietărire, faceți pe lângă această operă de retrospecțiune o comparație cu actuala guvernare, și veți înțelege pentruce așteptăm cu fruntea sus judecata posterității.

In această vreme partidul național a stat în negațiune și s'a cufundat în critică. Abia pe la sfârșitul guvernării noastre l-am văzut într'o acțiune de opoziție alături de liberali. Imi ziceam atunci, — desigur că s'au înțeles. Și dacă eram cu îngrijorare din punct de vedere al partidului meu, ca ardelean aveam totuș o satisfacție. Plecăm noi, vin ei, mă gândeam, Ardealul nu va rămâne orfan. Vă mărturisesc însă, că am fost într'o atitudine de stupoare, văzând

că nu s'au înțeles și că toată această frământare, toată această deslănțuire de forțe unite s'a pus în mișcare pentru a aduce pe liberali cu o oră mai devreme la putere. Și trebuie să adaog că în acest timp am mai făcut o sforțare de înțelegere. Am mers împreună cu d-nii Mihali, Groza și Suciu la d-l Iuliu Maniu, spunându-i: Iată, venim cu ramura de măslin, hai să ne constituim într'un front unic și să mântuim definitiv interesele politice ale Ardealului. N'am primit niciun răspuns.

Au venit liberalii la guvern. Partidul național a intrat într'o nouă perioadă de opoziție acută, de împotrivire dârză. Această opoziție, trebuie s'o spunem, a căzut în regretabile exagerări. Eu, domnule Bogdan Duică nu știu care e geneza acelei circulări pe care ai dat-o la iveală dumneata, nu cunosc pe acela care a scris-o...

D. Gh. Bogdan-Duică. — Este d-l Sever Dan, secretarul general al partidului național.

D. Octavian Goga. — Pe mine nu mă interesează din ce condei a pornit, mă interesează atât, că această acțiune a fost patronată de partidul național. Prima consecință a acestei stări de spirit a fost neparticiparea la încoronare. Dacă privim lucrurile subt *specie eternitas*, cum avem tot dreptul să le privim atunci când e vorba de întâmplările mari din viața poporului nostru, putem să spunem, că această atitudine a fost un act de miopie politică, de ingratitudine față de Rege și de neînțelegere a datoriilor către țară.

Parlamentul de astăzi a fost constituit în chip rușinos, e adevărat, dar s'au pus în decursul acestor ani câteva probleme, față de care partidele politice au fost datoare să-și spună cuvântul lor. Partidul național încurcându-se într'o acțiune sterilă de negațiune și criticism a declarat neted, că nu recunoaște Constituția, că nu recunoaște nimic, și cuvântul său de ordine l-am văzut tipărit negru pe alb în ziarul *Patria*, unde într'un articol al d-lui Romulus Boilă se declară, că dacă partidul național va veni la guvern va face „tabula rasa" din tot ceeace s'a legiferat până acum.

Aceasta a fost drumul partidului național. Acțiunea pozitivă? Foarte puțin lucru. A fost unirea cu tachiștii, pe care partidul național a făcut-o numai pentru a se pune la adăpost de acuzația de regionalism; această unire n'a însemnat niciun câștig politic real. Răposatul Tache Ionescu avusese în jurul său o seamă de aderenți personali, pe cari îi strânsese la olaltă marele său talent, dar aceștia nici nu alcătuiau un partid cu răsunet în conștiința

populară, nici nu reprezentau cel puţin un curent cultural. După moartea stăpânului au rămas clienţii disponibili, şi cu aceştia s'a hotărât să se contopească partidul naţional.

In schimb, au început pertractările. Un cuvânt, care ne lasă acru în cerul gurii, şi de care sunt legate toate deprecierile capitalului politic al Ardealulului. Partidul naţional s'a plimbat pe întreaga claviatură a politicei noastre, dela extrema dreaptă pe care o reprezintă partidul liberal până la extrema stângă unde se găseşte partidul ţărănesc, lăsând la fiecare poartă o propunere de fuziune sau de colaborare. Lumea se întreba, cu drept cuvânt: care e doctrina acestui partid, dacă el e gata să se unească azi cu d, Vintilă Brătianu, al cărui program e bine cunoscut, iar mâine cu d. Ion Mihalache. ale cărui convingeri stau tocmai de partea cealaltă? Cum vă puteţi plimba cu atâta uşurinţă între aceşti oameni, ziceam, când ei sunt cei doi poli opuşi ai politicei româneşti de astăzi? Iată, domnilor, concepţia haotică, care a prezidat asupra actelor partidului naţional. Şi atunci, ce s'a întâmplat? Marfa dusă de prea multe ori în târg a scăzut la preţ din zi în zi, şi caşi cum ar fi încăput pe mâna unor jucători nepricepuţi, cari nu ştiu să joace, capitalul iniţial s'a cheltuit, s'a risipit in zadar!

Spun aceste lucruri. domnilor, cu toată sinceritatea şi cu o adâncă părere de rău, pentrucă sunt cel puţin tot atât de ardelean caşi fiecare din dumneavoastră, şi nu cred să fie un om serios, care, cunoscând trecutul meu şi ascultând ecoul pe care l-a găsit în sufletul meu durerile acestui colţ de ţară, să spună că-l îngrijeşte mai mult decât pe mine soarta Ardealului. Dar, realităţile trebuiesc privite drept în faţă. Capitalul enorm cu care am pornit la drum acum şase ani s'a compromis, Ardealul a căzut într'o ruşinoasă servitute, şi la bursa politică acţiunile sale sunt cotate tot mai rău. Partidul naţional, care a reprezentat frământarea trecutului, s'a cufundat într'o sterilă izolare, şi abia dacă din două în două luni i se face o injecţie de credinţă, spunându-i-se misterios şi hotărât: „fără noi nu se poate!“ Ştiu că acest lucru se spune şi acum. Dar d-voastră nu puteţi să credeţi pe oameni pe cuvânt. Altceva trebuia să vină şi să fixeze sorţii de isbândă ai fiecăruia, din altă parte trebuie să sosească lămurirea. Trebuie să vină şi să vorbească, domnilor, argumentul! Ei bine, prin prisma aceasta a argumentului, judecând lucrurile, partidul naţional nu poate veni la guvern. Partidul naţional şi-a ridicat el însuşi obstacole în calea sa, declarând că nu recu-

noaşte niciuna din legile votate de acest Parlament, începând cu Constituţia, şi că va face *tabula rasa* asupra guvernării actuale. Cum vă închipuiţi, că Regele va renunţa la continuitatea de guvernare a ţării şi va consimţi la inaugurarea acestui sistem, ca la fiecare schimbare de regim să se arunce deoparte legiferarea întreprinsă până atunci? Cum vă puteţi închipui, că ne vom juca de-a Constituţia, făcând acum noui alegeri, pentru o altă Constituantă, deschizând din nou o agitaţie inutilă asupra unui capitol de legislaţie încheiat? Partidul naţional, domnilor, a declarat că va face o altă Constituţie, şi acest lucru nu e posibil; modificări, da, se pot aduce legilor votate, dar să fie desfiinţate în bloc, printr'o simplă hotărâre a d-lui Iuliu Maniu, aceasta ori cât ar dori-o unii, nu se poate.

D. N. Bogdan. — Dar, poate că partidul naţional n'ar ţine morţiş la declaraţiile făcute până acum.

D. Octavian Goga. — Să zicem, că ni s'ar servi şi acest minunat exemplu de conştiinţa politică. Dar şi atunci pentru a guverna, e nevoie de o bază, e nevoie de rădăcini adânci în masele populare. Organizaţiile tachiste din vechiul Regat nu sunt în stare să ofere garanţia unei biruinţe în alegeri. Despre cele din Basarabia şi Bucovina nu vorbesc, pentrucă acolo aceste organizaţii lipsesc cu desăvârşire, şi partidul naţional ar rămânea în aceste două importante provincii absolut în vânt. Dar, se zice că partidul naţional şi-ar căuta un punct de sprijin la alţii. Se şopteşte despre o legătură cu d. N. Iorga şi cu d. C. Argetoianu. Nu ştim, dacă d. C. Argetoianu poate fi socotit ca o reală forţă politică, dar nu îmi vine să cred, că această forţă politică să isvorască din multele consilii de administraţie din care d. C. Argetoianu face parte. Cât despre N. Iorga, nici d-sa nu are atâtea rădăcini în ţărănimea noastră, pentru a asigura viitoarei sale guvernări posibilităţile unei victorii faţă de atâtea partide de opoziţie cari vor lupta împotriva sa.

Şi atunci, eu mă gândesc la un lucru, pornind dela aceeaş dogmă despre care vorbeam la început. Dacă n'am face parte astăzi din niciun partid, cu cine am da mâna? Răspund: tot cu generalul Averescu! Pentrucă generalul Averescu reprezintă o mare mişcare populară, pentrucă numele său are un puternic răsunet în lumea satelor, pentrucă popularitatea sa nu se datoreşte demagogiei, pentrucă e singurul om care a mai guvernat. Apoi, mai e şi altceva. Gândiţi-vă, că stăm astăzi pe un vulcan. La frontiere

sunt numai pumni strânşi. N'ar fi nicio mirare, să ne găsim, de pe o zi pe alta, în răsboi cu Sovietele. Cine ar putea să facă acest răsboi mai bine, decât acela care a fost ani de-arândul depozitarul încrederii populare şi ilustrul comandant pe front? Insfârşit, mai e un motiv. Inchipuiţi-vă d-voastă, cu ce ochi s'ar vedea împingerea generalului Averescu în opoziţie, alături de partidul ţărănesc, ceeace ar constitui o fatală întărire a politicei de stânga în România întregită. Mărturisiţi şi d-voastră, că perspectiva n'ar fi liniştitoare.

Eu vorbesc, se înţelege, cu convingerile mele sincere, cari determină acţiunea mea personală. Dar dvoastră serviţi-mi alte argumente ca să mă convingeţi, şi voi recunoaşte cel dintâi, dacă veţi putea să-mi dovediţi, că mă înşel în părerile mele. Căutaţi argumentelte, eu mă îndoesc însă că le veţi găsi. Ce soluţii am? Iată. Am învăţat din trecut. Am ajuns la couvingerea, că dacă vrem să se înlăture orice curent regionalist, trebuie să privim în faţă realitatea şi să rezolvăm în chip echitabit interesele locale, cerând garanţii pentru aceasta prin însăş constituirea guvernului. Nu se va mai admite, pe viitor, în orce guvern a fi, să nu se găsească la ministerele mai importante pentru Ardeal, ori ministrul, ori un subsecretar, ori un funcţionar superior, care să fie ardelean, aşa că fiecare om pornit de aci să găsească la Bucureşti soluţiuni potrivite pentru nevoile sale.

D. C. Martinovici—Soluţia esta descentralizarea administrativă.

D. Octvaian Goga. — Descentralizarea administrativă, domnul meu, e un fel de muzică a viitorului. Deocamdată, suprema garanţie eu o văd tot la centru. Nu vreau să suspectez pe nimeni. Să zicem că reforma administrativă care se face acum, cu intenţii oneste fără îndoială, ar vrea să fie un lucru bun. Ei bine, oricât de reuşită ar fi această reformă administrativă, pusă în practică cu elemente actuale va ajunge o ruşine. A doua garanţie, cred că ar fi această, ca deputaţi aleşi în Ardeal să fie în marea lor majoritate ardeleni. Importul nenorocit, practicat cu prilejul ultimelor alegeri, trebue să înceteze. Mai cred, că toţi deputaţii aceştia, cari ar fi ardeleni, ar trebui să aibă un comitet, care ar fi forul suprem politic al Ardealului, fără consultarea căruia să nu se facă nicio imixtiune în chestiuni ardelene.

Eu, care mă complac într'o politică cu fereştile deschise, şi care mi-am făcut aproape o datorie din obişnuinţa de a vorbi sincer, vă spun de pe acum că dacă ar fi să fac alegerile, aş adresa

acest apel tuturor oamenilor de bine, spunându-le: „dați-mi concursul dvoastră pentru o operă constructivă în folosul Ardealului, sau, care credeți că e bine ca acest Ardeal să treacă din nou în opoziție, urmați pe d. Iuliu Maniu.“ Cred că nu greșesc dacă spun, că făcând alegeri libere, mulțimea mă va urma, dându-mi această mână de ajutor pe care i-o cer.

Acum când mă ascultați, dvoastră vă ziceți: „da, dar dumneata ne dai formulele partidului din care faci parte; nu s'ar putea constitui un front unic, din toți ardelenii cumsecade, cari să pună umăr la umăr și să scoată carul din pietre? Am ieși cel puțin din servitutea în care ne găsim astăzi și am da Ardealului locul cel merită în politica țării“. Vă spun: da, se poate. Eu n'am dreptul să viu și să vă vorbesc decât în numele partidului din care fac parte. Dacă aș proceda altfel n'și face decât platonism sarbăd. Dar tot, în numele partidului meu declar, că nu există nici un fel de obstacol, pentru ca să ne unim, aci, cu oricine alcătuind un singur front politic la noi în Ardeal. Și, să-mi dați voe să pun și în această privință lucrările la punct. Mi sa creiat un fel de reputație de Iago, spunându-se că eu sunt piedica în calea unei înțelegeri, că s'ar putea face o contopire de forțe politice, dar că eu nu vreau. Nu e adevărat. Mi se face o onoare prea mare, crezându-se că eu pot stăvili mersul istoriei. dar mi se face în acelaș timp și o nedreptate. Eu nu sunt niciun fel de piedică, și vă declar, că, dacă s'ar alcătui acel comitet din fruntași politici uniți într'un singur mănunchi, în cadrele unui partid unitar, eu nu am nicio dorința de a fi în fruntea lui, ci primesc însuși. Vă mai adaog, că generalul Averescu nu intenționează să impună nici un fel de atitudine dela centru, și că în toată chestiunile Ardealului, în privința desemnării candidaturilor, a prefecților sau a înalților funcționari, n'am întâmpiná din partea conducerii partidului nicio împotrivire.

Dar unirea, fuziunea aceasta, domnilor nu se va face. Lipsește pentru acest lucru și voința, și hotărârea și sinceritatea adversarilor mei. Și atunci, vom merge fiecare pe drumul nostru. In politică domnilor, pentru a triumfa, se cere curaj, se cere convingere, cari, dau laolaltă acțiunea. Convingerea, eu unu, o am. Curajul opiniilor mele nu m-a părăsit în nici-o împrejurare. Prin urmare, din partea mea până acum vă pun în vedere muncă și acțiune.

Vă mulțumesc pentru ascultarea ce mi-ați acordat și dacă mai simțiți trebuința vre-unei lămuriri sunt la dispoziția d-voastră.

DUPĂ CONFERINŢA DELA CLUJ

— Cele trei supărări —

O mare parte din presa Capitalei, mai ales honigmanii afiliaţi partidului naţional, mă iau cu asalt pentru conferinţele politice aranjate deunăzi la Cluj, falşificându-se realitatea ca de obicei şi încărcându-mă cu răspunderi care nu mă privesc. Potrivit, deci, vechei îndatoriri ce mi-am impus de a înlătura din cale cel puţin minciunile cele mai grosolane şi-a lămuri pe cetitori în chestiunile de interes public, voi căuta să arăt aci rolul meu la aceste întruniri.

Ideia de-a discuta situaţia politică din Ardeal în mijlocul intelectualilor clujeni aparţine pe deantregul unor membrii din comitetul de redacţie al revistei „*Societatea de mâine*", care, se ştie, e un organ al partidului naţional. Nu am avut absolut nici un amestec în această iniţiativă. Ea a pornit ca o dorinţă a lor, venită pentru mine din tabăra adversă. Oamenii, se vede, amărâţi de câte înregistrează în jur de dânşii, nemulţumiţi de toropeală şi inacţiune, s'au crezut în drept să ceară şi părerea altora asupra trebilor obşteşti de-aici. Ei şi-au închipuit, că o seamă de fruntaşi politici ardeleni din toate partidele ar putea veni în faţa societăţii din Cluj să-şi rostească credinţele şi să facă o operă chibzuită de argumentaţie pe seama auditoriului. Probabil, îşi ziceau, că din această ciocnire de păreri potrivnice lumea politică va avea prilejul să desprindă adevărul şi să încerce, dacă se poate, o strângere a rândurilor după-ce toate asperităţile s'au netezit. Cam aceste par a fi fost din primul moment intenţiile iniţiatorilor. Imi dau seama că în vechiul Regat, unde după o practică de zeci de ani barierele dintre partide sunt bine fixate şi izolarea lor e desăvârşită. astel de mani-

festări par ciudate și aproape neînțelese. Aici însă, ca în multe altele, e și în materie politică o altă psihologie de care trebuie ținut cont.

Am fost invitat, deci, și eu alături cu patru fruntași de altă culoare să-mi spun cuvântul. Am avut, mărturisesc, o oare-care ezitare până a răspunde cinstei ce mi s'a făcut. Mi se părea chiar neobișnuit acest examen în fața tuturor, răscolirea integrală a diferențierii noastre politice din Ardeal. Nu știam la început nici dacă astfel de discuții contradictorii n'ar putea să agite patimile destul de vii încă, ducându-ne astfel la un rezultat cu totul contrar așteptărilor. Singura garanție pentru a mă liniști în această privință era faptul, că ni se spunea că toți intelectualii din Cluj vor lua parte, dând astfel întrunirilor un aspect civilizat și un caracter de cerebralitate. A nu mă înfățișa, a disprețui acest tribunal constituit în majoritate din membrii partidului național, ar fi însemnat, credeam eu, confirmarea bănuielii lansate de către oameni interesați, că numai îndârjirea mea e pricina neputinței de-a se strânge ardelenii laolaltă. La dreptul vorbind însă, aveam o considerație superioară care mă îndeamna să fiu cu tot prețul de față la consfătuirile din Cluj, Credeam în prezența d-lui Iuliu Maniu, ai cărui partizani mă pofteau să le vorbesc în sala dela New-York, mi se da posibilitatea să aud din gura ilustrului șef acuzațiile răspândite de către rotativele-i protectoare și să-i pipăi cu seninătate argumentele expozeului..

Era o atracție, era o chemare la luptă, o mică perversitate dacă vreți, nu puteam lipsi dela apel.

Mare mi-a fost mirarea, când ducându-mă la Cluj pentru termenul fixat am înțeles că președintele comitetului de-o sută e supărat de această escursiune *extra muros* a propriului său partid, căruia i-a dat aspră poruncă s'o boicoteze. Am așteptat cu nedumerire desfășurarea lucrurilor, curios și eu să văd ce primejdii stârnește supărarea șefului într'un organism h i b r i d. S'a întâmplat ce prevedeam. Lumea n'a ținut socoteală de ordinul în chestiune. Au venit la adunare, în afară de câțiva amici personali ai d-lor Vaida-Maniu, toți cărturarii mai de seamă din Cluj. E de sigur un fenomen interesant această emancipare în numele unei judecăți critice, pe care cunoscutele tărăgănări și pertractări ale unei conduceri anchilozate n'o mai pot năbuși. In astfel de împrejurări, firește, eram dator să mă achit de angajamentul luat. Intr'o expunere detailată, deci, am examinat politica partidului național,

trecând la răvaş greşelile făcute dela epoca Consiliului dirigent şi până astăzi. Am justificat în mod paralel actele partidului poporului, am schiţat proiecte de remedii pentru ziua de mâine şi-am atins în treacăt ideia concentrării ardelenilor printr'o fuziune în cadrele unui partid unitar. Conferinţa cu oare-cari prescurtări a fost publicată în numărul trecut al revistei *„Ţara Noastră“*. Auditoriul a primit cu un interes măgulitor expunerile mele, care nu aveau alt scop decât de-a atrage într'un examen critic faptele tuturor. Ca un semn caracteristic al vremii în care trăim, ascultătorii nu s'au mulţumit numai cu înregistrarea crezului fie-căruia din conferenţiarii anunţaţi, ci au hotărât să continue întrunirile.

Până la scrierea acestor rânduri aici au ajuns faptele.

Rezultatul însă în presa din Capitală e piramidal. Articole, reportaje, telegrame şi comentare de tot felul i-au năpădit coloanele, ca şi când ar fi vorba cel puţin de neplăcerile sentimentale ale unui rabin dela Fălticeni. Ca la toate ocaziile, şi de astă dată lucrurile se intervertesc din rea voinţă sau din zăpăceală, astfel că trebuie puse la punct.

* * *

Am remarcat în faţa chestiunii trei categorii de supăraţi de care trebuie să ne ocupăm în treacăt măcar.

Să-i luăm pe rând.

Sunt mai întâi inevitabilele dinastii ale Blumenbergilor şi Honigmanilor. Aceşti domni, plăieşi de pe Târnave sau porodiţe de moţi din munţii Abrudului, sunt totdeauna gata să pronunţe sentinţe fără apel în trebile Adealului. Ca şi în alte rânduri, cunoscuta lor discreţie i-a vârât de astădată într'o ceartă de familie. Paukerowii lor dela Cluj le-au trasmis fantasmagorii care mai de care mai colorate. Desigur, subsemnatul nu poate fi tratat cu mănuşi în tiparele lor. Această faună îşi are şi ea răzbunările ei. Totul a fost prezentat, deci, falş şi tendenţios. După descoperirile inepuisabililor flecari, conferinţele dela Cluj nu sunt decât o manevră diabolică a mea. Domnul Bogdan-Duică e pur şi simplu agentul meu electoral. Impreună ne-am înţeles cu d. Goldiş să-i facem apa blândului domn Iuliu Maniu, pentru care ofertează în fiecare seară „directorul“ Fagure, imaculatul apologet al Blajului. Intriga însă nu va reuşi, spun ei, fiind că din călimara lor care veghează s'a ridicat la vreme chiotul salvator. Cu aceste asigurări după-ce mai trag odată la răspundere pe generalul Averescu pentru guvernarea lui, patrioţii îşi scuipă înainte articolele...

N'am nici un motiv special să mai lungesc vorba asupra celebrilor misiţi de cerneală. Cine-i mai crede pe cuvânt în ţara românească e ori foarte prost, ori una cu toate unsorile. Nici unii nici alţii nu simt nevoia rectificărilor mele.

Să trecem la a doua categorie, la adversarii noştri naţionali.

Aici afacerea e destul de gravă, fiindcă nemăsurată e supărarea lor. Se poate vedea. după procura ce-au dat să se scrie la gazetă. (Dânşii, după cum se ştie, n'au obiceiul să lupte cu noi decât prin procurişti). Ei bine, soarta lor fuse crudă astădată, cum ar zice vechiul poet. Bieţii oameni s'au găsit din bun senin în mare încurcătură. Ideia însăşi a întrunirilor dela Cluj a pornit din tabără lor fără binecuvântarea şefilor. A fost un fel de revoluţie a materiei cenuşii, zămislită din urâtul unei căsnicii deranjate. Criticismul şi-a înfipt suliţele lui ascuţite în creerul partizanilor. Dorinţa de-a gusta pomul oprit a pus stăpânire pe ei. Domnul Maniu, monument de prudenţă, decât să se lase în bătaia vântului a crezut mai nimerit să cedeze terenul şi să plece la Bucureşti. Toate bune până aici. Toate se înţeleg perfect: Şi partidul naţional care-şi nesocoteşte conducerea, şi şeful care fuge, şi eu care la cerere dau explicaţii unor adversari leali. Un lucru însă nu pricep deloc: Dece ura asta groaznică împotriva mea, de ce înjurăturile exasperate de birjari beţi pe care ni-le servesc coloanele ziarului *„România“* ?. Nu cumva eu sunt vinovat că intelectualii din Cluj au simţit nevoia de-a mă asculta cu toate anatemele căpeteniilor? Ce puteam face într'o asemenea situaţie escepţională? Intreb, ce-ar fi făcut domnul Maniu, când partidul poporului din Ardeal l'ar fi chemat să-l fericească cu unul din numeroasele sale expozeuri? Aşa fiind lucrurile, de ce tulburarea până la paroxism a consorţiului împotriva mea, când nu e în joc decât criza lăuntrică din casa lor, căreia au început să-i trozească încheieturile deabinele? Ar fi de dorit, deci, ca pe lângă burăulurile la adresa mea, cu care eu sunt foarte obişnuit, inteligenţii mei detractori să-şi reglementeze partizanii şi să se descurce cu ei care m'au chemat nu ca mine care m'am dus. Fiindcă, între noi fie vorba, iubiţi cititori, eu politicos cum sunt, şi de-aci înainte de câte ori mă vor pofti trebuie să-i ascult..

* * *

Cu aceste scurte cuvinte le zic bun rămas până la numărul viitor al revistei şi trec la supărarea a treia, care mi se pare mai interesantă fiindcă în loc de înjurătură răspândeşte o insinuare. E

supărarea unor elemente din partidul liberal, pitită în câteva notițe din ziarul „*Viitorul*".

Să vedem ce spun și dacă ae poate să ne disculpăm.

Bănuiesc că motivul inițial al îmbufnării dela gazeta guvernului este a se căuta în împrejurarea, ca la aceste consfătuiri ardelenești din Cluj membrii partidului liberal n'au fost invitați, cel puțin așa apare din tonul elegiac al „*Viitorului*", care scrie cu amărăciune: „*nici un reprezentant al partidului liberal nu a fost invitat să expună alături de ceilalți punctul de vedere al acestui partid asupra situației politice*"... Nu înțeleg, de ce atâta întristare când organul dela centru trebuie să știe foarte bine că din mila lui Dumnezeu și voința națională „reprezentanți ai partidului liberal" nu se prea găsesc mulți în Ardeal și că problema de-a-i aduna ar fi fost relativ deficilă. Dar chestiunea s'o lăsăm trecătoare, fiindcă privește direct pe aranjatorii adunărilor, cu care noi n'am avut nimic comun,

Acolo unde începem să reacționăm cu oare-care vioiciune, fiindcă ne simțim personal vizați și personal nedreptățiți, e când pomenitele conferințe sunt judecate prin prisma *regionalismului* și mai ales când acuzația de *regionalism* o văd animată de numele meu. E adevărat cu haz gluma dela gazetă. Și nostim e că mi-o servește tocmai „*Viitorul*", care de trei ani încoace, cu vreme și fără vreme, s'a ținut cu dinții de articolele mele, unde înmormântam o teorie nefastă. Aș putea zice cu drept cuvânt, că sunt cam deplasate aceste vitejii întârziate pe-un câmp de bătaie unde lupta s'a isprăvit prin vrednicia altora și că în ce privește buna orientare a ideii naționale, de care mă simt legat, am dat de-atâtea ori examenul în viață încât mi se par cam riscate și sfaturile de ocazie și încurajările șampionilor foarte recenți. A fi învinuit deci de *regionalism* tocmai eu care l-am tras de păr și l-am împins la stânca Tarpee, și-a fi învinuit tocmai de către partidul care fără să mă întrebe și-a legitimat prin lupta mea de principii o serie de acțiuni contestabile, mi se pare în adevăr ceva foarte vesel și amuzant.

De ce-am devenit eu din bun senin „*regionalist*"?

Mi-o spune într'un interview din „*Viitorul*" d. *Al. Lapedatu*, ministrul Cultelor, formulând următoarele: „*Ceea-ce e nelogic și neexplicabil la d-l Octavian Goga e, că făcând un apel către fruntașii vieții publice de peste munți să intre în rândurile partidului poporului*, **a preconizat inaugurarea înăuntrul parti-**

dului pe care-l reprezintă a unei politice de salvgardare a intereselor ardelenești, indicând și mijloacele:

„Senatorii și deputații să fie recrutați în viitor numai dintre ardeleni;

„In fiecare minister să se instituie consilieri din Ardeal pentru rezolvarea chestiunilor speciale ale acestei provincii;

„Constituirea unui grup parlamentar ardelenesc care să fie consultat și să decidă în toate afacerile politice privitoare la Ardeal“.

Va să zică, iată *„noua atitudine“* care nemulțumește lumea și care pare o *„enigmă“* pentru d. ministru de Culte, nedumerit asupra explicațiilor mele. D-sa e de părere că, întrucât informațiile sale sunt riguros exacte, subsemnatul și-a supus unei auto-desavuări întreagă politica sa de pân'acum și s'a făcut... ...*regionalism*“... In treacăt fie zis, aceste informații nu sunt tocmai ireproșabile, fiindcă în conferința mea publicată în numărul trecut al revistei, punctele amintite apar mai atenuate, eu însă sunt gata să primesc drept bază de discuție și forma de mai sus.

Iată-mă, deci, *„regionalist“*...

Aș vrea să știu, ce înseamnă această doctrină în capul criticilor mei proaspeți, când îndrăznesc să mi-o arunce în spinare. Eu care am avut prilejul să sesizez cel dintâi boala, să mă specializez oarecum și să-mi acumulez uri nesăbuite pentru combaterea ei, mi-am lămurit-o demult și pot s'o spun limpede deaproapelui. *Subt regionalism, eu am înțeles în structura noastră actuală de stat tendința unor organizări de partide politice pe provincii, prepetuarea particularismului sufletesc moștenit de pe urma regimului străin, stăruința și pe mai departe în acest particularism cu gândul de-a-l întări pe cale de instituții în paguba unității de stat.* Din primul moment m'am ridicat împotriva acestei maladii. Lucrurile sunt cunoscute și lumea le poate urmări din spusele mele. M'am despărțit de partidul național la timpul său pentru încăpățânarea de odinioară a d-lui Iuliu Maniu de-a nu trece cu organizația dincolo de Predeal. De douzeci de ani eliminez necontenit prin activitatea mea literară și politică stigmatele străine din sufletul românismului ardelean în vederea unei nivelări în sens unitar. Am desființat Consiliul dirigent și-am lansat principiul unificării, suferind dușmănii acerbe din partea egoismului local exaltat de către oameni interesați; de trei ani, la această revistă, cu îndrăsneală și

cruzime, dărâm granițele de ieri și propag consolidarea idei de stat, suferind cu aceeaș seninătate și cu egal dispreț deopotrivă rancuna micilor tirani desființați, ca și norocul profitorilor care au schimbat în câștig meschin triumful credințelor mele...

Acum sunt... *„regionalist!“*

De ce?

Fiindcă am imprudența să recunosc, că există necesități locale în Ardeal, cu alte cuvinte, după spusa d-lui ministru Lapedatu, am *„preconizat inaugurareu înnăuntrul partidului pe care-l reprezint a unei politice de salvgardare a intereselor ardelenești“*. Adevărat, e o mare crimă să-ți dai seama, că multe stări de-aici au un aspect special ca o rezultantă a moștenirii de ieri, și că interesele acestui Ardeal în care facem politică și d-l Lapedatu și eu, trebuie, cum s'ar zice... salvgardate! Decât în asemenea materie, eu, o recunosc, sunt un vechi vinovat. Impărtășesc aceste convingeri dela început și le-am practicat permanent în lupta mea împotriva regionalismului real, tocmai cu gândul de-a stăvili și de-a distruge definitiv teoria diferențiărilor locale.

Să le examinăm, una câte una, acuzațiile destinsului meu urmaș în funcție:

1. **Deputații aleși în Ardeal să fie în marea lor majoritate ardeleni.** (Aceste sunt exact cuvintele rostite de mine, nu informația d-lui Lapedatu, unde se spune categoricul: „toți“!). Ei bine, am avut totdeauna această părere și-am pus-o în practică la alegerile ce-am condus în Ardeal, fără nici-o corectură de urne. Profesez și-acum și voi profesa totdeauna această convingere normală, dându-mi seama că deputatul e în tot locul expresiunea organizației potitice locale și că la Mehedinți de pildă *„în marea lor majoritate“* aleși vor fi pe veci din partea locului, și nu dela Dorohoi. Acest *„regionalism“* îl practică toate partidele cu rădăcini pe întreagă suprafața țării. Regret din inimă pentru binele României, că partidul liberal n'a avut prilejul să se poarte la fel, devenind astfel un primejdios agent al protestării regionale. Prin impunerea forțată a unor elemente intruse, guvernarea actuală în Ardeal se desfășură într'un spirit de sinistră aventură uneori, pe cât de tragicomică pe-atât de păgubitoare. Deputatul de import își are psihologia lui aparte și e poate figura cea mai pitorească în vesela galerie de săltați produși de țara nouă.

O mică întâmplare, pe care m'aş mira să nu i-o fi spus colegului Lapedatu. Astă-vară, unul din tovarăşii săi din majoritate, procopsit al urnei la alegerile ultime într'un judeţ din Ardeal, bucureştean get-beget, m'a oprit pe Calea Victoriei, plescăind din buze...

— Ştii, că veniţi la putere!

— Nu ştiu!

— Ţi-o spun eu.,. dar am o rugare...

— S'o vedem!

— Fă-mă deputat!

— Cum? La Satu-Mare?

— Doamne păzeşte! Acolo am fost odată, acolo nu mai merg...

— Dar unde?

— Dobrogea de pildă, la Balcic bunăoară, fiindcă...

— Fiindcă...

— Fiindcă după d-voastră venim iar noi, şi-atunci m'aleg în Basarabia. Aşa sunt eu, *mon cher,* deputat de frontieră...

Pe mine, scumpe coleg, trebuie să-ţi mărturisesc slăbiciunea, nu mă încântă această reţetă. Noi te-asigur, nu vom guverna niciodată cu „*deputaţi de frontieră*".

Incercaţi-o d-voastră, — ca să ucideţi regionalismul!

2. **Să se găsească în ministerele mai importante pentru Ardeal un funcţionar superior care să fie ardelean.** Acestea sunt cuvintele mele. D. Lapedatu se miră şi vede în ele o „nouă atitudine". Eu nu mă mir deloc, fiindcă de cinci ani de zile le-am repetat necontenit în scris şi cu viu grai, decâte ori am vorbit de combaterea regionalismului. Mai mult! Subt guvernarea la care-am participat am realizat această ideie şi am onoarea să deslușesc în mod postum pe d. Lapedatu, că la ministerul organizat de mine, condus astăzi de d-sa, întreg personalul superior care vine în contact cu chestiunile din Ardeal e recrutat din ardelenii aduşi de mine dela Consiliul dirigent. Sunt, va să zică, un incorigibil «regionalist» de acum cinci ani şi „atitudinea" mea recentă e pur şi simplu un caz de regidivă. Rămân stăruitor şi de-aci înainte pe lângă credinţa, că numai aplicând şi la alte ministere experienţa ce-am făcut, d. Lapedatu şi cu mine la departamentul Cultelor, se vor putea normaliza trebile şi vom avea la centru organe administrative la înălţime. Ori-cum, eu aş fi foarte doritor să primesc în această chestiune nu verdicte ministeriale care mă lasă cam sceptic, ci explicaţii potolite care să mă desmintă.

3. **Un comitet al fruntaşilor ardeleni în cadrele unui partid unitar să fie forul politic suprem al Ardealului.** Am pus în vedere la conferinţa din Cluj şi acest lucru, care nu e invenţia mea şi se practică la celelalte partide. La toţi, pentru provinciile alipite sunt comitete speciale care hotăresc în chestiunile politice de ordin local. Noi avem astfel de comitete: în Bucovina, Basarabia şi Ardeal. Au şi liberalii în Bucovina subt conducerea d-lui Nistor, în Basarabia subt oblăduirea d-lui Iuculeţ. In Ardeal, după cât ştiu, n'au înjghebat încă, dar asta nu e nici din pricina d-lui Moşoiu, nici din vina d-lui Lapedatu...

* * *

De astădată am ajuns la sfârşitul lămuririlor mele.

Cred, că oamenii oneşti, cetind conferinţa împreună cu aceste rectificări, vor acoperi de ridicol cea mai stupidă acuzaţie din câte mi-a fost dat să întâlnesc pe-un drum destul de lung şi de sbuciumat... Nădăjduiesc că şi d. Al. Lapedatu, pe care-l apreciez ca pe un spirit ponderat al realităţilor, îmi va acorda cuvenita deslegare...

Cât despre injuriile scribilor fără conştiinţă dela gazetă, le suport cu seninătate şi fără o specială retorsiune, convins că nu trebuie să trag cu tunul în vrăbii. Pentru această speţă al cărei condei e veşnic năclăit în scandal, ori-cât aş deveni de *„regionalist“*, scârba mea va rămânea pururea integrală şi absolută.

18. I. 1925

O SATISFACŢIE

In viaţa unui om politic sunt rare momentele când pentru credinţele lui, în numele cărora a luptat şi a suferit duşmănii înverşunate, i se dă o recunoaştere tocmai din tabăra potrivnică. Astfel de evenimente neobişnuite constituie designr cel mai distrugător certificat al dreptăţii, suprema justificare politică deci, dar în acelaş timp şi cea mai eclatantă dovadă a unei biruinţi morale.

Un asemerea prilej e pentru mine memoriul d-lui Vasile Goldiş de care se ocupă în zilele din urmă întreagă presa noastră. Cetitorii revistei l-au văzut în întregime şi pot verifica lucrurile. Interesantul document iscălit de fruntaşii nemulţumiţi ai partidului naţional într'un lung şi nemilos rechizitoriu nu face de cât să confirme pe deantregul tot ce de cinci ani am criticat noi în scris şi cu viu grai la conducerea acestui organism hibrid. Toată politica ardelenilor de subt îndrumarea d-lor Vaida-Maniu dela unire încoace este luată în cercetare şi detestată cu hotărâre în memorabilul act al d-lui Goldiş. O lumină definitivă se proiectează astăzi asupra atâtor asunzişuri dosnice acoperite multă vreme de temperamentul ipocrit al dulceagului advocat din Blaj. Intreaga boală lăuntrică a îmbătrânitului consorţiu fără credinţe iese la iveală din constatările acestor rânduri. De ce le-am mai înşira din nou aici? Ele nu vin în faţa publicului decât ca să afirme cu tărie dogma pe care se întemeiază implacabilul crez înstăpânit zi cu zi în mintea celor mai de seamă intelectuali de subt ocrotirea celebrului comitet de-o «sută». Dogma e următoarea :

„Ne vedem necesitaţi a declara, că pe deoparte situaţiunea, după părerea noastră, nemulţumitoare a partidului naţional, trebuie s'o atribuim seriei de greşeli, care s'au succedat dela 1918, şi până în zilele noastre în funcţiunea partidului, greşeli fără îndo-

ială ale conducerii, și că pe de altă parte îndreptarea o putem aștepta numai dela schimbrea chipului de conducere a acestui partid". Totul se grupează într'o serie de dovezi în jurul acestei mărturisiri și absolut toate actualele capete de acuzație au fost în cursul vremii înregistrate mai întâi în aceste pagini ale revistei „*Țara Noastră*" lansate fiind de către noi care am urmărit necontenit prăvălirea nenorociților șefi și pulverizarea prestigiului Ardealului pe urma nepriceperii lor.

D. Alexandru Vaida, într'un bogat interview acordat deunăzi ziarului „*Lupta*" al protectorilor săi Fagure-Honigman, relevă asemănarea dintre criticele dela „*Țara Noastră*" și diversele chestiuni cuprinse în memoriul d-lui Vasile Goldiș D. Vaida, cunoscut om de tact și delicat polemist ca totdeauna se miră din baierile inimii în fața ciudatei potriveli și împinge inteligența sa mirare până la bănuiala că între colegul său și subsemnatul au existat machinațiuni oculte din care s'a înfiripat neîndurata filipică. Poate fostul prețedinte de Consiliu, după ce își scaldă în toate apele tovarășul de partid, constată că „*memoriul trebuie să se fi zămislit undeva în apropierea Ciucei și nici decum la Arad*". Mai mult, eminentul stilist, după ce-mi asvârle o apostrofă din Testamentul vechiu, datorită probabil intimității sale cunoscute cu fiii Ierihonului rătăciți, în presă, declară fără nici o ezitare: „*Lui Goga să-i lăsăm paternitatea legitimă sau ilegitimă a memorului din revista sa*". Prea mare esces de spirit prea multă sare și mai ales prea multă mirare, ilustre adversar! Intre criticul d-voastră de astăzi și mâine, fără a fi fost o înțelegere ascunsă, a intervenit în mod fatal o identitate de apreciere. Aci e tot rostul chestiunii. Dela Ciucea, e adevărat de câțiva ani încoace, au pornit metodic observațiile mele obiective in care se judecau încurcăturile unor oameni nepotriviți pentru situația lor. Din primele zile ale răposatului Consiliu dirigent, când o veselă companie improvizată luați în deșert marile probleme ale organizării de stat și pân'acum când ați risipit creditul politic al Ardealului, isprăvind prin a vă destăinui toate colțurile unei triste căsnicii politice, eu am îndrăsnit să rostesc în continuitate crudele mele adevăruri. Cum stau acum să trec în revistă ciudatele peripeții, și-mi dau seama de câte calomnii negre m'au răsplătit pentru linia mea dreaptă, sunt totuși mulțumit de rezultat. Ce s'a întâmplat în acest timp? Acum la sfârșit de dramă văd că paralel cu frământările mele, n'a tresărit numai un mă-

nunchiu de oameni care m'au urmat din primul moment, ci toată ceata rămasă în urmă. S'a desfăşurat un curios proces psihologic. După ce ne-am despărţit, în partidul naţional lumea a deschis ochii şi un val de criticism a pus stăpânire pe suflete. Au fost zadarnice şi ezpozeuri şi insinuări şoptite la ureche. Greşelile s'au trecut la sfârşit şi, în măsură ce le analizam noi în publicitate, ele pătrundeau în conştiinţa mulţimii, lăsând să se ridice deasupra glasul adevărului.

Astăzi, în sfârşit, criza s'a declarat pe faţă, fără reticenţe, fără jezuitism şi fără putinţa de a o mai piti subt declaraţii de circonstanţă. D. Vasile Goldiş şi soţii săi şi-au spus cuvântul. Au făcut-o deschis şi cu o sinceritate aproape neobişnuită aici în Ardeal. Ei au pus degetul pe rană, au spart buba cu cuţitul, au spus limpede tot ce este în credinţa tuturora. De-acum nu mai merge nici cu meschina retorică provincială a d-lui Iuliu Maniu, nici cu îndulcirile inoportune ale d-lui Goldiş. Trebuie să se lămurească şi unul şi altul. In zadar protestează fruntaşul dela Arad împotriva publicării cu o oră mai curând a operei sale, şi zadarnic se afişează candoarea de fată bătrână a d-lui Maniu, care are aerul că nu ştie nimic din tot ce s'a petrecut, toate sunt de prisos. Lupta e declarată pe faţă, secretul de familie trebuie divulgat. Opinia publică cere preciziuni şi nu mai poate fi îmbătată cu apă rece.

Pe mine, la dreptul vorbind, urmările nu mă prea interesează. Până unde vor merge uumiţii domni cu desvelirile? Cine sunt vinovaţii? Cine trebuie să dispară individual de pe arenă? Se va mai putea cârpi pentru trei luni de zile solidaritatea tagmei? Va pleca d. Sever Dan în exil, sau va fi ostracizat d. Goldiş? Nu ştiu, nu cercetez!. Toate aceste sunt detalii care nu ating miezul chestiunei. Realitatea e că se sparge o gaşcă întreţinută în mod meşteşugit şi pe ruinele ei se ridică biruitor principiul sănătăţii unui popor.

Suntem în plină fierbere şi aşteptăm ziua de mâine. Se poate că vom vorbi atunci. Deocamdată să ne fie îngăduit să reţinem aici satisfacţia ce ne acordă prezentul. Din acuzatori ce eram ne transformăm acum în spectatori desinteresaţi. Rolul nostru l-au luat oameni cari în mod trecător sunt încă între barierele partidului naţional.

Să ne fie îngăduit, deci, după un sbucium îndelungat, să încrucişăm o clipă braţele şi cu sentimentul datoriei împlinite să privim senini la această lichidare întârziată.

Daţi-i înainte, domnilor, sunteţi perfect în prevederile noastre!

25. I. 1925

CRITICA IN ARDEAL

Cunoscutele conferinţe dela Cluj, despre care s'a vorbit aşa de mult zilele trecute în presă, sunt un prilej potrivit de a lumina un colţ de ţară cu învăţămintele lor.

Inţelesul neobişnuit de viu cu care au fost primite arată în deajuns de limpede starea sufletească a societăţii noaste din Ardeal. Cei şase ani dela unire încoace au isbutit să introducă elemente noi în psihologia acestei provincii. După o îndelungată perioadă, în care ideia solidarităţii locale povăţuia pe deantregul spiritul public, astăzi vedem în mod esplicit manifestându-se tendinţa de-a sacrifica celebrităţile moştenite din trecut şi de-a lămuri prin prisma unui examen critic toate situaţiile.

E o mare inovaţie care se produce la noi.

Cine ştie buna rânduială consacrată a zilelor de odinioară îşi dă seama de schimbarea puternică prin care trecem. Mai demult, e îndeobşte cunoscut, în Ardeal, o concepţie primitivă-patriarhală făcea ca toate trebile din viaţa publică să fie aranjate de sinedriul celor puţini, de aşazişii fruntaşi, pentru cari inteligenţa sau impartialitatea nu erau cele mai importante justificări de existenţă. Ceata acestor mandarini era constituită într'un tribunal care pronunţa sentinţe fără apel. Zeci de ani a ţinut aici o astfel de dictatură a mediocrităţii. Conştiinţa publică avea adesea o înfăţişare de mare moartă, fără nici un val, fără nici un sbucium. Orice împotrivire la adresa stăpânilor intoleranţi se pedepsea aspru. Acum zece-douzeci de ani, de pildă, comitetul naţional ostraciza pur şi simplu ori-ce

încercare de inițiativă individuală dincolo de barierele înguste preconizate de mănunchiul fruntașilor. O descurajare generală și un marasm obositor rezulta din această apăsare. Cum mergeau atunci lucrurile, o știam cu toții. In afară de două comunicate pe an ale comitetului, în afară de două discursuri banale la Camera din Budapesta și trei adunări de popor, rolul politic al partidului național era foarte redus și fără nici o consecință. In ori-ce caz, o pâclă grea de atmosferă antiintelectuală se răspândea din cenaclul adunărilor dela Iägerhornul de pe malul Dunării. De câte ori se ridica un glas de protestare, în numele sfintei solidarității, a neamului, mediocritatea cointeresată reacționa cu cruzime și desființa pe îndrăzneț, cum a fost cazul ziarului *Tribuna* dela Arad, când a început să judece inacțiunea și nesinceritatea d-lor Vaida-Maniu. Lumea în marea ei majoritate primea atunci poruncile amintitului tribunal. Lozinca solidarității era desigur ademenitoare și putea sluji pe seama mulțimii de-un bun paravan. De-aceia loviturile reușeau, teroarea se menținea în rânduri, și ori-ce năzuință de gândire liberă rămânea încătușată.

In mod virtual această configurație trebuia să cadă deodată cu dărâmarea hotarelor. Prin unire Ardealul se deschidea unor curente noi de simțire menite să schimbe o veche ideologie demodată. Conducerea partidului național însă, în loc să înțeleagă o asemenea axiomă normală a crezut că trebuie să continue cu rețeta moștenită. Tiranii de ieri și-au perpetuat metodele. Aceiaș îngustime de judecată, aceiaș mediocră înțelegere s'au sălășluit și pe mai departe la îndrumarea unui organism îmbătrânit. Orice mobilitate de spirit, ori-ce generositate sufletească erau rele recomandații în mijlocul acestor seniori dela Blaj. In schimb, meschini retori provinciali cu spinarea moale au început să ridice capul cu orăcăitul lor răsunător. Un om, de pildă, ca părintele man dela Gherla, afon ca intelect și lipsit de aptitudini speciale pentru tagma lui, a putut să răzbească la adăpostul acestor stări morbide, câtă vreme atâția cărturari onești au trebuit să stea la o parte, neputâud admițe ierarhia banală a neputinței.

Vremea nouă însă nu mai favoriza nemișcarea de snbt Unguri. Ori-cât se împietriseră cei câțiva șefi și subșefi în atitudinea de demult, întrebările au început să-i năvălească din toate părțile. Zi cu zi, subt impulsul contactului cu vechiul Regat, au intervenit probleme care cereau deslegare în văzul tuturora. Autoritatea de

odinioară n'a mai putut fi susținută nici prin mutismul tinerimei, nici prin formulele goale ale unor inteligențe coborâte. Astfel s'a întâmplat, că după desrobirea politică a Ardealului s'a început și descătușarea lui morală. Scoși din colțul lor obscur de ieri și puși în bătaia vântului, mai ales duși la București unde se încrucișază toate energiile, marii moguli ai Ardealului de subt Unguri au făcut o figură de plâns. Câțiva ani au fost deajuns, ca să li se smulgă fulgii, și ei să apară în toată trista lor goliciune.

Astăzi, în sfârșit, lucrurile s'au avansat în deajuns ca schimbarea să fie evidentă pentru toată lumea.

Critica s'a instalat în Ardeal. Cu tot aparatul ei de analiză și disecare s'a așternut aici. Conferințele care continuă la Cluj împotriva blestemelor oficiale ale canonicilor din Blaj, și care sunt sigur că se vor inița și în alte părți, apar ca cea mai eclatantă dovadă. Bate un vânt nou, o undă de raționalism, o înviorare de cerebralitate. Ori-cât s'ar supăra d. Cicio-Pop, armura argumentelor d-sale nu mai rezistă. Pretutindeni s'au pornit aici agitații de protestanți, e o adevărată reformațiune intelectuală politică.

Conferințele dela Cluj sunt numai un îndemn, avalanșa vine în urma lor. Se resimte împrejur un aier proaspăt de tinerețe și purificare. S'ar părea că troznesc lanțuri ruginite, se năruie beciuri înfundate, și deasupra ruinelor se ivește soarele.

Toți câți cinstiți lumina, bucurați-vă, vine primăvara...

1 II. 1925

APELUL D-LUI MANIU

Zilele trecute, d. Iuliu Maniu a făcut un gest neașteptat. Președintele partidului național, care obișnuise lumea cu consultarea comitetelor și comițiilor sale de câte ori se ivea o chestiune de regulament pe orizont, de astă dată ne-a surprins pe toți cu un apel lansat *proprio motu*. E îndeobște cunoscut textul acestei chemări, care va trebui analizată în curând ca o admirabilă contribuție la psihologia unui om totdeauna gata de-a se retranșa după abilități și reticențe. Subsemnatul nu cred în sinceritatea ei. Am o mie de motive pentru acest lucru. Mă întreb, mai întâi, de ce forma neobișnuită de a se publica din bun senin la gazetă, ca un strigăt din adâncul inimii, pornit din partea unui patriot desinteresat, gata de ori-ce jertfă? Să fiu iertat pentru impresia ce-am resimțit din primul moment, dar mi s'au părut accente de melodramă menite să urmărească un succes ieftin de galerie. Domnul Maniu, dacă dorea cu serozitate un aranjament, în loc să alerge la ziare și să ia brevet public de salvator al neamului, trebuia să stea de vorbă cu conducătorii partidelor din opoziție și să-și creieze un acord cu ei. Adresa, slavă Domnului, le-o știa perfect, după cele patruzeci de pretractări din trecut. Al doilea, mă întreb, cum se face, că duiosul apel se produce tocmai după-ce tratativele de fuziune cu partidul d-lor Iorga — Argetoianu erau terminate? Prin ce miracol de inspirație tradivă, fostul șef al Consiliului dirigent s'a pomenit pătruns de îngrijorare pentru țară exact în aceste zile și nu înainte? A treia și cea mai de căpetenie mirare e în faptul, că d-sa care cunoaște pe deplin obstacolele morale și politice în puterea cărora personalitatea d-lui Argetoianu e absolut izolată de partidul țărănesc

și de partidul poporului, lansează totuși apelul la unire integrală, știind bine dela început că pe-o chestiune de detaliu riscă să compromită ideia însăși?

Sunt nenumărate punctele de întrebare. Din fie-care colț se ridică o bănuiale și se întrevede o combinație mică de culise. Peste toată oftarea puritanului clamant planează un aier de șiretlic provincial. Sunt tâlcuri, chei și ușițe ce se desfac cu meșteșug ca în cartea visurilor. Eu le voi descifra în curând și voi arăta tuturora geneza mișcătorului apel, voi sparge coaja dulcegăriei sentimentale și voi înlătura aparențele mărinimiei, desvălind socoteala măruntă care s'a țesut în umbră luând în deșert buna credință a publicului.

Astăzi n'am încă dreptul la o asemenea operație, fiindcă șeful partidului poporului, crezându-se dator să ia în serios invitația d-lui Maniu, i-a răspuns că primește în principiu fuziunea pe care i-a propus-o în mai multe rânduri și pe care ofertantul actual i-a respins-o odinioară sub cuvânt că nu poate admite nici o apreciere din pricina d-lui C. Argetoianu. La această scrisoare limpede și onestă se așteaptă replica președintelui comitetului de o sută. Nu este nici politic, nici cavaleresc, ca în momentul când lucrurile se găsesc în această fază, noi să venim cu lămuriri care ni se par oportune numai după consumarea definitivă a celui mai proaspăt capitol din odiseia partidului național.

O chestiune însă poate fi lămurită de pe-acum în mod anticipant. E distrugerea legendei, că din pricina mea nu s'ar putea realiza o concentrare alături de partizanii d-lui Maniu. Nimic mai falș decât acest svon interesat. In cursul vremii am declarat deatâtea ori, că în judecățile ce-am rostit asupra iluștrilor mei adversari m'au determinat numai greșelile lor. Am dat dovadă, cred, și de răbdare și de abnegație până în ziua despărțirii, care a intervenit pentru o ideie, considerațiile personale trec pe planul al doilea și noi cu toți devenim instrumentele ei, menite s'o ducem la izbândă. Cu alte cuvinte, nu am nici o ambiție de satisfăcut căreia s'ar putea pune deacurmezișul mai sus pomeniți bărbați. Recunoască dânșii lozinca unirii la adăpostul unei conduceri chibzuite, și eu din parte-mi mă voi înșirui între rândurile soldaților discipinați fără o mână întinsă, nici pentru recunoaștere, nici pentru milostenie. Câtă vreme însă vor bate mai departe drumurile cunoscute, nesocotind sentimentul proporțiilor și-al realității, voi îndrăsni ca și în trecut să duc înainte până la sfârșit o luptă de limpezire a noțiunilor în opinia publică.

BIBLIOTECA MUNICIPALA FONDUL SALII DE LECTURĂ DEJ

Scriu aceste rânduri în constiința liniștită că nu se va face nimic, nici-o înfrățire. Nu din vina noastră. Nici a generalului Averescu, nici a țărăniștilor. Nu se va face, fiindcă d-l Iuliu Maniu se unește în mod programatic numai cu fragmente de partide, care nu pot să-i eclipseze veleitățile de șefie. De partide mari, de organizații solide, se ferește.

Toată povestea cu apelul nu e în fond decât un paravan pentru mulțime, o perdea care ascunde triste secrete de laboratoriu...

In numărul viitor vom ridica perdeaua, fiindcă nici de astă dată nu ne-am înșelat...

Vom vorbi atunci...

8. II. 1925

PATIMA PETRACTĂRILOR

In timpul din urmă a devenit un adevăr curent, un fel de axiomă banală, constatarea, că multele nădejdii ce se legaseră odinioară în cercurile politice de venirea ardelenilor, nu s'au realizat. In fond e o decepţie binemeritată aceasta, fiindcă ea are la origine spriritul de suprafaţă al clasei diriguitoare din vechiul Regat, care fără să cunoască rostul real al lucrurilor s'a avântat la profeţii exagerate. Astăzi, după-ce ne-am văzut mai bine unii pe alţii, şi mirajul distanţei s'a înlăturat, situaţiunea e mai limpede, şi destule taine de ieri sunt desvelite pe deplin. Astăzi lumea înţelege, în mare parte, că Ardealul de sub regimul unguresc, cu robia lui intelectuală şi politică, era un câmp prielnic de a oţeli forţa de rezistenţă naţională a maselor, nu avea însă câtuşi de puţin condiţiunile de desvoltare pe seama unor personalităţi de mâna întâi. Cine s'a aşteptat, deci, ca figuri salvatoare de mare calibru să descindă dela Blaj la Bucureşti în primele zile ale unirii, şi să ia în mână frânele statului ca să 'l ducă la liman, s'a înşelat profund. Cei cinci ani şi-au adus în şfârşit lămuririle lor şi au creat un oarecare echilibru de apreciere. In acest timp, opinia publică, întrezărind realitatea şi fixându-şi un simţ mai normal al proporţiilor, începe să vadă calităţile şi defectele proviinciilor noastre unite, în lumina lor adevărată.

Cu toate acestea, exagerările n'au încetat încă. Ele vin de astădată, din partea acelora care, decepţionaţi de ardeleni, au început acum să le conteste ori-ce aport precumpănitor în lupta anevoioasă de consolidare a ţării. Mulţi se găsesc într'o asemenea stare sufletească. Analizând un discurs la Cameră al cutărui fruntaş dela Dej, sau judecând o atitudine politică condamnabilă, entusiaştii de demult se transformă în detractori înverşunaţi, şi din criticismul lor nemilos se disting accente de amărăciune. Vorbind de reprezentanţii tipici ai particularismului de peste munţi, aceşti desiluzionaţi arată că în viaţa politică la noi foştii oratori ai Camerei din

Budapesta n'au adus nici o energie creatoare. Din sbuciumul lor, acum, după cinci ani încheiați, nu ne-am ales nici cu-o claritate de vederi, nici cu-o voință fermă, nici măcar cu-o adiere caldă de elan sufletesc. O singură notă specială, ciudată și extrem de caracteristică, s'a introdus la București din îndeletnicirile politice ale desrobiților recenți: *pertractările.*

In adevăr, iată un articol proaspăt de import în politica României, necunoscut încă până în zilele de după unire. Boală exotică, vine de dincolo de Brașov, o trădează și numele pecetluit cu ștampila evidentă a școalei cipariene. Lumea dela București a rămas mai întâi uluită în fața ei și a protestat cu indignare, s'a obișnuit apoi, și astăzi o privește cu un zâmbet de ironie blândă, aproape iertătoare. Pertractările, trebuie s'o recunoaștem, nu numai că și-au câștigat cetățenia ca ori-ce microb care se respectă, dar au atins chiar organismele cele mai refractare și sunt gata să se generalizeze. Efectele lor se văd acum în dreapta și în stânga, se înregistrează ușor de oricine și, pot fi lesne apreciate. Toată concepția de târguială măruntă, care s'a furișat printre noi și a preschimbat o nobilă arenă de luptă într'un fel de licitație meschină, e astăzi în văzul tuturora, lămurită deabinele. Se știu și mijloacele cu cari operează, micile abilități ieftine, temporizările, tragerile pe sfoară muiate în vorbe mieroase de fată bătrână, precum și toată cohorta antipatică a feloniilor de rigoare. Toate aceste se cunosc azi îndeajuns. A mai rămas însă o nedumerire generală asupra originei și asupra cauzelor cari au făcut să se nască nenorocita maladie.

Tâlcul politic al pertractărilor se explică ușor prin elasticitatea de convingeri în materie, determinată de absența unei doctrine. Partidul național, care reclamă cu drept cuvânt paternitatea acestei metode, este, se știe, orfan de ori-ce program și lipsit de ori-ce orientare unitară. Având la baza lui inițială pur și simplu un rezon geografic, înglobând în sine elemente de toate nuanțele, partidul d-lor Vaida-Maniu din ziua când a luat contactul cu vechiul Regat și până astăzi s'a plimbat pe toată curba vieții politice la noi. Peregrinarea i-a fost posibilă, fiindcă nu-l țintuia locului nici un crez bine stabilit. Cu aceiaș ușurință de inimă a privit în spre cei doi poli extremi, a cochetat urmărind perspectiva puterii: *a pertractat.* Între d. Brătianu și d. Stere, fostul președinte a Consiliului dirigent, revendicând pentru sine ca program numai celebrele „puncte

dela Alba-Iulia", în care ca în Biblie se găsesc justificări pentru toate confesiunile, s'a târguit necontenit. Cum ar fi fost cu putință această neîntreruptă *pertractare,* dacă ar fi avut în urma ei un mănunchiu de idei mărturisite? Ea nu se explică altfel, decât printr'un absolut *„principiis obsta"* din partea pertractanților, printr'o desăvârșită inocență de gândire. In această privință lucrurile sunt destul de explicabile, ținând seamă de puțina pregătire, de diletanismul ușurel care-a întovărășit pe așa-zișii conducători din Ardeal, și care, dovedit odată, ar putea face să amuțească la apologeții lor de ieri toate recriminările postume.

Există însă și un tâlc moral pentru originea pertractărilor. E incontestabil fondul de bănuială și neîncredere al acestor oameni. In psihologia lor de foști sclavi, rectitudinea n'a jucat niciodată vre-un rol și pipăirea de fie-care clipă era un reflex firesc al instinctului de conservare. Subt domnia ungurească, ca subt toate apăsările politice, spiritul de transacție a înlocuit manifestările de sinceritate. Ajunși într'un regim de libertate, în prima perioadă a libertății lor, conducătorii partidului național vin cu armura lor cea veche. Fără îndrăzneală și fără confienţă, făcând un pas înainte și doi înapoi, cu speciale dispoziții atavice pentru colțurile obscure, șefii comitetului de-o sută sunt totdeauna gata să înnoade două vorbe în trei peri, cu gândul de a încerca o învoială trecătoare. Că în aceste atitudini e o demnitate fearte redusă și o atmosferă morală din cele mai dureroase, e adevărat, dar valorile morale nu sunt decât expresia fatală a împrejurărilor. Domnii Vaida-Maniu duc pe umerii lor povara unui trecut care le încurcă pașii. De-aceea, dibuind în toate părțile au căzut din primele zile la patima pertractărilor, și cheltuindu-se în socoteli de culise, uitându-se speriați împrejur, isprăvesc prin a cădea în cursa pe care și-o întind singuri.

Sunt de părerea, că boala aceasta va mai ține încă. Puterea ei scade însă în măsura în care slăbesc influențele moștenirii străine. Cu cât ne depărtăm mai mult de Budapesta în timp și în spațiu, cu atât se împuținează pertractările. Va veni o zi, când nu vor mai fi deloc, fiindcă otrava trecutului s'a eliminat din nou cu desăvârșire.

Mă gândesc cu oare-care înduioșare la aceste vremuri nu tocmai depărtate, când șefii inadaptabili de astăzi vor inspira tuturora veritabile senzații de veche garderobă demodată...

15. II. 1925.

CONGRESUL PARTIDULUI NAȚIONAL

Ziarele publică convocarea congresului în care partidul național e chemat să ratifice fuziunea cu d. Iorga — Argetoyanu...

In curând astfel, d-nul Iuliu Maniu va pute avea un rezultat al străduințelor sale recente, iar noi vom putea vorbi limpede de acest capitol al unor «pertractări" extrem de caracteristice și pline de învățăminte. Pentru moment ne suspendăm ori-ce apreciere și suprimăm toate tainele de culise. Nu desvelim un colț măcar din coridorul întunecat pe care s'au șoptit atâtea făgăduinți. Nu zugrăvim nici în treacăt acum, fondul moral pe care s'a brodat cea mai proaspătă logodnă politică. Trecem subt tăcere chiar și surprizele pe care ni-le semnalează de departe erupțiunea în preparație a d-lui Iorga. Toate aceste detalii colorate și perfide se vor închega odată laolaltă, ca niște pietricele într'un mozaic, pentru a ne da tabloul real și cu linii definitive al unor structuri sufletești anahronice, întârziate în viața publică. Deocamdată nu deschidem procesul, oricâte îndemnuri ne-ar urca în călimară, fiindcă nu vrem să servim pe seama unor temperamente ipocrite pretextul de-a fi fost împinse de noi la o cununie nenorocită...

Ni se pare însă o datorie elementară să arătăm în două cuvinte cetitorilor importanța deosebită a viitoarei adunări. Niciodată partizanii d-lor Vaida-Maniu n'au fost la o mai grea răspântie ca acum. Cei șase ani dela unire încoace, petrecuți într'un fel de somnambulism, au ajuns în sfârșit în ajunul deslegării hotărâtoare. Partidul purtat pela toate târgurile e pe cale să-și găsească stăpânul. Se pune întrebarea, își dă oare seama mulțimea rândurilor din Ardeal de cotitura la care se găsește? Șefii, se știe, mânați de

gândul lor nemărturisit, şi-au făcut alegerea şi sunt gata s'o treacă în conştiinţa publică. Ascunşi după lozincele populare, cu vorbe mari pe buze, admirabilii conducători, pe cât de sinceri pe atât de democraţi, după ce au navigat în toate apele s'au pomenit cu corabia ancorată de pumnul d-lui Argetoyanu. Intre partidul poporului şi cel ţărănesc deoparte, în care se înglobează curentele maselor şi tovărăşia neisprăvită a d-lui Iorga de alta, preşedintele comitetului dc o „sută", prudent ca să nu se eclipseze, a zâmbit celei din urmă. Cei câţiva politicaştri profesionişti aninaţi de destinele şefului au primit fireşte, cu toată graba aranjamentul ticluit cu un nemai pomenit şiretic jezuitic. Cu ieftine reţete de club s'a pus la cale această socoteală măruntă unsă cu toate unsorile...

Vor venì acum preoţi, protopopi, ţărani chiaburi, delegaţi de departe la Bucureşti să puie pecetea lor stângace şi cinstită pe contractul d-lor Maniu Argetoyanu. Inţeleg ei ce lise cere, ştiu consecinţele însemnatului legământ? Iată chestiunea! Până astăzi toate s'au făcut peste capul lor, trecuţi fiind dintr'o învoială la alta ca o marfă bună la preţ, ca un capital de exploatat. In afară de cei câţiva agreaţi ai centrului, restul n'a avut cuvânt la multele fuziuni ce s'au făcut şi sau desfăcut. Va fi oare şi de astădată la fel? Se va aplica iarăşi ritualul vechiu cu dulce expozeu de trei ceasuri, ţesut dintr'un obositor dichis de vorbe, asvârlite pe-o grămadă de reticenţe interesate? Dacă da, se va găsi cineva, un om cum se cade robit pe cultul sincerităţii, care să refuze această reţetă învechită şi să dea el perdelele la oparte? Se va înjgheba din simţimântul general o protestare limpede?. Iată întrebări, la cari cu-o prea legitimă curiozitate aşteptăm răspunsul. Pentrucă oricât de amorfe li-s'ar părea unora cetele d-lor Maniu-Vaida din Ardeal, o trezire postumă a acestora nu se mai poate tăgădui. Fără a aminti memoriul d-lui Goldiş şi soţii, despre care mandarinii Consiliului dirigent nu mai suflă nimic, fără a stărui asupra conferinţelor dela Cluj, unde s'au spus atâtea lucruri crude, realitatea e, că partidul naţional la el acasă a început să înregistreze situaţia dincolo de poruncile şefilor. Ca o consecinţă imediată a unui început de orientare, lumea din Ardeal doreşte o înţelegere sau cu partidul poporului pentru a veni la putere şi-a restabili bunele raporturi între ardeleni, sau cu partidul ţărănesc pentru întărirea unui front al mulţimei năpăstuite. Nimeni nu s'a gândit însă în mod serios la o augmentare de forţe prin apropierea de

căsnicia capricioasă a d-lor Iorga-Argetoyanu. Acesta e adevărul, care nu poate fi tras la îndoială. Rămâne însă să se vadă, întrucât poate triumfa o convingere peste combinațiile de culise ale unui mănunchiu de interese personale.

Un lucru e cert: partidul național își joacă acum ultima carte. Printr'o fuziune cu d. Argetoyanu el se clasează definitiv alături de rămășițele conservatoare moștenite din lagărul tachist. Nici o posibilitate de-a ieși din această izolare nu-i mai este dată. Ii barează drumul d. Argetoyanu și spre partidul țărănesc și spre partidul poporului. In acest caz povestea s'a sfârșit, fiindcă pe deasupra acestei imbinări de anahronisme va trece furtuna vremii.

Cu mult interes, deci, așteptăm soluția. Va fi tresărirea unui gest spontan de autoconservare, sau un preludiu avansat din troparul morții?

Așteptăm și vom vorbi *post festa*, renunțând azi la orice atribuțiune de sfărtitori, pentru a intra atunci în rolul nostru de analiști...

1. III 1925 1915

ALEGEREA DELA REGHIN

Ascultând chemarea prietenilor care mi-au pus candidatura la alegerea de Cameră din Reghinul-Săsesc, mă cred dator cu câteva lămuriri și pentru binevoitori și pentru adversari.

Că nu simt o atracțiune deosebită față de compoziția specială a actualului Parlament, am dovedit-o, cred, îndeajuns și cu fapta și cu gândul... Din primele zile când s'a zămislit, mi-am tras seama la ce culmi intelectuale sau morale se poate ridica ilustra adunare. N'am prea avut de-atunci clipe de regret, că am rămas pe din afară din mila guvernului priceput și-a urnelor inteligente. N'am păstrat absolut nici o rancună intrepidului domn avocat din Sibiu care mi-a luat locul și s'ar parea că iscălește și astăzi registrul de diurne în Dealul Mitropoliei. Urmărindu-i invariabilul mutism, mi-se pare chiar mai preferabil decât clamoarea ieftină cu care părinții patriei de sub ocrotirea cupolei inundă țara. Sunând adevărul întreg, am avut adese curate tresăriri de mulțumire spontană, când mi-am dat seama că modestul obol cu care sufletul meu e dator binelui public se poate cheltui și altfel decât în tovărășia atâtor merituoși reprezentanți ai sufragiilor mulțimei. Inarmat cu această resemnare m'am ferit consecvent de ori-ce ispită electorală în ultimii trei ani și-am înlăturat cu discreție câteva solicitări amicale... Paginile acestei reviste rămân mărturia convingerilor cu care m'am ales în materie de parlamentarism actual la noi...

Dacă astăzi sunt hotărât totuși să cer votul cetățenilor dela Reghin pentru mandatul de deputat, o fac de sigur nu dintr'o târzie ambiție deșartă, ci din motive mult mai apreciabile. Dincolo de plăcerea îndoielnică de-a sta alături cu atâtea celebrități ale prezentului, se impune problema de-a verifica la un moment da preferințele conștiinței cetățenești la noi. Alegerile parțiale de-acum sunt cel mai potrivit prilej pentru a pipăi pulsul vieței politice și a fixa un punct de orientare în vederea zilei de mâine. Țara, smulgându-se din merjile unul guvern în ajunul plecării, trebuie să-și spuie cuvântul. Orice manifestare de voință în astfel împrejurări

e o semnificare. Cu deosebire aici în Ardeal sunt pline de interes astăzi asemeni certificate publice, fiindcă din indicația lor se pot trage concluzi lămuritoare.

Partidul poporului, intrat în parlament acum ca să se rostească asupra proectelor de lege administrativă și electorală, trebuie să se înfățișeze cetățeniior și să le ceară o judecată. După actele guvernării trecute și după cei câțiva ani de opoziție e legitimă dorința lui de-a consulta corpul electoral. Cu deosebire în Ardeal, unde paralel cu volbura demagocică a partidului național noi am dus o luptă permanentă de limpezire a noțiunilor și de consolidare a ideii de stat, e de dorit un răspuns precis din partea maselor.

De-aceia mergem la Reghin să vedem de aproape sufletul poporului și să descifrăm din adâncimea lui propria noastră tărie. Mărturisesc, că în această expediție de explorare plec cu o desăvârșită sinceritate și mai ales cu o perfectă curățenie de gândire. Știu, că mă voi întâlni în cale cu tot bagajul obișnuit al gladiatorilor de urne, care vor deslănțui agitații și înjurii, sbiciuind instinctele josnice cum au făcut-o deatâtea-ori. Ca niște clopote dogite vor răsuna în pacea onestă a satelor strigătele samsarilor de voturi și deasupra lor se va avânta în toată sonoritatea ei profană retorica părintelui Man dela Gherla, care se va revolta strașnic în fața țăranilor, că subsemnatul tot mai face umbră pământului. Va fi chiot, va fi bătaie, poate, ca la Dej și ceata selectă a d-lui Grigore Filipescu va face minuni. Nu i nimic, le vom înfrunta pe toate, demne atribute ale minunatei noaste democrații... Pe urma acestor învățăminte va câștiga totuși nu numai experiența noastră ci și acel admirabil suflet popular, care se caută pe sine în aceste zile tulburi de procreație, călăuzit de năzuința spre un echilibru statornic.

La o parte, deci, cu tot ce poate fi meschin și frivol în acest contact cu un colț de pământ!

Rog pe toți adversari mei, ca pe deasupra tuturor credințelor care ne despart să ferim satele noastre de spectacolul desgustătoarelor trivialități cunoscute, și, dacă se poate, să dăm o luptă civilizată. In orice caz, repet și-aici dorința pe care-o am de-a se păstra cu această ocazie măcar caracterul impersonal al urnelor. Guvernul, complect desinteresat în chestiune, poate împlini cu ușurință cererea, suprimând fatala noapte și ordonând terminarea alegerii într'o singură zi.

Și acum cu inima liniștită și cu mâinele curate, înainte....

---

8. III. 1925

GENEZA UNEI FARSE *)

S'a vorbit în aceste pagini adeseori de structura sufletească cu totul particulară a d-lui Iuliu Maniu. Am urmărit de trei ani încoace cu o atenţiune destul de vie peregrinările d-sale pe câmpul politic. i-am reţinut faptele, i-am analizat atitudinile, şi mai ales i-am lămurit reticenţele. Credeam, că e o problemă de interes şi pentru prezentul desorientat şi pentru posteritate, să smulgem de subt ocrotirea legendei şi să aşezăm într'o perspectivă de apreciere reală personalitatea unui om politic cu însemnate atribuţii reprezentative.

Trebuie s'o mărturisim însă, că toate silinţele ce ne-am dat dea închega în forme definitive portretul eminentului nostru adversar n'au dus încă la un rezultat. Opinia publică nu-l vede limpedei lumea nu poate să-l judece. Incercarea noastră de altfel era destul de grea, fiindcă fostul preşedinte al Consiliului dirigent este, se ştie, un monument de prudenţă. D-sa, povăţuit de-un admirabil instinct de conservare, a luat toate măsurile ca nici o privire indiscretă să nu i se poată furişa în laboratoriu. Nu cred să mai existe undeva vre-un îndrumător al trebilor obşteşti, care să-şi fi valorizat mai profitabil tăcerea. Cei cinci ani, de când a descins la

*) Am scris acest articol înainte cu trei săptămâni, pe vremea când d. I. Maniu, după publicarea apelului său, îşi afişa dorinţa de-a face o înţelegere cu „toate partidele democratice", şi, „pertractând" în taină cu toată lumea, declara tuturora că nu are o înţelegere prealabilă cu d. Argetoyanu. N'am crezut un moment în sinceritatea ilustrului pertactant şi am scris aceste rânduri. Nu le-am publicat însă atunci, ca să nu se poată invoca din nou minciuna, că aprecierile mele taie calea unei apropieri. Acum că s'a consumat vicleimul ridicol al aşazisei ratificări, aducându-se toate verificările postume pentru prevederile mele, dau aici articolul care arată că am văzut limpede în cărţile d-lui Maniu...

Bucureşti, s'au scurs fără să-i poată stoarce o formulă categorică, ori un trecător accent de energie. In această vreme s'au dat lupte formidabile, s'au încleştat pasiuni, s'au distrus reputaţii. In încrucişarea de năzuinţi potrivnice am ieşit cu toţii la larg şi ne-am srigat credinţa în urechile deaproapelui. Numai d. Iuliu Maniu a rămas sgulit necontenit subt straşina legendei sale. Cetiţi-i cele trei articole scrise în şase ani, cântăriţi-i expozeurile, judecaţi-i cuvântările dela întruniri s'au dela tribuna parlamentară şi spovediţi-vă în faţa conştiinţei proprii: *cu ce v'aţi ales?* Cine-ar fi meşterul, care din această apă sălcie să poată scoate culori, ca să zugrăvească un tablou? Totul e imprecis, moale, anodin şi cu ondulări gelatinoase. In adevăr, silueta delicată a fericitului bărbat de stat, cu cât te-apropii de ea cu atât devine mai vaporoasă, cu atât se distanţează mai mult.

Mai este încă un element cu totul deosebit, care îngreunează pătrunderea analistului, fiind vorba de d. Iuliu Maniu. Preşedintele comitetului de-o sută, în toată plenitudinea personalităţii sale, e o apariţie cu note exotice, care contrastează într'un mod izbitor cu tot ce e de baştină la noi. Chiar şi în Ardeal, unde pecetea ungurească e încă la ordinea zilei, unde produsele unei mentalităţi hibride se mai întâlnesc la tot pasul, d-sa nu e împrietenit cu spiritul curent... Ca psihologie şi ca temperament, actuala clasă diriguitoare ardeleană a păstrat făgaşul tradiţional românesc, cu toate infiltraţiile străine de suprafaţă. Ce au aface figurile noastre patriarhale de-acolo, bunii preoţi sau dascăli cărturari, entusiaşti, văraţeci, deschişi la inimă, ce au a face cu amabilitatea glacială, cu vorba mieroasă şi socotită a d-lui Maniu? Cât priveşfe lumea din vechiul Regat, ea rămâne complect uluită în faţa acestei mixturi ciudate, în care-o specială eleganţă dela Budadesta, combinată cu reminiscenţe târzii de-ale nemeşilor provinciali, se amestecă în straiele retoricei cipariane şi în blândele divagaţii ale călugărilor din Blaj. Este, în adevăr, un capricios concurs de impulsuri disparate, din care cu greu va putea înlătura cineva disonanţele tulburătoare, ca să poată salva o cât de modestă armonie de ansamblu. In orice caz, va trebui să fie un înregistrator crud de fie-care clipă, care să descifreze adevărul pe ruinele unui basm, şi să fâlfâie în văzul mulţimei misterul care e astăzi capitalul de existenţă a blajinului operator de culise.

Până atunci, noi trebuie să prindem momentele mai însemnate, când fără să vrea acest erou al prudenţii îşi iese din rezervă şi ne dă putinţa să-l vedem măcar prin gaura cheii. Un asemenea prilej avem acum, cu celebrul apel lansat de d-sa către *„toate partidele naţionale şi democratice“* din România întregită. Poate e cel mai caracteristic document din puţinele pe cari le-a servit d. Maniu ţării, ca să poată fi judecat pe urma lor. Niciodată un om politic nu şi-a îngăduit aici o astfel de farsă ieftină, niciodată lozincele populare n'au fost mai frivol luate în deşert, ca în această chemare surprinzătoare, fiindcă niciodată fondul de nesinceritate şi de şiretlic n'a fost mai evident pus la contribuţie.

* * *

Să lămurim geneza acestei farse şi toate urmările ei. Să vedem cum s'a zămislit duiosul apel despre care aminteam într'un număr trecut, făgăduind că vom ridica perdeaua? Din ce pricini a văzut lumina zilei, spre ce ţinte se îndreaptă, şi care sunt rezultatele? Voi face această analiză cu oare-care stăruinţă, mai mult pentru laturea morală a problemei decât pentru cea politică, fiindcă se desprinde din ea icoana unui caracter.

Cetitorii cunosc permanenta sete de *„pertractare“* a conducătorului partidului naţional. Ştiu la câte porţi a bătut şi câte comunicate a redactat, ca să-şi scuze neputinţele. Secretul acestei neînţelegeri cu toată lumea e lesne de priceput, când ne gândim la *fuziunile* ce-a făcut şi cele pe care le-a desfăcut. D. Maniu, în dorinţa sa de a-şi augmenta forţele. s'a ferit consecvent de-o contopire cu un organism sănătos şi viabil. S'a gândit mai bucuros la o alianţă cu rămăşiţele morţilor sau cu fermenţii celor ce nu s'au născut încă. Partidele puternice, cari înglobau curentele maselor, nu l'au încalzit niciodată, fiiindcă-i prlmejduiau şi planurile regionaliste şi veleităţile de şefie, câtă vreme frânturile de grupări deveneau pur şi simplu o anexă la patrimoniul d-sale. Iată de ce, nu s'a înţeles nici cu partidului la timpul său, cu toate angajamentele luate, nici cu liberalii, nici cu partidul ţărănesc. Pe toate aceste fronturi, ambiţiile personale care-l mistuie cu o furie feminină pe firavul şef nu-i erau menajate câtuş de puţin. Cu ori-care din cei amintiţi s'ar fi întovărăşit, ieşea eclipsat şi frânt. A preferat să-şi afilieze pe tachişti, ramură beteagă, turmă fără păstor cu aiere de supunere. Această mesalianţă nu i-a adus nici o favoare

deosebită. Pe toată întinderea țării pocneau în gol discursurile d-lui Csicsó-Pop prin gările din Moldova, câtă vreme acasă în Ardeal partizanii rămâneau din ce în ce mai descurajați. Valul întrebărilor se pornise tot mai amenințător. S'a anunțat mișcarea ortodocșilor dela Sibiu, a venit memoriul d-lui Goldiș și recentele conferințe dela Cluj. Impins de aceste fenomene de debandadă, șeful a resimțit din nou patima fuziunii. Călăuziți de vechea rețetă și-a aruncat privirile asupra proaspătului menaj politic Iorga-Argetoyanu, cei doi corifei cununați prin forța împrejurărilor, gata să iscălească ori-ce fiindcă nu mai nădăjduiau nimic. După pipăirile de rigoare, s'au pornit pertractările, cu dulceață și cu perfidie reciprocă. In cursul lor s'au făcut câteva insinuări spre tabăra d-lui Mihalache căruia i s'a propus un front comun împotriva generalului Averescu. Fruntașul țărănist le-a tăiat-o scurt, răspunzând d-lui Maniu că nu înțelege gluma de-a democrația, alături cu d. Argetoyanu. In aceste condiții, șeful dela Blaj, consecvent apărător al principiilor politice și morale, isprăvindu-și târguiala, a căzut de acord cu omul pe care nu de mult îl denunța lumii ca pe cel imoral guvernant, bun de chemat în judecată dela tribuna parlamentară. D. Argetoyanu la rândul său, dornic să-și înfigă cât mai degrabă picioarele în Ardealul pe care demult îl clasase drept *„țara proștilor“*, devora orice condiție și înghițea tot, ca un veritabil stomac de balenă politică, despre care s'ar părea că mai avem câte ceva de zis. O adorabilă societate s'a potrivit aici, înțelegerea s'a făcut relativ repede, fiindcă fiecare din pertractanți credea într'o ulterioară tragere pe sfoară.

Ce se întâmpla însă în Ardeal? Ce sentimente erau acolo, ce legături se cereau și ce simpatii aveau rol în conștința publică? Pe principalul teatru de operațiuni al d-lui Maniu subtilitățile sale nu găseau aderenți. Erau două curente în sufletul mulțimii care urmărește chestiunile politice. Amândouă porneau din calda dragoste nefățărită cu care întreg românismul desrobit de subt unguri îmbrățișează ideia unei reale valorizări politice a energiilor populare. Un curent era și este pentru unirea cu țărăniștii, care ar însemna o înfrățire as atelor, celalt preconizează contopirea cu partidul poporului, ieșit de asemenea din pătura rurală, avantajat și de posibilitatea concentrării ardelenilor într'o singură tabără. Și unul și altul are numeroși partizani. In schmb, figura politicește capricioasa d-lui Iorga s'a încadrat în Ardeal totdeauna într'o ab-

solută solitudine. Printr'o drăgăstoasă deosebire de suflet și de temperament, neobositul polihistor, cu toate dramele sale jucate la teatrul unguresc din Cluj, rămâne un soliloc în Ardeal. Cât privește pe d. Argetoyanu, fostul meu coleg, care declară deunăzi la club că nu mai putea de amar pentru Alba-Iulia, cu excepția batjocurilor sale obișnuite și a celor câteva consilii de administrație tot atât de obișnuite, nu cred să se fi gândit vreodată cinci minute în șir la Ardeal. Il asigur, cu vechea noastră buonomie, că nici un agent de percepție nu visează o unire cu dânsul. In astfel de împrejurări, ce putea face d. Maniu, după-ce urmărindu-și proiectele sale cunoscute, își înfăptuise fuziunea cu așa-zisul partid naționalist al poporului? Cum putea să-și justifice în ochil celor de-acasă motivul de-a nu se fi înțeles cu generalul Averescu. sau cu partidul țărănesc? Cum putea, mai ales, să-și explice prin prisma intereselor ardelenești stupefianta logodnă cu d. Argetoyanu?

Cum?

Aici intervine farsa.

D. Iuliu Maniu a conceput apelul cunoscut, băgați-bine de seamă, *după* aranjamentul său cu d. Argetoyanu. Acest lucru îl ciripesc astăzi toate vrăbile din Cișmigiu. Nu mi-a fost dat să văd încă o mai caracteristică operă de ipocrizie provincială. S'o urmărim în detalii, fiindcă pas cu pas ni se deschid ferești aburite spre sufletul unui om. Prima intenție era să-și potolească partidul. Pe seama celor dornici de-o înțelegere cu țărăniștii, a lucrat deci în apel decalogul redactat de d. C. Stere. (In treacăt fie zis, manopera e cât se poate de destinsă: pe autor îl declari trădător, dar îți însușești programul lui). Aceasta, după ce avea declarația lor prealabilă de *non possumus* cu d. Argetoyanu. Cât privește pe doritorii de-a se uni cu generalul Averescu, pentru a le da impresia că e gata să renunțe la șefie, a inserat într'un punct special, că președintele partidelor fuzionate va fi ales de congres. Șiretul avocat se înarmase astfel cu toate aparențele. Știa bine, că prin cumetria cu d. Argetoianu făcea imposibilă ori-ce unire, și cu partidul poporului și cu cel țărănesc. Cunoștea pefect în această privință și obstacolele politice și impedimentele de obraz. Abilul șef însă conta la un succes de galerie. Pentru partid îi trebuia să poată zice: — *Ei bine, vedeți v'am ascultat, am făcut apel la toată lumea fără nici o rancună. Am pus la o parte și ambițiile mele, ca să putem constitui un mare front democratic, chemat să*

vindece rănile țării... Și frecându-și mâinele se căina mai departe cu trista obidă în glas: *Ce vreți, știu e adevărat.. bonul de tezaur.. da... toate bune, par ce să fac? Dacă a acceptat el singur toate condițiile, trebuie să mă unesc cu Argetoianu!* Așa vorbea cu partidul său ilustrul amic al sincerității. Cât despre ecoul din opinia publică și din cele două partide. al căror refuz el însăși îl preparase în mod meșteșiugit, d-sa s'a îngrijit de asemeni prin jocul falș al aparențelor. Apelul era astfel ticluit ca să zică: — Iată un om cum se cade, generos și gata de jertfă. Iată democratul convins, care vorbește dela înălțimea principiilor!,..

Cum spuneam, farsă grotească pe întreaga linie, ieftină scamatorie de bâlciu.

Consecințele se știu, șiretlicul a fost de scurtă durată și s'a evaporat. Cele două partide l-au înțeles imediat și-au răspuns neted și fără înconjur: *„Primim fuziunea, dar fără d. Argetoyanu“*. Această ripostă a limpezit definitiv atmosfera și d. Maniu s'a prins în cleiul lui. Lumea își zice astăzi cu drept cuvânt: — *„Bine, domnule Maniu, spuneai că te doare inima de biata țară și vrei un mare partid democratic... Îl poți face în douăzeci și patru de ore cu Averescu și cu țărăniștii... Primește fuziuuea cu ei, și ideia d-tale s'a realizat; ce te leagă de d. Argetoyanu, pe care mai alaltăieri îl prezentai generalului Averescu ca singurul obstacol în fața dorinței de-a te uni cu dânsul?...* Așa a început să vorbească mulțimea care, punea lucrurile la punct. D. Maniu simțind că i se destramă farsa a dat timid înapoi: — *A nu!.. Fuziunea cu d. Argetoyanu nu e făcută Congresul are să hotărască, congresul...* In acelaș timp după, stăruințele noului tovarăș, care nu se mulțumea cu amorul platonic, d-sa a fost nevoit să treacă la clubul d-lui Argetoyanu și să declare că rușinosul contract este pecetluit în regulă, ceea-ce nu-l împiedecă însă să șoptească la urechia altora cu insistență: *Toate aceste sunt pure formalități, poate 'l debarcăm... fuziunea nu-i făcută, congresul... congresul...* Am prins aici numai câteva fire din ițele grozav de încurcate ale d-lui Maniu. De ce am făcut-o? Ca să se vadă pentru toți orbiții legendei un mic colțișor numai de după perdea. Judecați morala farsei, examinați, vă rog, prin ce regiuni ne plimbăm, și spuneți dacă vă place? In trecutul politic al României de ieri, destul de tulbure și otrăvit adese de miasmele fanariote, când ați mai surprins un astfel de beciu înbâcsit, când ați desvelit o mai penibilă elasticitate de con-

ştiinţă? Dincolo de ori-ce consecinţe de alt gen, rămânând numai problema de estetică sufletească, întreb: reconfortant e tabloul, ori e românesc măcar?

Să răspundă ori-cine, stând de vorbă cu inima lui..,

Cât priveste partea politică a chestîunii, lucrul e mai lămurit ca oricând.

Partidul naţional, care-şi va ţine congresul peste câteva zile e chemat să-şi hotărască destinul. Totul s'a isprăvit acum, cărţile sunt date pe faţă, d. Maniu nu mai poate învârti nimic. E o dilemă simplă şi categorică. Ea se prezintă aşa: Deoparte sunt partidele sprijinite pe sufragiile populare, de alta domnul Argetoyanu, alegeţi! Aştept cu nerăbdare sentinţa şi o mărturisesc, cu un sentiment de tristeţe. Nu din pricina combinaţiilor care se ţes în Capitală nici de dragul epavelor politicianismului dela Bucureşti. Sforile lor îmi sunt indiferente. Mă gândesc însă la soarta atâtor oneşti ardeleni din partidul naţional, cari acum se găsesc la cea mai grea cotitură; vor avea ei maturitatea politică să priceapă ce înseamnă a-şi închide calea spre ori ce mişcare populară, respingând o mână frăţească pentru pumnul d-lui Argetoyanu? Nu ştiu, aproape nu-mi vine să cred. S'ar părea, că abilităţile şefului vor pregăti totul de-aşa fel, încât deodată cu expozeul fatal, bieţii oameni să înghită şi fuziunea...

Un lucru însă e cert: după o asemenea sentinţă suntem la începutul sfâtşitului.

O aşteptăm!

15. III. 1925.

CONSTATĂRI ELECTORALE

Mijloacele de care uzează partidele ca să-şi smulgă o biruinţă electorală sunt, de sigur, tot atâtea certificate de pregătire politică şi tot atâtea semne caracteristice ale plăpândei noastre democraţii.

Experienţa ce o fac acum la Reghin confirmă din nou în mod hotărâtor absoluta lipsă de scrupule cu care oamenii fostului Consiliu dirigent operează în toată svârcolirea lor politică. Ce văd eu aici pe câmpul de luptă e în adevăr foarte instructiv. Demagogia cea mai desmăţată e pusă la contribuţie în aşa măsură, încât sub acest raport o alegere se transformă într'un odios atentat ce se îndreaptă împotriva maselor. Trebuie luni de zile, ca pe urma unei asemeni sguduiri sufleteşti mulţimea să-şi revie în fire şi spiritul de autoritate cât de cât să se restabilească. Ceea-ce fac aici bunii mei adversari nu e o înverşunată campanie electorală, ci o acţiune directă de compromitere a vieţii de stat într'un colţ de ţară.

Abia aştept să treacă şi cele două trei zile până la alegeri, ca să pot avea răgazul de-a zugrăvi pe îndelete operaţiile celei mai detestibile haiducii politice din câte mi-a fost dat să văd. Odinioară am prins în piesa „*Domnul Notar*“ spasmuri din scrâşnirea dinţilor, cu care un regim condamnat voia să-şi mai ţie puterea; acum va trebui să analizez roadele lui postume şi să desprind din apucăturile domnilor Vaida şi soţii caricatura meschină a foştilor sclavi în delirul brutal al anarhiei.

Când am venit aici la Reghin, o mărturisesc, mi-am dat seama din primul moment că voi fi combătut cu o supremă energie de către cansorţiul d-lui Maniu. Şi şeful şi statul lui major aveau din fericire toate motivele s'o facă. Pentru trecut erau îndreptăţiţi de străduinţele mele cunoscute de-a le desvăli lumii psihologia obtuză şi vinovată, iar pentru prezent mi se părea legitimă tresărirea lor

ca ori-ce ultimă protestare a unui trup în agonie. Mă aşteptam deci la o combatere dârză pe toată linia. Tocmai din acest motiv m'am înarmat cu o seninătate desăvârşită şi am pornit să iau contactul cu poporul aşa cum am declarat într'un număr trecut al revistei: *hotărât să fac o propagandă de argumente*. Dela acest drum nu m'am abătut o singură clipă. Nicăiri, nici eu nici oamenii mei n'au părăsit limitelele unor oneste şi liniştite exortaţiuni populare, dovadă e întreagă acţiunea noastră, pentru a cărei examinare am invitat de-aici reprezentanţii presei din Bucureşti.

Conducerea partidului „naţional", cu mijloacele ei, a întrecut toate aşteptările mele.

Din primul moment mi-a opus sbiciuirea instinctelor josnice, punându-mă astfel într'o declarată inferioritate de luptă, din simplul motiv că Dumnezeu n'a vrut să mă aseamăn cu popa Man. Gata de orice, cu diapazonul urii ridicat până la crimă, aceşti pensionari ai Alba-Iuliei s'au repezit la Reghin să-şi apere cu frenezie stupida legendă din care trăiesc. Primul argument ce mi-au servit a fost stricarea unui pod pe şoseaua unde treceam, cu delicata dorinţă de a-mi frânge gâtul. De-atunci se ţin lanţ mijloacele lor de convingere, pornite din aceiaşi inimă curată. Bieţii ţărani din circumscripţie târâţi prin cârciume, prostiţi de rachiu şi de injurii nu mai ştiu pe ce lume trăesc. Grămezi de spurcăciuni se varsă asupra lor. Demagogi cu otravă în ceriul gurii, preoţi frivoli şi agenţi răguşiţi îi trag de mânecă, să le spuie că generalul Averescu e un mare tâlhar, iar eu un îmbogăţit din coroane, lovit de blestemul lui Dumnezeu şi-al Papii dela Roma...

Care va fi rezultatul, se va vedea.

Un lucru e cert, o astfel de agitaţie trece ca o scârboasă molimă peste sufletul mulţimei, lăsând în urmă o penibilă dezagrare a ideii de stat.

Ori-cine propagă acest flagel moral, deputat sau ne-deputat fiind, se esclude singur din rândurile oamenilor de răspundere, şi trece în imperiul inconştienţii, care trebuie stăpânit cu mână tare şi cu zâmbetul pe buze.

Din nou mi se confirmă astfel aici la Reghin vechia axiomă destul de banală, pe care mi-o spun ţăranii cu înţelepciunea lor, că din căine nu poţi face slănină şi din slugă nu poţi face stăpân...

Cu aceste senzaţii mă urc acum într'o trăsură care mă duce la ţară spre munţii Gurghiului, şi pe drum sunt hotărât să mă gândesc la dorinţa partidului „naţional" de-a stăpâni România.

---

22. III. 1925

DUPĂ ALEGEREA DELA REGHIN

S-a încheiat lupta, urna și-a spus sentința rostind triumful nostru...

N-am apucat încă să mă smulg din vârtejul impresiilor prea recente ca să pot reconstrui tabloul, îmi dau seama însă că niciodată aici în Ardeal nu s-a pomenit o mai înverșunată campanie electorală. Niciodată nu s-a dorit cu mai multă patimă și cu mai negru venin înfrângerea politică a cuiva, decât mi-au dorit-o mie acum și mi-au preparat-o cu-o ură frenetică foștii stăpâni ai Consiliului dirigent. Ori-cât m-ar pune pe gânduri deslănțuirea lor tulburată pe care n-aveam de unde s-o bănuiesc din examenele ce treceau pe vremea Ungurilor, totuși mărturisesc că le înțeleg svârcolirea dusă până la paroxism. Lăsând la o parte și laturea personală cu toate pricinile cunoscute, care slavă Domnului sunt destule, acești oameni s-au asvârlit în bătălia dela Reghin cu sentimentul precis al primejdiei apropiate. Ei au înțeles că de astădată e în joc legenda din care trăiesc și că sfărâmată odată această poveste, ne mai având la îndemână altă justificare pentru existența lor politică, sunt înmormântați cu hârtiile în regulă. Acest mobil legitim al celui mai elementar egoism i-a strâns laolaltă pe toți și le-a împrumutat obișnuita protestare de ultimă energie pe care o au toate agoniile.

Ce s-a întreprins împotriva mea din prilejul alegerii, e în adevăr o inovație la care nu mă așteptam nici în clipele mele de cea mai exagerată auto-prețuire. Niciodată nu-mi puteam închipui că în sufletul adversarilor săgețile ce-am aruncat au pătruns atât de adânc și că rostul meu le-ar inspira îngrijorări atât de cumplite... Când au mai făcut bieții oameni un asemenea efort de scrâșnire a dinților? Când s-a mai mobilizat de-așa fel presa negustorilor de tot soiul și când s-au mai repezit la cineva apașii călimarei cu-o furie așa de gras retribuită, ca în săptămânile din urmă asupra

subsemnatului? Aș vrea să mi se spună unde s-a mai angajat cândva un aparat de calomnii, ca la Reghin? Două săptămâni sute de indivizi m-au împroșcat în fața mulțimei într'un colț de țară. S-a pus la contribuție tot ce putea iscodi perversitatea subțire dela București în colaborarea cu mintea strâmbă a detractorilor indigeni. Mii de manifeste, mii de foi volante, mii de cuvântări și nenumărate șoapte, roiau împrejur și se așterneau ca o groaznică avalanșe de muște columbace pe sufletul impresionabil al țăranilor noștri în prima perioadă a votului universal. Când toate pervertirile de ordin moral s-au epuizat, când d. Vaida- Argetoyanu au fost nevoiți să-și înghită oratoria subt valul de revoltă al unei mulțimi sănătoase, când canonicii din Blaj au pierdut partida în fața poporului, a venit în sfârșit argumentul palpabil al leilor care răscumpărau voturile...

Și cu toate aceste calomniatorii, s'au dat la fund.

Sunt zadarnice chelălăielile postume, pornite ca să scadă în fața opiniei publice o biruință. Stupida insinuare a unei înțelegeri cu guvernul cade dela sine când știe oricine că în circonscripția Reghinului nu există nici o organizație a partidului liberal. Tot așa de gușată e și minciuna că în alegere aș fi învins numai susținut de numărul mare al voturilor ungurești, când adevărul e că aceste voturi s'au repartizat în mod egal la amândoi candidații, după-cum se vede din rezultatul publicat pe secții.

Nu! Secretul biruinții dela Reghin e foarte simplu și foarte normal. El nu face decât să confirme tot ce s'a scris de trei ani încoace în coloanele acestei reviste. Lumea din Ardeal e sătulă până în gât de arendașii trecutului și-o vie dorință populară se ridică în toate colțurile pentru reintregarea lor în bine primitoarea obscuritate. Legenda era spartă de mult, la Reghin nu i s'a dresat decât procesul verbal. Dincolo de târguielile d-lui Maniu și dincolo de spiritul aventurier al gladiatorilor de urne de talia popii Man, aici țișnesc forțe proaspete cu rădăcinile bine înfipte în sufletul sănătos al maselor.

De-aceea, ce se petrece astăzi e rezultanta unui determinism implacabil care-și face cursul. Sunt ridicole și tânguirile și amenințările. Ne vom însărcina la ori-ce ocazie să dovedim acest adevăr, dându-le întâlniri ori unde adversarilor noștri.

Cu satisfacția ce ni s'a dat pentru luptele de ieri și cu încrederea în marile transformări ce vor veni, mergem înainte.

29. III. 1925.

DE MORTUIS...

Zilele trecute la Cameră, când cu discuţia validării alegerii dela Reghin, am avut în sfârşit viziunea morţii definitive a partidului naţional.

Ca o ceată obosită de-o luptă pierdută, ori ca un mănuchiu de oameni scăpaţi dintr'o corabie naufragiată, aşa îmi apăreau foştii stăpâni de pe vremea Consiliului dirigent. Imprejurul lor vuia viforul tuturora, era ţara care ostraciza o legendă distrusă. De pe cele câteva bănci din colţ, unde se ghemuiseră gladiatorii sgomotoşi care mai alaltăieri ne ameninţau că rup „pactul" dela Alba-Iulia, nu se ridicau de astădată decât tonuri cavernoase, desfăcute parcă dintr'o adâncime de criptă. Un singur om îşi mai icnea argumentele, agitându-şi barba cu convulsiuni patetice de avocat plătit, sgârâind înverşunat câmpul de nisip al adversarilor mei, ca să găsească undeva un bolovan cu care să mă ucidă. N'a găsit nimic, şi în vreme ce barba fâlfâia zadarnic ca o rămăşiţă de catarg sfărâmat, bieţii peregrini politici dela Blaj mi-se păreau morţi de mult...

Cum stau acum la masa de scris şi cum tabloul îmi reînvie, analizez în linişte aceste impresii funerare şi înţeleg deabinele realitatea. De fapt decesul partidului naţional e mult mai vechiu, şi domnul Iorga în rolul lui de târcovnic postum nu face decât să cânte tropare răsuflate deasupra unui sicriu închis de mult. Moartea adevărată, cum s'a spus deatâteaori, s'a petrecut în primul ceas al unirii, atunci când venerabilul moşneag badea Gheorghe Pop din Băseşti, având o perfectă intuiţie istorică, a repetat ca evanghelistul în adunarea obştei dela Alba-Iulia cuvintele unei bucurii înlăcrimate: — Acum slobozeşte Doamne pe robul tău...

In mod virtual s'a murit atunci, acum se moare a doua oară...

Intre aceste două morți s'au plimbat evoluțiile caracteristice ale d-lui Iuliu Maniu, risipitorul moștenirii pus recent sub tutela capricioasă a apostolului dela Văleni. Când stai să urmărești pas cu pas călătoria celor cinci ani de subt cârmuirea fostului șef, atunci înțelegi tragedia izolării de astăzi și toate consecințele ei. Niciodată la noi analele politice n'au înregistrat o mai stearpă pulverizare de energii, ca în această constantă prăvălire spre abis a partidului național de o jumătate de deceniu încoace. Domnul Iuliu Maniu se transpune în adevăr posterității ca o figură jalnică de Hamlet provincial. A explica mica lui poveste înseamnă a lămuri căderea prestigiului politic al Ardealului în timpul din urmă. Două au fost pricinile de căpetenie care i-au determinat psihologia: neputința absolută de a se adapta la aierul noului stat și ambiția de-a păstra în niște mâini prea plăpânde o cârmă peste puterile sale. Din aceste două scăderi fatale s'a zămislit acel somnambulism, care l-a purtat pela toate ușile, pretutindeni lipsit de sinceritate și pururea gata de târguială. Cea dintâi scădere l-a predestinat diletantismului care persecută totdeauna pe desrădăcinați, cea de-a doua l-a condamnat la mici aranjamente de culise. Din curioasa mixtură de minte și de suflet s'au născut toate tribulațiile cunoscute ale fostului șef, care se găsea totdeauna în căutarea unei întăriri a partidului său, dar, strigând în permanență după „fuziune", de câte-ori i-se întindea o mână frățească, el o cerceta cu deamănuntul mai întâi, ca nu oarecumva să fie prea puternică și să-l sdrobească. Pe d-l Maniu instinctul la ferit incontinuu de frenezia unor îmbrățișări violente, de-aceia preferințele l-au oprit numai la fragmente de partide, cu care s'a hotărât să se unească. După combinația cu tachiștii, menită să-l scape de eticheta regionalistă, fără să-i dea însă câtuși de puțin un sprijin politic în vechiul Regat, circumspectul președinte al celor o sută a zâmbit tuturora fără să se cunune cu nimeni, de frică să nu intre subt papuc...

Destinul, drept răzbunare pentru îndelungile „pertractări" de pân'acum l-a lovit cu pedeapsa consacrată a tuturor holteilor tomnateci. Fuziunea cu d-nii Iorga-Argetoyanu echivalează și cu desființarea partidului și cu sinuciderea personală a șefului de ieri. In adevăr, această admirabilă tovărășie e deadreptul catastrofală. Prin ea d-nii Vaida și Maniu s'au izolat iremediabil de toată lumea. Ședința Camerei de care vorbeam a scos la iveală adevărul. In

schimb, nici o întărire reală nu s'a câştigat, dovadă eşecul teribil dela Gorj, care se prezintă ca un preludiu numai al nenorocirilor viitoare. Dar mai rea decât toate aceste e soarta vechiului partid naţional în noua compoziţie. Elementele conservatoare dela Bucureşti au copleşit pe deantregul pe ardelenii de baştină, deveniţi peste noapte din regionalişti acerbi pur şi simplu sateliţii de-a zecea mână pentru clientela de odinioară a răposatului Nabab... Crudă răsplată pe seama sărmanilor peregrini! Cea mai eclatantă dovadă a acestei stări de lucruri am avut-o deunăzi la inaugurarea cluburilor din Bucureşti, când noul patron s'a închinat pe rând şi boierilor de pe pereţi şi mandarinilor pripăşiţi din oastea de guerilă a răposatului Take Ionescu, numai pensionarilor Albei-Iulii nu s'a mai ploconit nimeni...

Fără nici o răutate, care de altfel ar putea fi şi explicabilă şi îngăduită în momentele actuale, mă întreb: ce situaţie personală are d. Iuliu Maniu în această căsnicie întârziată? Bicefalia alături de d. N. Iorga? Dar, pentru Dumnezeu, cine cunoaşte cât de cât monomania ilustrului dramaturg, ştie că o viaţă întreagă el a copiat pe Saturn care-şi devora copiii... Se găseşte om în toată firea să stea o clipă la îndoială, când e vorba de înfricoşata vanitate a marelui poligraf? In vâltoarea recentă dela Cameră s'a văzut perfect secretul de alcov al tristei căsătorii: barba d-lui Iorga fluturând protectoare peste capetele celor învinşi, subt privirile rătăcite ale d-lui Maniu care ap auda subt masă... Nu, totul e limpede, moartea e în regulă, şi, n'aveţi nici o grijă, ea va fi proclamată în curând sus şi tare de către neînduplecatul apostol, pe cât de feroce pe atât de nesăţios.

Dar lăsând la o parte această prăvălire individuală, care în definitiv trebuia să vie mai curând ori mai târziu ca ori-ce lichidare a unei reputaţii false, chestiunea se pune dacă noul partid, prea slab pentru a putea trage în cumpănă în faţa celorlalte formaţiuni politice, va mai fi în stare să-şi îndeplinească măcar o misiune locală aici în Ardeal? Ce ziceţi, venerabili canonici dela Blaj şi dela Gherla, vă place? Pân'acum, de bine de rău, vă spuneaţi păsurile printr'o tânguire cum s'ar zice în familie, de azi înainte însă aţi intrat la stăpân, de azi încep temenelile de anticameră la d. Iorga şi la d. Argetoyanu! Credeţi în isprava acestor temeneli, sau spunând adevărul întreg, atâţia ardeleni cum se cade, care dintr'o inerţie de spirit aţi rămas şi pe mai departe în partidul

național, sunteți ispitiți să bănuiți că multele năcazuri de-aici își pot găsi o soluție, privite fiind prin prizma judecății unui om care ca mentalitate și ca temperament e atât de departe de voi?..

Ce va fi, se va vedea.

Eu mă simt dator însă să apăs condeiul pe hârtie cu o veche îndărătnicie și să însemn la cronica mea leatul morții. Lupta deacum își strămută frontul, veșnica noastră frământare pentru biruința ideii ne găsește în fața unor adversari noui... Le vom răspunde, fiți pe pace, cu seninătatea pe care ne-a răscumpărat-o neastâmpărul din trecut și onestitatea noastră de totdeauna...

Adio domnule Maniu, domnule Iorga la revedere!

26. IV. 1925.

SPECTRUL REVOLUŢIEI

Povestea e răsuflată, adevărat, cu toate acestea mai scoate capul din când în când, ca să recadă iarăşi tot mai uzată la camera de vechituri...

Revoluţia!...

La un an odată, se plimbă vreme de-o săptămână prin coloanele ziarelor temuta lozincă. Ca de obicei, o pun în circulaţie paraponisiţii, în ajunul vacanţelor, ca un argument de „ultima ratio" în faţa unor perspective de foame îndelungată. Ciudat lucru însă, parola nu vine de jos, ca un strigăt de revoltă, din adâncimile în care se fierb viitoarele descărcări vulcanice. Nu! Din nenorocire, glasul acestor obijduiţi nu se aude şi ponoasele lor se ridică aşa de rar la suprafaţă. Chiotul ameninţător îl lansează cu o consecvenţă de calendar fericiţii din vârful piramidei, şi ca ironia să fie desăvârşită, agitatorii în materie cei mai tulburaţi sunt şi rămân tot supra-sătuii, atunci când li se contestă legitimitatea apetitului de mâine.

Potrivit deci formulei consacrate, nu e nici o mirare, că din galeria pitorească a partidului naţional apare din nou învălit într'un greu abur de bucătărie spectrul... revoluţiei. Mai deunăzi, la *Dacia*, i-a dat drumul d. Argetoianu, între două consilii de administraţie, pronunţând teribila sentinţă: „Ferească Dumnezeu ca omul de ordine să se puie în capul desordinei". Înţelegeţi, că dictonul a fost lapidar, şi având în vedere figura ascetică a revoltatului care-o rostea, impresia a fost din cele mai fulgerătoare. A venit apoi gazeta *România* care şi-a întreţinut pe cei una sută douăzeci de cetitori ai săi direct cu subiectul amintit. Valorosul organ a vizat persoana Regelui şi a pronunţat cuvinte îngrijitoare la adresa Di-

nastiei. Lucrurile însă nu s'au oprit aci, avalanșa a crescut. Foița dela Brașov, care persistă în a se chema *Gazeta Transilvniei*, tresare dintr'o veșnică adormire și e foarte slobodă la gură. Adăugați la toate, aceste atitudinea recentă a d-lui Iorga. Fostul apostol e de-o vreme încoace în plină erupțiune, barba-i flutură, brațele-i tremură, și cascadele de vorbe se prăvălesc fără început și fără sfârșit.

Și cu toate aceste nu va fi nimic.

Mulțimea aruncă la o parte, sceptică, orice chemare la violențe și adunările tribunilor iau tot mai mult aspectul unor congrese de esperantiști. Care să fie pricina acestei atmosfere de depresiune? Să fie oare „amorfă“ în adevăr, massa, așa cum o califica nu de mult fostul nostru coleg dela ministerul de Interne? Nu cred, fiindcă la multe ocazii ne-a dovedit contrarul prin pilde vii de impresionabilitate și însuflețire chiar. Să nu mai fie realmente grele nemulțumiri în sufletul cetățenilor dela orașe și dela sate? Din păcate nici astfel de presupuneri n'am putea risca, fiindcă sguduirile economice prin care trecem și ocrotirea de care ne împărtășim sunt departe de-a fi alinat suferințele.

Atunci de ce nu se mișcă nimic și de ce amenințarea cu „revoluția“ e pur și simplu vorbă de bâlciu, fără rost și fără consecințe? Lucrul e limpede și e la mintea tuturor. Mai întâi, fiindcă instinctul sănătos al poporului nostru refuză astfel de rețete și-al doilea, fiindcă chiar dacă exasperarea l-ar sili să le admită, cum nu e cazul, oamenii care se laudă azi cu ele nu inspiră nici o încredere. O clipă, vă rog, priviți tabloul în față și pe urmă prăpădiți-vă de râs! Admirați societatea de primejdioși carbonari care vor deslănțui prăpădul împrejurul nostru. E la frunte d-l Iuliu Maniu, îndeobște cunoscutul temperament vulcanic, care o viață întreagă numai de revoluții s'a ținut. Vine imediat ființa de chinuit a d-lui Mișu Cantacuzino, care visează de mult o răsturnare a ordinei sociale menită să-l avantajeze după lungi și grele privațiuni. D-l Argetoyanu, firește, e și dânsul în capul listei, inamic născut al exploatărilor burgheze, și-a urzit în parcul dela Breasta planul amănunțit al ohlokrației. Deasupra tuturora ca un strașnic memento, ca un arc întins, stă silueta omului de fier, curagiosul N. Iorga, care dela 1907 încoace, la toate ocaziile s'a ridicat îndrăsneț și intratabil...

Duceţi lista, dacă vreţi, până la sfârşit! Scormoniţi pe la bănci, pe la fabrici de piele sau de ghete, cercetaţi prin consiliile industriilor mai mult sau mai puţin „naţionalizate“, cântăriţi noroacele care i-au bătut pe neastâmpăraţii calmanţi, şi veţi admite cu noi două axiome pe cât de implacabile de-atât de clare: 1) *Nu va fi revoluţie!* 2) *Dacă ar fi să fie, n'o face pomenitul consorţiu...*

Punem deci glumind la rubrica umpluturilor aceste năbădăi mălăieţe şi în vreme ce ele pocnesc în gol, noi ne batem capul cu rigorile ordinei de mâine, când actualii revoltaţi ne mai fiind pe arenă, va trebui după vorbele lor să se inaugurez un spirit de autoritate necontestată, pe care nu-l poate da decât munca onestă şi dragostea sinceră de soarta celor mulţi.

E singura revoluţie pe care o cere astăzi ţara românească.

14 VI 1925

O LINIE DREAPTĂ

Foştii patroni ai răposatului partid naţional din Ardeal, după ce mica lor poveste s'a cam isprăvit, înghiţând ani dearândul criticile noastre cu o îndelungă tăcere de veritabili surdomuţi, astăzi se dedau la giumbuşlâcuri, şi cu mărunte infamii pitite la gazetă s'au hotărât să ne discrediteze în public. Reţeta calomniei este singura de care au uzat inteligenţii mei adversari. O întreagă reţea de legende meschine s'a pus în circulaţie, drept răspuns la atacurile deschise lansate de *Ţara Noastră*. Printre aceste născociri, care de care mai grosolane, un adevărat basm cu cocoşu-roşu a devenit de-o vreme încoace insinuarea idioată, că subsemnatul e gata să treacă cu arme şi bagaj în partidul liberal, că înţelegerea s'a făcut ba acum doi ani cu dl. Brătianu după un pahar de şprudel la Karlsbad, ba cu dl A. Constantinescu într'un vagon ministerial, şi că diabolica şurubărie e pe cale să scoată capul în curând. Patru ani s'a plimbat gluma în coloanele ziarelor cu marca d-lui Maniu, tot astfel şi în organele supra-democrate ale honigmanilor din Capitală. Deunăzi s'a ivit din nou, tot aşa de veche şi de râncedă, trecută fiind la foile minoritare şi la blândele fiţuiţi de provincie...

Niciodată n'am prea crezut în nevoia de-a desminţi minciunile.

Cu deosebire, bruma de opinie publică înfiripată la noi se poate lipsi de-această sarcină. Năvălită din toate colţurile de mulţi apaşi ai condeiului, lumea aici e sceptică şi primeşte zâmbind cancanurile politice răspândite de ziare. Mai este apoi şi o operaţie

elementară pe care-o face cetitorul însuşi în asemenea cazuri: judeceă rostul omului în chestiune şi examinează pe detractorii lui. Intemeiat pe cele două consideraţii din urmă, eu am lăsat calomiile slobode, fără desminţiri şi fără rectificări. Venind vorba, bunăoară, de trecerea la liberali am crezut că e mai bine să vorbească faptele. O linie dreaptă de care mă ţinusem în trecut mi se părea o garanţie mai solidă decât pertractările celebre ale adversarilor. Vre-o două decenii de sbucium în slujba convingerilor mă puneau la adăpost de bănueli şi mă inarmau îndeajuns cu dispreţ ca să pot privi senin împrejur. Dar mă gândeam totdeauna şi la temeiul şubred pe care se mişca partidul naţional, de unde porneau săgeţile. Imi ziceam: în politica românească aceşti neobosiţi pelerini sunt singurii care nu mai pot acuza pe nimeni de târguială şi de oportunism. Prin oscilările nemai pomenite de până acum, ei au pierdut dreptul la orice critică. Cochetăria lor cu liberalii o ştiam cu toţii. Şi la această poartă sau oprit odinioară să facă târg, dar nu s'au ajuns la preţ şi-au plecat mai departe. Totuşi, simţite beneficii au încasat din contactul trecător, dintre care unele le ţin cald şi astăzi. Având, deci, astfel de ghiulele de picioare, cine să se mai teamă de ascensiunea înfometaţilor drumeţi sau de chiotele lor?...

Dar, cum ziceam, faptele trebuie să vorbească, limpezind o atitudine.

Subt acest raport, subsemnatul e perfect liniştit şi aşteaptă verdictul oamenilor obiectivi. In deplină unitate de apreciere cu conducerea partidului, am urmărit necontenit faţă de actualul guvern o opoziţie normală. Generalul Averescu, pe cât de ponderat pe atât categoric în acţiunile lui, a imprimat dela început partidului o linie de conduită francă şi leală. Noi nici n'am traficat colaborare la guvern cu dl I. Brătianu, cum au făcut-o oropsiţi bărbaţi d. Vaida-Maniu, nici n'am fost voiajorii stipendiaţi ai băncii ministeriale, cum a fost dl N. Iorga, care prin bine plătite linguşiri la adresa partidului liberal s'a achitat de datoriile contractate, dar nici n'am ieşit în stradă ca să afişăm trei şobolani morţi la grilajul unui balcon. Cugetul nostru s'a desfăşurat în aceeaş alvie de principii bine stabilite. Deosebindu-ne profund de partidul liberal prin doctrină şi prin mentalitate, în scris şi viu grai ne-am rostit părerile la atâtea congrese şi adunări, în ziare şi la tribuna parlamentară. Fiind un partid de guvernământ, organizat pe toată întinderea ţării, nu ne putem deda însă nici la aventurile fragmentarelor înj-

ghebări provinciale, nici la agitațiile nesăbuite ale demagogilor inconștienți. Călăuziți de-un spirit patriotic, am urmărit și din opoziție consolidarea vieții de stat, și am contribuit la însănătoșarea țării fără să preschimbăm marile probleme în socoteli de tarabă. Cine dintre noi ar fi avut, de pildă, vinovata miopie de-a nu înțelege că încoronarea dela Alba-Iulia era un praznic național și nu o simplă manoperă liberară? Cine s'ar fi încumetat, ca din votarea Constituției la Cameră să facă un obiect de stupidă bălăcăreală la sala *Dacia?* Nici într'un caz nici într'altul, n'am precupețit sentimentele noastre. Urmând aeest drum, pe care ni-l impunea și creerul și inima, am lucrat la fel de câte ori ni s'a dat prilejul să putem întări temeliile unui început de viață nouă. Că această serioasă concepție a îndatoririlor cetățenești n'a putut fi agreată de anumite grupări din opoziție, pentru care neastâmpărul fără răspundere e unicul element de existență, e regretabil. Că guvernul actual adese nu s'a putut ridica nici el la un nivel de superioară înțelegere a situației, și a confundat uneori interesele generale cu scopurile egoiste de partid, atât mai rău pentru el. O judecată echilibrată, însă, își găsește justificările în sine însăși, fără a se inspira din greșelile adversarilor.

Dacă această formulă de onest patriotism trebuia aplicată la toate problemele de căpetenie ale țării, cu atât mai mult în provinciile alipite se cerea prudență și tact deosebit în afirmarea unei lupte de opoziție. La cinci ani după unire, când legăturile reciproce sunt așa de fragede încă, o agitație violentă de partid putea compromite nu existența unui guvern, ci însăși opera de închegare interioară. Indrumați de această axiomă, noi am privit realitatea în față și am tras consecințele. Cu toate loviturile odioase ale guvernului actual în alegeri, noi n'am eșit din făgașul ordinei și am căutat să salvăm principiul autorității de stat. Dragostea de țară ne-a fost mai tare decât imboldul unor necesități de partid. N'am vrut să stăvilăm aici străduințele guvernului de-a continua o operă de unificare, ori-cât de deosebite erau credințele noastre. Mai mult: când orbiți de patima lor, conducătorii comitetului de-o sută ridicaseră steagul, regionalist și supărați pe *„țiganii“* din vechiul Regat amenințau că se vor aduna la Alba-Iulia să *„rupă pactul“*, noi i-am reintegrat în obscuritate, făcându-i de râsul lumii.

Este aceasta o capitulare în fața guvernului, o spurcată îm-

preunare cu liberalii, sau un act de înțelepciune patriotică, un certificat eclatant de maturitate politică?

Lumea nepreocupată să judece.

Noi, în ori-ce caz, vom merge și de aici înainte pe aceeaș linie dreaptă, indiferent dacă minciunile se evaporează mai curând sau mai târziu. Pe deplin limpeziți asupra datoriilor ce avem către țară ne-am obișnuit să privim prea des în propia noastră conștiință, pentru-ca să mai putem înregistra mârâiturile nepricepuților sau injuriile neputincioase ale urilor sterpe...

19 VII 1925

OGLINDA SITUAŢIEI

Ori cât de antipatic ar fi chiotul valeţilor de cerneală dela Bucureşti cu care s'a lansat rezultatul alegerii Camerilor agricole, chestiunea trebuie privită în faţă şi examinată în toate laturilei ei.

Adevărul e, că pe câmpul politic miasmele demagogiei de cea mai ieftenă calitate s'au abătut din nou, şi că rotativele otrăvite saltă de bucurie buimăcind lumea. S'ar părea că opinia publică, — întru cât la noi poate fi vorba de un asemenea aparat exotic, — e pe cale să sufere iarăşi o trecătoare eclipsă de inteligenţă. In ori-ce caz sunt mulţi strânşi cot la cot, care ţes zilnic reţeaua complicată de zăpăcire a de-aproapelui. In fruntea lor s'a plasat definitiv bătrânul dramaturg Nicolae Iorga, omul de echilibru şi de bun simţ, în ale cărui coridoare întunecate noi în curând ne vom plimba cu felinarul. Subt directa lui conducere, un cor sgomotos de nituri diverse ne cântă ale-luia. Biruitori şi ţanţoşi, honigmanii calcă peste cadavre şi strigă să se audă departe că ciasul făgăduinţii lor e aproape. Nu e nici o mirare, că în această atmosferă de unanimă răţoială chiar şi d-l luliu Maniu şi-a luat aiere marţiale, declarându-se la gazetă pe-un ton ridicat, cu totul neobişnuit şi obositor pentru plămânii d-sale politici...

Realitatea e, că la Camerile agricole tabăra d-lor Mihalache-Argetoyanu a înregistrat un apreciabil succes electoral.

Iluştri corifei ai democraţiei şi ai regenerării morale s'au speriat şi ei de neaşteptata dărnicie a urnelor, de aceia ţipă ca din gura şarpelui. Motivele reuşitei lor nu e greu să le verificăm acum în mod postum, când lucrurile sunt limpezi înaintea tuturora. Partidul liberal, se ştie, a trebuit să-şi răscumpere printr'o pedeapsă legitimă

imprudența de-a se fi adresat corpului electoral la un sfârșit de guvernare. Neglijând o axiomă elementară de psihologie a multimei, cifrele l-au trezit brutal din beția puterii. Partidul poporului, la rândul lui, plătește greșala de-a fi tratat cu o escesivă obiectivitate o problemă care nu era de ordin politic, pe care adversarii însă au stropit-o cu toate noroaiele agitațiilor nesăbuite. D-nul Iorga și soții și-au smuls voturile cu cleștele demagogiei. Repezindu-se ca de obicei asupra țăranilor cu vechea deprindere de a răscoli instincte josnice, făgăduind totul fără nici o răspundere și scormonind materia inflamabilă, luminații bărbați de stat, neavând în țara lor nici o contra-acțiune lămuritoare, au isbutit să-și creieze o majoritate *adhoc*. Chestiunea e destul de clară și perfect esplicabilă: ne găsim din nou înaintea unui val întârziat de surescitare a maselor de către actorii profesioniști. Ca în zilele de miere ale țărănismului începător, când imaginația populară se sgândărea cu făgăduiala tuturor bunătăților, la alegerile din urmă au triumfat lozincele împrumutate fără multă bătaie de cap din catechismul moscovit. In zadar se zburlește barba dela Văleni și înzadar s'a precipitat pulsul subt jacheta d-lui Maniu. Succesul pentru care se congestionează dumnealor nu le aparține. E un succes în țari, sau în bluză rusească dacă vreți, în nici nn caz însă nu purcede din punctele dela Alba-Iulia. In vechiul Regat, după cât vedem, un singur județ a dat câștig de cauză partidului d-lui Cicio-Pop. In Ardeal abia opt județe, între cari și Aradul d-lui Goldiș, au mai urmat pe matadorii dela Blaj. Cu alte cuvinte dând la o parte exagerările care epatează galeria și făcând un bilanț onest al situației, din așa zisa opoziție-unită a biruit ramura roșie, cunoscutul program de supralicitație în ale demagogiei.

Acest adevăr lămurește definitiv două lucruri. Mai întâi geneza succesului, și al doilea consecințele lui. Și una și alta pot fi cumpănite cu sânge rece de lumea cu scaun la cap. Cine-ar mai putea în astfel de împrejurări să nu-și deie seama, că viitorul se va desena tocmai contrar profețiilor pe care le lansează cu atâta lux de amănunte patrioții de legea nouă ai presei din Capitală? Judecând după combinațiile lor, noi n'avem a face numai cu o manifestare ocazională, ci cu posturile avansate ale guvernului de mâine, care se va înjgheba, zic dânșii, din această pripită orientare spre stânga. E perfect explicabilă libațiunea admirabilor cetățeni înfipți adânc în sufletul țării. Ei nu fac decât să-și zugrăvească idealul scump inimii

lor, care-i încălzea și pe vremurile când cu hârtiile cetățeniei nu se găseau tocmai în bună regulă. Pentru dânșii o internațională verde, ceva după metoda răposatului Stambulinsky acolo în dealul Mitropoliei, ar fi un operativ extrem de simpatic. Această dulce democrație la noi ar seca dintr'odată apele Nistrului și-o revărsare de ideologie umanitaristă ar fecunda țara. Aci bate gândul lor nemărturisit, furișat la toate prilejurile în colțuri de gazetă, aci duc fibrele tainice care-i chiamă dintr'un impuls de înrudire organică. Din întâmplare, pentru moment măcar, nu aceste rețete oculte sunt menite să diriguiască destinele României unite. Poporul nostru, oricât de multe secte politice și-au făcut jocul pe spinarea lui are un fond de chibzuință care l-a ferit totdeauna de prăpăstii. Evoluțiile lui sunt normale și fără salturi. In materie de convingeri politice el se desmeticește repede, și nu arare se întâmplă, ca după-ce a făcut un pas înainte, să facă doi înapoi. De-aceia nu e fără temei nădejdea, ca la o altă manifestare ori-cât de apropiată, mulțimea să întoarcă spatele negustorilor de vorbe mari cu acel cunoscut scepticism țărănesc care e apanajul de veacuri al satelor noastre. Această operație se va îndeplini cu atât mai ușor, cu cât se vor găsi pe viitor mai mulți care să sară într'ajutor la luminarea maselor. In definitiv tot se mai întâlnesc destui oameni în țara românească, cari nu și-au îngăduit luxul de-a orbi deabinele. Dincolo de pandoliile isterice ale polihistorului dela Văleni și dincolo de frigurile galbene care-l scutură pe fostul președinte al Consiliului dirigent de dragul puterii, există încă, slavă Domnului, și minți ordonate și suflete cu rădăcini în conștiința populară. Alianța sfântă a acestora în ceasul oportun va aduce ușor la ogașa normalității buna noastră mulțime, desfăcută din mrejile unor ispite vremelnice...

Și mai este încă cineva, despre care s'a vorbit rar în aceste pagini, tocmai fiindcă ne-am ferit consecvent să-l umbrim o clipă măcar cu frământările noastre. E Regele, pe care-l invoacă prin toate gările delicatul domn N. Iorga, ca având zapis în toată rânduiala pentru succesiune. Noi refuzăm o discuție asupra intențiilor Regelui, fiindcă suntem în toată firea, dar nici nu putem admite ca rolul Suveranului să fie intervertit de către politiciani inconștienți sau interesați, cari țin cu ori-ce preț să acrediteze în opinia publică baroca ideie, că la noi Coroana e pe cale să se apropie de apele incerte ale tribulațiilor lor. Cine crede în astfele de pari-

gorii, ori-cât de mulţi blumenbergi le-ar toca la gazetă, poate ajunge în împărăţia cerurilor, fiind din ceata celor săraci cu duhul, în politică însă e absolut indesirabil.

Să fim deci cu aşteptare şi să ne pregătim săgeţile, examenul cel mare nu s'a dat încă!

13. IX. 1925.

REINCEPE MASCARADA

Un val de retorică flămândă a'a abătut din nou asupra Ardealului. Dornică să'l recucerească, dupăce la alegerile agricole patrusprezece judeţe din douzeci şi două sau dovedit imunizate de microbul unei boli destructive, pensionarii Albei-Iulii s'au pus pe lucru. Vechea trupă e iarăşi în picioare şi cere ascultare. Pe la târguri de ţară, printre menajerii şi panorame, amestecându-se cu alţi profesionişti speculatori ai imaginaţiei populare, consorţiul scoate capul azi la Deva, mâine la Sibiu, poimâine la Dej, pretutindeni unde sunt şanse de exaltare a mulţimii şi de sbiciuire a instinctelor rele. Lista acestor pioşi actori provinciali se ştie. Regisor e tot marele pertractor d. Iuliu Maniu, primbariton tot d. Alexandru Vaida, primadonă lirică popa Man dela Gherla. Pentru complectarea ansamblului s'a alăturat dela oborul din Bucureşti, printr'un prea firesc implus de înrudire organică, domnul Ioaniţescu, veselul bărbat de stat, cunoscutul intelectual de esenţă superioară, care în societatea unui enorm boa constictor dela Moşi şi-a smuls şi ce astădată bine meritatul succes electoral...

Laolaltă, neobosiţii pelerini de bâlciuri sunt azi în voiaj. Repertoriul lor se cunoaşte, mijloacele se ştiu. Reîncepe mascarada. Minciunile plouă, insultele curg. vinele grumazilor se umflă. Aceiaş atmosferă de coborâre sufletească se răspândeşte în jurul lor ca în zilele de demult, reînvie clişeele uzate, adjectivele strâmbe se repun în circulaţie, răcnetul ţine loc de inteligenţă şi dela tribună prostia cu bolovani grei lapidează auditoriul. Vai, de ce am mai reîmprosp tà aici aceste orgii de oratorie primitivă, amestec ordinar de noroi şi de funingine? Cât despre subiecte, sunt şi ele din arsenalul arhi-îmblătit, al cărui măciniş a umplul toate drumurile. Lozincele de odinioară se strigă în faţa ţăranilor. Demagogia spurcată îşi asvârle tăciuni aprinşi. Iar se vorbeşte de ciocoii din Regat, de către distinşii aliaţi ai d-lor Argetoyanu şi Mişu Cantacuzino. Iar se împarte pământ şi se şterg impozitele, iar se plimbă sugestiunile unei coase simbolice peste capetele sătenilor iubiţi până la frenezie de şampionii atâtor consilii de administraţie.

O singură notă e nouă în ansamblul meschin de turpitudini ce dă năvală în mulțime. E tonul mult mai ridicat ca de obicei, e foamea dusă la exasperare. Sfârșitul de regim și perspectiva unei apropriate schimbări de guvern trezesc accente necunoscute încă. Se strigă cu mai multă patimă ca oricând, trupa inconștientă seamănă revoltă și ori unde se duce caută să sguduie poporul prin provocări incendiare.

Ce să zicem de efectul atâtor otrăvuri introduse în mod meșteșugit înfr'un corp relativ sănătos? Nu putem tăgădui influența lor. Oamenii de bun simț de sigur, își întorc fața cu desgust, și mintea chibzuită refuză odioasa scamatorie. Ori-ce preot dela sate și ori-ce cărturar modest din munții Abrudului știe, că leagănul adevăratei democrații nu e la Breasta, reședința judecății echilibrate nu e la Vălenii de Munte și culcușul naționalismului românesc nu e la fabrica Renner din Cluj. Pe seama acestor păgubași pățiți rămân fără preț și blestemele călugărului urlător din Gherla și rodomontadele de mahala ale tribunului din Ilfov. Dovada că patrusprezece județe din Ardeal s'au scuturat de jacheta d-lui Iuliu Maniu.

asa este!

Dar, ducă înainte această revărsare de înjurături pe spinarea țării, cine mai poate da chezășia că la un moment dat un colț nu se aprinde, și că împletit din multele suferințe reale care năpăstuesc masele vântul nebuniei nu va începe să bată?

Aici e buba, aici e tot rostul chestiunii.

Nu mai e vorba astăzi nici de registrele cutărui partid, nici de aventurile unor indivizi săltați în pripă pe scara norocului. Realitatea e că din interese de tarabă se sapă jos la temelii însăși existența țării. Sufletul milioanelor e enervat în toate unghiurile de numeroși măscărici, care cu vicleimul lor prepară furtuna. Sunt convins, că isbucnind odată acest vifor are să-i mature pe ei poate mai întâi, dar un astfel de cutremur ar putea da peste cap clădirea întreagă. Iată de ce, o protestare unanimă trebuie să se ridice împotriva supralicitaților în demagogie.

Ideia de autoritate și *cultul inteligenței*, ca niște diguri de fier vor trebui să stăvilească sgomotoasa cataractă impură.

Din colțul nostru noi ne vom face ecoul unei reveniri la normalitate, și în acest sens vom apăsa condeiul pe hârtie, perfect indiferenți dacă mârâiturile de gazetă ale umanitarismului cu pistrui și chiotele răgușite ale irozilor ne vor acoperi cuvântul.

La vremuri noui, vom veni și noi cu o coardă nouă.

20. IX. 1925.

DELA BLAJ LA TATAR-BUNAR...

Cum se schimbă curentele, și cât de grabnic se asvârle lozince noui în biata noastră opinie publică, aluat proaspăt și maleabil care-și caută încă mâna viguroasă, menit să-i dea o plămădeala definitivă.

V'aduceți aminte de adagiul nu tocmai vechiu, ce răsuna odinioară în lunile de miere ale României-unite: *să vie Ardelenii!* Pe ruinele partidelor politice desmințite de vremea nouă, răsărise acest cuvânt care prinsese repede, și pe care, dela Capșa până'n Dorohoi, fără multă bătaie de cap, îl lansară reporteri de gazetă în aplauzele inocente ale galeriei. Oamenii cu scaun la cap din toate provinciile unite refuzau parola simplistă, văzând bine că numai o îndreptare și o coordonare a tuturor forțelor poate rezolva problema guvernării normală a unei țări în prima perioadă a consolidării interioară. Mai erau apoi o serie de considerații elementare din abecedarul nostru politic, care eliminau o asemenea concepție de a deplasa în mod pripit centrul de greutate al vieței noastre de stat din făgașul cel vechiu, înainte de-a fi înlăturat în părțile desrobite tradițiile dăunătoare ale domniei străine și da-a fi pregătit o societate pentru binefacerile libertății.

Cu toate aceste lozinca părea dusă pe aripi de vânt și se înfigea în mințile nepricepute ca ori-ce microb călcător.

In Ardeal mai ales, se găseau o mulțime de nechibzuiți, care fără să-și cântărească propriul rost și fără să aibe conștiința răspunderii se încântase de mirajul puterii. Cu deosebire cei câțiva politicaștri profesioniști, moșteniți de pe vremea regimului unguresc se vedeau ridicați în șea peste noapte de acest val neașteptat, și

optimismul lor băbesc le creia fel de fel de iluzii. In zadar îndrăzneau să-i privească miraţi sau să schiţeze gesturi de blândă protestare buni noştri cărturari din centrele Ardealului, în faţa acestor mărimi improvizate. Ei îşi dădeau seama că e o ridicolă mistificare la mijloc, că cele câteva celebrităţi câmpeneşti vor eşua deplorabil şi că obrazul Ardealului va plăti scump aventura pripită. Mustrările n'au avut efect, şi vă reamintiţi opereta dela Sibiu a Consiliului dirigent cu avocaţi de la Dicio-Sân-Martin preschimbaţi în miniştri, cu permisuri, cu gâfâit de automobil, cu spirt, cu gaz şi cu vamă la Predeal. Comedia s'a transpus de grabă la Bucureşti, d. Aurel Vlad s'a apucat să asaneze finanţele ţării, d. Maniu s'a ascuns subt masă, d. Csicsó-Pop a făcut urât la Cameră, şi sfârşitul îl ştiţi cn toţii : legenda s'a înecat într'un enorm hohot de râs...

Consecinţele acestor repezi îngropăciuni se resimte de-atunci necontenit.

Blajul a încetat dintr'odată de-a mai fi un punct serios de razim în politica ţării şi în urbea de pe Târnava, fostul advocat consistorial n'a mai plimbat decât cenuşa unei glorii apuse. Lumea a restabilit în pripă scara valorilor, micii tirani s'au întors pela casele lor lăsând în urmă haz şi banalitate, iar cu zilele care trec, silueta li se proiectează departe şi se şterge din ce în ce în memoria contemporană ca o veche glumă ieftină din copilăria unui popor.

Adevărul a intrat în drepturile lui...

* * *

Astăzi un val nou apare a se ivi pe orizont.

Hrănită din dorinţa de mai bine, o mişcare recentă apare în creştere şi prinde a înfierbinta mulţimea. Demagogi abili în poartă fitilul explodând toate slăbiciunile psihologiei populare. Terenul e destul de princios pentru agitaţii, fiind-că lipsurile suut mari, teoria „competenţelor“ s'a răsuflat şi ea, iar sărăcia e un sfetnic totdeauna primejdios. In astfel de împrejurări nu e mirare. că în umbra satelor nepăstuite, pe la adunări de mahala sau prin câte-o întrunire a unor profesori de liceu, se iveşte dictonul : *să vie ţărăniştii !*

Şi cu acest prilej se repetă fenomenele din curentul de odinioară. Şi-acum temperamentele echilibrate rezistă, capetele limpezi rămân într'o protestare dârză. Si unii şi alţii sunt convinşi, că nu

zguduirile sociale pot duce astăzi la întărirea țării și pentru un popor tânăr ca al nostru, abia la începutul unui opere de civilizație, spirtul de clasă e un penibil anahronist. Cu toate aceste, boala se propagă în rânduri. Și în cadrul acestui curent s'au ivit profitorii gata să gireze cu garanția lor personală reușita interprinderii. Ca pe vremea Consiliului dirigent s'a improvizat și-aci o serie întreagă de șampioni ai ideii, cari iau aiere de oameni de stat și nu mai pot de durerea țăranilor...

Dacă ar fi să urmărim paralelismul și în remedii, ar trebui să dorim venirea la guvern cât mai grabnică a iluștrilor reformatori, legenda lor să fie ucisă cu o oră mai curând. Țara însă nu suportă în halul ei actual să fie transformată în laborator. Prea sunt mutle mizeriile cotidiane, și prea nenorocită e avalanșa cu care cresc. Dar mai este și-o altă chestiune la mijloc. Aventura D-lor Vaida-Maniu s'a înfundat în ridicol numai, cealaltă ar putea degenera în catastrofă. Una avea ca punct arhimedic Blajul, a doua își are sprijinul teoretic la Tatar-Bunar. Pe vremea guvernului dela Sibiu erau puse la contribuție greșelile Ardealului, care era desorientat dar nu înceta de-a fi patriotic, acum însă cer cuvânt de exaltări Basarabieí, cu rădăcini ramificate dincolo de Nistru.

Basarabenizarea României în sens politic, pentru moment ar echivala cu anihilarea ei.

Iată de ce astăzi, noi care am privit cu supremă dogmă principiul unității de stat și am combătut regionalismul ca o tendință destructivă, cu acelaș echilibru de gândire detestăm lozinca cea nouă. Lupta noastră de-odinioară ne era mai grea, fiindcă umbre venerabile de demult stăruiau încă printre zidurile epigonilor dela Blaj, In rezistența actuală nu vom avea nici o ezitare, nimic nu ne leagă de Tatar Bunar...

27. IX. 1925

SUPRALICITAŢIA DEMAGOGILOR

Cine urmăreşte ca un observator onest educaţia politică a maselor noastre nu are, de sigur, nici un motiv special să se bucure de constatările ce face la tot pasul. Trăim astăzi în perioada de copilărie a votului universal. Convingeri nu s'au format încă în creerii mulţimei. Exerciţiul drepturilor nu s'a lămurit, realitatea şi fantezia se confundă pentru moment în mintea cetăţenilor. Sugestiunile trecătoare se substitue credinţei, de-aceia sentimentul obştesc e inconsistent şi capricios, iar rezultatele lui sunt adeseori neaşteptate şi pline de surprize.

La dreptul vorbind, zilele prin care trecem acum vor conta pentru posteritate ca epoca de aur a demagogiei.

In astfel de împrejurări, când erarhia valorilor nu s'a fixat încă şi cele mai elementare noţiuni de viaţă cetăţenească aşteaptă să fie limpezite de-aci înainte, nu e nici o mirare că speculatorii au năpădit arena. Chiotul lor răguşit răsună departe ca la toate bâlciurile unde se îmbie marfă ieftină. Buna credinţă a desrobitului recent e exploatată zilnic de tot felul de panglicari, care se împart pe cămaşa lui. Cu toţii lucrează după una şi aceiaş reţetă a făgăduielilor nesăbuite cu care-şi exaltează auditoriul. Consecinţele imediate ale acestui parazitism hrănit din infirmităţile infantile ale corpului nostru electoral se cunosc, şi îşi fac de cap pe la toate răspântiile. Deoparte masele populare sunt ţinute în mod meşteşugit într'o surescitare permanentă, deslănţuind pretutindeni religia urii şi slăbind temeliile ţării, — de alta, deodată cu nivelul parlamentarismului scăzut, mecanismul politic scârţâie, lăsând în urmă un măciniş sterp şi fără valoare.

N'ar fi o mare pacoste, dacă tribulaţiile anarhice ar rămâne apanajul unor acţiuni individuale, dacă pe ici pe colo temperamente de aventurieri ar scoate capul schimbând în bani mărunţi nepriceperea deaproapelui. Din nenorocire însă, demagogia a devenit un fel de metodă tactică adoptată de partide politice, care se supralicitează unele pe altele în faţa ţăranilor. Ori-ce contact cu mulţi-

mea se transformă astfel la noi într'un târg mincinos, într'o odioasă mistificare. Dela război încoace satele sunt inundate necontenit de nenumărați voiajori în ale democrației, care smucesc lumea de mânecă, înjură grozav, fac cu ochiul și trag jarul la oala lor. Alegerile inculte echivalează cu o scandaloasă orgie, în care întreaga Românie se preschimbă pe câteva săptămâni într'o enormă panoramă. La astfel de prilejuri, ca niște paiațe meschine, negustorii de vorbe mari ies la lumină, și supralicitația e singura dogmă care-i călăuzește. A striga mai tare decât adversarul și a făgădui mai mult decât el, iată secretul biruinții. Unul împarte pământul arabil, altul dă pădurile, al treilea șterge birurile. Dela taraba lui, demagogul cu nările în vânt sbiciuește norodul: *„Luați, mâncați! Ale tale dintru ale tale!“*

Scormonirea instinctelor vinovate e suprema țintă a acestor jonglerii pregătite ca o școală savantă și cu un ritual determinat de perverse abilități. Urmăriți, de pildă, psihologia semnelor în alegeri. Cutare gâdilă susceptibilitatea țăranilor cu un snop de grâu, altul zăpăcește pe muncitori cu două ciocane, unul vine cu plugul, altul cu ochiul lui Dumnezeu. Biată sărăcime, suptă de toate nevoile pământului, cum vor să te fericească matadorii libertății! Una din tainele de căpetenie care a asigurat reușita partidului țărănist la urnă e emblema secerii, plimbată alături de cămașa d-lui Mihalache. De ce ne-am mira, dacă învățând din pățania tovarășilor de arme d-nii Maniu-Iorga-Argetoyanu, cunoscuții plugari cu palmele bătătorite, au adoptat coasa ca blazon al partidului lor, fără să se gândească o clipă măcar o clipă la grumajii ce-ar putea să fie sgâriați în ziua când partizanii s'ar insufleți și dincolo de vot cu sclipirile subversive ale acestui instrument tăios... Suntem în plină desfășurare de argumente vizuale, care de care mai aproape de sufletul celor mulți. Alegătorul e sguduit de această retorică mută a semnului, imaginația lui se aprinde și buletinele curg. Sunt convins, că acum în urmă de pildă, la alegerile agricole aici în Ardeal, trei sferturi din numărul voturilor date fruntașilor Consiliului dirigent se datoresc acestei invențioase escamotări sentimentale. Tot astfel sunt perfect încredințat, că subsemnatul și amicii lui ar fi avut deunăzi o victorie zdrobitoare în cazul când ar fi primit să îmbogățească admirabila noastră heraldică electorală cu o opincă ciuruită sau niște îmblăcii, bunăoară...

Supralicitația demagogică a devenit, deci, armă de partid.

Ce va ieşi din această întrecere fără inimă, în care de dragul unor succese efemere se aruncă tăciunii aprinşi ai revoltei? Se va submina ori-ce încredere în omenia claselor conducătoare? Se va prepara sufletul milioanelor aţâţate pe seama unui Spartacus, care cu catehism şi cu ruble bolşevice va descinde într'o bunădimineaţă aici, să culeagă ce-au semănat la sate veselii antreprenori ai votului universal? Va creşte încă acest val de haiducie politică, sau, după atâta amar de făgăduinţi răsuflate, electorul dela ţară se va sătura şi va reacţiona împotriva măscaricilor? Cum va fi oare o asemenea reacţiune a poporului trezit la realitate? Va fi o mişcare sgomotoasă, un fel de *autodafe,* în care s'ar arde pe rug toate insigniile dovedite false pentru a fi înlocuite cu un par efectiv, menit să arunce ceata proorocilor mincinoşi, — sau va interveni iarăşi, pe urma decepţiei, străvechiul nostru marasm popular, această perdea întunecată după care s'au adunat atâtea grămezi de visuri sfărîmate?

Intrebări, la care e greu să răspundă cineva. Un lucru însă îl văd toţi oamenii cum se cade: prăpastia spre care mergem.

Iată de ce, până la protestarea maselor scăpate din ghiarele beţiei trebuie să protesteze din colţul lui ori-ce creer sănătos şi cinstit. Atmosfera aceasta grea de prostire a victimelor electorale trebuie să se curme. In afară de scârba cu care o va respinge bunul simţ, o reglementare pe calea legii ar putea interveni cu măsuri drastice împotriva demagogilor. In definitiv, dacă s'a creat un minister al Sănătăţii publice pentru o prea legitimă acţiune de higienă fizică, de ce nu ne-am gândi şi la stăvilirea maladiilor sufleteşti, care pentru dezorganizarea statului pot avea urmări mult mai grabnice şi mai catastrofale decât pelagra sau tifosul exantematic! O normalizare pe terenul politic nu vom avea decât atunci. când partidele prin exponenţii lor nu vor mai ieşi din cadrul programului oficial mărturisit, şi când ori-ce abatere dela acest program cu gândul de-a înfierbânta mulţimea pentru un triumf de urne va constitui un delict care-şi va atrage rigorile legii...

Că pentru aceste îngrijorări, ce ni se smulg din dorinţa de-a păstra neştirbită existenţa unei ţări, noi vom fi stropiţi cu noroiul rotativelor din Capitală în numele sfintei democraţii, lucrul e lesne de înţeles şi absolut suportabil. Intr'o presă în care isvoarele generoasei doctrine ţâşnesc prin călimarele d-lor Honigman şi Blumenfeld, învinuirea de reacţionarism e cartea de vizită cea mai preferabilă...

4. X. 1925.

TÂRGUL... DEMOCRAŢIEI

Ca într'un bazar oriental, în ale cărui încăperi dosnice se vinde marfă ieftină şi se strigă mult pentru a se acoperi tragerea pe sfoară, aşa se desfăşură târgul politic de subt ochii noştri.

De o lună şi mai bine, oamenii cari nu s'au fost ajuns la preţ şi-au reluat iarăş pipăirile reciproce. Zi cu zi la cea mai ordinară bursă, se lansează ofertele de cumpărare şi vânzare, negustorii îşi dau coate şi preţurile se incaieră între ele, în vreme ce mulţimea trece înainte pe lângă acest furnicar agitat, văzându-şi de treabă şi afişând o liniştită scârbă. Gazetele cele mai multe, tot atâtea agenţii ale negoţului, fac bilanţul cotidian şi întreţin lumea cu fazele diferite în care se găseşte afacerea. E o întreagă înlănţuire de peripeţii, ce se toarnă la tipar cu broderii savante: cât a dat unul, cât a lăsat celalt, cum au căzut de acord amândoi, cum s'au înţeles, cum se face în curând, cum nu se face de loc, — şi alte multe subtilităţi de tarabă, zestrea cunoscută a tuturor zarafilor de răspântii.

Ca ironia să fie complectă şi batjocora piramidală, bâlciul acesta merge, chipurile, în numele democraţiei, care trebuie cu ori-ce preţ să fie salvată de străduinţele iluştrilor pertractanţi.

Nicăiri nu s'a văzut încă un astfel de aspect degradator al moravurilor politice, nicăiri nu s'a mai pomenit o concepţie de viaţă publică din care credinţa să fie aşa cu desăvârşire eliminată, ca la aceşti domni prinşi alături în horă numai pe ideia brutală de căpătuire. Cine analizează cât de cât golul sufletesc care e de la om la om între dânşii, trecutul care-i desparte, renegările rămase în urmă. imposibilitatea organică a oricărei chestiuni, cine ridică

în treacăt măcar perdeaua, înțelege în adevăr frivolitatea târgului. Luați-l pe fiecare în parte, puneți-l în fața celui cu care s'a asociat sau declară că vrea să se întovărășească și întrebați-vă: ce înrudire e între ei? Intrebați-vă: de câte ori s'au desmințit și s'au insultat, de câte ori s'au lepădat unul de altul în aplauzele partizanilor? Numărați-i pe degete, și judecați... Domnul Iuliu Maniu, de pildă? Mai există un țârcovnic de biserică unită în cel mai întunecat colț din Ardeal, care să nu știe că fostul avocat al Consistorului din Blaj a importat noțiunea pertractării în țara românească, și că jacheta d-sale a fluturat pela toate porțile? Domnul C. Argetoianu, bunăoară, s'au d-l Iorga, voiajorul pe care propria lui umbră îl blestemă din trei în trei luni cel puțin? Luați acest *trio* și cântăriți justificarea morală a înjghebării lui! In câțiva ani numai și-au contenstat pe rând dreptul la existență și-au votat darea în judecată și s'au amenințat cu pumnul în gură! Cine e nebunul care poate spune că raliarea lor s'a operat pe urma unei reveniri la respectul reciproc, că un nou botez de dogme le-a trecut peste scăfârlie, că unitatea de gânduri li-s'a împlinit, și că în intimitate renegații nu se gratifică tot cu epitetele de ieri? Cine dă chezășia, că la o nouă conjectură asociații nu se desfac cu aceiaș ușurință cu care s'au combinat într'o zi de vară? Cine crede că e netedă socoteala între ei, și că în taină nu se prepară sforile pentru a se răpune unul pe altul'? Duceți mai departe acest șir de întrebari, căutați să vă dați răspunsul trecut prin prizma unei judecăți normale, și veți vedea că sunteți puși în fața celei mai meschine aventuri din câte-au scos capul vreodată în trecutul acestei țări...

Ei bine, triumvirii suspomeniți sunt în desbateri fără sfârșit cu partidul țărănist. Săracul d. Mihalache dela Topoloveni, la grea corvadă a căzut! Ca să devie consul din tribun, învățătorul muscelean a intrat la târguială cât cu vorba, cât cu scrisul. Șiretlicul lui rural se mișcă greu ca să scape din angrenajul untdelemnos al formulelor iezuite și diplomaticescul meșteșug nu-l prinde. El ar vrea cu tot dinadinsul să aranjeze democrația, cum s'ar zice, de aceia pertractează din răsputeri cu d-l Argentoianu? S'au și făcut reparațiile de rigoare pentru a netezi cărarea în această privință. Fostul ministru de Interne a fost se știe, cât se poate de gentil, rectractractând o învitație cunoscută făcută unui frunțaș țărănist, care protestase la timpul său. Tot astfel, apostolul dela Văleni a retras

plutonnl de execuţie cu care se hotărâse să facă apa d-lui Stere şi pacea s'a coborât îu cele două tabere. Din acest punct de vedere, totul este în perfectă ordine. Şi uni şi alţi sunt de acord că pot să devie buni camarazi, gata să se îmbrăţişeze şi şă-şi jure dragoste pe veci. Atunci de ce nu s'a făcut târgul ? E un obstacol mai grav la mijloc, sau ca să zicem o vorbă mare : un conflict de principii ? Fiţi pe pace, nu ! Această marfă n'a venit în discuţie niciodată. Programul bine precizat în materie al d-lui Argetoianu mai necesita încă un examen din partea d-lui Mihalache. Buba e altundeva, mult mai dureroasă şi mai puţin abstractă. Nu se pot înţelege la număr : cât ia unul, cât stăpâneşte altul. Cum vedeţi, sunt în joc consideraţii foarte binecuvântate, menite să smulgă pe toată linia respectul deaproapelui . . ,

Iată târgul . . . democraţiei noastre . . .

Se face, — nu se face ? Nu ştie nimeni.

Dacă se face, marfa se va prezenta în altă parte, dacă da, supt faţada unităţii vor colcăi aceleaşi apetitluri care vor zgudui baraca. Un lucru e sigur : vai de biata prostime, a cărei barcă se leagănă pe asemenea valuri, şi vai de înjghebările la a căror temelie nu e alt material decât zapisul unei arendăşii împrumutate. Aceste tovărărşii nu inspiră incredere ca durată, fiindcă se năruie în primul moment când se iveşte un ofertant mai favorabil, şi nu inspiră nici-o temere mai ales fiindcă oamenii copleşiţi de spiritul de tranzacţie în aşa de mare măsură nu se vor urca niciodată pe baricadă.

Să aşteptăm, deci, evenimentele, liniştiţi, călăuziţi de două axiome : întâi că guvernarea unei ţări nu e chestiune de tarabă, şi-al doilea că revoluţiile în istorie nu le-au făcut niciodată negustorii . . .

1 XI 1925

PERTRACTĂRI ŞI DECLARAŢII

Oamenii nu se schimbă...

Consecvent cu sine însuşi, d. Iuliu Maniu îşi va menţine deci totdeauna tragica dualitate a *pertractării* şi a *declaraţiilor*. Ceremonios şi amabil, distinsul nostru adversar e gata la orice oră din zi şi din noapte să facă ori-cui o propunere de colaborare, sau să se declare sus tare, cum am zice, dela înălţimea unor principii imutabile. Realitatea, din nenorocire, confirmă la tot pasul aceste constatări, pe care noi imediat după unire le-am lăsat în opinia publică şi care astăzi ca o satisfacţie târzie au devenit o exiomă curentă.

Cât priveşte capitolul pertractărilor, nu e nevoie să stăruim mai mult asupra lui.

Acum la încheierea guvernării liberale, dintr'o subită retrospecţiune putem reţine faptul, că ea s'a inaugurat şi se sfârşeşte cu câte-o pertractare ratată din partea eminentului şef naţional. Când s'a constituit guvernul actual, d. Maniu a stat în târg cu d. Brătianu fără rezultat. Acum, când guvernul pleacă, d. Maniu se găseşte în târg cu polul opus, cu ţărăniştii, tot fără rezultat. Intre aceste două extreme jacheta delicatului bărbat a fluturat necontenit. S'au urzit vreme de patru ani planuri şi făgăduinţe, s'a nădăjduit cu îndârjire şi s'a intrigat cu pasiune, pentru ca la urma urmelor sterilitatea desăvârşită să-şi puie pecetea pe fruntea ilustrului pertractor. Ca după un negoţ meschin, în care părţile au vrut să se tragă pe sfoară, stau busumflate astăzi amândouă taberele ce-au sechestrat pe seama lor flamura democraţiei. Tăcere s'a făcut în jurul zgomotoaselor proiecte de înfrăţire, retorica banchetelor s'a evaporat, chiotul gazetelor s'a stins, împărţeala pe ministere s'a curmat. După ani

de vorbărie a coborât iarăşi jalea neputinţei în faimosul comitet de-o sută. Nui nimic, aveţi puţintică răbdare, în curând se va desena alt „preliminar de acord“...

In materie de declaraţii, fostul preşedinte al Consiliului dirigent e tot atât de tare.

D-sa e rectitudinea întrupată, care declară ori-când senin şi sentenţios fraze solemne. De când s'a înfăptuit România-Mare d-sa declară întruna. Monitorul Oficial, care relatează desbaterile Cameri, e magazinul acestor exhibiţii înduşmănite cu sintaxa românească. La tribuna Camerei sau la „Dacia“, placidul membru al consistoriului din Blaj şi-a făcut această tristă specialitate de-a rosti declaraţii. Că dela una la alta nu se poate vedea o legătură organică, chestiunea nu e tocmai importantă pentru d. Maniu, fiindcă d-sa — *more jesuitico*, — s'a obişnuit de multă vreme să încadreze în aparenţe pompoase de adevăr cea mai odioasă ipocrizie. Conform acestei excepţionale elasticităţi de conştiinţă, mierosul declarant şi-a spus şi deunăzi părerile asupra situaţiei în organul patronului său Honigman. De ce-am mai insista ca să examinăm deaproape admirabilul ghiveci de stil şi gândire? Să smulgem însă pentru ilustrarea caracterului — hai să zicem — politic al d-lui Maniu următorul fragment: — „*Partidul naţional cunoaşte şi apreciază cu simţul său de răspundere* **valoarea ordinei, a legalităţii** şi-a **continuităţii de drept.** In ele şi prin ele vrea să construiască **lucruri bune** (!) în mersul evoluţiei umane (!)“...

Reţineţi, vă rog, fiecare cuvânt şi treceţi chiar peste splendida preciziune din arsenalul lui Caţavencu, care vrea „lucruri bune“ în mersul „evoluţiei umane“... Despicaţi insă sensul şi cercetaţi aceste lămuriri programatice prin prizma activităţii de pân'acum a consorţiului Maniu-Vaida. Şeful zice: Partidul naţional apreciază *valoarea ordinei*. Ca să-i verificaţi spusa, gândiţi-vă la toată atitudinea lui de şapte ani încoace, la scandalele din Parlament, la exaltarea maselor din Ardeal prin lozince regionaliste, la cei trei şobolani atârnaţi de zăbrelele balconului din piaţa Teatrului Naţional etc., etc. Sunt, — nu-i aşa? — tot certificate de *ordine*. Partidul naţional apreciază *legalitatea*. Ca să vă edificaţi, purecaţi din amintire măcar gestiunea Consiliului dirigent. Partidul naţional e pentru *continuitatea de drept:* Ca să înţelegeţi veracitatea acestei afirmaţii, de deajuns să-i spuneţi domnului care nu s'a înfăţişat nici la încoronarea Regelui, că în cel puţin treizeci de declaraţii anterioare şi-a fixat înaintea Camerei categorica hotărâre de-a nu respecta Constituţia

votată sub guvernul actual și de-a considera neavenită și nulă toată opera legislativă a acestui Parlament. Aici, în faimoasa „tabula rasa“ a d-lui Boilă, e *continuitatea de drept?*... Cumpăniți, deci, subt raportul realităților toată înceocălarea de vorbe, când colțuroase când unse, care purcede din laboratorul primitiv instalat într'o ladă goală.

Niciodată ca acum în ajunul unor schimbări politice importante n'a apărut mai lipsită de consistență, silueta omului reprezentativ pe care o soartă rea a bietului Ardeal l-a scos la suprafață.

Ori ce-ar fi, ori cum s'ar desfășura lucrurile, această lipsă absolută de sinceritate plasată în viața publică rămâne un isvor perpetuu de inferioritate morală. Până în ziua în care pertractări și declarații vor ține locul convingerilor ferme și a acțiunilor bărbătești, pân'atunci pe arena politică se vor resimți infirmitățile foștilor sclavi din care nu răsare decât stârpiciune și neputință.

7. III-1926

ARGUMENTELE PARTIDULUI NAȚIONAL

Sunt câteva zile care ne mai. despart de schimbarea de regim.

Guvernul actual se retrage după o importantă perioadă de patru ani petrecută la cârma țării. Nu e momentul acum să se aprecieze această activitate. Din ziua când părăsește puterea, amuțind patimile și limpezindu-se orizontul, o judecată obiectivă se va putea avea cu mai multă ușurință.

Chestiunea de actualitate e astăzi descifrarea viitorului apropiat.

Viața politică, din nenorocire, se găsește încă la noi în faza unor începuturi nelămurite pe deplin. Forțele noastre pe toate tărâmurile nu și-au găsit făgașul normal. Trăim vremuri de prefacere cu valuri tulburi și cu deslănțuiri capricioase. Curentele de simțire dibuiesc, fără să-și fi fixat o stabilitate sau un echilibru. Granițele partidelor, ca la ori-ce alvie proaspătă, sunt destul de fragile. In astfel de împrejurări cu totul particulare, care nu se pot asemăna cu stările țărilor de tradiție, jocul politic e mai complicat și mai dificil. Aici totul e în prefacere, totul se poate schimba în bine sau în rău, după cum suprema mână diriguitoare e călăuzita de-o inspirație mai mult sau mai puțin fericită. Coroana la noi, în deosebire de alte părți, e încă punctul central de îndrumare a mecanismului politic. Rolul ei apare deci în ochi tuturora nu numai ca un rol echilibrator, ci ca un factor decisiv, care în mod real creiază situațiile politice.

Astfel stând lucrurile, capul statului are o influență precumpănitoare și, firește, o mare răspundere.

Nu e de mirare, deci, că în această specială configurație opinia publică își îndreaptă atenția spre cele mai înalte sfere de unde o judecată clară își va rosti verdictul pentru apropiata criză de guvern. De-aceia, o atmosferă de mister planează împrejur, și lumea nedumerită se dedă la fel de fel de combinații, dintre care unele trec dincolo de limitele rațiunii și se înfundă în fantasmagorie.

Noi nu ne vom lăsa nici-o clipă răpiți de asemeni considerații vaporoase, ci vom rămâne ca totdeauna în cadrul realității. Gândindune la Partidul zis Național, pe care o presă de subt conducerea honigmanilor îl lansează cu-o sgomotoasă reclamă parc'ar fi vorba de-o apă de dinți, noi cercetăm subt raportul unei justificări normale care sunt argumentele acestui consorțiu pentru venirea la guvern? Pe deplini convinși, că în aprecierea supremei hotărîri tot ce interesează țara este atras în raza unei mature chibzuinți, facem un examen rezumativ al activității d-lor Vaida-Maniu și ne întrebăm dacă străduințele lor pot primi consacrarea celui mai înalt factor constituțional?

Dându-ne seama că astăzi Coroana, cu riscul tuturor consecințelor trebue să deschidă un drum în haosul politic, punem la cântar motivele pentru care Partidul fostului Consiliu dirigent crede cu ori ce preț că are binecuvântarea Regelui.

Iată aceste argumente lapidare:

1. Partidul Național reprezintă un bloc masiv, cu o dulce armonie în conducere și cu-o admirabilă înțelegere între cei doi șefi.

2. Partidul Național n'a făcut niciodată agitație regionalistă sau confesională.

3. Partidul Național a fost pivotul de căpetenie al încoronării Regelui Ferdinand la Alba-Iulia.

4. Partidul Național reprezintă continuitatea de guvernare după declarațiile repetate că recunoaște Constituția și nu va face din legiuirea actualului Parlament „tabula rasa".

5. Partidul Național are o imensă majoritate în țară față cu Partidul Poporului, Partidul Țărănesc și Partidul Liberal.

6. Partidul Național e o grădină de inteligențe constructive.

7. Partidul Național n'a insultat niciodată Coroana.

Iată, schițate în pripă, argumentele pe care opinia publică le poate invoca pentru ori-ce minte sănătoasă, de câte ori vine vorba de teza distinșilor noștri adversari.

Înțelegeți, că sprijiniți pe aceste șapte puncte, noi ne tragem seama foarte serios pentru ziua de mâine. Suntem convinși, că binecuvântare din înaltul loc nu poate întârzia ca o foarte logică încercare de întărire a ideii de stat și ca o specială gratitudine pentru serviciile aduse Țării și Dinastiei.

Fiți liniștiți deci, domnilor, în temeiul punctelor de mai sus, Iuliu Maniu va fi prim-ministru.

Politica, dându-și mâna cu morala, nu mai au nevoie decât de cerneala Monitorului Oficial.

Cine nu crede în această rețetă nu e un om cum se cade...

28. III. 1926

VORBELE MARI

Sunt oameni în țara românească, pentru care patima grandilocvenții e o boală frecventă, ca gâlcii bunăoară, pe cât de antipatică pe atât de fără consecințe. Pacienții se recrutează de obicei din rândul bunilor burghezi, cam lipsiti de contact cu lumea intelectuală, care, pașnici și prea puțin răzvrătiți de felul lor, se dădeau din când în când la vorbe mari sau la amenințări tenebroase. Cetățeni cununați cu cea mai evanghelică sumisiune, trăiți o viață întreagă fără revolte zguduitoare, după ce au fost alipiți la țara nouă, fără nici o specială vitejie din partea lor, se pomenesc azi lansând între două consilii de administrație cuvinte tari, adevărate lozince de răsmiriță. Cine îi aduce întâia-oară și nu le cunoaște povestea rămâne împresionat și dus pe gânduri; cine știe ce-au fost ieri și alaltăieri mișcă dumerit din cap, împătură frumușel gazeta, o aruncă în foc și fluierând își vede de treabă...

Ce păcat că la fruntașii partidului național se ivește atât de des ciudata meteahnă, că în locul unor atitudini chibzuite de provinciali potoliți, cum sunt în realitate vedem destul de des gesturi bătăioase și aiere deplasate de donchișoți. Azi unul, mâine altul își aruncă bomba lui de hârtie, îndrăsneață și răsunătoare. De zece ani, de când s'a prăbușit regimul unguresc, răsar dela toate colțurile acești implacabili eroi, care după bătaie visează bălți de sânge și strigă cumplit în urechile deapropelui. Sunt, în adevăr, un fenomen curios de tardivitate. Omul se întreabă involuntar de ce n'au deșteleni furtuna acești tribuni ai poporului pe vremea contelui Tisza, care cu jandarmii lui ne închidea școlile în Ardeal și smulgea tricolorul din cosițele fetelor la horă? De ce n'au organizat ridicarea maselor

pe vremea mobilizării ungurești, care ne trimetea feciori la tăiere în Galiția? De ce n'au dat chiar atunci în obrazul Europei ca să devie martirii ideii de libertate, sau de ce n'au trecut măcar peste Munți să fie apostolii desrobirii? De ce, de ce? Cum se face, că au lăsat să treacă toate primejdiile, și au pus atâțea ani ca să se descopere numai acum la bătrânețe în postura de neînfricați căpitani, cu idealul în suflet și cu cuțitul în dinți?

Ba nu zău, ce sunt rodomontadele astea, care nu mai isprăvesc? Singura explicație ar fi pentru psihologia lor. că în ele se cheltuiește acum în mod postum tăcerea unei vieți, că în strigătul inoportun de azi cere cuvânt umilința comprimată atâta vreme subt apăsarea ungurească...

In câteva zile am avut o întreagă recoltă de perorație revoluționară din partea conducătorilor comitetului de-o sută. D. Vaida, în interviewul acordat unei gazete din Capitală, a înfricoșat lumea cu pârjolul isbucnit odinioară în țara Moților. Reporterul, care i-a prins fulgerele, a fost vădit speriat, după ce-a văzut pe perete la fostul prim-ministru litografiile lui Horia, Cloșca și Crișan, precursorii vijeliei populare de mâine. Ilustrul bărbat de stat a arătat cu degetul la ei și a formulat apostrofa cu multă încruntare: — „Să vă ferească Dumnezeu să vie un nou potop al lui Horia, de care spune Nicolae Densușianu.“ Bine înțeles, ca om de legi, distinsul parlamentar s'a gândit și la o petiție la Liga Națiunilor, în cazul când flacăra isbăvitoare tot un s'ar aprinde încă. Prevăzător ca totdeauna, cum vedeți d. Vaida s'a căpuit de amândouă părțile. Iată însă, că d. Sever Bocu merge cu un pas mai departe: — *„Am venit să sun mobilizarea din ordinul șefului meu... Salvați-vă!“* Băgați de seamă, că aici merge pe militărie în toată regula și proclamația are ceva din fraza lapidară, care anunță în istorie de obicei marile cataclisme... In sfârșit, ca la adunarea dela Iași, d. Ștefan Ciceo-Pop a fost de-un sbucium patetic, a cărui violență a atins înălțimi necunoscute încă. Revoltatul membru în consiliul Băncii Românești, a cărui fotografie cu mâna la inimă se poate vedea în toate ziarele, cu acest prilej, a sunat din „buciumul de alarmă“ în felul următor: *„Ridicați-vă români, sus capetele, dacă nu doriți ca cei ce zac pentru voi în morminte să nu vă blesteme! Am ajuns ca țărani, cu cari am luptat patru decenii, să-mi spuie: domnule Pop, a fost mai bine subt unguri, decât este subt români“*...

Va să zică: vine revoluția lui Horia, mobilizarea s'a sunat, ridicați-vă români, sus capetele!...

Suntem, cum vedeți, în plină orgie de grandilocvență, de cea mai ieftină calitate, pusă în circulație cu patruzeci de ani mai târziu, după-ce nenea Iancu Caragiale a dus-o la teatru, ca să descrețească cu ea fruntea deaproapelui. Nu vi se pare, iubiți sinpatrioți, că oricât de întârziați noi ardelenii în materie de stil și compoziție, substantivele astea sunt prea ieșite la soare, chiar și pe seama noastră? Nu vă dați seama, că acolo unde pot prinde, în străinătate, ele fac un imens rău și folosite de propaganda ungurească, cad în condeiul Lordului Rothermeere, ca formidabile argumente împotriva unității noastre de stat?

Și încă ceva, lucru care vă interesează mai departe, credeți că nu actele politice de ordin cerebral, ci acest uragan de vorbe mari poate împinge în neființă un guvern putred în toate fibrele lui?

Vă înșelați cumplit! Grandilocvența d-voastră e singurul paravan, după care se mai poate ascunde turpitudinile condamnatei alcătuiri bolnave... Vorbiți încet și veți auzi, cum troznește din toate părțile....

3. II. 1928

ŢARĂ FĂRĂ STĂPÂN...

Cu cât trece vremea, cu atât svâcneşte mai tare penibila bubă politică, care coace de vre-o jumătate de an, din primele zile ale actualului guvern.

Cine a urmărit, cu oarecare atenţiune, frământarea lăuntrică a României de după război, trebue să constate, că fenomenele de desagregare ce întâlnim azi sunt mult mai îngrijitoare, decât plimbările steagului roşu pe vremea nenorocitului guvern Vaida, care — v'aduceţi aminte, — zguduise lumea din toropeală la noi şi unise de groaza primejdiei într'o singură tabără sufletească pe toţi oamenii cu bună simţire românească.

Ce se petrece astăzi pe câmpul politic e mult mai respingător şi mult mai primejdios.

Atunci, aveam aface cu ultimele sbuciumări ale unui cataclism care trecuse, lăsând în suflete speranţa refacerilor viitoare. Azi, stăm în faţa crizei pricinuite de neputinţa unei consolidări interioare la un deceniu după unire. Atunci era optimism în clasa conducătoare, azi e descurajare. Mai sunt însă şi alte cuvinte, care ne fac să vedem starea actuală mult mai întunecată, decât oricând. Acum opt ani, ţara rău condusă de un guvern neputincios, era agitată numai pe pătura comunistă a oraşelor, tulburată de câţi-va agenţi străini, cari puteau fi uşor reduşi la tăcere de-o armată admirabilă, abia întoarsă din marşul glorios asupra Budapestei. Astăzi, subt oblăduirea unui guvern fără autoritate, nevroza e propagată la ţară şi, într'un val de depresiune generală, tulburarea e pe cale să cuprindă satele, angajând masele ţărăneşti subt impulsul partidelor

noastre politice. Adăugați la toate aceste faptul hotărâtor, că atunci aveam un principiu suprem de autoritate: ne trăia Regele, instalat proaspăt în scaunul de domnie al României întregite și bine înfipt în inimile soldaților pe urma unui război victorios. Azi țara e văduvită, și o instituție nouă nu poate avea rolul echilibrator al unei tradiții de prestigiu.

* * *

Centrul dărăpănării, care a atins viața de stat și crește luând proporții nemaipomenite, e Parlamentul.

In Dealul Patriarhiei, turpitudinea moralo-intelectuală a improvizat scene, pe care orice congres al birjarilor sau hamalilor de porturi le-ar refuza cu indignare. Ultimile producții de subt cupola, care a văzut multe, sunt pur și simplu scârnăvii, fără precedent la noi ori în streinătate. Nu e revolta care a strigat acolo, sufletul revoluționar al unor voințe opuse, în clipa când se ciocnesc. Nu, e înjurătura odioasă a trivalității de bâlciu. Cine a citit istoria Franței, știe că nici Danton, nici Robespierre n'au înjurat de mamă când au declanșat furtuna pentru Drepturile omului. La obor însă, orice lustragiu, între două pahare de bragă, scuipă trei expresii parlamentare. O stârpiciune cerebrală și atâta tot; vai de guvernul care nu poate opri această cascadă de noroi, și vai de opoziția care crede că e de ajuns să ai salivă în ceriul gurii ca să reclami din răsputeri conducerea statului. Incă vre-o câteva ședințe de genul celor recente, și marfa așazisei democrații din țara românească numai ispitește pe nimeni.

De gazete ce să mai vorbim?

Coloanele lor se avântă într'o nobilă întrecere cu retorica parlamentară. Gazetarul e un făt al iperbolei prin excelență; ținând pas, deci, cu politicianul pornograf, el devine deadreptul scatolog. Tonul ziarelor peste tot e azi de-un libertinaj neobișnuit în gândire și de-o scârbă fără măsură în formă, gazetele nu mai pot fi ținute în casa oamenilor cum se cade, adjectivele lor put dela trei poște. Triste întrebări răscolesc, în mintea cetitorului onest, aceste exibiții de cerneală. Te întrebi bunăoară: din ce mediu social se recrutează nenorociții meseriași ai condeiului și ce se va alege de societatea, care înmagazinează zilnic enorma cantitate de spurcăciune? Sau, judecând subt raportul politic și cumpănind lucrurile, întrebarea se pune neted: prin ce prăvăliri a trecut țara românească în

ultimul timp, de a pierdut cu totul cultul cuvântului și mocirla stropește din toate părțile? Cu atât mai legitimă ni se pare întrebarea, nouă, cari subt guvernarea trecută am priveghiat și-am isbutit să menținem un diapazon normal în presă, impunând prin autoritatea noastră un aspect de cuviință coloanelor desmățate astăzi. Vina de căpetenie, deci, a grabnicei destrămări, trebue căutată în spiritul slăbănog dela centru, care radiind târguială în loc de putere, dă frâu slobod unei mentalități de subsol...

* * *

Nu e nici-o mirare, că în atmosfera de descompunere, care s'a lăsat ca un zăbranic de doliu peste țară, fermentele subversive scot capul, sau din pornirea localnicilor interesați, sau urmând o loznică de peste graniță.

Nu cumva există vre-un naiv, care să creadă că agitația metodică pentru liberarea comunistului Bujor nu e altceva decât o inocentă explozie de umanitarism, manifestat întâmplător pentru martirul unor idei? De ce mișcarea n'a început cu un an înainte? De ce s'a așteptat tocmai desvlăguirea actuală? Lucrul e limpede! Situația încurcată din țară, înregistrată de seismograful dela Moscova, inspiră întreaga campanie din strada Sărindar. Veselii chiriași de opinie publică, pe care România tot îi mai suportă în spinare, acum sunt la largul lor mai mult ca ori când, și lucrând cu un program bine stabilit, azi galopează cu ideile lor. După ce-au apărat pe Goldștein și soții, după ce l-au lansat pe Istrati Panait, după ce au făcut hoți pe oamenii care au arătat cu degetul operațiile din umbă, astăzi se cred destul de tari ca să ceară la gazetă, în articole răsunătoare, liberarea lui M. Gh. Bujor. Singura măsură de prudență ce și-a luat, și care cade în obiceiul acestor Blumenbergi, e că au pus pe un oarecare Socor să gireze cu numele lui campania. Propaganda însă merge înainte, zi cu zi, subt ochii guvernului și subt ochii publicului românesc sceptic și demobilizat.

Ca în toate perioadele de sbucium interior, când mașina noastră de stat scârție, ne-am pomenit și acum că se descopere existența unui partid socialist, cu ramificații pe toată întinderea țării. In vremuri normale, sindicatele muncitorești dela noi își văd de treabă și adepții doctrinei lui Marx, cu numărul lor disparent față cu masele de țărani, nu afișează o organizare de partid. Numai când lucrurile merg rău, când politica burgheză e la grea cumpănă și sunt tulburări în perspectivă, atunci tovarășul Gelehrter și soții

dau semne de viață, având sprijinul plin de devotament al gazetelor din Sărindar. Așa se întâmplă și acum! Partidul socialist a intrat în activitate, paralel cu chestiunea Bujor. Azi aici, mâine dincolo, prin adunări prin moțiuni sgomotoase, se afirmă diverse celule comuniste în țară. Numai orbii nu văd, că o mână ascunsă se agită după culise și că pentru toată svârcolirea asta creerul care comandă și punga care plătește, purced dintr'un birou dosit într'un ungher al Kremlinului...

Ce ciudată orbire a năpăstuit partidul național-țărănesc!

D-nii Maniu — Mihalache — Vaida sunt poate singurii români cari nu-și dau seama de acest adevăr și, copleșiți de ispita unei ieftine popularități, în lupta lor de răsturnare a guvernului, au dat mâna cu așa zișii socialiști. Minunată potriveală, nu-i așa? Dulcea frăție cu buruienile sovietelor o indica tot trecutul Ardealului dela Simeon Bărnuțiu încoace! Domnul Maniu mai întâi se chiamă *național;* nu putea întoarce, deci, spatele reprezentanților materialismului istoric... Domnul Mihalache se chiamă *țăran;* ideia conservării populare, deci, îl predestina unei frății de arme cu porodițele lui Lenin. De-aceia sfatul adversarilor noștri a ratificat o înțelegere cu Gelehrterii, patronată de bulgarul Boris Ștefanov, un alter-ego postum al lui Rakovsky, și lansată cu mult brio de gazetele din Sărindar. Ca o consecință a cordialelor raporturi, ați văzut că la Iași matadorii au vorbit de deschiderea pușcăriilor, iar la Făgăraș, în țara lui Radu Negru, pactul cu internaționala a fost anunțat cu toate formele, ca un eveniment de prima ordine.

* * *

Iată situația, zugrăvită fără culori stridente, mărturisită veridic de un om, pentru care în momentele actuale nu există alt imbold decât iubirea de țară...

Ei bine, dar guvernul, vă întrebați cu toții, ce face guvernul?

Ține adunări, întristați cetitori, s'a constituit în trupă ambulantă și călcând pe urmele dușmanilor lărmuitori, aranjază discuții contradictorii, adunând lumea prin ipistați la întruniri ministeriale, în diverse colțuri ale țării. Ce concepție evanghelică a datoriei, acest peripatetism liberal, menit să facă o rectificare de conștiințe... N'are alt păcat, decât că a întârziat cu vre'o treizeci de ani și vine într'o vreme când nu mai vrea să-l asculte nimeni...

Concentrând toată vâltoarea hoatică într'o singură formulă, ori ce minte cinstită și limpede nu poate avea decât o singură esclamație:

— *Țară fără stăpân!* *19. II. 1928.*

DUPĂ SUPĂRAREA DOMNULUI MANIU

O veche pornire a partidului național a scos iarăși capul în mod trecător, ca un spectru întârziat care nu vrea să moară.

E vorba de noua postură de pasivitate a amicilor d-ui Maniu, practicată azi în condiții cu totul escepționale. După excluderea d-lui Vaida din Parlament pe urma unei speciale eleganțe de stil și gândire, se știe, șeful cu ardelenii lui au părăsit incinta și, solidari cu matadorul ostracizat, s'au exilat de bunăvoie pe treizeci de ședințe... Operație, în adevăr ciudată, prin felul cum s'a pus în lucrare. Lumea se întreabă nedumerită: ce au vrut iluștrii bărbați să semnifice prin gestul lor cu această jumătate supărare, proiectată numai până la Brașov în cadrele unui partid zis unitar? A fost ispitit d-nul Maniu să-și afirme din nou regionalismul, de astă dată în domeniul sentimental, unde, — știm cu toții, — nu i s'au putut furișa încă contigențele politice? Pe o chestiune de protestare și-a rupt partidul în două tabere: în *supărați* și *nesupărați*? Dânsul, în calitate de șef, a trecut în categoria celor dintâi, și-a dat procură celor de-al doilea să-l apere în lipsă în Dealul Patriarhiei? In acelaș timp, de ce-a localizat indignarea numai la Cameră, fiindcă Senatul nu s'a resimțit de această demonstrație de solidaritate cu martirul neamului, marele mucenic Alexandru Vaida. Nu cumva e un tâlc ascuns în neașteptata bifurcație sufletească? Nu cumva subtitlul drămuitor, d-l Maniu, a crezut necesar să himiteze solidaritatea cu talentatul său tovarăș la vârsta de patruzeci de ani, crezând că dincolo de acest punct pot surveni serioase impedimente în jurul subiectului în chestiune? Sunt, cum vedeți, o serie de întrebări grave, pe care mintea noastră nu le poate

deslega, și cărora le dăm o atențiune, numai fiindcă vrem să ridicăm perdeaua dela laboratoriul eminenților noștri adversari, pe cât de înzestrați cu popularitate, pe atât de căptușiți cu inteligență...

Ce-a urmat după această rețetă hazlie, în legătură cu cazul Vaida, nu mai e deosebit de interesant, totuș trebue reținut pentru proporțiile grotescului cu adevărat neobișnuite până azi, nici la noi și mai puțin în alt colț al pământului. Pe urma cunoscutei înjurături, care i-a atras pedeapsa firească, fostul prim-ministru în ochii partizanilor săi a fost sărbătorit ca un mare erou. La banchetul ce i s'a dat în București, distinsul leader a primit toate darurile unei calde recunoștiințe. Domnul Vaida a apărut în cuirasa de neînfrânt luptător politic. D-sa, mândru și senin, s'a înfățișat ca după un nou mare act al vieții sale, pentru care i se cuvine tot respectul deaproapelui. Convivii plini de însuflețire și-au însușit punctul de vedere al bărbatului prăznuit și s'au solidarizat pe deplin cu înalta lozincă de stat, repezită dela tribuna parlamentară. Intr'o atmosferă de nobil entuziasm a supăraților, care au aranjat succesiunea pe muntele sacru ipnotizați de-o monumentală ideie, s'a ridicat înțelepciunea d-lui Iuliu Maniu și rostind o perorație de vijelios avânt, a așezat cununa de lauri pe fruntea gânditoare de după care a țâșnit fulgerul întraripat al Dioscurului său. Fostul președinte al Consiliului Dirigent a văzut că pe această chestiune cea mai reprezentativă figură a Ardealului e Alexandru Vaida, a cărui faptă elocventă i-a inspirat cea mai desăvârșită admirație și un absolut atașament...

Vedeți, vă rog, prin ce regiuni de înalte preocupări abstracte se plimbă oamenii, care în numele unui cutropitor val de dragoste a mulțimilor asediază Regența, să le puie la dispoziție conducerea țării. Dacă există cineva, care să ne poată arăta, că în vre-o parte din lume și într'un mediu care ar avea o cumetrie cât de depărtată cu alfabetul, se mai pot petrece astfel de scene ridicole, atunci suntem gata să renunțăm la ori-ce rest de exigență în materie de cerebralitate și să credem în steaua acestor fii iubiți ai poporului...

* * *

Lăsând la o parte însă aceste tribulații, pe care le va judeca cine vrea și cum vrea, s'ar părea că d-l Iuliu Maniu a pă-

răsit pentru moment verbul blajin și ține cu ori-ce preț să-și ia aiere marțiale, căutându-și un acord cu suflul de revoltă al partizanilor săi...

Această inoportună pervertire de temperament îl împinge, ca pe lângă obișnuitele sale clișee inocente cu „dreptatea socială" și alte bunătăți, să puie la contribuție și atacuri veninoase împotriva adversarilor. Astfel la Ploiești, unde s'a pomenit la braț cu socialiștii, n'a avut alceva mai bun de făcut, decât să se lege de ardelenii din partidul poporului, prezentând ca *trădători ai Ardealului* atât pe subsemnatul, cât și pe prietenii săi. Tovarășii comuniști nu mă mir, că au aplaudat ieșirea proaspătului soț de principii. Ce mă miră însă, e imprudența cu care firavul șef se asvârle în luptă pe *această* temă...

Il rog să se lămurească și să fixeze definitiv tot ce are de spus. La cea mai apropiată întrunire să-și spuie ponosul întreg, fiindcă o retrospecțiune istorică plină de amănunte ar fi cu adevărat utilă țării, tocmai acum când trebuie să-și aleagă conducătorii de mâine. Inainte, deci, neînduplecat șef al batalioanelor de asalt! Să facem puțină istorie ca să justificăm prezentul!...

Precizați: *când am trădat Ardealul noi, ca să putem fi deslegați de-a desveli lumii cum și când l-ați salvat d-voastră!*

Suntem în așteptare!

26. II. 1928.

SACRIFICAREA PRINCIPIULUI NAŢIONAL

Recenta adunare organizată de domnii Maniu — Mihalache la Cernăuţi, luminează mai bine ca celelalte în tainele de laborator care călăuzesc nobila avalanşe de popularitate.

Producţia din capitala Bucovinei, atât prin compoziţia, cât mai ales prin spiritul de care s'a animat, n'a avut nimic comun cu România decât ponegrirea ei. Cine ştie cât de cât istoria acestei nenorocite provincii, constată cu amărăciune, că nici odată subt Habsburgi, în ultimii treizeci de ani, elementul românesc de-acolo nu s'a prezentat într'o asemenea promiscuitate politică cum a fost cazul acum. Românii bucovineni, dacă au rezistat perfidiei dela Viena şi s'au păstrat intacţi pentru ziua cea mare, e tocmai fiindcă au înţeles nevoia diferenţiării lor de alte neamuri şi şi-au impus o ideologie de intransigenţă naţională. Această tradiţie este înfrântă acum prin adunarea de deunăzi, lipsită de orice caracter de rasă: un amestic tulbure de limbi şi de revendicări disparate, răscolite de diverse tendinţe subversive, care sbuciumă de multă vreme un biet colţ de ţară. In pistriţa babilonie d. Iuliu Maniu a făcut iarăşi descoperirea, că trebue negreşit „dreptatea socială" pentru toate vieţuitoarele din lume, d. Mihalache a declarat din baierele inimii că „mai bine cu bolşevicii decât cu liberari", în vreme ce fiecare seminţie şi-a spus păsul pe limba ei, unindu-se cu toţii într'un admirabil solidarism: crâncena detestare a ţării.

Cea-ce dă însă o specială semnificare evoluţiei mai noi a d-lui Maniu e strânsă colaborare cu socialiştii, manifestată la Cernăuţi cu toată tăria. Fostul preşedinte al Consiliul dirigent a vorbit dela

aceiași tribună cu Iacob Pistiner, șampionul internaționalist cunoscut căruia d. Csicso Pop i-a strâns mâna cu efuziune, strigându-și adunării bucuria de a se găsi alături cu adepții lui Karl Marx...

* * *

Cred că trebuie să ne oprim la ipostazul proaspăt în care șeful celor o sută s'a lăsat împins de imprejurări și să lămurim adevărul primejdios.

Pasul d-lui Maniu e și nou și îndrăzneț. D-sa se găsește la o radicală schimbare de orientare programatică. Alianța cu socialiști nu e numai o contrazicere directă cu însăși structura principală a partidului pe care zice că-l conduce, e ceva mai mult și mai grav, e o renegare a principiului nostru de existență ca stat. Ideia națională n'a fost numai crezul care ne-a apărat subt unguri de peire și a legitimat identificarea granițelor noastre politice cu cele etnice, ci este și astăzi singura platformă de apărare în fața primejdiilor dinăuntru și dinafară. Toate partidele politice, pornind dintr'un instinct normal de conservarea vieții de stat, nu s'au abătut dela această axiomă tradițională, găsind că pentru multă vreme incă România trebue să-și urmeze opera de consolidare în sensul închegării definitive într'un corp unic, din care-au dispărut orice resturi de veleități centrifuge. Ce e firesc, românismul din provinciile alipite a propagat mai ales acest impuls de coheziune națională, de-o parte pentru a putea repara astfel urmările unui secular proces de apăsare, de alta pentru a contrabalansa cu greutatea întregului nostru aparat de stat multiple sugestiuni ale elementelor eterogene, care nu și-a fixat temeinic încă rostul lor în noua orânduire de după război. Din aceste motive simple și explicabile, partidele românești, ori-cât de deosebite între ele, s'au ferit de ori-ce cochetărie cu doctrina lui Max, și socialismul în România nouă, fără să poată găsi o expresie politică în lipsa unei pături sociale corespunzătoare, n'a fost practicat decât de străini și a devenit un paravan al uneltirilor comuniste diriguite de peste Nistru. Din această stare de tânjire a fost scos acum tovarășul Iacob Pistiner de către d. Iuliu Maniu care-l legitimează, îl pune din nouă în circulație, întărind astfel în mod factice un curent fără nici o legătură cu interesele superioare ale țării. Consecințele acestei tovărășii sunt evidente. Din nou vor scoate capul în toate orașele celulele comuniste, care până ieri-alaltăieri amuțiseră. Din nou se vor porni agitațiile

iredentiste la adăpostul unei aşazise mişcări sindicaliste. Din nou ne va flutura pe dinainte spectrul unei greve generale. Din nou reîncepe întrunirile blocului minoritar pe toată ţara. Şi altele, şi altele! Toate vor veni, ca nişte cadouri preţioase, pe care conducerea „naţional-ţărănistă" le face ţării în ofensiva ei pentru popularitate...

Nu ni se pare potrivit să venim cu mustrări pe care le-am adresa d-lui Iuliu Maniu, reamintindu-i pe Simeon Bărnuţiu şi Blajul, ai cărui canonici nu vor avea nimic de câştigat pe urma orientării schimbate. Nici nu-l vom întreba, prin ce operaţie miraculoasă a isbutit peste noapte să smulgă din suflet o credinţă, care era evanghelia bătrânească a Ardealului.

Trebuie să reţinem însă acest salt în necunoscut şi să-l arătăm oamenilor care tot mai gândesc încă la noi, înţelegând că dacă se sfărămă altarele din vechime, într'o bună zi se va putea cutremura şi catapeteazma templului. Cu deosibire se îndreaptă gândul nostru spre generaţia nouă, purificată de sgura politicăriei mărunte, căreia vrem să-i lămurim aventura, ca s'o ferim de ori-ce rătăcire...

Luaţi aminte, — tineret al ţării, — o lume nouă s'a pornit acum: partidul „naţional-ţărănist" la Cernăuţi s'a botezat întru Pistiner Iacob...

4. III. 1928

INTRE DEMAGOGIE ŞI CELEBRITATE

Duminica trecută Clujul s'a împărtăşit de două manifestări publice, care prin caracterul lor deosebit iau aspectul a două simboluri şi trebue să tragă în cumpăna judecăţii noastre.

In faţa bisericei unite din localitate stăteau Duminică pâlcuri de credincioşi veniţi din împrejurimi la îndemnul preoţilor, ca să facă o protestare împotriva legii Cultelor ce-a plănuit guvernul şi care, se ştie, a avut darul de-a nemulţumi adânc clerul greco-catolic din Ardeal. Mulţimea ieşită dela slujbă se pregătea pentru procesiune. Erau bărbaţi şi mai ales femei cu ochi iluminaţi de tânguirea troparelor şi cu aceea răscolire mistică a sufletului, care scrie pe obrazul ţăranilor noştri umbre de îngrijorare. Preoţi în odăjdii se aşezau subt fluturarea praporilor, în vreme ce moşnegii îşi făceau cruce la apariţia icoanelor sfinte. Peste tot tăcere cuvioasă şi-un fior de fanatism religios deasupra capetelor descoperite. Atunci s'a petrecut momentul plin de-o tristă semnificare. De pe balconul de peste drum un glas răguşit de agent electoral şi-a dat drumul: *Fraţilooor!..* Cascada impură de vorbe grosolane a umplut deodată atmosfera, ca o năvală de funingine puturoasă din coşul unei fabrici de tăbăcărie. Era politicianul care-şi făce meseria lui odinioasă din fereastra gazetei „Patria", hotărît să escamoteze şi acest prilej de creştinească înfiorare, trăgând jarul la oala lui. In clipa cea dintâi, poporul a stat prostit şi n'a priceput răcnetul, iar câteva femei au ţipat ca de-o nenorocire. Dumirirea încă n'a întârziat, fiindcă patriotul din balconul îmbrăcat în tricolor a continuat să urle cu desnădejde: *...hoţi... guvernul... tâlhari... Ardealul... regăţenii... jos cu ei...* Cunoscutul dicţionar al demagogiei curente era pus la contribuţie pe

deantregul cu toată avalanșa de injurii... Firește că s'a stricat praznicul și frica lui Dumnezeu s'a risipit repede de pe frunțile descrețite, făcând loc unor sentimente foarte profane. De subt prapore au început să se tragă subt balcon țărani ademeniți de jargonul trivial, biserica a rămas orfană, procesiunea cu icoanele s'a nămolit în indiferență, advărurile abstracte s'au întunecat din nou după ce-au mijit în treacăt mulțimei, iar demagogul frivol și-a frecat mâinele ca după o bucurie mare...

Paralel cu această ofensivă consacrată din tabăra domnului Iuliu Maniu, în sala mare a hotelului New-York aproape o mie de intelectuali ardeleni din partidul poporului și-au dat întâlnire subt prezidența generalului Averescu. Era, de sigur, și aici o manifestațiune politică a unei alte grupări care-și afirmă credința ei. Dar câtă deosebire de chiotul de pe balcon! Inlăturând orice cochetărie cu galeria, ferindu-se de orice tranzacție cu logica obișnuită a cuceririlor ieftine, adunarea asta nu s'a desfășurat decât între barierele rațiunii, fără răscolire de instincte, fără gargariseli retorice și fără violențe de limbaj. Cine a ascultat cuvântarea de superioară justificare a lui Lupaș sau analizele psihologice ale lui Agârbiceanu, a resimțit toată vremea că se plimbă prin alte regiuni de gândire și de considerații morale, că aici e o materie cenușie care se cheltuește, fixând în auditoriu o normală ierahie a valorilor...

In adevăr, cele două adunări, concomitente dela Cluj, cu structura lor disparată dau formula reală a situației și înfățișează strigătoarea deosebire între două curente care merg paralel și fac apel la bruma de opinie publică a societății noastre. Ca deunăzi la Cluj, așa e pretutindeni pe tot rostul Ardealului și peste munți în vechiul Regat la fel. E o dualitate sufletească în dosul mișcării politice, o diferențiare de ordin cultural a două soiuri de oameni îndrumați de alte orizonturi intelectuale. Demagogia domnilor Vaida-Maniu-Mihalache nu e numai rezultatul unei educații cetățenești greșite sau a unor orientări eronate, ci poate mai mult a unor exigențe celebrale reduse. In definitiv ce-i poate determina pe acești oameni la o svârcolire atât de tenebroasă, cum se pot complace la adăpostul unor lozince așa de simpliste și în tovărășii așa de contestabile? Sunt ei răi românii, e o eclipsă de patriotism în mintea lor? Chestiunea mi se pare mai puțin complicată și de-aceia mai primejdioasă. Toată mișcarea lor rezultă din nivelul intelectual care-i povățuiește, ea poartă în mod fatal marca acelei absențe de cerebralitate, care i-a

urmărit necontenit în viață. Faceți o trecătoare descindere la producția individuală a celor trei matadori și cântăriți câte carate de inteligență creatoare reprezintă. Cu ce se va duce fiecare din ei în fața posterității, în ziua când sbârnâiala asta goală se va sfârși și pământul își va cere prada lui? V'ați întrebat vreodată ce va purta subțioară domnul Iuliu Maniu în această neplăcută călătorie în eternitate? Ce s'a măcinat, bunăoară la moșia d-lui Vaida, sau ce se găsește în traista d-lui Mihalache? Ca să vă lămuriți degrabă, cetiți discursurile cu invariabilele reclamații de „dreptate socială" ale popularului șef național-țărănesc, cetiți delicatele interviewuri ale domnului Vaida, sau numeroasele metafore din ale milităriei cu care tribunul dela Topoloveni își propagă mica lui rovoluție... Cetiți și drămuiți! Veți înțelege imediat că demagogia lor nu e atât expresia unei conspirații politice, cât explozia antipatică a unui subsol intelectual. Tocmai din această pricină tulburarea asta e periculoasă, fiindcă orientarea greșită a omului superior se poate schimba în fața unui argument nou, câtă vreme suficiența e permanentă și nu se mai vindecă cu nici o alifie.

De-aceia protestarea împotriva acestor antreprenori de popularitate trece dincolo de domeniul politic și devine pur și simplu o elementară datorie de bună creștere, un fel de gest reflex natural al omului civilizat. Reacțiunea împotriva josnicei mobilizări a pornirilor rele, care agită încă masele, trebuie să înceapă. Demagogia trebue să-și rupă gâtul și toți dervișii urlători trebuie reintegrați în obscuritate. O sfântă alianță a bunului simț se va face, mai curând sau mai târziu, în măsura triumfului ideilor de cultură pe solul nostru.

Lupta între demagogie și cerebralitate e angajată și asupra rezultatului final nu poate avea nici un om în toată firea vre-o îndoială. Puțină așteptare încă, lăsații să-i cânte cântecul, ca să fie bine priceput și vom vorbi atunci...

Fiți liniștiți, lumânarea de său în luptă cu becul electric nu are nici o șansă, ori cât ar crede că mirosind urât e mai aproape de secretele mulțimii...

25. III. 1930.

UN ARGUMENT UZAT: MULŢIMEA

Ar fi o operă de analiză din cele mai interesante, dacă, făcând bilanţul contribuţiei de energie a tuturor în răstimpul de zece ani, dela unire şi până azi, s'ar judeca cu ce a venit fiecare partid în laboratoriul consolidării noastre de stat. Ar fi, de sigur, un examen din cele mai obiective, fiindcă lumea ar putea să ne aprecieze pe toţi la lumina unor idei sau fapte, şi-ar avea astel posibilitatea să rostească o sentinţă.

Mă întreb şi azi, cum m'am întrebat de atâtea ori: vreme de-un deceniu, personalitatea d-lui Iuliu Maniu cu ce-a îmbogăţit patrimoniul politic ale acestei ţări? Ne luând parte la opera constructivă, unde e bagajul de cugetare cu care fostul avocat dela Blaj a fructificat mintea românească? A fost firavul şef, un animator de simţire? A radiat el credinţă şi nervi, a risipit pasiune fecundă, sau sbucium creator? Omul acesta, înfăşurat în rezerve şi căptuşit cu prudenţă, a avut o clipă măcar când a suspendat de buzele lui cerebralitatea unui popor? Nimic! Orice bunăvoinţă cât de excesivă nu poate invoca un asemenea gest de dărnicie cât de măsurată. D. Maniu s'a constituit de la început reprezentantul negaţiunei absolute pe toată linia. In vreme ce alţii s'au trudit să găsească formule menite să reconcilieze situaţia şi să ducă mai departe cu un pas procesul de adolescenţă al unui neam, conducătorul celor o sută, fugind pe orice răspundere, şi-au împletit o aureolă de făgăduinţe deşerte, râscolind instinctele meschine ale deaproapelui şi devenind un exponent al lor.

De câte-ori a fost vorba în acest timp de- o lucrare pozitivă, el s'a tras în găoacea unei protestări sterile şi-a înăcrit lumea din jurul lui. Toate evenimentele i-au trecut peste cap, fără să-l poată angaja cu vârtejul lor şi fără să-i dea emoţie decât o amărăciune de fată bătrână, fără consecinţă. Vreme de zece ani a tot canalizat nemulţumiri şi-a colecţionat speranţe neisbăvite. Fireşte, că un astfel de procedeu a grupat lume alături de dânsul. Toate elementele slabe sau incerte, care n'au putut scoate capul în acest timp, toate ambiţiile nesatisfăcute ale mediocrităţilor au făcut zid împrejurul lui, acordând-i un rol de mesianism ridicol şi plimbându-l pe dinaintea proştilor ca pe-un bărbat al viitorului, menit să schimbe faţa lucrurilor. Un fel de Irod a devenit sărmanul competiţionar al puterii, ajuns la bătrâneţe, după o viaţă de ezitare şi îndoială, din care n'a rodit nici un grăunte de muştar. Zi cu zi acumulând nemulţumiri a adunat o întreagă armată de carnaval, agitată de tot felul de tribuni ai poporului. E dela sine înţeles, că fiind un obstacol organic la orice operă de întărire şi rânduială în ţară, sufragiile unor antreprenori subversivi de opinie publică i-au fost din primul moment asigurate. Cu ajutorul lor s'a creat în acest chip o mişcare factice, în care d. Iuliu Maniu, împins de demagogie, e arătat în postură de viitor reformator cu probleme în creer şi cu pronunţate aptitudini revoluţionare.

Nu cred să fi circulat vreodată în lumea românească o legendă mai fără temei şi sunt convins cu nu peste mult se va râde cu hohot sau se va zâmbi amar pe urma acestei erezii.

Deocamdată însă aşi dori să se facă bilanţul întregei activităţi cu care condacătorul de odinioară al Consiliului dirigent se poate lăuda, pentru a putea descifra din stârpiciunea ei profeţia pentru ziua de mâine.

Până atunci să ne oprim la un subterfugiu de jesuism provincial cu care se alimentează nădejdiile nepricepuţilor. In lipsa ori-cărei calităţi care ar justifica în întronarea la putere a unei cohorte de oameni fără relief, s'a construit un argument special: *binecuvântarea mulţimei.* Dându-şi seama, că nu pot trage în cumpănă prin nici-o îndreptăţire superioară, eminenţii luptători s'au proclamat drept idoli ai maselor populare. Pornind dela un capăt al ţării la altul, ei au răscolit satele şi au smuls în adevăr din umbra lor o ceată întreagă de ahtiaţi, cu care au venit la braţ ca să sperie lumea. In toate centrele unde s'a

prezentat, scormonind pleava societăţii au plimbat acest argument al devotamentului mulţimei. Secretul alianţei cu comuniştii rezidă tocmai în dorinţa de-a acapara plebea pretutindeni şi a încăleca pe grumazul ei ca să ceară guvernul. Argumentul, trebuie să recunoaştem, a prins la început. Plăpânda noastră democraţie s'a impresionat în primele momente. Comentatorii de ocazie au rămas duşi pe gânduri şi-au căzut în cursă. Orice s'ar zice, — îşi spuneau ei, — ori-cât de inferiori în structura lor intelectuală, amicii recenţi ai lui Iacob Pistiner au *numărul* de partea lor şi această platformă nu poate fi dispreţuită.

Ce s'a întâmplat însă?

Partidele politice din ţară. văzând apucătura au luat contactul fiecare cu masa electorală şi făcând apel la popor au isbutit să concentreze la adunările lor aceeaş cantitate de devotaţi. S'a constatat că mulţimea în setea ei de a se îndoctrina, primeşte cu egal interes toate concepţiile şi aleargă însetoşată de dreptate la toate chemările. Oriunde s'a ridicat un steag şi s'a strigat o chemare, poporul a dat ascultare şi-a venit, ca să se depărteze cu acelaş înţelept scepticism care e la baza temperamentului unei biete prostimi, păţite de atâtea ori..

Partidul poporului de pildă, ori unde îşi chiamă partizanii, vin zeci de mii să prindă cuvântul: tot astfel şi liberalii sunt în stare să mişte mulţimea şi s'o concentreze la întruniri....

Care e rezultatul acestei stări de lucruri? E la mintea omului: argumentul numărului e uzat, legenda s'a distrus. Număr avem cu toţii, mai trebuie şi altceva, care nu se găseşte pe toate cărările.

Acest *alt-ceva*, domnule Maniu, a determinat de când lumea relaţiile dintre oameni...

I. IV. 1928.

PARODIA DELA ALBA-IULIA

Cum se năpustește câte odată nenorocirea pe-un colț de țară și nu-i mai dă răgaz să-și mai vie în fire!...

In viața politică a Ardealului de după război intervin parcă forțe la domeniul fatalității, trimise oare-cum întradins ca să încurce lumea și să anihileze toate bunele năzuinți pentru statornicirea unor raporturi echilibrate. Intre lăcomia liberală cu neînțelegerea ei brutală și demagogia plină de întuneric a d-lor Vaida-Maniu se sbate de zece ani biata provincie, care a legănat visurile de libertate ale atâtor generații. Intreccrea nemiluită între cele două asociații de exploatare susține aici o atmosferă morbidă și coboară ori-ce îndemn de viață în raza unui politicianism meschin, care invenineazā totul. Trec anii peste capul nostru, fără ca să ne putem bucura de roadele unirii și pe ruinile granițelor sfărmate persistă încă în mod meșteșugit ca un blestem de cununie un fel de acreală postumă, care se ivește la toate ocaziile și ne îngheață zâmbetu pe buze... In această stare de tensiune surdă, legendele otrăvite cresc ca ciupercile și dispar lăsând în urmă miasme care se respiră greu...

Trebuie s-o recunoaștem, că vina de căpetenie a acestor dureroase stări sufletești revine în sarcina conducătorilor fostului partid național, care n-au înțeles lozincele vremii și închiși în găoacea unui egoism îngust n-au contribuit cu nimic la consolidarea țării. Cine va scrie odată, după ce ne vom fi prăbușit noi, povestea acestui sbucium tulbure din primul deceniu al Ardealului de după alipire, va rămâne uimit de inconștiența politică manifestată aici. Nici o sbucnire de lumină, nici un având generos în toată îndrumarea celebrului comitet de-o sută, care n-a rodit un gând și n-a zămislit

o inițiativă de interes obștesc. Acești oameni, din ziua întâi a liberării nu sunt decât protestatari cu toată revărsarea de beneficii, în care s-au năclăit până în gât. Ca și când ar lucra de comun acord cu Budapesta, ei plimbă necontenit o ură neputincioasă pe care-o transformă în capital politic exploatând toate neajunsurile maselor populare. In măsura slăbiciunii unui guvern crește diapazonul lor, spre bucuria dușmanului de peste graniță, care vede în ei niște aliați firești. Va trece încă vreme multă și vor trebui sforțări mari până se va incheia acest capitol de ingratitudine și zăpăceală, care ar da mult viitorimea să-l poată smulge din analele țării..

* * *

Pentru moment ne găsim iar în plină ofensivă de legende, care de care mai tenebroase, ticluite anume ca să sporească sentimentul de nesiguranță în sufletul mulțimi...

Adunarea ce se proiectează la Alba-Iulia, uitând că parodiile nu sunt îngăduite în istorie, devine un nou prilej de scormonire a tuturor instinctelor rele, care se speculează fără milă de către proprietarii de voturi din Ardeal. După nenumăratele făgăduințe deșerte, plimbate la atâtea adunări, tovarășii d-lui Maniu au mobilizat acum cele mai fantastice svonuri menite să sgudue imaginația țăranilor și să-i atragă spre câmpul dela Bălgrad. Urmărind un scop efemer de politicărie măruntă, prăvălindu-se tot mai jos pe scară unei demagogii care e singura lor platformă de existență, profitorii ahtiați de putere pun azi fără nici un scrupul totalul la bătaie și răscolesc orice nebunie, numai să adune lumea la demonstrația lor. De câteva săptămâni e o specială agitație care se propagă aici, cu tot felul de amenințări fluturate în taină și cu șoapte subversive spuse la ureche. Nu-și dau seama acești țârcovnici orbeți în ce lumină pun viața noastră de stat în fața străinilor și cât material servesc Rothermererilor din toate părțile cu tribulațiile lor!

Aierele de vitejie ridicolă cu care-și lansează reclama sporesc tot felul de legende caraghioase... Inchipuiți-vă, iar e vorba de „revoluție“ cu care ne înfricoșează d. Csicso-Pop dela Banca Românească și soții. O serie întreagă de proiecte fericitoare circulă din gură în gură în Ardeal, că tot atâtea cadouri pe care ni-le rezervă Alba-Iulia la Dumineca Tomnii. Vor fi acolo firește, sute de mii de oameni, care se vor declara „adunare

naţională". Tabloul devine din ce în ce mai dramatic. Se va constitui, probabil, un mare sfat menit să înlocuiască Parlamentul din Dealul Patriarhiei de unde au plecat deputaţii naţional-ţărăniști, după ce-au încasat, bineînţeles, diurnele. Adunarea se va declara în permanenţă şi „milionul" de oameni nu va mai mişca de-acolo. Se vorbeşte de transformarea ordinei constituţionale şi se pare că pentru Înalta Regenţă nu se va rezerva intenţiile cele mai bune. Cu toată insistenţa se şopteşte şi de „autonomia Ardealului"...

Iată un buchet prins în treacăt din argumentele cu care domnii Vaida-Maniu „fac politică" în Ardeal !... Iată o probă din metodica educaţie cetăţenească de care împărtăşesc poporul desrobit alaltăieri...

* * *

Dacă contăm cu realitatea nu e tocmai greu să facem o profeţie şi să vedem limpede de pe acum ce va fi peste două săptămâni... De sigur vor asculta chemarea destui săteni sbiciuiţi în curiozitatea lor naivă de către agenţii care-şi fac meseria. Vor fi mai multe mii de faţă, fără ca numărul lor să devie îngrijitor. Nu va fi nici o „revoluţie", fiţi pe pace. Revoltele nu se nasc cu termen la comandă,, ca o adunare la bancă. Se cer chinuri exasperante, ca să fie ucisă răbdarea celor mulţi şi se mai cere temperamentul inflamabil al unui popor iubitor de gâlceavă.... Nu e, din fericire, nici una nici alta. Mizeriiile curente din Ardeal sunt destul de mari,, dar nu atât de groaznice ca să poarte în ele germenul răsvrătirii. Şi mai e încă ceva: revoluţia, dacă ar fi să isbucnească, ea nu va porni din tolba dioscurilor de la Blaj. Ei nici nu pot, nici nu vor să facă, fiindcă a doua zi după ce s'ar urni pierzarea, ei ar fi printre cei care ar plăti mai grabnic şi mai scump... Prin urmare putem şi din această pricină să fim relativ liniştiţi...

Atunci?

Nu va fi *revoluţie*, ci *rezoluţie*... Asta, da, cu siguranţă, una şi lungă deslânată, ferecată cu considerente după vechiul tipic austriac, toate pocnind la coadă în acelaş tradiţional dicton, care codifică o foame ancestrală: *Vrem guvern Maniu şi alegeri libere*... Vor fi, bineînţeles penibile exerciţii de retorică rudimentară... Din gâtlejul urlătorilor de ocazie vor cădea înjurăturile asupra ţării, ca o ploaie de funingine. In afară de aceste, cunoscute

îndrăzneli verbale, nu prea ştiu ce tulburare s'ar putea face la Alba-Iulia. Bătrâna cetate, scumpă nouă pentru semnificarea ei istorică, nu prezintă un cadru potrivit, unei mişcări populare în afară de marginile legii. Ce-ar putea oare să împrovizeze acolo mulţimea de ţărani, fanatizată o clipă? Să dea busna asupra prăvăliilor evreieşti din localitate? Imposibil, fiindcă-i opreşte aliatul Iacob Pistiner... Să pornească în cârduri ameninţătoare spre palatul episcopului Majlath? Nu cred, fiindcă s'ar opune canonicii dela Blaj... O singură primejdie serioasă există: dnii Vaida-Maniu în fruntea falangei de devotaţi ar putea lua cu asalt pretura, unde s'ar instala biruitori o după masa, până ce ţăranii chemaţi de lucrul câmpului s'ar răzleţi pela casele lor....

Prin urmare: nimic.

* * *

Şi totuşi va fi ceva... Pe deasupra Ardealului va trece în clipa aceia ca o fâlfâire aspră şi rece.. Puţnii vor şti că e râsul regentului Horthy din palatul dela Buda, unde se va prăznui o mare isbândă....

8. IV. 1928.

DUPĂ ALBA-IULIA

In sfârşit, iată o biruinţă a realităţii asupra ficţiunilor, care îmbâcsiseră atmosfera: a trecut adunarea dela Alba-Iulia. Opinia publică îşi recapătă din nou simţul proporţiilor, eclipsat în treacăt, viaţa politică a ţării s'a îmbogăţit cu o greşală şi e mai săracă cu o legendă...

Cetitorii acestei reviste îşi pot da seama, dacă prezicerile noastre au fost sau nu departe de adevăr. Am tratat în repetate rânduri durerosul subiect şi-am căutat să lămurim conştiinţa publică mistificată. Am deplorat din primul moment coborîrea unui strălucitor simbol în noroiul patimilor zilnice şi am protestat împotriva micilor negus ori politici, cari schimbă în bani mărunţi adevărurile mari ale unui neam. Am arătat dela început crima, care se face prin apropierea de elemente internaţionale în Ardealul românesc crescut la şcoala diferenţierii de rasă, şi am detestat spiritul de aventură, care scosese capul de-o vreme încoace în tabăra d-lui Maniu-Mihalache, spre bucuria străinilor şi-a tuturor celulelor subversive din ţară. Ne-am silit să spulberăm nimbul de mesianism ridicol şi factice împletit împrejurul unor figuri neglijabile, şi necontenit am atras atenţia lumii noastre asupra valului de minciuni, care a dat năvală pentru zăpăcirea deaproapelui. Trebuie să recunoaştem în mod postum, că am avut de dat o luptă grea. Mai întâi, aveam în faţă puterea de propagandă a presei dela Bucureşti, care comercializase Alba-Iulia şi-o lansa cetitorilor cu reclama obişnuită a mărfurilor destinate unei desfaceri grabnice de groaza falimentului. Niciodată până acum nu s'a văzut aici un chiot de

tabără mai strident și mai puțin românesc. decât în această operă de preparație a unui public naiv și crezător până la primitivitate. La acestă behăială cotidiană se adăuga și răscolirea demagogică a tuturor instinctelor mulțimei. Faimoasa adunare era înfățișată ca un fel de balsam pentru toate relele, și bieții săteni năpăstuiți erau poftiți la poalele cetății istorice ca să-și capete acolo răsplata isbăvitoare pentru toate mizeriile. S'a creat astfel o undă de psihoză populară, alimentată în mod vinovat de către toți profitorii târgului politic, dornici de succesul unei clipe și indiferenți la tot ce aduce ziua de mâine. Paralel cu această învălmășală generală se mai răspândea ca un fel de taină călătoare, menită să ațâțe sufletele, o vagă indicație de aventură care sbiciuia imaginația vulgului și picura metodic otrava necunoscutului... Da, n'avem nimic de zis, a fost un aranjament meșteșugit pus în lucrare cu toate mijloacele savante ale marilor corupători de meserie...

Ei bine, ziua așteptată a sosit, a plesnit balonul umflat de atâta vreme, viziunea miraculoasă s'a spulberat, și după parodia manifestărilor noastre naționale din trecut n'a rămas decât o rezoluție în plus pe masa de scris a Inaltei Regențe. Frigurile răspândite cu-o plăcere satanică de câteva gazete din București s'au evaporat, și bunii țărani adunați acolo ca să le „iese dreptatea" au plecat pela casele lor cu trenuri gratuite, lăsând gazetarilor străini mai mult impresia simpatică a unui conduct etnografic decât a unei violente pretestări de oameni chinuiți. Toată nota cominatorie inventată *adhoc* a încetat ca prin minune. *Brigăzile* iluștrilor tribuni de legea nouă, de care se vorbea la gazetă în tonul unor admirabile iperbole de pe malul Iordanului, au intrat în pământ. Coloanele d-lui Ciceo Pop dela Banca Românească s'au întors în neant și „marșul asupra Capitalei" s'a transformat într'o pașnică reintegrare cu tarif redus pe căile ferate. Incă odată, pe deasupra speculatorilor de tot soiul a biruit bunul simț țărănesc doritor de pace și echilibru, ori câte tunuri retorice au răsunat dela tribună și ori câte șoapte s'au spus la ureche. A fost, de sigur, un mare și interesant examen de psihologie a maselor noastre, mult trâmbițata întrunire, pe urma căreia principiul violenții apare cu totul străin de structura morală a satelor ardelenești, predestinate unei evoluții normale de gândire. Orice rebeliune în astfel de împrejurări, proclamată fiind de unii navigatori în ale politicei, rămâne un act pur teoretic refuzat de moderațiunea organică a celor mulți și

gata să fie înăbușită în germenii primelor exteriorizări de disciplina unei armate cu care e bine să nu se joace nimeni...

Iată constatări, care ar fi util să treacă în mintea tuturor măcar acum, pentru a scoate din circulațe definitiv povești fără rost debitate în contul țării. Ecoul acestor desveliri ar trebui să pătrundă și acolo departe în surghiunul voit al unui pribeag, care nu se poate pune în conflict cu credințele și temperamentului unui popor, fără a se lovi singur de grave consecințe...

Intru-cât privește partidul d-lor Maniu-Vaida-Mihalache, limpezirea dela Alba-Iulia înseamnă o nouă și gravă întorsătură. Apucați pe drumul amenințărilor, sgomotoșii bărbați ai poporului și-au isprăvit munițiile. Au strigat așa de tare și-au făgăduit așa de mult, că azi apar desvlăguiți cu totul și lipsiți de ultimul argument. Au avut puștile în mână la București, — ca să folosim și noi metaforele militare ale căpitanului Ion Mihalache, — și le-au făcut piramidă, au avut tunul la Alba-Iulia și s'a dovedit că nu pot trage cu el. De azi înainte au trecut cu toții în imperiul realității. Vraja vorbelor mari s'a destrămat, scadența făgăduințelor deșerte a trecut fără urmări. O totală decepție se va abate peste capetele partizanilor treziți din beție și aierele belicoase ale cumințiților proprietari de voturi se vor atenua, făcând loc, probabil, unor îndemnuri mai pozitive. Se va vedea, dacă în această nouă stare sufletească vor fi dispuși să elimine cu desăvârșire planurile „revoluționare", sau vor iscodi rețete proaspete ca să le răscumpere și mai scump a doua zi, plătind astfel obișnuita taxă de laboratoriu a tuturor nepricepuților...

Cât despre guvern, care cu prestigiul lui n'a contribuit nimic la desnodământul pașnic de Dumineca trecută, — ce să zicem? Te pomenești, că scontează ca un mare triumf al lui tot ce s'a petrecut, și drept răspuns mai trimite o serie de proconsuli în Ardeal. Dumnezeu să ferească pe ori-cine de îndrăzneala de după primejdie a fricosului, redevenit fudul și intolerent...

13. V. 1928.

TULBURAREA DIN ARDEAL

Adunarea dela Alba-Iulia preocupă și azi lumea la noi.

Prin felul cum s'a desfășurat și mai ales prin sugestiunile e postume, mult trâmbițata parodie a manifestării naționale de-acum zece ani se desprinde văzului nostru cu toate dedesubturile și lămurește tot mai bine acefalia politică a tovărășiei Vaida—Maniu—Mihalache. Partidul zis național-țărănesc, care a girat cu numele lui întrunirea, a fost mai mult firmă și pretext pentru a se răscoli cu acest prilej toate fermentele subversive din țară și toate apetiturile de peste graniță îndreptate împotriva României. Nici odată dela unire încoace nu s'a petrecut un act politic, care să aducă mai rele servicii consolidării noastre de stat, ca această demonstrație în care foamea de putere a unor oameni fără orizont a fost exploatată de forțe oculte pentru scopuri diametral opuse ori-cărui interes românesc.

Insăși preparația, care a premers adunării, a arătat dela început că sunt în joc mâini nevăzute, care lucrează cu abilitate dincolo da prevederile și intențiile inocentului șef dela Blaj. Reclama care s'a făcut trei luni dearândul cu-o specială nevroză și cu un chiot de tarabă absolut neromânesc în gazetele ce lansează liberarea comunistului Bujor dela Doftana, reclama asta fără răgaz a unor patrioți proaspăt înamorați de Ardeal, e cea mai evidentă indicație că noua Alba-Iulie nu avea nici în clin nici în mânecă un moment măcar cu tradițiile noastre seculare. A doua lămurire a fost atitudinea presei străine din Ardeal și a ziarelor dela Budapesta. Campania care s'a dus în capitala de pe malul Dunării în vederea bunei reușite a adunării d-lui Maniu a fost tot atât de caldă și

pasionată, ca și suspinele languroase din strada Sărindar. In acest chip, printr'o agitație surdă întreținută de gazete și propagată timp îndelungat, s'a creat o atmosferă care a zăpăcit masele și-a pus în circulație tot felul de întrebări. E adevărat că subt privegherea slăbănoagă a guvernului, mai mult decât inexistent pe urma proconsulilor ce-a trimis în Ardeal, această sbiciuire a mulțimii cu diverse lozince destructive s'a făcut slobod, fără nici un obstacol. Starea sufletească haotică a fost mărită și oamenii reprezentativi ai comitetului de-o sută, cari în nemărginita lor inconștiență, făgăduiau țăranilor izbăvirea tuturor relelor și se lansau cu aiere de vitejie în tulburarea satelor. Nu s'a mai pomenit o mișcare de amăgire a țăranilor noștri mai frivolă și mai primejdioasă. Cunosc advocați vârâți până în gât în întreprinderi străine, care-i utilizează ca samsari plătiți, tipuri din cele mai desagreabile ale faunei consiliilor de administrație, deghizați în tribuni și centurioni de carnaval, după legea din bătrâni și porniți călare spre Alba-Iulia să câștige „dreptatea“ poporului năpăstuit. Nu e nici o mirare că după atâta scormonire din toate părțile, imaginația populară s'a trezit, realitatea s'a eclipsat în mintea multor săteni și-un val de nesiguranță cu dor de aventură s'a ivit în sufletele smulse din calmul lor.

A venit, în sfârșit, ziua așteptată cu norod mult și cu treabă puțină. Cine să se mai îndeletnicească azi cu grămezile de vorbe ce s'au revărsat acolo, sau să mai desgroape „rezoluțiile“ de-o ucigătoare banalitate? Toate poartă marca atelierului din care purced democraticele clișee cu „dreptatea socială“ și celelalte bunătăți inventate de cerebralitatea șefului Iuliu Maniu. Singura lature interesantă e psihologia mulțimei la adunare. Nici un gând politic, nici o credință colectivă precisă n'a îndrumat conștiința acestei adunări. Inainte cu zece ani, se știe, stăpânea o ideie mare și simplă, care determina cu-o putere elementară sentimentele celor mulți. Era dorința frenetică a unirii. Adunarea actuală n'a avut nici un asemenea impuls colectiv hotărâtor. Au fost numai porniri mai mult sau mai puțin nelămurite, din care nu s'a putut închega nici un strigăt de voință unitară. O astfel de pornire era, de pildă, dorința de disordine, din care se credea de către unii că va ieși câștigul ușor al revoluțiilor de odinioară. Alt îndemn era protestarea împotriva vechiului Regat, propagată de zece ani necontenit prin toate cuvântările și interviewurile înțelepte ale chibzuitului domn Alexandru Vaida și soții. Din această patriotică educație s'a

zămislit „marşul spre Bucureşti», — cea mai caraghioasă şi mai tâmpită lozincă din câte cunoaşte istoria noastră politică. Dar gând precis în toată aglomerarea asta de ţărani n'a fost. O singură pătură de oameni a venit la Alba-Iulia ştiind ce vrea. Au fost *socialiştii*. Ei s'au folosit de situaţia particulară ce li s'a creeat prin nesocotinţa domnilor şefi şi subşefi, ca să-şi asvârle în masele scăpate dela o conducere normală doctrina lor. Este unica îndrumare, care s'a primit acolo şi care a transformat astfel caracterul acestei întruniri dela Alba-Iulia, scoţând-o de subt ocrotirea steagului nostru tricolor şi trecând-o subt flamura roşie.

Undele postume ale răscolirii n'au încetat. Se resimt şi azi. Impresia cea mai puternică înregistrată la adunare în sens socialist lucrează înainte. S'ar putea zice cu drept cuvânt, că după ce-au apucat pe povârnişul agitaţiilor, corifeii care-şi zic naţionali, supralicitaţi fiind de către tovarăşii lor, au pierdut din mână poporul ademenit de făgăduinţe nebune. In Ardeal a rămas o stare sufletească morbidă, care se observă la tot pasul, nu numai din unele acte nesăbuite ce se petrec la sate, dar şi din spiritul curent manifestat în toate chipurile. Adunarea dela Alba-Iulia a introdus în sufletul mulţimii fermentul disolvant şi-a reintegrat psihologia satelor noastre în acea atmosferă revoluţionară de pe vremea dărâmării imperiului habsburgic...

Restabilirea unui principiu de autoritare aici e cea mai arzătoare chestiune, pe care o cere unitatea noastră de stat. Se poate îndeplini o asemenea rectificare de conştiinţă subt oblăduirea actualului guvern?

Răspund cu mâna pe inimă: *Nu!*

27. V. 1928

DOUĂ PROCESE: DOUĂ PRIMEJDII

Un proces e totdeauna o portiță care se deschide ca să luminеze colțuri de interior din orânduirea unei societăți. Toate defortmațiile sufletești, pe care de obicei le acopere vălul ipocrizei sau le ascunde tăcerea interesată, ies la iveală în fața barei judecătorești și fac spovedanie publică. Structura intimă a unei epoci se descifrează mai lesne din rubrica judiciară decât din tiradele oratorilor savante sau din complicatele tratate de sociologie. Pe ușa din dos se poate pătrunde adese mai ușor în tainele unui apartament decât pe scara de marmoră menită pur și simplu solemnităților goale de fațadă.

Sunt două procese, care ne-au atras atenția în ultimele zile și amândouă au lămurit cu cruzime colțuri întunecate din compoziția vieței noastre actuale.

Cel dintâi e al faimosului Găetan, împrejurul căruia gazetele din București au brodat o înteagă literatură de ocazie, transmițându-l posterității cu un lux caracteristic de detalii. Crima lui, dincolo de impulsurile individuale ale insului prăvălit spre prăpastie, are de sigur și puncte de întrebare care bat mai departe și desvelesc un capital de moravuri. Personajul de la Văcărești n'a venit în fața juraților numai cu fapta lui care-și cerea pedeapsa, ci cu o concepție de viață vinovată care merită oprobiul public. Această concepție nu-i aparține personal. Din nenorocire sunt ramificări mai vaste, menite să asigure și pentru ziua de mâine o largă eflorescență a păcatului. E o întreagă spumă a societății care se desprinde din jurul lui cu psihologia ei particulară. E goana nebună a unui hedonism oriental fără probleme de conștiință, care respiră atât de

des din porii societăţii noastre de după război şi se rostogoleşte pe toate povârnişurile morale, fie că loveşte cu ciocanul sau fură terenuri petrolifere dela stat, fie-că plimbă dealungul ţării tăciunii aprinşi ai demagogiei disolvante ca să-i preschimbe în capital cu dobândă la bursa politică. E un penibil proces de decompoziţie care se agită la spatele găetanului, mult mai dureros şi mult mai reprezentativ. Luaţi de pildă vorbăria nemiluită cu care s'a popularizat la gazetă scabroasa scenă de alcov, judecaţi cantitatea de cerneală în care s'a năclăit murdăria, stăruitoarea plăcere sadică de-a scormoni amănuntele. Cântăriţi aceste pagini de pornografie multiplicată în sute de mii de exemplare în toate cătunele şi veţi vedea dacă aveţi a face cu îndeletnicirea severă a unor chirurgi sociali, sau cu exploatatorii instinctelor josnice sbiciuite necontenit de rotativele flămânde.

Ce să ne mai mirăm, dacă după o asemenea pedagogie servită mulţumii, prestigiul viţiului a atins paroxismul şi criminalul ca un erou de cinematograf şi-a atras o straşnică afluenţă, în care ameţeau „cucoane" şi fanţii de trotuar roiau la juraţi ca să-şi complecteze educaţia... Aici ranele sunt mai adânci, boala mai complexă, iţele procesului încurcate. Nu cadavrul moral al celui dus la fund interesează, ci mocirla care a rămas în urmă cu toate miasmele ei.

* * *

Intâmplarea vrea ca paralel să avem şi desbaterea unui proces care să lămurească poate şi mai evident barometrul situaţiei politice.

La tribunalul militar din Cluj se judecă un complot comunist. Desbaterile sunt în curs şi nu se pot cunoaşte încă transgresiunile reale ale inculpaţilor. Tot ce se ştie cu preciziune, e că pe banca de acuzare s'au strâns într'un mănunchiu elementele de conducere ale mişcării comuniste din ţară. Oamenii internaţionalei a treia, aciuiţi aici şi inspiraţi de preceptele Moscovei apar la tribunalul din Cluj închegaţi într'o falangă de solidaritate militantă, în care acuzaţi şi apărători susţinându-se reciproc, fără să-şi renege crezul şi desfăşurând întreg aparatul de propagandă, îşi etalează principiile. Ca să se vadă şi mai precis afiliaţiunea de peste hotare, ei au produs hârtiile în regulă liberate de „Liga drepturilor omului" de la Paris, în frunte cu iscălitura tovarăşului Barbusse, celebrul detractor al României. Cât de gravă e culpa lor şi ce pedeapsă îşi

vor atrage, e treaba judecătorilor să judece. Ce e de reţinut însă şi ce trebue să ne intereseze, e programul de acţiune al acestei tagme de adversari, obiectivul politic ce urmăresc cu toate sbuciumările lor. Chestiunea e limpede şi creerul cel mai inocent de la cafenea o ştie în toate consecinţele ei. Bolşevismul e doctrina opusă ideii naţionale, iar ţelul precis al bolşevismului e distrugerea organizaţiei noastre de stat. Comuniştii de la Cluj sunt posturile de avangardă ale acestui program bine stabilit şi cunoscut de toată lumea. Cu ei ne reînvie în amintire trădarea rusească din Moldova regimul de teroare al lui Bela Kun, revendicarea Basarabiei, bomba lui Goldştein de la Senat care a omorât pe ministrul Grèceanu şi episcopul Radu, plus toată instrumentarea agitaţiei externe împotriva ţării. Iată zestrea cu care se prezintă acuzaţii de la Cluj înaintea opiniei publice româneşti.

Ei bine, să vedem cum reacţionează această opinie publică în faţa lor.

Ce coarde de simţire atinge şi ce ecou trezeşte în suflete o asemenea intâlnire? Nu vina lor incidentală, pe care o va examina tribunalul, ci credinţa care-i ţine laolaltă, în ce fel angajază conştiinţa noastă ultragiată? Cum se exprimă atitudinea ambianţei noastre şi cum se concretizează deosebirea ei de concepţie? Avem o furtunoasă protestare, care răscolind trecutul şi prezentul să afirme cu-o tărie de convingere cel puţin egală, că suntem hotărâţi să păstrăm temeiurile existenţei noastre? Ideia naţională săpată de ei are vreun răspuns de dat? Ordinea de drept actuală, întemeiată pe interesele clasei noastre ţărăneşti şi pe burghezia oraşelor, în ce chip îşi manifestă lozincele ei de viaţă? Sunt tot atâtea întrebări, cari se trezesc în mod spontan şi cer o lămurire, ca să vedem clar împrejur şi să ştim pe ce arme de rezistenţă se poate conta pentru păstrarea unui vechiu patrimoniu.

Venind vorba de opinie publică, ar trebui cântărită mai întâi, atitudinea „presei independente“ cu prilejul acestui proces comunist.

Subsemnatul însă renunţă dela început la o astfel de analiză ingrată, pe deplin convins, că în covârşitoarea ei majoritate gazetăria zisă românească dela unire încoace e dincolo de sfera intereselor naţionale. Robită, sau capitalului străin ocult, sau celui local parazitar, această intreprindere de obicei lipsită de garanţii morale şi intelectuale, e când conştient subversivă, când aservită şantajului producător de arginţi. Citiţi, dacă vreţi, coloanele încăpătoare şi

veţi fi edificaţi. Comuniştii dela Cluj sunt lansaţi cu aureolă de victimă şi simpatia pentru ei e strigată din răsputeri. Ar fi să plutim în plină banalitate, dacă am schiţa un gest măcar de surpriză în materie, sau dacă ne-am crede datori să reedităm axiome spuse şi scump plătite în atâtea rânduri.

Soarta, însă, s'a însărcinat să ne pipăe mai adânc de astădată, chemând la un examen public de credinţă o serie întreagă de oameni cu rol important în sbuciumul politic al ţării. Frăţia de arme pecetluită recent de domnul Iuliu Maniu cu Pistinerii misionari ai raiului moscovit şi-a cerut contravaloarea în faţa tribunalului militar din Cluj. Apărarea inculpaţilor a citat ca martori pe soţii de luptă. O ironie fără milă vrea, ca aceşti martori să fie tocmai din tabăra partidului care aci în Ardeal îşi plimbă tribulaţiile sub firma *„naţională”*. Să-i vedem, deci, cum şi-au mărturisit catechismul lui Bărnuţiu, venerabilii bărbaţi, la zece ani după desrobire ? Cum au susţinut *principiul naţional* ai cărui beneficiari sunt, cum au condamnat doctrina care preconizează moartea ideii noastre de stat şi cum s'a proiectat peste frunţile lor umbra ierarhului dela Oradea-Mare cu trupul sdrenţuit în incinta Senatului ?

Ascultaţi mai întâi pe *Alexandru Vaida* cum se pronunţă textual : — *„Eu cred că atâta vreme cât există Constituţia şi îţi permite să activezi cu un anume program, până atunci nimeni nu poate interveni impotriva lor. Acuzaţii de astăzi sunt idealişti, visători, şi nimeni nu poate impiedica convingerile cetăţeneşti. Este o ilegalitate să arestezi şi să şicanezi pe Coloman Müller. Nu se poate permite o astfel de politică ilegală... Din ciocnirea ideilor se desvoltă lupta politică... Noi am şovăit să recurgem la mijloacele extreme. Numai atunci vom da iozinca de ridicarea masselor, când vom vedea că nu mai există alt mijloc pentru împiedicarea prăbuşirii acestei ţări. Partidele comuniste din Franţa, Germania, etc. lucrează legal cu acelaş program ca şi la noi”.*

Iată exemple din depoziţia d-lui Vaida copiată exact din ziarul *„Dimineaţa”*. Iată apărarea crezului *naţional* din gura matadorului ! Avocatul Pătrăşcanu, apărătorul inculpaţilor, comunist şi el, nu şi-a putut ascunde triumful şi a esclamat fericit că se poate auzi la Kremlin : — *„Să stabilim prin spusele unui fost prim-ministru că massele populare sunt împiedicate de-a-şi exercita în mod legal drepturile politice”*, iar avocatul Zissu, răpit de aceste extra-ordinare declaraţii, nu s'a putut opri, pe drept cuvânt, să nu tragă concluzia

logică, stârnind ilaritatea generală din sală: — *„Domnul martor a fost considerat drept bolşevic vreodată?”.*

După spovedania şefului, să vedem depoziţiile discipolilor. D. *Dumitru Kiş* avocat în Oradea Mare, fruntaş *naţionalist* declară următoarele: — *Blocul muncitoresc nu este o organizaţie subversivă şi fruntaşul său dr. Răzvànyi,* (conducătorul comunist cunoscut) *nu are altă vină decât că a luptat cu mai mult curaj pentru respectarea drepturilor cetăţeneşti. Membrii baroului din Oradea al cărui decan am onoarea să fiu m'au însărcinat să vă declar că am fost şi suntem solidari cu colegul nostru dr. Rozvànyi”.*

Mergem mai departe! Ascultaţi apologia altui fruntaş, tot naţional şi el, oricât l'ar predestina numele unui alt front. E d. dr. *Gelu Egri,* din mila lui D-zeu şi a generalului Moşoiu actual primar în Oradea-Mare: — *„Despre cei patru consilieri comunali acuzaţi în acest proces, comuniştii, Rozvanyi, Danter, Kertész şi Dkampetz, declară că nici odată n'au dat dovezi de activitate subversivă, ci din contra aceşti patru consilieri comunali la primăria Oradea au depus o activitate absolut constructivă”.*

In acest sens de elogiu fără rezerve s'a mărturisit şi fruntaşul *Aurel Lazăr,* fost membru al Consiliului dirigent, iar d. *Mihai Şerban,* profesor în Cluj şi finul d-lui Vaida, fruntaş de asemenea, s'a rostit şi mai lapidar: — **„Teoreticeşte şi eu sunt comunist“.**

* * *

Orice minte normală rămâne copleşită de stupoare după rezultatul acestei investigaţii.

Procesul comuniştilor trece în mod firesc pe planul al doilea. Ei, în definitiv, sunt consecvenţi cu linia lor de conduită şi merg înainte pe drumul credinţei cu fanatism şi fără tranzacţii. Un element nou e doar îndrăzneala cu care îşi afişează programul, mărturia netăgăduită a autorităţii noastre de stat scăzute. Dar ce ne alungă sângele în obraz şi trebue să ne smulgă din toropeală e procesul sufletesc al *martorilor.* Ce vor aceşti oameni, cari s'au socotit în drept să legitimeze subt jurământ comunismul la noi în ţară, să-i justifice legalitatea, să-i conteste caracterul destructiv şi să-şi exprime neted simpatia lor? Avem a face cu un fenomen de convertire, pe urma căruia steagul roşu şi-a găsit adăpost sigur aici în Ardeal şi teoriile lui Lenin au câştigat noui adepţi pe ruinele ideii naţionale? Sau e la mijloc un caz de imbecilitate burgheză, ca în vechea Rusie

de pildă, unde, se ştie, clasa conducătoare avea destule momente de cochetărie cu doctrinele disolvante? Ori poate cumva frica meschină de-o viitoare zguduire a avansat o genuflexiune presupusului stăpân de mâine?

In adevăr, problema e greu de limpezit, fiindcă totdeauna o încercare de-a pătrunde în psihologia specială a acestor „fruntaşi" echivalează cu o plimbare în întunerec când plouă şi bate vântul.

Convertiţi la evanghelia lui Marx vrednicii bărbaţi din comitetul de-o sută? Fiţi liniştiţi, nu le-a trecut niciodată prin minte. Mai întâi că sunt orfani de orice scrupule teoretice şi preocupările intelectuale n'au fost nicicând slăbiciunea lor. Al doilea, ei sunt burghezi de treizeci de carate fiecare, detestă apostolia lipsită de binefaceri pozitive şi visează consilii de administraţie. Nici cea mai eroică sforţare de imaginaţie nu mi-i poate arăta în postura de renunţare la principiul proprietăţii individuale... Destrămare a cugetului ca la ruşi, val de tenebre care se coboară în adâncuri şi trimit de-acolo chemările perfide ale abisului?.. Nu cred. Nu i-am surprins, de când m'am pomenit, în crize de misticism, şi pe la casa lor nu ştiu să se fi rătăcit mai des câte-o proastă traducere ungurească din cărţile lui Tolstoi... Cât priveşte frica de ziua de mâine, teama de revărsarea posibilă a puhoiului bolşevic, aici ar putea fi ceva, un întârziat impuls de foşti sclavi, cari în prima fază a libertăţii tot mai au încă tresăriri ancestrale şi ţin să se căpuiască de pe-acum pentru viitor, cum au făcut-o înainte cu zece ani când la adunarea de la Alba-Iulia au inventat *adhoc* un partid socialist în Ardeal, care să-i puie bine cu Europa... Dar această vagă senzaţie epidermală nu li s'a tradus încă într'un „concluz", fiindcă după cât ştiu, d. Iuliu Maniu n'a convocat pân'acum *suta* să hotărască în chestiune...

Atunci, de ce închinăciunea în faţa comuniştilor de la Cluj?

Răspunsul ni-l dă tot d. Alexandru Vaida, care a declarat la tribunal următoarele: — *„Cred că venind la putere partidul naţional-ţărănesc se va stabili o eră de dreptate şi legalitate"*. Cu alte cuvinte: — „Tovarăşi comunişti, ajutaţi-ne, să vă ajutăm şi noi!" *Puterea cu orice preţ,* iată preocuparea unică a d-lui Vaida şi soţii. Că pentru atingerea acestui scop terfeleşte credinţe, demoralizează mulţimea şi ajută curentele subversive, nu-i pasă, că pe urma acestei atitudini aici se dărâmă orice autoritate şi ţara ia aspectul unui haos inform devenit un obstacol în faţa ori-cărei guvernări de mâine,

nu-l interesează. El vrea puterea, se declară gata, deci, pentru orice făgăduială şi pentru orice alianţă. Mare proprietar justifică pe comunişti, burghez până în măduva oaselor îndeamnă pe ţăran, să nu plătească impozitele, sectar confesionalist dă spectacolul de *„farmazon“* din ţara Câinelui. Cu aceasfă mentalitate ultra-simplistă, fostul prim-ministru de veselă memorie, slobod la vorbă, s'a eliminat singur din rândul oamenilor de răspundere şi a creat în jurul lui şcoala nenorocită a competiţionarilor politici fără nicio credinţă.

Că pe urma acestei şcoli astăzi iese pălmuită ideia de ordine fără de care ne dăm peste cap, iar mâine e lovită în obraz ideia naţională în care ne-am zămislit şi vrem să trăim, nici un cap echilibrat nu se mai îndoeşte.

Lucrul e limpede, roadele se văd: România niciodată n'a fost mai bolnavă ca acum.

Chestiunea e, dacă aceşti meşteri ai disoluţiei sunt calificaţi pentru o operă de răspundere şi construcţiune, dacă târguiala lor frivolă merită premiu şi încurajare, sau dacă am ajuns la ultimul moment în care voinţa de fier a celor conştienţi trebue să intervie cu frâna moderatoare.

Aici să judece şi să înlăture primejdia acei cari au în mâna lor destinele ţării.

7. X. 1928

DUPĂ ZECE ANI

Cum se scurge vremea...

Au trecut zece ani de când pe câmpia dela Alba-Iulia s'a strigat unirea Ardealului cu ţara, zece ani de când simţirea populară de pe acest petec de pământ a asvârlit în cumpăna istoriei un crâncen şi scump plătit adevăr milenar.

Acum că avem perspectiva distanţei, lucrurile se lămuresc mai bine şi ori-ce tendinţă de-a eclipsa realitatea rămâne zadarnică. Toate străduinţele meschine sau interesate nu vor putea duce la nici un rezultat, falşificarea faptelor din trecut nu triumfă niciodată în mod difinitiv. Adunarea de la Alba-Iulia ca şi războiul se înscrie în analele noastre, ca o consecinţă logică a structurii noastre de gândire care s'a desprins cu puterea fatalităţii din toate fibrele organismului nostru naţional. Mulţimea ce-a alergat spre legendara cetate a dat ea însăşi mult aşteptatul examen de maturitate în faţa lumii. Orice încercare de-a pune monopol pe o pioasă manifestare, de-a o declara apanajul unui partid este şi o minciună sfruntată şi-o impietate brutală. Pagina Alba-Iuliei trebue păstrată în istoria noastră neprihănită de nici o patimă vremelnică, trebuie lăsată posterităţii ca o chezăşie de care se ancorează existenţa unui neam...

După ziua de epopeie au venit anii de sbucium, după praznicul solemn, vulgara alergare cotidiană.

In cei zece ani românismul descătuşat al Ardealului pus în contact cu proaspăta viaţă de stat şi-a cheltuit zi cu zi energiile căutându-şi un drum nou de afirmare. S'au desfundat aici mari rezervorii de forţă latentă, s'au dat lupte, s'au aruncat lozince şi un neastâmpăr nervos de fiecare clipă a luat locul tăcerii sinistre

de demult. Instinctele de viață ale unui popor desrobit și-au pus la contribuție vigoarea lor ancestrală. O țărănime plina de vlagă a început să-și desfășure sănătatea ei robustă, cu deslănțuiri puternice de forță vitală. Revărsarea ei se resimte la tot pasul, ca un râu șerpuitor de munte care vine vertiginos și smulge din rădăcini vechi scorburi putregăite. Pe de-asupra claselor stăpânitoare ale regimului unguresc s'a abătut năvala cutropitoare a foștilor iobagi, menită să schimbe fața vremilor și să creeze un aspect nou de afirmare etnică cu toate nădejdiile îmbucurătoare pentru ziua de mâine.

Nu e tot atât de înviorător tabloul, dacă privim procesul interior al clasei noastre conducătoare.

Ar fi de sigur interesant, dacă spirite ponderate și clare, având necesara reculegere pentru o operă de migăloasă analiză, ar face bilanțul activității de-un deceniu a acestei clase în noua așezare de stat și-ar stabili toate răspunderile. Ar fi indicată în primul rând urmărirea zi cu zi a partidelor politice în această perioadă, examinarea drumului pe care au mers și-a binefacerilor positive ce au săvârșit în raport cu consolidarea integrală a țării și cu nevoile locale ale Ardealului. O asemenea cercetare ar trebui să aibă în vedere diversele ramuri ale vieții noastre publice. care toate laolaltă ar putea da o serioasă judecată de ansamblu. Numai în acest chip s'ar putea aprecia, într'un spirit critic desfăcut de ori-ce prejudecată, conștiința de datorie a societății noastre și s'ar putea fixa deodată cu inevitabile șancțiuni morale gradul de pregătire a categoriilor politice existente.

Din nenorocire, o mare parte a conducerii Ardealului susținută de inerție la suprafață ca o moștenire din perioada antebelică, în acești zece ani n'a făcut decât să practice și subt stăpânirea românească vechea formulă a pasivității față de stat care subt unguri devenise o funcțiune organică a psihologiei noastre. Oamenii fără lărgime de orizont, prinși în cătușele unei înguste încercuiri locale, cu orientări culturale minime și cu stigmate fatale străine în conformația lor cerebrală, s'au menținut ca un paravan întunecat între Ardealul desrobit și România desrobitoare. Circulația normală a aceluiaș trup a fost astfel stânjenită și adolescența patrimoniului închegat a suferit tulburări dăunătoare. Cine va scrie mai târziu după limpezirea patimilor povestea adevărată a celor zece ani, va rămâne uimit de micimea sufletească venită ca o ploaie de funingine imediat după unire. Paralel cu-o sistematică neînțelegere manifestată de

miopii potentați politici ai vechiului regat pentru multe probleme capitale ale țării și mai ales pentru revendicările drepte ale Ardealului, a mers aici o necontenită denigrare a însăși ființii noastre de stat. Așa zișii regionaliști ardeleni cu toată agitația lor, vrând sau nevrând s'au transformat în agenți disolvanți, care au pus stavilă pornirilor firești de coheziune sufletească a maselor românești ieșite din război cu o sinceră și furtunoasă dragoste frățească. Toate lozincele care s'au aruncat pe arenă zece ani de zile au fost un curs metodic de pedagogie distrugătoare, care a sămănat revolta la noi și-a încurajat tendințele centrifuge la minoritățile neîmprietenite încă. Cercetătorul analist va avea să tragă concluzii amare la timpul său, descifrând din această svârcolire nunumai un banal apetit de putere al unor competiționari politici ci și un trist certificat de preparație cetățenească în prima decadă de independență.

Ca să se vadă mai precis situația, e dator ori-cine să examineze acum în preajma aniversării unirii triumful d-lui Iuliu Maniu și să se întrebe: în ce corelațiune directă se găsește concepția sa de guvernare cu principiile fundamentale, care au prezidat războiul nostru de întregire? Ideia națională, evanghelia generației coborîte în tranșee, catechismul lui Bărnuțiu și toată credința cărturarilor ardeleni de pe vremuri, e codificată în compoziția actuală sare stăpânește destinele țării? De sigur că nu! Fără a schița vre-un gest măcar de intoleranță, care ar fi deplasat din partea oricui în primele zile ale unei schimbări de regim, chestiunea se impune subt imboldul celui mai elementar simț de conservare românească: *orientarea spre stânga extremă a guvernării actuale iese cu desăvârșire diu opera tradițională a concepției care a indrumat până azi România.* Pentru întâia-oară aici, la adăpostul puterii de stat se organizează mișcarea socialistă, nejustificată de structura socială-economică a țării și în contrazicere flagrantă cu ori-ce ideologie consacrată până azi la conducerea statului. Aceiași deplorabilă constatare se poate face și în legătură cu buna ocrotire acordată sioniștilor, pe care nimeni nu i-a deslușit încă într'o postură de sinceri adepți ai acestei patrii, fiind prin însuși programul lor o formațiune extra-teritorială...

O crudă ironie vrea ca aceste ciudate înnoiri să le aducă tocmai reprezentanți ai Ardealului, care dintr'o imprudență ce se va plăti scump odată, în loc să se constitue apărătorii intereselor unei provincii, își iau asupra lor sarcina dificilă de-a canaliza răs-

punderea pentru soarta României integrale. Ei, în loc să păzească tablele legii pentru o religie a rasei, la care-i predestinează și trecutul nostru de suferință și prezentul cu sugestiile lui multiple, dau drumul curentelor internaționale și frâng zăgazurile care au oprit aici vreme de zece ani ori-ce cochetărie vinovată cu clișeele de peste Nistru. Intrebați-vă: aceasta e linia care s'a visat la adăpostul chiliilor mănăstirești dela Blaj, aceasta e pulsarea normală a istoriei noastre de veacuri și întruparea principiului care legitimează dreptul nostru de existență?

Iată de ce aniversarea Alba-Iuliei, în mințile conștiente se încadrează într'o renunțare tristă cu prevestiri nelămurite pentru ziua de mâine. S'ar părea că din steagul nostru tricolor care a fâlfâit în marșul spre Budapesta, un vânt de vitregie spălăcește tot mai mult galbenul și albastrul, lăsând neatinsă numai culoarea roșie, ca o profeție simbolică a unui viitor plin de sguduiri...

De ce-a trebuit să gireze Ardealul cu numele lui această emblemă a destrucțiunii, tocmai acum când clopotul învierii s'ar cădea să răsune chemând viii și morții la o mare sărbătoare?

2. XII. 1928.

SĂ AŞTEPTĂM TREZIREA

Avem, în sfârşit, un nou regim instalat cu toată îndeplinirea formelor. Comedia aceptată ca o reţetă de ocazie agreată în înalte locuri, a primit sgomotoasa consfinţire a sufragiilor mnlţimei.

Alegerile s'au terminat pe toată întinderea ţării şi la Cameră şi la Senat. In mod firesc, conducerea politică de care se inspiră de multă vreme deţinătorii actualului guvern, şi-a imprimat pecetea asupra recentei manifestări a masselor. In adevăr alegerile aceste diferă mult în aspectul lor de tot ce lumea a cunoscut până azi la noi în materie electorală. Libertatea care s'a strigat cu atâta ardoare subt oblăduirea jesuitică a d-lui Iuliu Maniu, s'a transformat într'o himeră vaporoasă şi la umbra ei şi-au făcut de cap procedeuri de-o sălbăticie necunoscută încă. Zămislită din demagogie, compoziţia zisă naţional-ţărănistă n'a făcut decât să-şi menţie şi la guvern vechile cochetării cu lozincele extremiste. Astfel se expică măsura ce s'a luat de-a nu se încasa impozite, pentru a se prelungi astfel în mintea mulţimii zăpăcite de făgăduinţi iluzia stîrnită prin agitaţiile anilor de opoziţie. Tot în acest chip trebuie interpretată şi dispariţia jandarmilor de pe câmpul electoral. Paznicii ordinei au fost retraşi, ca în creerul înfierbîntat de chiotul derbedeilor să se exalteze impresia că a sosit ceasul desfrâului slobod şi-al anarhiei nepedepsite. Roada unei asemeni pedagogii cetăţeneşti s'a resimţit repede, întrecînd toate aşteptările. De cînd România întregită n'a trecut încă un val de sinistră nebunie peste creştetul satelor noastre ca acum, deschilibrând vremelnic tradiţionalul bun simţ al ţăranilor şi trezind un fior de groază în sufletul cărturarilor dela ţară. O adevărată mişcare de destrămare a vieţii de stat a început

să mijească cu numeroase cazuri de răsvrătiri, de jafuri și omoruri, degenerînd pe-alocurea în isbucniri de caracter revoluționar.

In această atmosferă a fost chemată lumea la urne.

Sguduitorul salt spre stînga extremă, consacrat în conștiința publică de pactul cu socialiștii și sioniștii, a îndepărtat un număr considerabil de alegători dela vot, iar restul care a crezut că trebuie, să-și esercite dreptul de-a-și spune cuvîntul înpotriva guvernului, a fost supus unor crâncene maltratări. Cazul amicilor noștri părintele Dăianu, Prie, Bucurescu, Cristi din Basarabia sau al fostului deputat Florea și alții, constituie certificatul unei nemai pomenite brutalități. Ori-ce judecată obiectivă în fața acestei slobode descărcări a instinctelor bestiale va prefera pe viitor o ordine asigurată de elementele răzbunătoare ale unei instituții de stat recentei nebunii fără nici un zăgaz. Decît anarhia bandelor de bătăuși beți, mai bine ordinea încadrată în baionetele jandarmilor. Cine să se mire, dacă într'o absență aproape unanimă a celor mai elementare măsuri de siguranță, recolta urnelor a fost formidabilă și bietul parlamentarism românesc s'a îmbogățit peste noapte cu-o strașnică cohortă de aleși ai națiunii? Spărgînd pentru o clipă coaja anonimatului viitorii locatari din Dealul Mitropoliei poartă în mod fatal stigmatul nașterii. Recrutați din ceata obscură a proprietarilor de voturi, mult încercații șampioni ai votului nostru universal clocit sub ocrotirea semnului analfabet, vor rezerva de sigur surprize interesante analelor noastre parlamentare. Tot astfel oratoria dela tribună va resimți și influența unor sintaxe barbare care dinspre Târgul-Cucului dau busna pentru întâia-oară spre incinta Camerei.

După zece ani, deci, în care conducătorii fostului Consiliu dirigent au făcut sau pertractări pe toate fronturile sau pur și simplu banale eserciții vocale pe la adunări de popor, după un deceniu de svârcolire negativă, iată-i pe popularii bărbați împinși pe banca misterială, direct răspunzători de soarta tuturor. E o dublă tragedie care se joacă acum! Cea mare și scump plătită e a țării, aruncată prada unei experiențe de laboratoriu. Talentele de odinioară ale guvernării dela Sibiu își vor pune în practică ideile salvatoare, ajungând exact la rezultatul obținut de demult. Nenorocirea vrea însă ca această invazie de dilentați să se producă tocmai azi când speciale greutăți de ordin economic-financiar ar cere mai mult ca orcând întronarea unui cult al competenților. Prăvălirea la care vom asista în curând va însemna o gravă catastrofă cu

foarte puţine şanse de reculegere. România va răscumpăra cu mari jertfe luxul ce şi-a îngăduit de-a tolera pe solul ei înfrângerea principiului de autoritate şi cocoţarea la cârmă a demagogiei disolvante. Dar deodată cu tragedia ţării se va consuma în mod firesc şi gloria trecătoare a actualilor potentaţi. Legenda se va evapora şi se va uita repede ca ori ce stridentă muzică de bâlciu ne mai lăsând în urmă decât suferinţele mulţimei încărcate de decepţiuni şi pomenirea fără binecuvântare a idolilor căzuţi în prăpastie.

De-aceia pentru moment linişte şi aşteptare. Nici o protestare violentă, nici un gest de intoleranţă. Mitul vinovat trebuie să cadă singur, fără alt concurs decât al propriei sale neputinţe. Ar fi cea mai mare greşală politică, dacă s'ar permite o platformă de retragere prematură actualei înjghiebări de guvernanţi, înainte de-a se înregistra falimentul lui iremediabil şi evident pentru toată lumea. Numai astfel vom putea elimina definitiv un factor de psihoză de pe arena politică şi tămăduind buna prostime de guşterul mesianismului d-lui Maniu vom reveni la jocul normal al realităţilor.

In treacăt, deci, putem încrucişa braţele lăsând trista farsă să se bilbâie înainte. De-acum fie-care ceas lucrează pentru trezirea din beţie...

S'o aşteptăm cu desgust în suflet şi cu zimbetul pe buze..

23 XII 1928

VA VORBI ARDEALUL...

Un an abia şi câte văluri, care de care mai colorate, au căzut de pe ochii lumii la noi... Câte realităţi crude au ieşit la iveală din ascunzişul lor! Câte minciuni cuvioase sau transformat într'o grămadă de maculatură la poarta mulţimii păgubaşe...

In adevăr, ursitoarele dela Bădăcini i-au pregătit un rol ciudat d-lui Iuliu Maniu în istoria ţări. Firavul locatar din palatul Cantacuzino va rămâne, sunt convins, încă multă vreme ancorat de memoria deaproapelui. Nimeni ca dânsul n'a stârnit munţi de iluzii la opoziţie şi nimeni n'a plecat dela putere aşa pe uşa din dos, cum se va evapora într'o bună dimineaţă actualul preşedinte al Consiliului. Ce se petrece aici de-un an de zile e o formidabilă farsă tragi-comică, pe urma căreia pocnesc şi se sparg în gol ca nişte baloane de bâlciu nenumăratele aşteptări mobilizate de demagogia flămândă în prima decadă a României unite. D. Iuliu Maniu e marele rectificator al opiniei publice. El le-a făcut, tot el le desface. Omul acesta a girat cu numele lui cea mai năstrşnică beţie politică şi tot el e autorul celei mai mari deşteptări din câte s'au văzut vreodată. O tristă dualitate... Ea face să se dea la fund definitiv cel care a practicat-o pe spinarea ţării şi-i asigură o necontestată celebritate.

Hecatomba de legende e atât de mare, încât nu ştii unde să începi şi unde să isprăveşti, când ai încerca să însăilezi bilanţul guvernării actuale.

Să scormonim oare psihologia maselor, care un deceniu au fost metodic intoxicate cu făgăduinţi subversive, ca să vedem cât de radical s'au tămăduit azi? Reamintiţi-vă adunarea dela Alba-Iulia

din anul trecut, când bieți țărani exaltați își înjghebaseră un idol din efigia placidă a advocatului dela Blaj, și duceți-vă acum ori unde vreți pe ori-ce prispă dela țară, să ascultați ce zic desmeteciții din umbra satelor! Ce s'a ales din aureola ridicolă de misianism pe care o pusese în circulație vicleimul de odinioară? Trageți cu urechea în treacăt măcar și veți culege vorbe grele, ocară legitimă a insului batjocorit. Poporul nostru e copleșit azi de-o particulară scârbă în raport cu politica. După oblăduirea d-lui Iuliu Maniu s'a sălășuit în suflete o protestare de ordin moral, ceva dincolo de raza intereselor călcate în picioare, un fel de revoltă a bunului simț ultragiat. Ruralii aceștia se simt acum ca după o mare tragere pe sfoară, ca după o ignobilă bătae de joc care a ținut zece ani necontenit. Românul suferă o sfănțuială, umilința însă o ține minte și nu poate s'o ierte. Pe deasupra tuturor cătunelor s'a întins astfel o rețea de unanimă înverșunare împotriva copoilor electorali, cărora prostimea abia-abia așteaptă să le lege tinicheaua de coadă. Cât despre muncitorimea fabricilor sau minelor, clocotul de ură se poate descifra lesne din gloanțele dela Lupeni, în care s'au concretizat simțămintele părintești ale regimului față cu tovarășii de eri...

La oraș, firește, lucrurile se complică, nemulțumirea capătă accentul special al fiecărei bresle în parte, protestarea se dublează însă de-o nevroză necunoscută încă. Uitați-vă împrejur și rețineți bunăoară ce spune Capitala pretutindeni la adresa guvernului, în frunte cu meritosul lui șef. Inregistrați în tramvai, la restaurant, pe calea Victoriei, ori în unghere amărâte de mahala. E o încrucișare nemaipomenită de violențe, care cresc ceas cu ceas într'o avalanșe de trivilitate generală, cum n'a mai fost cândva. Nu există categorie de cetățeni pe care să n'o doară buba ei, și care să nu-și strige decepția după consumarea minciunii. Din această multiplă rezonanță s'au stabilit adevărurile curente asupra situației. S'a fixat o apreciere quasi-uniformă a ambianței care și-a rostit sentințele fără posibilități de revizuire. Sunt axiome ce circulă azi din gură în gură și se spun pe la răspântii de către buni burghezi în toată firea, care n'au nici în clin nici în mânecă cu căprăriile politice. Ideia, de pildă, că țara a ajuns subt călcâiul proștilor și că pe banca ministerială se găsesc oameni în afară de societate, ți-o formulează lapidar fiecare băiat de prăvălie la București. Tot astfel nu există bărbierie mai puțin periferică unde patronul și calfele deopotrivă să nu te întreție asupra armoniei dulci dintre naționali

și țărăniști, unde crâncenul duel permanent Ioanițesc—Mirto să nu fie comentat cu lux de amănunte, cu perfectă competență în materie. Și-așa mai departe, situațiile lămurite se țin azi în capul mulțimei. S'a dus secretul mascaradei, toți naivii care crezuseră în ea au rămas ca un nod penibil în gât. Fără să-i întrebi, sărmanii convertiți își arată ponosul lor și oftează după un stăpân, care să curme târgul slobod al vorbelor răsuflate...

Suntem, cum s'ar zice, în plin crepscul al „democrației" de legea nouă.

* * *

In atmosfera asta de tulburare înăcrită, s'a introdus un leit-motiv recent, care trebuie reținut și examinat de-aproape, fiindcă ascunde în el o reală primejdie pentru ziua de mâine. E tensiunea proaspătă și inoportună înte Vechiul Regat și Ardeal, o frecare surdă care invenineazā iarăși raporturile normale dintre cele două provincii, și e pe cale să ia proporții regretabile, deastădată la București.

Vina pentru această înăsprire târzie, ca și pentru multe altele, cade tot în sarcina actualilor fericiți guvernanți. Se știu tribulațiile comitetului de-o sută sub patronajul fostului președinte al Consiliului dirigent, vreme de zece ani. Faimosul sinedriu a inventat glorioasa *„luptă contra regățenilor"* și-a deslănțuit în Ardeal un acerb patriotism local. Ei bine, după venirea la cârma țării, norocoșii matadori nu s'au gândit să vindece ranele Ardealului, să facă dreptate la ei acasă, ci s'au improvizat stăpâni pe malurile Dâmboviței, gata să bată din picior autohtonilor. Nu le-a fost de-ajuns lozinca: „afară cu regățenii din Ardeal", cum au descins pela ministere au avut aierul că vor să-i scoată și de pe podul Mogoșoaiei. Năvala de consilieri technici, cari nu aveau altă legitimație de existență decât certificatul de naștere dintr'un fost comitat din părțile ungurene, diverșii dignitari înțoliți peste noapte, ploaia de decorații și de consilii de administrație care-a căzut numai în lotul Ardealului, camarila restrânsă dimprejurul d-lui Maniu care fabrică pe cont propriu azi un notar public mâine un regent, toate aceste instrumentate meschin și înnodate brutal, au trezit, firește, desgust și reacțiune pe toată linia. Lumea a început să se mire, să strâmbe din nas, să murmure și-a isprăvit prin a înjura deabinele. Descoperirile care s'au făcut au fost din ce în ce mai neplăcute. S'a văzut degrabă ce știam noi demult și predicaserăm câțiva ani dea-

rândul la această revistă. S'a văzut că întreagă ceata nou-veniţilor logodiţi cu puterea, e în realitate o falangă de primitivi, cu rosturi şi deprinderi suburbane. Nu s'a pomenit încă o aşa de groaznică pălmuire a celor mai elementare exigenţe intelectuale, ca lăfăiala asta de dicio-sân-mărtini prin toate slujbele sus-puse, unde demult fusese întronate distincţia şi cultul inteligenţii la noi. S'a desminţit piramidal povestea idioată cu occidentalismul lansat de d. Maniu, din clipa când aceste făptuiri bolovănoase cu pregătirea lor profesională clocită pe ungureşte şi cu sintaxa lor rândedă s'au instalat în biurourile ministeriale şi-au luat comanda. Un regres intelectual de peste o jumătate de veac dinainte de Ţichindeal a năpădit dintr'odată maşina statului în toate mădularele ei, pe urma acestei cutropiri barbare. Inchipuiţi-vă: primul ministru din zestrea Apusului nu aducea în fotoliul lui decât contactul cu limba maghiară, preocupări culturale nule şi-o absenţă desăvârşită în faţa tuturor problemelor obişnuite, dincolo de raza Budapestei. Am căzut mai jos ca răposatul Muntenegru; acolo la Cetinje, se ştie, se găseau măcar în funcţiile de conducere oameni cari alături de comoara lexicală maternă isbutiseră să articuleze şi un alt idiom european. D. Iuliu Maniu, occidentalul de pe Târnave, comunică prin interpret cu corpul diplomatic, fiind din acest punct de vedere într'o declarată inferioritate faţă cu şambelanul rasului Taffari din Abissinia. Dar dacă nu au nici uzanţele cele mai reduse ale personalului minor din ori-se ţară de pe glob, deţin aceşti miniştri şi subsecretari de stat măcar vulgarele virtuţi plebeice, contravaloarea consacrată a unui minus de inteligenţă? Au ei o preparaţie în meseria lor, cunoştinţe de specialişti, sau o putere de muncă excepţională? Nimic, de trei ori nimic! Luaţi activitatea fiecăruia în parte de-un an încoace la departamentul lui sau în Corpurile legiuitoare, şi nu veţi întâlni, decât sau banalitatea leşinată de genul premierului, sau gafe cu coarne din şcoala d-lui Alexandru Vajda. Ar mai rămâne o întrebare simplistă, care închide registrul: Vin barem cu-o austeritate deosebită aceşti reformatori pădureţi, cu scrupule de anahoreţi în materie de onestitate? Aici încalte nu mai e nimic de spus, fiindcă apetitul lor milenar a ajuns de pomină...

Astfel stând lucrurile nu e nici o mirare că lumea a tresărit indignată şi întreagă vâltoarea de resentimente s'a canalizat împotriva lor. Ardealul propriu zis n'a câştigat nimic din această ope-

rație, în care s'au plasat treizeci de nepoți dela Blaj și alți treizeci de companiști din consorțiu, fiindcă cele trei milioane de români de aici se împărtășesc și ele de soarta dărăpănării integrale în care incompetența aventurei d-lui Maniu a împins toată țară. In schimb, însă, Ardealul, în numele căruia ei strigă de zece ani, e astăzi într'o scădere nenorocită la bursa politică.

Cetățeanul năpăstuit din România de ieri a rămas năuc de câte-i văzură ochii după guvernarea fraților de peste munți. El multe nu știe bietul om, nu e pus pe analize, deaceea stă pe gânduri și nu se poate dumiri deloc. Amintirea, ori-cum o învârtește, nu-l face să priceapă de unde vine pacostea asta. Și-aduce aminte că a suspinat pentru Ardeal decând s'a pomenit, a cerut războiul la "Dacia„ cu Take Ionescu și părintele Lucaciu, a luat o schijă de obuz la Mărășești și-un glonț de mitralieră la Tisa, s'a întors în casa goală despoiată de nemți... Toate acestea, vagi vibrații tentaculare, se stârnesc acum când surprinde miniștrii vorbind ungurește între ei, sau când un pui de șef de cabinet, — frate și el, — i-o tae scurt că Escelența Sa nu-l primește cu păsul lui, în vreme ce un canonic dela Gherla trece pragul imperturbabil și ventripotent... Ce vreți, omul nu înțelege· că toată cazna lui de-o viață și-a găsit recompensa în ziua când ilustrul fruntaș Csicsó-Pop a ajuns prețedintele Camerei, iar d. Sever Dan ministru de Arte și Sănătate... Iată de ce, capac.tatea și indelicatețea au început să-și dea roadele. Desgustul s'a întețit tot mai mult, în cercuri cât mai largi. Se vorbește azi deschis de ingratitudinea desrobiților se pun la cântar anumite dispoziții de voracitate, se colportează glumele lor greoaie, circulă alocuții întregi năclăite în sos provincial... E o linie de dispreț pe-alocurea, o silă cam pretutindeni și câte-un accent de ură pe ici pe colo. Sunt tot mai dese adunările la care țâșnește diatriba cetățeanului revoltat:

— E momente grele, domnilor, au dat trocarii peste noi !...

* * *

Nu, zăpăceala asta trebuie să se curme, dacă nu vrem să asistăm la un spectacol trist de desagregare sufletească !

Opinia publică otrăvită zilnic trebuie smulsă din ghiarele unor prejudecâți întunecate. D. Iuliu Maniu își va face curând geamantanul și se va întoarce iarăși acolo în Sălaj, Ardealul, însă, nu poate rămâne cu obrazul stropit de noroi. De-aceea cu o oră mai degrabă

BIBLIOTECA MUNICIPALĂ FONDUL SALII DE LECTURĂ * DEJ *

trebuie vorbit aici, răspicat și cu toată cruzimea. Dincolo de popa Man și dincolo de retorica d-lui Ccsicsó-Pop există Ardealul adevărat, al avânturilor istorice, al conștiinței de rasă și al ideii de unitate națională. Acest glas se cere din nou în arenă, în mijlocul tulburării de azi, pentru echilibrul de mâine.

Iată de ce, reapare *Țara Noastră* pe același drum bătut, urmărind aceeași țintă.

25. XII. 1929.

TEORIA FOAMEI

De câte ori, în cursul celor zece ani de după unire, capriciile meteorologiei noastre politice puneau în circulaţie zvonul, că s'ar putea forma un guvern în care partidul zis naţional din Ardeal să aibă rolul de conducere, de atâtea ori soarta ţării mi se părea că se apropie de ceasuri de primejdie.

Aş vrea să fiu bine înţeles de către cetitorii mei în acest proces de conştiinţă, şi de-aceia voi stărui în câteva cuvinte asupra lui. Eu, după cât se ştie, sunt ardelean get-beget, legat prin toate impulsurile active de acest microcosm tulbure. Nu mi-am renegat niciodată mormintele strămoşilor popi şi ţărani, al căror suflet pururea viu în palpitările mele, ca un blestem ori ca o binecuvântare. Dimpotrivă, am căutat totdeauna o legitimare superioară pe seama acestei legături cu trecutul şi m'am agăţat de ideia de rasă, ca de o barcă de salvare pe vremea ungurilor. Nu voi smulge aici amintiri din sbuciumul unei vieţi, atât pot spune însă în treacăt, că am împletit o aureolă din visurile Ardealului, pe care le-am topit în sângele meu şi le-am filtrat prin chinurile facerii, ca să le îmbrac în strălucirea artei. Mai bine de trei deceni, conştient şi fără nicio ezitare, am urmărit în literatură şî în politică desrobirea provinciei, care printr'un mister nepătruns acaparase toate fibrele mele de simţire. Există, deci, în tot rostul meu ca şi al altora, un sentiment de patriotism local pe care-l hrănesc rădăcini vechi şi adânci.

Şi cu toate aceste, posibilitatea unei guvernări a României întregite de către ardelenii actuali, foşti colegi ai mei în comitetul executiv dela Budapesta, mi-a apărut în orice împrejurări ca un

coşmar din cele mai grozave. Cunoşteam prea bine arsenalul bieţilor oameni aruncaţi la suprafaţa vieţii noastre antebelice, păstraţi încă şi astăzi ca nişte stranii apariţii fosile, ca să nu-mi dau seama de sinistra aventură în care ar fi împinsă ţara prin stăpânirea lor. Ţineam prea mult la obrazul Ardealului, ca să îngădui luxul de a-l compromite prin nepricepuţi cari se lansează în numele lui.

Erau destule consideraţiile ce determinaseră rezerva mea categorică şi definitivă în această chestiune. Nu le voi mai detalia aici, fiindcă ani dearândul am vorbit în *Ţara Noastră* de fiecare în parte. Am arătat orizontul îngust care strângea ca o cămaşă de forţă orice năzuinţă intelectuală în apăsarea de ieri, şi-am lămurit deabinelea că din această atmosferă nu se poate desface nici temperamente de leaderi politici, nici chibzuinţi bine închegate de oameni de stat. Tot astfel am analizat şi stigmatele spiritului străin, care stăruesc încă în subconştientul supuşilor de ieri şi scot capul inoportum în momentele cele mai rău alese. Am descifrat deasemeni şi paradoxul moral, conform căruia sclavul de odinioară e în neputinţă de a-şi însuşi peste noapte o mentalitate de stăpân. Toate aceste şi multe altele, ca nişte spectri ai unor ziduri dărâmate, au defilat adese în coloanele acestei reviste, tinzând să facă educaţia deaproapelui în convingerea fermă ce aveam, că fruntaşi comitetului de-o sută nu pot purta pe umerii lor sarcina de îndrumători principali ai vieţii noastre de stat.

* * *

Sunt însă două argumente de căpetenie care mi s'au înfăţişat necontenit, de câte ori mă gândeam la situaţia lor.

Primul e o ţară sufletească care va trebui desbătută cât mai pe larg, ca să putem vedea în laboratoriul acestor oameni. Este absenţa complectă a ideii de stat din preocupările care-i agită în viaţa publică, sentimentul de duşmănie ancestrală cu care urmăresc inconştient aparatul însuşi al puterii de stat, chiar şi atunci când e în mâinile lor. Asupra acestei neputinţi organice de-a se încadra în concepţia de patrie va trebui să revenim în curând, fiind tocmai de-o penibilă actualitate fructul monstruos al legii administrative, care trebuie măturat la gunoi înainte de-a încurca lumea la noi.

Pentru moment însă, să reţinem al doilea argument, care lămureşte totul ca o tragică infirmitate de naştere. E sărăcia neagră, trista înlănţuire de privaţiuni meschine în care au trăit toţi aceşti candidaţi de înalţi dregători, cari din mila lui Dumnezeu şi a ar-

matei române s-au pomenit, fără să fi visat măcar, ocupanţi cu hârtiile în regulă ai României Mari.

In vinele lor tresărea la fiecare străvechiul instinct al foamei iobăgeşti, care în clipita frângerii graniţelor, peste cadavrul politic al agresorului căzut în ţărână, se deslănţuia într'un formidabil apetit milenar, menit să-şi ceară repede satisfacţia postumă. Un asemenea gol moştenit în stomac nu e, fireşte, cel mai bun sfetnic la casă şi nu trebue o particulară filosofie ca să înţeleagă ori-cine adevărul de când lumea, că la oamenii de duzină săltaţi în pripă, aburul bucătăriei proprii apucă lesne spre marele hambar al avutului obştesc. Această axiomă de ordin general era deajuns ca să ne puie în gardă şi în măsura în care eram oameni cinstiţi să ne facă să consiliem prudenţa. Se întâmplă însă, că pe lângă acest capitol de sociologie abstractă, noi ştiam şi dispoziţiile de corijare a norocului manifestate individual de fiecare din aceşti mandarini repeziţi pe calea îmbuibării. Experienţa era făcută de subt unguri pe-o rază modestă, iar examenul cu şapte peceţi se dăduse la Sibiu pe vremea Consiliului Dirigent. La toate aceste se adăuga ca un verdict fără apel: foarte migălosul talent de administrator al şefului, cum s'ar zice, trecutul gospodăresc al d-lui Iuliu Maniu, arhi-cunoscut nouă aici în Ardeal.

Iată neînduratul motiv care ne îndemna să vorbim răspicat cu conştiinţa noastră în ore de mărturisire şi să strigăm la toate ocaziile celor chemaţi: — *Pentru Dumnezeu, feriţi visteria statului de năvala asta iper-pofticoasă!* Era un sfat onest pe care îl dam, o curată povaţă patriotică şi nimic mai mult. N'am fost ascultaţi nici noi, nici alţii. Exaltarea mulţimilor răscolite de demagogie a impresionat mai puternic acolo sus în vârful piramidei, decât glasul cumpătat al raţiunii. Azi, în sfârşit, după guvernarea de-un an a decedatului Mesia, lucrurile se văd clar. Priviţi împrejur şi veţi înregistra în toate colţurile împlinirea profeţiilor noastre, pe cari realitatea le-a depăşit de mult! Ce homerică înţolire a urmat, se ştie, din primele zile când aceşti dicio-sân-mărtini au ajuns seniorii României. Cine ar fi în stare să-i înşirue pe toţi, consilieri mai mult sau mai puţin tehnici, văzuţi sau nevăzuţi, sugaci ahtiaţi de revărsarea Nilului? Ar trebui pagini întregi, ca să clasezi pe categorii fauna de cuscri, veri şi nepoţi cari au năpădit arena fiecare cu apetitul lui în proţap. S'a desfăşurat, în adevăr, un spectacol unic, un fenomen rar în istoria unui popor, devorarea pripită a liberaţilor care au descins din întunecimea veacurilor cu foamea

lor dospită de zeci de generații. Aspect realmente antipatic, dar în definitiv explicabil, fiindcă în prima lor perioadă, înaintea altor exigențe, toate libertățile cer de mâncare...

Ceea-ce e extra-ordinar însă, e certificatul public pe care d. Iuliu Maniu s'a crezut dator să-l dea și personal teoriei noastre. Intr'un avânt de consecvență cu sine însuși, seninul șef de guvern, urmând un vechi obicei al său, a intrat în hora milioanelor deadreptul și fără înconjur... La alcătuirea bugetului prezidenției, d-sa, s'a dăruit pur și simplu pe sine însuși cu un șir întreg de poziții fanteziste, majorându-și cu peste *una sută milioane* cheltuelile personalelor sale îndeletniciri. Iată-l pe d. Maniu, cu adevărat revoluționar și reformator! Gestul, trebuie s'o recunoaștem, denotă îndrăzneală necunoscută încă. Până azi o pudoare elementară impunea distanța prețedintelui de Consiliu, care îndruma toate trebile mari ale țării, fără un special amestec însă, în veniturile statului. Era atitudinea de suprem paznic al Tronului în această rezervă distinsă, era *quasi* eleganța normală pe care o cerea speteaza scaunului celui mai înalt funcționar. Temerarul comandir al voinicilor a trecut dintr'un condei peste uzanțele învechitelor pravili, făcându-și un bunicel cadou de anul nou..

Iată copiate întocmai câteva poziții din bugetul prezidenției consiliului de miniștri:

Fond la dispozitia d-lui prețedinte al consiliului pentru cheltueli de interes general	*2.000.000*
Publicațiuni	*3.000.000*
Tablouri, fotografii, clișee, hărți, diagrame etc. .	*3,000.000*
Ajutor pentru corporații și **indivizi,** *cu scop social umanitar,* **întâmplătoare**	*2.000.000*
Misiuni, delegațiuni etc.	*5.330.420*
Publicațiuni în ziare	*6.000.000*
Cheltueli de cancelarie pentru atașații de presă .	*2.876.400*
Menținerea legăturilor cu străinătatea	*2.500.000*
Cheltueli în legătură cu mișcarea culturală, umanitară internațională	*5.000.000*
Fond de dispoziție	*26.009.000*
Majorațiune specială pentru străinătate, **întâmplătoare**	*13.452.600*
Informațiuni politice și economice	*2.000.000*
Total Lei	*73.168.420*

Cetiţi aceste cifre drept-grăitoare şi examinaţi justificarea lor la buget! Aici nu trebuie vorbă lungă, ca să vedeţi pe ce lume trăim. E o preciziune admirabilă şi la destinaţie şi la socoteală. Corectitudinea e „*occidentală*“, — nu-i aşa? Cetitori din toată ţara, de ambe sexe, luaţi punct cu punct şi bateţi-vă capul, ca să înţelegeţi ce utilitate de stat îndeplinesc milioanele de mai sus? Unde călătoresc ele, spre ce limanuri „*întâmplătoare?*“ Nu ştiu ce vei spune d-ta, ofiţer care stai de pază la Nistru, retezat în drepturile vitrege ce aveai de rigorile băştinaşului patriot Madgearu? Cu ce logaritmi esplici problema, domnule profesor, care deunăzi la „Ateneu“ ţi-ai tânguit nenorocirea? Nici nu vreau să aud comentarele voastre, funcţionari de toate soiurile acum în puterea iernii, mai puţin ale contribuabililor cari după cele patruzeci de legi votate în ultima zi de Parlament mi-ar răspunde cu scrâşnirea dinţilor...

Nu ştiu ce vor zice alţii, eu însă văd dureros de limpede în acest crâmpei de gospodărie, care-mi reaminteşte eufemismul provincial şi elasticitatea de expresie din rubricile băncii „*Patria*“ dela Blaj, unde înainte de-a fi prim-ministru, d. Iulu Maniu a fost important factor constituţional...

Horoscopul fericiţilor bărbaţi l-am descifrat de mult şi fiindcă ar fi cazul să-mi servesc eu însumi recunoaşterea prorocirilor împlinite pun punct aici cu analizele mele. Odată însă, cândva la bătrâneţe, stând în cerdac plin de reumatisme şi de amintiri, făcând în singurătate retrospecţiunea frământărilor de azi, gândindumă la toată volbura cu care atâţia din compatrioţii mei ardeleni au descălecat în România unită, aş vrea să scriu o carte menită să dea cheia prezentului şi să câştige, dacă se poate, iertarea posterităţii...

Titlul acestei opere îl anunţ de pe-acum:

Teoria foamei.

5. I. 1930.

DELA PRINCIPELE SCHWARZENBERG LA D. AUREL DOBRESCU

Aminteam în numărul trecut al revistei, vorbind de speciala structură sufletească a faimosului comitet de-o sută din Ardeal, că ideia de stat e sau absentă sau complect denaturată în subconștientul acestor oameni pentru cari schimbarea de frontiere, din nenorocire nu înseamnă și o schimbare de mentalitate.

In adevăr, noțiunea de patrie nu exista în lumea de gândire a poporului ardelean antebelic. Sentimentul de dragoste firească a solului unde trăia se mărginea numai până la granița etnică, care îngloba pe semenii lui. Era un sentiment pur regional, care în mod fatal nu se putea ridica în sferele de abstracțiune ale ideii de stat, fiindcă statul, din moși-strămoși, era o alcătuire ostilă dată pe mâna dușmanului care-l exploata. De-aceia, nu numai că regiunea apărea ca singura sinteză a năzuințelor lui colective, dar țara integrală se înfățișa ca un aparat străin, împotriva căruia trebuia să protesteze necontenit. Această psihologie, fruct amar al apăsării din bătrâni, a modelat generații dearândul sufletul chinuit al românului ardelean în lupta lui îndârjită de diferențiare națională, punându-l în tragica postură a unei negațiuni permanente față cu ori-ce concepție de stat. Abia în veacul al nousprezecelea, după o stare haotică de multe sute de ani, împrejurările istorice au scos la suprafață autonomia Ardealului ca o formulă menită să satisfacă pentru întâia-oară anumite exigențe de ordin național. Și această formulă, însă, avea două inconveniente: întâi caracterul polietnic al provinciei, și-al doilea faptul că nu cuprindea și o parte importantă a românilor de sub

aceiaşi stăpânire. In asemenea împrejurări neprielnice, în mod normal, nu se putea desvolta la un neam de oprimaţi tot complexul de funcţiuni morale pe care-l poate da numai exerciţiul de lungă durată al unei independenţe politice.

Cu acest stigmat atavic, o seamă de mandarini locali din Ardeal, cu deosebire cei feriţi de contactul cu viaţa românească, care radia din vechiul Regat, au descins în noua lor cetăţenie venită de-a gata din jertfa altora. Ce puteau aduce ei ca zestre cerebrală în materie de guvernământ, când nu urmăriseră rulajul vieţii de stat decât în calitate de iloţi? Ce porniri de consolidare a patriei puteau aduce oameni, care nu avuseră o patrie? Iată adevăruri simple şi brutale, pe cari subsemnatul le-a accentuat zece ani în mod conştient şi cu dânsul o întreagă falangă de intelectuali ardeleni, cari pe deasupra unui patriotism local rău interpretat adaptaseră cultul patriei cu toate consecinţele lui logice.

Nenorocul României este, că aceşti nou-veniţi au încăput la conducerea ţării, nu ca elemente auxiliare menite să ceară împlinirea unor juste revendicări locale, ci ca factori determinanţi chemaţi să îndrume însăşi viaţa statului român. Ce e mai firesc, decât că în noua lor situaţie ei au venit cu toată atmosfera propriului lor trecut şi-au pus în lucrare erezii fără număr, care se dospiseră din complicata lor dramă de veacuri. Transformaţi în legiuitori, d. Boilă şi soţii puşi pe organizarea statului după chipul şi asemănarea lor, puteau fi ei codificatorii unităţii? Era un paradox să le ceri o concepţie de integralitate unor ramuri răzleţe, care trăiau la periferia corpului naţional şi care chiar dacă şi-ar fi menţinut măcar calitatea de pur sânge, — cum nu e cazul la mulţi din aceşti făcători de legi, — erau totuşi expresia hibridă a unei încrucişări de simţire.

Iată din ce laboratoriu s'a confecţionat legea administrativă a domnului Iuliu Maniu. După zece ani, în cari tendinţa de nivelarea raporturilor noastre de viaţă şi principiul unificării dominat de radiaţiunea centrului au fost dogmele fundamentale ale tuturor guvernărilor de subt privegherea Regelui Ferdinand, ne-am pomenlt acum cu desmembrarea ţării pe şapte provincii, cu şapte parlamente şi şapte guvernatori. Regionalismul, deci, s'a încadrat în lege şi a căpătat consfinţire oficială. Instinctul de bârlog a biruit simţământul colectiv şi înfăptuirea răsărită ca un vis minunat al unei entităţi organice s'a pulverizat acum subt porunca imbecilă a fostului sclav neputincios să se ridice la culmile de gândire ale libertăţii. Grani-

ţele de ieri au reînviat cu toate sugestiunile lor. Cu un şiretlic rudimentar, încercând să tragă lumea pe sfoară, au lansat întâi *„provincia“*, au continuat cu *„regiunea“* şi-au isprăvit cu *„asociaţia de judeţe“*, ca în realitate să nu facă altceva decât să înlocuiască ideia de stat unitar cu formula statului federativ, scoasă din camera de vechituri dela Viena, după cum cu drept cuvânt îmi arăta la o audienţă răposatul regent Buzdugan, care numea „Gross-Oesterreich“ proiectul temerar al d-lui Maniu. Cine va publica harta administrativă a României după legea actuală va demonstra prin această simplă înfăţişare cartografică adevărul, că românismul nici în cele mai crâncene perioade istorice n'a împărtăşit soarta de azi, care reaminteşte epoca noastră preistorică de subt cneziate.

Suntem în faţa examenului definitiv al psihologiei de care aminteam în materie de legiuire, şi care la lumina evoluţiei noastre ca neam apare ca o crimă de stat. Óri-ce minte care a urmărit desfăşurarea vieţii noastre de ieri şi de azi, refuză cu groază de consecinţe, stupida încercare, şi orice suflet în care a intrat odinioară un strop din fiorosul uriaşei noastre învolburări din vremea războiului se întoarce cu scârbă dela această rătăcire.

A venit, în sfârşit, acum după ce s'au înregistrat microbii otrăviţi ai genezei, a venit punerea în aplicaţie. O strânsă legătură e între nivelul celor cari au dorit prostia şi cei cari vin cu ea s'o practice pe spinarea ţării. Fără nici o elaborare de regulamente speciale, legea trece aşa în halul ei de idioţie caldă să-şi facă drum. D. Iuliu Maniu a desenat pe cei şapte viziri, cari înconjuraţi de-un leghion de funcţionari fiecare, vor lua în mâinele lui întregul aparat administrativ. Ar fi un mare serviciu adus opiniei publice, dacă cineva ar publica la gazetă biografia complectă şi veridică a celor şapte personalităţi, ca să descifreze din ea profeţiile pentru ziua de mâine.

Pentru Ardeal guvernatorul e d. Aurel Dobrescu. In clipa de sincer doliu românesc în care scriu aceste rânduri, gândul meu se abate fugar pela toate răspântiile întunecate pe unde s'a depănat firul poveştii noastre. Cel din urmă guvernator al Ardealului îmi răsare din negura vremii. E principele de Schwarzenberg, descendentul generalisimului dela 1814, care după înfrângerea lui Napoleon în bătălia dela Lipsca, a intrat în Paris alături de împăratul Alexandru al Rusiei. Pe acest om l-a trimis Austria perfidă, meşteră în guvernarea unui mare imperiu, să reprezinte autoritatea, onestitatea şi prestigiul ideii de stat.

D. Iuliu Maniu a reînviat autonomia Ardealului, ca să-i trimită girant în persoana d-lui Aurel Dobrescu.

Eu închei acest comentar, fiindcă mi s'ar frânge în două condeiul subt povara unei crude amărăciuni. Nu mai am nimic de zis. O amintire însă, în două cuvinte, pe care v'o dau aici, cetitori, s'o pipăiţi şi d-voastră. Mi-aduc aminte, în grădina reşedinţei metropolitului din Sibiu, era în copilăria mea un leu de marmură, aşezat de Şaguna acolo în onoarea lui Schwarzenberg, simbol al recunoştinţei şi respectului marelui prelat pentru înaltul demnitar.

Nu ştiu dacă mai există acest leu, eu însă am să-l caut în curând, să-i mărturisesc ruşinea mea postumă de vechi conspirator înfrânt, şi să văd în ce grimasă se întinde obrazul lui de piatră, când îi voi rosti numele: *Juliu Maniu.*

12. I. 1930

ECLIPSA VECHIULUI REGAT

Ridicolul, care dacă nu ucide seamănă disoluția de câte ori se ivește în viața de stat, ridicolul revoltător și degradant persecută biata țară în toate fibrele ei și n'o părăsește o clipă în timpul din urmă, ca un blestem de naștere...

Citeam după sărbători ordinul de zi dat de anul nou către armată, tradiționala urare în care de obicei se comprimă marea dogmă a apărării naționale. Cine semna de astădată chemarea marțială către: *„ofițeri, subofițeri, și soldați"*, de după care sensibilitatea noastră descifra odinioară atâtea pagini de glorie militară? Cine-și spunea cuvântul lui scurt și poruncitor, ca orice ordin de bătaie? Era un general purtat prin războaie, care a înfruntat bunăoară lătratul mitralierelor inamice în munți, sau a spart frontul în vijelia dela Mărăști? Era un civil, om politic al cărui creer constructiv ar fi făurit formula unității noastre, sau era măcar vizionarul care a vibrat cu simțirea lui subt cotropitoarea dramă ca o harfă a lui Eol asvârlită în mijlocul furtunii? Nici una, nici alta. Era d. Iuliu Maniu. El, fostul sublocotenent dela Cârlibaba și dela Isonzo, el convorbea cu oștirea țării, închipuiți-vă, el apăsa din condei: *„ofițeri, subofițeri, soldați"*... Nu mai cântăriți ceasuri întregi situația, nu mai veniți cu teorii și cu analize, concentrați-vă o clipă numai asupra acestui capriciu stupid al sorții și veți vedea adevărul întreg, ca la lumina unui fulger în fund de prăpastie.

E ridicol, arhiridicol!

Reamintiți-vă ședința Camerei de-acum două luni și mai bine. Murise regentul Buzdugan și Corpurile legiuitoare se întruniseră laoco în dealul Mitropoliei, ca să aleagă un nou locotenent al Co-

roanei. Cine prezida adunarea care se rostea asupra supremului factor constituțional, cine gira cu autoritatea lui personală, isvorâtă din patriotismul și înțelepciunea unei vieți, importantul act al vieții noastre de stat? D. Ștefan Csicsó-Pop, fericitul bărbat împins de valul recunoștinții publice până la înălțimea fotoliului prezidențial... In mintea mea se rostogoleau ca niște bolovani grei cuvintele de ocară, aruncate în obrazul României de către acelaș domn Csicsó-Pop subt cupola Camerei din Budapesta la câteva zile după declarația noastră de război, când batalioanele românești umpluseră trecătorile ca să desrobească Ardealul. Umila slugă de atunci a Habsburgilor, care jura credință către tron și „patria maghiară", și președintele Parlamentului care solicita „țidulile" pentru alegerea regentului, erau aceiaș entitate fizică și morală...

E ridicol, arhiridicol!

Ați deslușit legea administrativă, certificatul definitiv al regimului actual în materie de organizare a statului. Cine a vorbit aici, cine și-a depus roadele unei îndelungi experiențe? Au pornit lozincele salvatoare din laboratoriul de gândire al unor fruntași ai țării, dintr'o chibzuită consultare a tuturor partidelor politice? Este o emanație a solului străbun, o reînviere a unor vechi orânduieli în materie de guvernare, sau e opera abstractă a unui mare legiuitor al nostru? Nimic din toate aceste! Complicata înfăptuire s'a confecționat în familie, autorul a răsărit spontan pe arenă. D. Romulus Boila, nepotul d-lui Iuliu Maniu, semnează anteproiectul legii care federalizează România pe provincii și dărâmă clădirea închegată dintr'o ideologie de veacuri stropită cu șiroaie de sânge. Domnul acesta, fost avocat la Dicio-Sân-Mărtin, român de jumătate sânge, improvizat odinioară în meseria de șef al alimentării la Consiliul Dirigent, instalat profesor universitar fără cărți și fără concurs, a căpătat mandat în regulă dela al său „unchiuț" să-și bată capul și să croiască o *magna charta* pentru România-mare...

E ridicol, arhiridicol!

* * *

Da, decât acest ridicol cu toată gama lui disolvantă nu-i o apariție întâmplătoare de răspântie, ci însuși sistemul de oblăduire a statului, care s'a înfipt pretutindeni în tot angrenajul nostru de conducere.

Sunt, negreșit, multiple pricinile acestei nenorocite acefalii revărsate pe toată întinderea aparatului de putere, ca un strai de broaște sălciu și rău-mirositor. Motivul de căpetenie însă, care dă o turnură tragică situației și introduce un element de aventură sinistră în politica României, un cap limpede nu-l poate vedea decât în deplasarea meșteșugită ce-a suferit centrul de greutate al țării, prin instalarea la cârmă a acestor figuri periferice. România intrată în război ca să-și libereze frații, s'a pomenit la zece ani după această nobilă jertfă ce și-a impus, în postura de anexă neglijabilă a propriilor sale anexiuni. Vechiul Regat, rezervoriul de forțe care a menținut ideia de sfat în cursul veacurilor și a dat o legitimare politică existenței noastre etnice, vechiul Regat e eclipsat azi și anihilat în sfera de influență a îndrumărilor vieții de stat. Prin această operație aventuroasă s'au sguduit temeliile bine fixate ale unei așezări, și în locul desvoltării lente și programatice a unei țări care și-a mărit teritoriul, noi suntem puși în fața unui conglomerat fără ținte precise prins de vârtejul primejdios al tuturor începuturilor haotice. Domnii dela Blaj sau Bădăcini transformați în legiuitori, sunt diletanți caraghioși în cazul cel mai bun, fiindcă de obicei sunt exponenții spiritului străin în care a respirat trecutul care-i urmărește și azi în toate actele lor. Lăsând la o parte laturea morală a chestiunii, care exclude posibiltatea de-a da frânele țării pe mâna acelora care au fost împotriva ei, rolul de conducere a patriei-mume se impune ca o problemă elementară a siguranței de stat.

In toate părțile a fost la fel, procesul de augumentare a patrimoniului unui popor are aceleași legi.

Cine și-ar putea închipui de pildă, că în Jugo-Slavia, Sârbia veche, care reprezenta sâmburile istoric al unei neatârnări de stat și care s'a asvârlit în război călăuzită de ipnoza unui ideal de rasă, ar fi putut abdica după zece ani de la rolul normal ce-i revenea în conducerea noului stat și-ar fi consimțit să-și transpuie punctul arhimedic la Zagreb în Croația? Cine e naivul care ar fi admis un moment măcar gluma năroadă că Pavel Radici ar fi fost lăsat să vie la Belgrad, să se facă stăpân cu toată șleahta lui de înfierbântat demagog? Putea vechea Sârbie să se smulgă din vatra străveche a despoților ei medievali, ca să intre subt comanda divagațiilor croate, din care se resimțea până la mari depărtări otrava putregaiului austriac de ieri? Putea oare armata sârbă, care sângerase atâta

vreme şi plimbase frenezia unui vis în retragerea grozavă prin munţii Albaniei spre Corfu, putea să sufere încălecarea auxiliarilor inamicului din recentul război? Rezultatul s'a văzut! Pavel Radici antiregăţeanul a păţit-o rău, iar Regele Alexandru din conacul lui dela Belgrad, când a văzut că târgul politic era prea slobod la gură, l-a sprimat pur şi simplu, şi în loc să facă şapte parlamente câte erau fostele provincii de subt sceptul lui, l'a suprimat şi pe cel din Capitală şi a făcut act de voinţă individuală, inaugurând dictatura.

Iată procesul din vecini, care poate fi urmărit la fel şi în Ceho-Slovacia ieşită iarăşi dintr'o îmbinare de provincii, unde rolul patriei-mume îl deţine Bohemia de ieri, fără să-i treacă prin minte cuiva farsa de rău gust, că Praga ar putea fi eclipsată la un moment dat de Bratislava şi părintele Hlinka ar putea să se mute în Hrazdin, ca suprem îndrumător al politicei ceho-slovace...

* * *

Eclipsa vechiului Regat nu e o atingere de prestigiu local, ci o gravă lovitură dată ideii de stat.

Cine nu simte şi nu remarcă acest adevăr, acela e un spirit strâmt care nu vede pădurea de copaci, şi închis în găoacea unui regionalism meschin poate compromite interesele marelui tot.

Ori-ce creer echilibrat, care s'a străduit pentru unitatea noastră şi vrea s'o menţie, trebuie să ceară reabilitarea energiei primordiale în rezervoriul de forţe de care dispune ţara.

Numai astfel poate gândi un bun Român!

19. I. 1930

A CUI E VINA

Acum, că lumea s'a lămurit, și regimul d-lui Iuliu Maniu apare în fața tuturor minților limpezi ca o pacoste națională, acum e mai legitimă ca ori când întrebarea: cine oare i-a împins dela spate pe acești nou-veniți, ca să-i impună la guvernarea țării, din ce elemente sufletești s'au înjghebat legenda șefului și curentul care i-a deschis drumul până la fotoliul pe prim-ministru?

A cui e vina?

Să atingem în treacăt măcar chestiunea, ca deslușind odată microbul și diagnosticând punctele de plecare ale maladiei, să putem preconiza principiile profilaxiei de mâine.

* * *

Nu vom vorbi de astă dată de buna mulțime prostită, care în perioada de copilărie a votului universal la noi a căzut pradă lesne demagogiei și s'a inflamat la chemările ei. De sigur, că zgomotul împrejurul firmei național-țărăniste se datorește în primul rând nepreparației maselor, care în candoarea lor primitivă au acordat credit făgăduințelor urlate pela răspântii de agenți electoral răgușiți în minciuni. Ce s'a făcut aici zece ani dearândul, dacă nu o metodică destrămare sufletească a satelor, în care s'au sbiciuit toate instinctele vinovate de către diverși sarlatani vânători de voturi? Ce sunt toate aceste recente glorii ioanițești, potentați ai zilei, dacă nu ciupercile veninoase răsărite cu abondență pe câmpul politicei din gunoiul demagogiei? Izvorul de căpetenie al acestei boli, culcușul de predilecție al virusului e, firește, în psihologia țăranilor

trași pe sfoară de scamatoria ieftină a unor crai dela obor, puși pe politică cu aceiaș țintă precisă care i-ar fi atras într'o întreprindere de lemne... Pe toată întinderea țării, speculându-se pretutindeni multele nevoi post-belice și trezindu-se exigențe noi, a căror gamă varia după stările locale, s'a flagelat aici țărănimea de-o ceată organizată de profitori, cari semănau furtună și recoltau sufragii, pregătindu-și fiecare din prostia deaproapelui piedestalul norocului de mâine...

Dar, înafară de acești braconieri rurali, a fost în vechiul Regat o serie întreagă de oameni normali, la orașe, burghezi în toată firea, cari în dorința lor de schimbare, în această sete străveche de noutate, care e cu atât mai chinuitoare cu cât vremile sunt mai grele, au crezut cu tărie în rolul binefăcător al consorțiului lovit azi de faliment fraudulos. Ar fi o operă admirabilă de disecție sociologică, sugestivă și crudă în acelaș timp, dacă cineva ar scrie o carte în care să fixeze după categorii acest sbucium de zece ani ai așteptării, să răscolească toate speranțele câte s'au pus la contribuție și să facă să defileze înaintea cetitorului obiectiv variatele tipuri cari au plimbat mirajul biruinții vreme de-o decadă, ca astăzi să înghità noduri și reproșuri în ceasuri de amară deșteptare...

Să smulgem câteva figuri din colecție și să le arătăm în două cuvinte... Cel dintâi e, negreșit, cetățeanul entuziast dela «Dacia», sufletul candid care s'a înduioșat înainte de războiu, ascultând cuvântările lui Delavrancea sau zuruiturile de lanțuri ale părintelui Lucaciu. Om cum se cade, acest sensitiv onest mișcat de „idealul național“, cum se spunea odinioară, a fost primul aport de care s'a bucurat d. Iuliu Maniu in România-Mare. El a tresărit sincer la apelul fraților de peste Munți și nu s'a îndoit un moment de înalta lor semnificare morală în politica țării. Acest visător își zicea: *să vie ardelenii...* Și mintea lui, fie că urzea gândul în pripă, fie-că se angaja la teorii de circumstanță, nu-și găsea justificarea dorinții lui decât în suferința de veacuri a Ardealului. Pe acest imponderabil se întemeia tot crezul impulsurilor reformatoare care-l cercetaseră de atâtea ori în viață. El era ferm convins că durerea purifică și că Iuliu Maniu vine pe arenă ca sinteza superioară a unor preocupări etice menite să transforme societatea noastră. De aceia l-a așteptat și l-a dorit din prima zi, l-a iertat pentru cuvântările leșinate și nu i-a cerut talent, a înghițit ceata barbară care-l înconjura în frunte cu d. Csicsó-Pop, repetând în inima lui cu

dictonul Scripturii: — Să iertăm totul pentru *înviere!*... Ce figură nenorocită acest domesticit pe care-l schiţez eu aici, dar care ar trebui tratat pe larg în toată amplorarea lui tragică, pentru a putea lămuri deruta morală ce rămâne în urma seninului advocat dela Blaj.

Al doilea tip curent aninat de barca preşedintului celor o sută, e cunoscutul ahtiat de „occident", care oftând după Europa în colţul lui de mahalà şi a făcut o teorie simplistă dictată de un rezon geografic şi a crezut în ea... Mai sceptic ca cel dintâii, dar dornic de innoiri şi susceptibil la chemările civilizaţiei, a strigat şi el cu convingere: *să vie ardelenii*... Dintr'o vară petrecută la Braşov înainte de războiu, unde rămase impresionat de ordinea şi confortul de acolo şi unde îi plăcuse mult piaţa cu „biserica neagră", din constatările sumare ce făcuse la fereastra vagonului când a trecut spre Paris sau Karlsbad pe vremea ungurilor, din ce auzise el despre seriozitatea administraţiei austriace şi din alte iluzii optice ceşi înfiripase la repezeală, acest sincer iluminat al progresului s'a luat după jacheta d-lui Iuliu Maniu, prins de falşul aparenţelor. El n'a înţeles complicata poveste şi nici nu şi-a prea dat silinţa să pătrundă în detaliile ei dar, sătul de vechiul „bizantinism" care se practicase în jurul lui, a cerut o lume nouă, Din primul moment şi-a dat seama că nu are a face cu nişte intelectuali în persoana acestor provinciali, dar nu se îndoià că vor aduce cu ei calităţile de muncă şi ordine ale societăţilor constituite. Intrebaţi-l acum pe sărmanul visător, tămăduit de veci de trista realitate, să vă spuie cum s'a ars el după chestia ce a avut la cutare minister sau după câte-i văzură ochii în contact cu vre-unul din matadorii cari stăpânesc România...

Categoria a treia de aderenţi e mai puţin interesant, dar nu poate fi trecută cu vederea, fiind numeroasă şi ridicată până la statul major al aşa zisului partid naţional-ţărănesc. Sunt epavele vechilor partide, naufagiaţi al vieţii, dintre cari o bună parte şi-au frânt cariera politică şi busola morală pe vremea neutralităţii şi s'a acoperit de oprobriul public. Dorinţa de-a-şi reface virginitatea politică i-a mânat subt ocrotirea apostolului dela Bădăcini, pe care nu-l preţuiesc câtuşi de puţin, dar s'au legat de el ca de-un colac de salvare. Acestora li s'au alăturat destui tineri proaspeţi, arivişti de după războiu, foarte elastici în interpretările datoriei, unii dintre ei cu pretenţii intelectuale, dar hotărâţi de-a se da cu „proşti" — cum

zic ei în intimitate — fiindcă în altă parte locurile sunt pline și șansele de căpătuială problematice. Acești partizani cu termometrul însufleţirii în stomac își menţin agrementul lor inițial pentru Mesia de pe Târnave, se înţelege în măsura în care revărsarea Nilului i-a satisfăcut.

Adăogaţi la toţi aceștia pleava subversivă de multe nuanţe care cu o specială perspicacitate a sesizat din primul moment caracterul destructiv al regionalismului propagat de stigmatele vechii stăpâniri ungurești și s'a asociat în mod perfid la o operă de răsturnare. Agenţii sovietici sau iredentiști, scoţând capul la Târgul-Mureș, la Tighina lui Zipstein sau în Bucovina lui Krakalia, strânși printr'o acţiune paralelă într'o strașnică solidaritate militantă, au deslănţuit în colţul lor nesăbuite agitaţii, patronaţi fiind de multe rotative din Capitală, care năclăiseră în râuri de cerneală conștiinţa publică.

Iată cum s'a instrumentat povestea tragi-comică subt care se sbate astăzi ţara...

* * *

Am înseilat cadrul în pripă, rămâne însă să arătăm cari sunt factorii politici a căror răspundere trebuie lămurită în faţa ţării, pentru marea greșeală de-a fi îngăduit ca un val inform de trivială demagogie să se instaleze la conducerea vieţii de stat.

26. I. 1930.

A CUI E VINA?

II.

In numărul trecut al revistei am încercat să schiţez elementele sufleteşti cari au creat în ţară atmosfera hibridei formaţiuni „naţional-ţărăniste“ şi i-au deschis drumul în opinia publică a anilor din urmă. Am arătat cum această mişcare, pornită ca o boală de copilărie a votului universal, s'a înteţit într'un val tulbure şi speculând buna-credinţa păturii ţărăneşti, paralel cu naivitatea unora dela oraşe, a ajuns la un moment dat să se propage pe aproape toată întinderea corpului nostru electoral.

Cum s'a transformat nenorocita molimă într'un flagel politic? Cine e vinovat că microbul n'a fost sugrumat dela început şi de unde au venit înlesnirile desvoltării lui? Cu alte cuvinte, cine poartă răspunderea morală pentru triumful demagogiei, deci pentru povârnişul anarhiei generale care ne-a copleşit azi şi ne ameninţă cu o adevărată criză de stat? Putea oare d. Iuliu Maniu cu suta lui să năzuiască spre Capitoliu numai cu dela sine putere, sau a a fost împins înainte de greşelile fatale ale unor factori politici hotărâtori?... — Iată întrebări la care trebuie dat răspuns sincer şi răspicat, având convingerea că minciunile se evaporează în faţa istoriei şi că în ajunul marilor sguduiri numai mărturisirile depline sunt justificate.

* * *

Autorul de căpetenie al acestui primejdios cutremur molecular în viaţa noastră de stat este, desigur, partidul liberal, care în atot puternicia lui de ieri, pe lângă reale servicii aduse ţării în trecut, canalizează şi răspunderea pentru unele mari neajunsuri în plină actualitate.

Nu trebue uitat, că atât resuscitarea spiritului de clasă din vechiul Regat cât și lansarea regionalismului ardelean, amândouă manifestările care au răscolit instinctele mulțimii ca să se unească apoi într'o singură tabără, au la origina lor lipsa de orizont din politica partidului liberal. Cine va scrie odată istoria sbuciumului intern din prima decadă a României de după război, va avea prilejul să constate deodată cu regretabila miopie a vechilor organisme politice la noi și necontestata linie de oboseală prin care se caracterizează activitatea lor postbelică.

Partidul țărănesc e o emanație directă a protestării împotriva stăpânirii liberale din ultimile decenii. Fără să înșirăm aici fapte în deobște cunoscute, din care să descifrăm mai limpede decât din programe răsunătoare ideologia unui partid, putem aminti totuși, în treacăt măcar, că massele rurale din România de ieri cu tot complexul lor de necesități n'au izbutit să atragă în mod covârșitor preocupările guvernanților prinși de mirajul atâtor clișee de import. Urmând lozincele marelui I. Brătianu, epigonii lui le-au strâmtat și n'au mai văzut d ncolo de ele. Incălziți de ideia creării unei burghezii cu ori-ce preț, forțând evoluția într'o țară cu relații de viață patriarhală, ei au angajat întreg aparatul statului la opera de procreație dificilă a unei clase inventate *adhoc,* în vreme ce țărănimea, care constituia elementul nostru de baștină, era lăsată în părăsire. S'a dus aici zeci de ani o politică de mici consorții organizate pe deasupra masselor, și ce e mai rău pe spinarea lor. Țăranul, atât subt regimul conservator-latifundiar cât și subt obláduirea capitalisto-burgheză a liberalilor, a fost deopotrivă apăsat în toate impulsurile lui de-a-și ușura greul vieții. Relațiile de proprietate îl condamnau la servitute de-o parte, înfăptuirile liberale anti-agrare îl oropseau de alta. Foamea pământului a strigat zeci de ani, alături cu foamea de dreptate. Nu trebuie pierdut din vedere că țărănimea era ostracizată politicește și menținută la colegiul al treilea ca o cantitate neglijabilă. Din această tensiune, care a alimentat mai multe răscoale, a isbucnit, se știe, revoluția satelor din 1907, pe urma căreia o prea sgârcită filotimie a lăsat aproape totul în alvia veche. Spiritul public din această vreme, neîncătușat în tirania de partid, se resimte întreg de chemările generoase ale desrobirii țăranilor. De-acolo, din lumea mută a bieților clăcași, obida se strecura în sufletul sensitiv al cărturarilor și revendicările populare au primit consacrarea artei și literaturii noastre, care lupta pentru

isbânda lor. Războiul, o ştim cu toţii, s'a deslănţuit în sufletul mulţimii cu două obiective precise: o desrobire naţională dincolo de graniţă şi o regenerare socială în interior. Cine să se mai mire. că din tranşee, unde s'a făcut în sensul acestor adevăruri pedagogia masselor, când a încetat tunul a început protestarea împotriva potentaţilor de ieri. Partidul conservator a căzut repede, partidul liberal rămas singur pe teren a canalizat el toată răspunderea trecutului. Ţăranii demobilizaţi au adus cu ei acasă o conştiinţă politică, care s'a pus în mişcare şi a făcut zid împrejurul *Ligii Poporului*. Dacă Generalul Averescu ar fi fost lăsat să-şi ducă înainte realizările în favoarea păturii rurale, fără să fi fost înlăturat dela guvern cu savante intrigării de culise, exaltarea satelor pe lozince demagogice nu s'ar fi produs, şi politica României ar fi păstrat ritmul unei evoluţii lente fără salturi vertiginoase. Soarta a vrut însă, ca egoismul de partid să fie mai tare decât consideraţiile de ordin general şi astfel s'a pregătit platforma pentru mizeriile prezentului...

Cu regionalismul din Ardeal lucrurile stau cam la fel în ce priveşte cauza iniţială şi biruinţa recentă a acestui microb indezirabil. Particularismul de peste munţi, care există în suflete ca o zestre tristă a veacurilor de umilinţă, a fost pus în valoare şi transformat în instrument politic de greşelile partidului liberal. In adevăr, s'ar putea scrie pagini multe de migăloasă analiză asupra raporturilor dintre partidul liberal şi Ardeal, menite să explice paradoxul ciudat al unei izolări reciproce care stăruie încă. Cum se face că organismul politic care în trecut a accentuat necontenit ideia naţională şi a girat cu numele lui desrobirea de peste munţi, a fost socotit zece ani şi este azi încă intrus în Ardeal? Situaţia se poate lămuri numai dacă ne gândim la greşala iniţială, la primele zile după unire. Necunoscând psihologia specială a provinciei alipite şi ne-având o intuiţie fericită, conducerea liberală dela început a călcat cu stângul în Ardeal. Ea n'a descins în acolo ca să păstreze în conştiinţa publică strălucirea imaculată a unui vis străvechiu, ci s'a coborât la mici calcule de interese prea pozitive care au reuşit în foarte scurtă vreme să înlăture o aureolă de epopee şi s'o preschimbe în târguieli de socoteală măruntă. Liberalii, — îmi spunea cândva pe bună dreptate un analist obiectiv şi crud, — n'au venit în Ardeal nici ca stăpâni, nici ca fraţi, şi-au ales postura cea mai rea şi cea mai apolitică: de negustori. Caracterizarea e lapidară, dar nu departe

de realitate, fiindcă prestigiul armelor românești biruitoare ca și elanul îmbrățișărilor frățești au fost copleșite în curând, se știe, de valul așaziselor naționalizări, de operații de bancă și alte afaceri prea puțin altruiste. Poporul care a crezut cu frenezie în înviere, după-ce sa desmetecit miracolul ei, privind realitatea în față, a înțeles detalii desagreabile, care mai întâi i-au temperat însuflețirea, iar cu vremea ia lămurit taine de culise... O declarată stângăcie care intervine totdeauna când sunt prea multe abilități la mijloc, a făcut apoi ca liberali să-și asocieze în Ardeal tocmai elementele escepționabile ca moralitate politică pe vremea ungurilor, rătăcitori odinioară după busola stomacului în tabăra contelui Tisza. Adăugați la acestea nota pronunțat regionalistă a partidului liberal, care pătimea și el de-acelaș defect ca și comitetul de o sută și care a imprimat caracterul proconsular al politicii sale din Ardeal, unde și-a instalat șefii de organizații aduși din mari depărtări... Toate aceste, plus ultima guvernare după decedarea lui I. I C. Brătianu, timorată și fără autoritate, tinzând a înlocui gestul franc al omului de credință cu mici șurubării de învârteală orientală, toate aceste au fost teren prielnic pentru demagogii inconștienți și au rodit vestita adunare dela Alba-Iulia, din care prestigiul ultimului guvern liberal a ieșit sdrențuit...

Iată în cadrul unei schițe succinte răspunderea politică a nebuniei de azi. Nu se cere o specială erudiție ca să fie complectată pas cu pas în toată înălțuirea ei cronologică.

Teamă mi-e, că urmărind legile unui dureros atavism aceiaș miopie să nu prepare și pentru ziua de mâine aceleași rețete, pe urma cărora se strigă acum la toate răspântiile...

2. II. 1930.

FIERBE IN ŢARĂ

E în adevăr greu să alegi cuvintele, ca să exprimi azi starea tragică în care se găseşte ţara.

Rostul vorbelor s'a tocit, după-ce atâţia traşi-împinşi le-au umflat fără consecinţe în faţa deaproapelui. Toate noţiunile deasemeni şi-au falşificat proporţiile. Valuta postbelică prin care s'au diluat valorile de odinioară nu se manifestă numai în domeniul material, ea a acaparat şi expresiile gândirii noastre în toate ramurile, de aceia, după-ce vocabularul e pe deantregul compromis, ţi-e aproape silă să mai cobori pe hârtie ce-ţi clocoteşte în suflet, ştiind dela început că realitatea va fi mult mai crudă decât toate tânguirile sau blestemele tale.

Şi cu toate aceste, din moment ce te-au hotărât să nu te minţi nici pe tine nici pe alţii, trebuie să vorbeşti.

Fără nici o exagerare, deci, smulgând adevărul din cugetul meu, aşa cum se reflectă după un onest scrupul de conştiinţă, mă cred dator să scriu aici convingerea ce am, că ţara noastră e în ajunul unei mari crize de stat. După fărămiţarea zilnică a atâtor resorturi de energie, unii n'au ajuns încă să vadă limpede prăpastia spre care mergem, aceia însă cari au asistat la compromiterea şi distrugerea ideii de stat în alte părţi, aceia îşi dau seama de ce ne aşteaptă. România e azi într'o fierbere vecină cu destrămarea. Nu e o instituţie sau alta care să sufere o sguduire trecătoare, e marea frământare de ansamblu care anunţă prăvălirea. Nu văd un singur colţ animat de principiul sănătăţii, din care să nu desprind un legitim punct de întrebare pentru existenţa de mâine. Acestea nu sunt nici aiurările unui pesimism bleg, nici ieremiadele unei politicării de opoziţie care dinadins sperie lumea scriind umbre pe păreţi, acesta este adevărul.

Luați mai întâi și judecați ce s'a ales cu autoritatea de stat în toate ramificațiile ei, de foarte sus până jos! Dacă vreți să fiți judecători cinstiți examinați fie-care problemă în parte și dați-vă răspunsul. Luați bună-oară ideia dinastică, una din dogmele așezării noastre de stat! Aduceți-vă aminte de respectul religios al maselor la noi pentru răposatul Rege și priviți unde suntem noi azi subt oblăduirea actualului guvern, care din trei în trei zile dă o nouă desmințire la o nouă insultă adusă coroanei, dacă nu inspirată în ori-ce caz tolerată de el. Duceți firul chestiunii cât mai departe și verificați din ori-ce colț, ca să vă lămuriți deabinele. Veți vedea un minus de prestigiu, și-o carte voluminoasă n'ar fi deajuns, care să constate prin prisma nenumăratelor observații din toate unghiurile țării acest adevăr. Treceți la autoritatea guvernului și priviți cum se răsfrânge ea în ochii lumii care vede totul și nu uită nimic. Intrebați-vă: a mai fost vreodată în România mică de care vă aduceți aminte, a mai fost o asemene depreciere a oricărei silabe? A mai fost un regres intelectual care să poarte pecetea oficialității ca astăzi? Mai știți vreodată de-o astfel de prostie instalată la conducerea trebilor publice, incompetență consacrată de agenți electorali, drept glorie îndrumătoare răsplătită cu bani grei din bugetul țării? Toate aceste și-au dat rodul acum. Lumea a simțit cu o admirabilă intuiție tragerea pe sfoară și răspunsul ei e disprețul, cât liniștit cât sgomotos. Așa s'a cheltuit de-o șleahtă întreagă de condotieri mărunți tot capitalul de autoritate fără de care nu se poate închipui angrenajul unei vieți de stat.

Cântăriți apoi efectele grozave ale sărăciei generale din țară, ca să înțelegeți cum ruina materială ține pas cu deficitul moral al societății noastre. Țărănimea e la sapă de lemn, asvârlită în ghiarele cămătarilor. După batjocura cu prețul cerealelor a venit prăvălirea prețului pământului. Din toate regiunile se ridică protestarea sumbră a satelor exploatate la urnă și părăsite apoi de potentații zilei. La orașe secătuirea industriei și mizeria funcționarilor au devenit insuportabile. Falimentele se țin lanț, poverile fiscale înspăimântă populația. Pretutindeni un criticism amar și-a făcut loc în suflete, accentele de desnădejde se ivesc, ca în pragul unei perioade de destrămare generală. Din aceste sbucniri de durere individuală s'a închegat un spirit colectiv bolnăvicios și la țară și la oraș, din care nu lipsesc ura și amenințarea. Cine va mai putea strânge într'un mănuchiu aceste forțe risipite, ca atunci când apă-

rarea națională o va cere în zile de primejdie, azi sau mâine, să le electrizeze urmărind o țintă și să creeze din ele o puternică unitate morală ?

La această derută sufletească și materială se adaugă frivolitatea jocului politic, pe urma căruia ne-am ales azi cu o reală înduşmănire între provincii. Regionalismul d-lui Iuliu Maniu adus la guvern a dat naștere unei protestări regionale a vechiului Regat, care ia proporții și crește zilnic. Ori-cine trece cu ochii deschiși prin București și pipăie pulsul conștiinței obștești simte imediat, nu că s'a făcut o răceală împrejurul „fraților de dincolo", dar că încep ieșirile violente care atâță mulțimea. Azi e subiect de revistă aplaudat frenetic de auditoriul din Capitală, guvernantul pofticos și intolerant din ceata desrobiților de odinioară. Legea administrativă, care a reînviat vechile hotare și a împărțit în șapte părți centrul de greutate al statului deplasat din București, își dă toate silințele să consacreze definitiv această desmembrare anihilantă...

Acum, într'o atmosferă de sbiciuire nebună a tuturor instinctelor tulburi, se răscolește mulțimea prin mai multe rânduri de alegeri. Milioanele de oameni sunt smulse din svârcolirea lor surdă și sunt învălmășite pe toată întinderea țării, ca să se agite și mai mult, și din această unanimă deslănțuire să se dospească revolta... Nu s'a gândit nimeni din cei sus-puși, — ori-care ar fi fotoliul lor de mare răspundere, — nu s'a gândit că în tensiunea actuală învolburarea maselor e un rău sfetnic ? Nu și-a pus întrebarea ce se alege de noi toți, dacă acolo în Basarabia, a cărei clocotire suterană numai orbii n'o văd, țâșnește undeva scânteia și sufletul inflamabil al mulțimii ia foc, ca o pădure îmbătrânită în miez de vară ? Știe cineva unde se oprește catastrofa și își dă seama că jacheta d-lui Iuliu Maniu nu ne poate salva din primejdie când s'a pornit judecata cea de pe urmă ?

Iată întrebări chinuitoare pentru fiecare din noi.

Ce va fi mâine nu mai putem ști, fiindcă nu se pot face pronosticuri subt un cer încărcat de nori grei, cât anume va ține furtuna și unde vor cădea fulgerele ei... Un lucru însă se simte : fierbe în țară și multe otrăvuri sunt pe cale să ceară cuvânt.

Subsemnatul odinioară a scris despre măgarii care pasc pe Vezuv, neștiutori de lava de subt copitele lor...

Băgați de seamă, metafora e din nou la ordinea zilei...

9. II. 1930.

FAPTE VOINICEŞTI

E bine totdeauna să despicăm lucrurile şi să pătrundem dincolo de ele, până la substratul sufletesc de unde au pornit să ceară cuvânt. Numai făcând această operaţie ne putem cunoaşte în toată goliciunea lor oamenii pe cari capriciul sorţii i-a pus în faţa noastră.

S'a vorbit mult în timpul din urmă despre aşa zişii „*voinici*" ai partidului zis „naţional".

A trecut un an de zile şi mai bine, decând lumea se agită zadarnic fără să isbutească a le înţelege rostul. D. Iuliu Maniu cu limbajul lui mieros şi sălciu n'a putut să ne dea o lămurire precisă. A declarat odinioară la Cameră că „*voinicii*" continuă tradiţia dela patru zeci şi opt a Ardealului, a lăsat altădată să se înţeleagă că au menirea să ţie ordinea „fără jandarmi", cum spunea cu mult ifos exilatul dela Viena d. Vaida, iar mai deunăzi a pus la gazetă că i-a înjghebat împotriva comuniştilor. Cum vedeţi, tot atâtea declaraţii bărbăteşti, pe cât oneste pe atât de limpezi, din gura unui om care, cum se ştie, a crescut o viaţă întreagă la şcoala sincerităţii şi-a tuturor energiilor virile.

O singură chestiune şi-a primit explicaţia reală şi categorică: *fondul moral* din care a răsărit ideia şi întruparea ei.

In adevăr, cine va stărui să analizeze cât de cât ciudata inspiraţie din care s'au clocit vitejii d-lui Maniu, va rămâne profund sguduit în faţa meschinăriei neobişnuite a acestui gând. O adevărată mentalitate de foşti sclavi stă la baza ridicolei elucubraţii, lipsite de orice justificare. In definitiv, ce sunt aceste cohorte care plimbă steaguri şi chiotesc cumplit jurând şi înjurând pe toate potecile, dacă nu eroi de după luptă, triste figuri menite să puie într'o lumină detestabilă sufletul unui popor?

Trebuie să fie cineva foarte îmbrobodit la cap, ca să nu înțeleagă cât de caraghios e să transformi în irozi nenorociți cu săbii de lemn nenumărați băețandri dela sate, proiectând asupra lor banalitatea propriilor tale neputințe. Problema e simplă și nu suferă nici o îndoială: toți cari se voinicesc astăzi la adăpostul multor beneficii pe care le dă puterea, ce bătălii au dat ei pe vremea ungurilor cari, v'aduceți aminte, nu prea glumeau când venea vorba de menținerea ordinei publice? Domnule Iuliu Maniu, căpitane care dai azi ordine de zi și primești jurăminte, ce răzmiriță ai comandat atunci? Sau în anii războiului, când au curs șiroaie sânge generos pentru desrobirea Ardealului, câți dușmani ați culcat la pământ îndrăzneți comandiri de șarje electorale? S'ar părea că nici la Tisa împotriva bolșevicilor nu s'au prea deranjat centurionii actuali, cari strigă din răsputeri la răspântii cu „roata" lor. Așa stând lucrurile fiind cum s'ar zice „la plăcinte-înainte, la război-înapoi", de ce un elementar bun simț de ultima oră nu curmă ridicolul, care nu face decât să compromită un colț de țară și să puie într'o postură de inferioritate morală o populație vrednică de-o soartă mai bună?

De ce?

Răspunsul se poate da și e din cele mai penibile.

Fiindcă în sufletul foștilor robi sunt încă prea mari rezidii de ură ancestrală, care țin cu ori-ce preț să-și facă de cap, opresiunea de veacuri aici n'a fost numai o temniță politică de care într'o bună zi au scăpat, a fost și o otrăvire ce nu s'a evaporat încă!

Tot ce s'a inmaginat în cursul vremii ca umilință, transpiră azi prin porii omului scos la larg!

Batjocura de ieri naște azi atitudini de revoltă intempestivă!

Frica de odinioară se preface într'o deplasată vitejie postumă!

Numai cine cunoaște această particulară structură de simțire, poate să înțeleagă din ce adâncimi vin unele accente frenetice de intoleranță care uimesc astăzi și nu pot fi puse de acord cu psihologia poporului nostru blând și plin de cuviință...

După această introducere teoretică, să-mi fie îngăduit să dau drept confirmare practică aici câteva *fapte voinicești*, pe care subsemnatul a avut regretul să le înregistreze în cont propriu. Le dau cetitorilor ca pe niște cioburi de oglindă ordinară, din care se reflectă o stranie fisionomie morală dincolo de granițele patrimoniului sufletesc traco-romanic. Iată-le pe rând, în toată măreția lor, ce trebuie transmisă posterității.

In primele zile când ţara a avut norocul să se instaleze la guvern d. Iuliu Maniu, vă reamintiţi ce straşnic val de însufleţire se abătuse peste creştetul mulţimii care visa toate bunătăţile şi proslăvea noua stăpânire. Ei bine, în această primă perioadă a biruinţii, din comuna Sarofola a judeţului Timiş-Torontal mi s'a trimis scrisoare că am fost maltratat *in effigie* acolo în stat, în imprejurări cu totul deosebite. In ziua de 13 Nov. 1928, o ceată de *voinici* în număr de şaptesprezece inşi înarmaţi cu ciomege au dat năvală la primărie şi-au smuls de pe părete fotografia subsemnatului, pe care au martirizat-o cu un ritual special. Au luat-o cu ei şi cu ajutorul unei scări atârnând-o de-un copac, au bătut-o cu parii, i-au scos ochii mai întâi şi-apoi bătută bine au făcut-o praf. Ţăranii s'au împărţit în două în faţa actului vitejesc şi era cât pe-aci să fie vărsare de sânge, având în comună „majoritatea averescanii", cum spune la scrisoare omul scârbit care mă vesteşte, asigurându-mă că are lista celor şaptesprezece voinici şi mi-o pune la dispoziţie când vreau...

Altă faptă voinicească la fel.

Acum trei săptămâni în comuna Răşinari, voinici necunoscuţi s'au introdus noaptea la primărie de unde-au furat portretele lui I. I. Brătianu, General Averescu şi portretul subsemnatului. Mai mulţi consăteni de-ai mei mă vestesc că furtişagul este pus la cale de şefii voinicilor dela Sibiu, îmi pun chiar nume în vedere şi nu vor pregeta, zic ei, ca la momentul oportun să le „mute măselele". Ziarul *Tribuna* din Sibiu protestează în cuvinte tari împotriva hoţiei care „a făcut satul de ruşine" şi cere intervenţia parchetului, fireşte fără nici o consecinţă...

Alta...

Zilele trecute la Bucureşti un prieten a venit să mă vadă şi zâmbind cu o scârbă liniştită mi-a spus următoarele :

— Ştii ce s'a întâmplat ? Vin dela ministerul de culte, unde am fost cu o treabă în cabinetul ministrului. M'a primit d. subsecretar de stat Valer Moldovan. Ştii că ţi-au dat afară portretul de pe părete... Intrebând pe d. subsecretar cum se face asta, mi-a spus că nu ştie, iar într'un târziu dela un subaltern jenat am aflat că „*sa stricat rama*".

Cu alte cuvinte am pătit-o ca trădătorul Marino Fallieri, care a fost eliminat din galeria palatului dogal la Veneţia...

Cum vedeţi, e la mijloc o campanie metodică de pedepsire pusă la cale de sus, diriguită de marele stat major al voinicilor, care a deslănţuit războiul iconoclast. Probabil lucrurile nu se vor opri aci,

dorul de luptă fiind mare și eroismul ne putând fi stăvinit cu una cu două. In curând va începe prigoana pe la școli, unde se va da ordin să fiu scos din istoria literaturii, ca anul trecut la Blaj, unde elevii au declarat cu prilejul bacalaureatului și profesorii au recunoscut că *„nu s'a cetit nimic din Octavian Goga"*. Dar voinicia va merge și mai departe! D. R. Ioanițescu, vrednicul bărbat, urmând dorința șefului va scoate cărțile din librării cu poliția și va lăsa pe polițe numai operele complecte ale lui Csicso-Pop... Vor fi dați afară apoi din toate școlile elevii cari spun versuri și vor fi stâlciți în bătăi lăutarii cari au imprudența să cânte strofele mele.

Câte-ar fi de întrebat aici, cum s'ar putea diseca din aceste voinicii tot halul în care a ajuns biata țară subt călcăiul unei năvăliri barbare... Cine are pofta s'o facă îl privește, eu însă asvârl pur și simplu înaintea lumii noastre aceste cioburi de oglindă și zic așa: Uitați-vă în apa lor tulbure și spuneți-vă, e *românesc* sufletul care se desprinde de-acolo?

Dela răspunsul ce vă veți da fiecare în parte, depinde și pecetea ce veți aplica pe fruntea actualului regim...

23. II. 1930.

E RĂU IN BASARABIA...

Nu ştiu în ce flacără ar trebui să se moaie condeiul, care ar vrea să zugrăvească situaţia tragică a ţării noastre.

Aventura în care s'a intrat prin consacrarea demagogiei idioate la cârma statului ne-a adus, în sfârşit, în marginea de prăpastie. Cine-ar putea să facă astăzi, când par a ţâşni limbi de foc, un tablou rezumativ al nenorocirilor care ne pasc şi-o catagrafie a tuturor răspunderilor? De-un an de zile am tot cerut zadarnic orbilor să vadă şi surzilor să audă! De-un deceniu am strigat neputinţele unei vieţi pecetluite de stârpiciune şi banalitate în făptura arhiplăpândă a domnului Iuliu Maniu. Necontenit, ca urmărit de umbra întunecată a unei catastrofe, am sbiciuit o tovărăşie de oameni, pe cari nimic nu-i califica să ceară conducerea ţării. Le-am arătat lipsa de talent, le-am scormonit trecutul îndoelnic sau vinovat, le-am desvelit stigmatele străine şi am explicat minciuna din care s'a zămislit o popularitate stupidă! Prin prizma ordinei morale tulburate am descifrat povârnişul spre care mergem cu o preciziune matematică. In nenumărate rânduri, în scris şi cu viu grai, dela Regenţă şi până la bietul ţăran prostit de făgăduinţă, mi-am plimbat pretutindeni nevroza cataclismului care vine! Desfăcut de orice gând meschin, torturat în conştiinţă de aceleaşi resorturi morale care m'au ţinut treaz pe vremea ungurilor şi m'au sbuciumat în zilele războiului, trecând prin tot calvarul omului blestemat să se confunde pe deantregul cu neamul lui, mi-am mărturisit şi mie şi altora convingerea nestrămutată, că România va plăti scump, printr'o adevărată sguduire de stat, ridicolul guvernării actuale.

Acum primejdia clocită zi cu zi fierbe şi e pe cale să isbucnească în colţul unde rezistenţa era mai mică.

Răscolirea instinctelor mulţimii nu putea să nu se răzbune! Flagelarea permanentă a maselor, din care se trăgea singura raţiune de-a fi a acestor mari arendaşi de voturi, trebuia să isprăvească odată printr'o deslănţuire grozavă de patimi. Zece ani de agitaţii cu scadenţa lor era firesc să-şi dea roada. Lupta împotriva

Regatului batjocorit de toţi guşaţii, cum să rămâie fără consecinţă? Steagul roşu fluturat la Alba-Iulia de muncitorii de pe Valea Jiului, cum să nu ceară cuvânt? Cochetăria cu comuniştii la procesul din Cluj în toate declaraţiile fruntaşilor „naţionali“ în frunte cu d-l Vaida, nu putea rămâne nepedpsită. Jocul de-a *„democraţia“* împotriva jandarmilor, bazaconia cu *„voinicii“* şi încurajarea minorităţilor cu punctele dela Alba-Iulia, trebuia să-şi arate odată reversul medaliei...

Acest lung pomelnic de crime conştiente împotriva unităţii şi siguranţei de stat, era logic să ducă la o criză a ţării, cu toate consecinţele.

* * *

Sunt cel dintâi care la tribuna Camerei de-acum zece luni am denunţat opiniei publice uneltirile comuniste din Basarabia.

Nu era greu de loc să-mi dau seama că dincolo de Prut teoriile de guvernare ale regimului actual vor veni cu prima lor recoltă. Adusă la putere prin compromiterea celor mai elementare principii de autoritate, falanga de agitatori ai d-lui C. Stere nu făcea decât să întindă ca o reţea otrăvită peste capetele tuturor sugestiunile vecinităţii de peste Nistru. Semănând anarhia la opoziţie şi întronând-o la guvern, împănând administraţia cu indivizi dubioşi, conducerea acefală a diletanismului d-lui Vajda a predestinat Basarabia din primul moment celor mai penibile surprize, ştiut fiind că acolo numai o priveghere dela centru poate susţine ideia de stat. In astfel de împrejurări, bolşevicii, meşteri savanţi în inflamarea populaţiilor primitive, au priceput imediat că sunt la largul lor. S'a pornit deci activitatea destructivă metodică, întărită în măsura în care declaraţiile libertare dela Bucureşti se înteţeau. Se cunosc toate rodomontadele cu care se încuraja presa de toate limbile şi vă aduceţi aminte de declaraţia domnului ministru de război Cihoski, care se rostea solemn şi definitiv, la Parlament: — *„Ridicarea stării de asediu este o chestiune de onoare pentru guvernul nostru“*. Aşa fiind lucrurile, Basarabia s'a transformat repede într'un Eldorado al agenţilor sovietici, cari au avut inteligenţa să sesizeze că venirea la guvern a d-lui Iuliu Maniu ridică toate obstacolele de propagandă şi dă frâu slobod furtunii. Am cetit atunci dela tribună probe tulburătoare de obrăznicie comunistă, fragmente din articole de gazetă care cereau pe faţă alipirea a Republica sovietelor. Parlamentul agramat a urlat ca de obicei, d. Vajda a răspuns cu fudulie că nu este comunism la noi, iar

matadorul domn Madgearu a făcut în fraze congestionate apologia libertății de presă. S'a bucurat Zipștein și soții după aceste certificate de bună purtare și opera de subminare s'a dus înainte.

De-atunci nu s'a împlinit anul și prăvălirea și-a făcut drum cu astfel de proporții, încât astăzi mădularele țării se mișcă din temeliile lor. Ca odinioară după guvernarea de trei luni a d-lui Vaida, când steagul lui Lenin ajunsese să fluture pe calea Victoriei, acum subt îndrumările fericitului său dioscur, comunismul isbucnește cu o violență necunoscută la noi.

E rău în Basarabia!

Sunt caraghioase comunicatele care s'au dat la gazete, după cum fără rost ese și tăcerea ce s'a poruncit presei din Capitală. De aceiaș valoare sunt și știrile asupra măsurilor împotriva „alarmiștilor". Realitatea este că între Prut și Nistru, la zece ani după unire, subt oblăduirea d-lui Iuliu Maniu și subt ministeriatul de interne a sanatorului dela Viena, liniștea cetățenilor e răscolită în toate colțurile. Bolșevicii și-au răzlățit pe toată suprafața organizațiile lor celulare și operează cu o îndrăzneală ne mai pomenită subt ochii autorităților cununate cu democrația. Organele poliției și jandarmeriei fiind reduse la tăcere de zipșteinii regimului, clamoarea comunistă merge la lumina zilei. In orașe ca Tighina sau Soroca, tocmai la graniță, indivizi suspecți veniți de peste Nistru în ultimii ani se bucură de încrederea guvernului. Subt protecțiunea lor agitația s'a schimbat în teroare. O panică de nedescris a prins sufletul pașnic al lumii cinstite din orașele și satele basarabene. Ca în ajunul unei învazii streine, privirile se îndreaptă spre interiorul țării și se caută în gând locul de refugiu al pribegiei de mâine. In adevăr, de pe vremea războiului n'am văzut astfel de fețe chinuite din a căror pupile să se desprindă desnădejdea, ca la acești călători pripiți, repeziți dela Chișinău la București să ne sguduie cu veștile pierzării care-i amenință. In acelaș timp străinătatea reacționează cu neliniște și îngrijorată ne dă semnalul. In frunte cu statele învecinate, interesate direct să urmărească mișcarea Sovietelor, opinia publică din Occident a lansat și ea semne de întrebare care de care mai serioase asupra situației...

Ce face guvernul în astfel de momente, pe care el le-a creat ca un fruct amar al propriei sale inconștiențe?

Aud că d. Iuliu Maniu se prepară să ție un „expozeu" majorităților la Camera, din a cărui apă chioară lumea să se aleagă

cu încurajarea că ne putem vedea de treabă, fiindcă totul e în ordine și nimeni nu are motive să se tulbure. Probabil că are să'și debiteze vorbăria, la urma urmei e tot ce a făcut în viață. O îndreptare însă nu vom avea și idele lui Marte vor desminți cu capriciul lor logomachia fostului avocat dela Blaj. Se vorbește de măsuri militare. E normal să fie luate, dar pacificarea interioară a unei provincii nu se poate închipui decât printr'o chibzuită colaborare paralelă civilo-militară. Se găsește însă un singur om serios în țară, care să acorde un credit tovarășilor d-lui Maniu, ei înșiși bolșevizați și semănători de anarhie? Guvernul actual prin însăși compoziția elementelor politice și administrative de care dispune în Basarabia, ca și în alte părți, se găsește în imposibilitate organică de a remedia lucrurile, fiindcă autorii desordinei sunt tocmai aceia cari ar trebui s'o înfrâne. Cine e nebunul care jură că acolo la Tighina senatorul Zipștein, (băgați bine de seamă, e și *„național“* și *„țărănist“*), se zbate cumplit în apărarea ideii noastre de stat și face din pieptul lui scut împotriva muscalilor? Adăugați la toate aceste extraordinara platformă morală pe care ne găsim în fața lumii din afară și dinlăuntru, când guvernatorul Moldovan, proaspăt numit la Chișinău, e un om pătat, plin de bubele unui trecut asemănător multora din tabăra lui! Gândiți-vă o clipă numai și veți simți rece în șira spinării, dacă veți încerca să pătrundeți mintea soldaților în bivuac azi pe malul Nistrului. Nu trebue multă fantezie, ca să reconstituim vorba plină de întunerec pe care e în drept s'o scuipe azi orice plutonier când se uită departe spre largul stepei ucraine: — *Noi să ne batem, vere, că ăl de-a dezertat la inamic e stăpân peste țară!*

Nu, s'a stricat căruța, domnilor, nu mai merge! D-l Iuliu Maniu poate să-și sughiță mai departe cuvântările, d-l Maniu însă trebuie să plece.

D-sa știe cum se sfarmă o țară, n'a învățat însă, nici cum se face, nici cum se ține o patrie, fiindcă n'a avut!

E rău în Basarabia!

Ce va fi mâine?

Cine știe?

Un singur lucru nu sufere îndoială, din vremuri preistorice și până azi: *O ideie de stat nu se ține în picioare când nu se încadrează într'o legitimitate morală.*

2. III. 1930.

CA IN RUSIA DE IERI...

Dulce țară...

Ați citit, de sigur, zilele trecute în toate ziarele cuvântul d-lui Poincaré, reprodus ca o curiozitate asupra caruia nu s'a stăruit și care nu s'a transformat un moment măcar în subiect de specială analiză a presei românești. Fostul președinte al Republicei, urmărind dintr'o perspectivă mondială svârcolirile bolșevice, preocupat de interesele Franței care pot fi atinse de o expansiune comunistă, plin de îngrijorare atrăgea atenția că între Prut și Nistru școala lui Lenin a ridicat capul. In Basarabia, zicea distinsul om de stat, e o criză care se anunță și trebue să strângă rândurile noastre aici la Paris, fiindcă steagul roșu începe să fâlfâe spre Europa centrală. Mult încercatul conducător al destinelor Franței ținea acest limbaj ca un bun european și ca un bun francez, împins de amândouă aceste calități să observe cu multă luare aminte tribulațiile dela Moscova.

Ei bine, când aceste vorbe grele se rosteau la Paris ca un avertisment dat Continentului, s'a putut remarca la noi, cei puși direct în cauză, o nevroză deosebită, un accent cât de răzleț din lovitura care ne amenință? In capitala României, acolo unde ar trebui să fie instalat seismograful patriotismului nostru, s'a dat vre-un semnal de alarmă? Se simte aici că sguduirea care se prepară în lagărul lui Stalin e îndreptată împotriva noastră? E o agitație la București, ceva din fiorul care mișcă sufletul ori-cărui popor conștient în zile când simte că se poate că plătească cu sânge și cu carne o nouă apărare a ideii lui de stat? Există o reculegere a concepției naționale, ceva din mândria rănită a unui neam care stă de veghe și reacționează în fața primejdiei?

Eu nu văd nimic deosebit.

Gazetele pentru cari nervul actualităţii e singura raţiune de a fi, nu trădează o particulară sensibilitate în chestiune. Pe ici, pe colo, câte un articol mai viu despre demonstraţiile comuniste, dar nimic din îndârjirea cu care se răspunde în alte părţi la cele mai discrete afirmări de duşmănie împotriva ţării. Mai mult, singurile campanii metodice cari se duc în presă vizează pe aşa zişii „alarmişti. Ca prin minune, redacţiile din cari de zeci de ani se trage clopotul cel mare al „ştirilor senzaţionale", au devenit peste noapte elemente grave şi ponderate, cununate cu liniştea cetăţenească. Monitoare ale păcii, admirabile ziare „independente" nu numai că stropesc cu adjective batjocoritoare pe îndrăsneţul care a spus două cuvinte despre comunismul dela Tighina, dar cer deadreptul măsuri de poliţie cari să amuţească definitiv aceste obrăsnicii patriotarde. Bieţii basarabeni se mişcă, e adevărat, dar fără mult răsunet, fiindcă nimeni nu se prea sinchiseşte de tulburarea lor. Au fost delegaţii la Regenţă, la şefii de partid, la gazete. De pretutindeni s'au ales însă cu vorbe în doi peri şi cu aceea privire întrebătoare a nelămuririi pline de îndoială. Cu toate documentele ce-au fost servite, nu s'a înjghebat aici o brumă de sentiment colectiv care să preconizeze salvarea. Basarabia, asupra căreia bolşevismul şi-a aruncat ochii de fiară flămândă, n'a izbutit încă să scormonească la noi fibrele adânci ale unităţii ultragiate.

Ce face în această toropeală guvernul?

Dacă aţi pus mâna pe un ziar, aţi văzut preocupările lui! Săptămânile din urmă s'au consumat în încleştări violente de interior, care aveau să fixeze *„raportul de forţe"* între cele două fracţiuni predestinate urii înverşunate. Aţi văzut problemele formidabil de importante, cari angajau conducerea regimului actual şi pasionau până la exaltare spiritul public. Câteva din cele mai palpitante, ca să vă pătrundeţi de necesitatea lor! Cea mai de căpetenie era, dacă se face *remaniere* sau *complectare* de guvern? Vine domnul Vaida, sau rămâne să dea interviewuri la Cluj? Domnul Mihai Popovici, *intră* sau nu *intră?* Domnul Iunian pleacă pe *legea onoarei* sau l-a dat gata propunerea domnului Vică? Unde se plasează luptătorul Mirto şi cum va fi satisfăcut şampionul Ioaniţescu Dumitru? Cine iese biruitor din tragerea asta pe sfoară? Va încăleca oare jezuitismul d-lui Maniu sau şiretlicul moral al ţăranului dela Topoloveni? Cum vedeţi tot chestiuni capitale de-o arzătoare oportunitate politică! Ce putea căuta într'un asemenea an

samblu superior biata Basarabie cu tragedia ei sumbră? Unde mai puneţi că tocmai acum se desfăşoară şi alegerile comunale, alt prilej de-a se face educaţia mulţimii de ambe sexe chemate la urnă? Cetiţi duelul de pe păreţii Capitalei, ofensiva reciprocă de cerneală care reaminteşte diapazonul dela Obor cu toate nuanţele lui! Cine să se mai oprească în vârtejul acestor sguduitoare torturi de conştiinţă la spionii de peste Nistru, la organizaţiile lor celulare, la depozitele de arme şi uniforme roşii peste Prut?...

A, nu, să avem iertare pentru o tentativă nepotrivită de eclipsă a memoriei!

A vorbit deunăzi la *Dacia* omul cu jachetă, Iuliu Maniu şef de sută şi de guvern din mila voturilor şi a Regenţei Inalte. Un nou „*expozeu*“ ca atâtea altele s'a scurs în faţa auditoriului obişnuit cu vechea materie siropoasă în care s'au năclăit totdeauna vorbăriile leşinate dela Blaj! De astădată în limbajul cunoscut de mironosiţă chioară au intervenit substantive burzuluite, prin care şeful vrea, chipurile, să fie cât se poate de energic... In Basarabia e linişte, a spus categoric strădania guturală a fericitului holtei tomnatic. Cu aceiaş exasperantă banalitate pe care elocinţa subşefilor de birou o refuză demult, d-sa a etalat petece de haine vechi ieşite de soare, dosite încă pe ici pe colo în atelierul cârpacilor politici. Marele orator a vorbit de: „*România stâncă*“, — „*Basarabia dragă*“, — „*visători rătăciţi*“, — „*teren propice*“ etc.., Cu un cuvânt, toate merg strună in „scumpa noastră ţară“ care. fireşte, aşteaptă cu înduioşare voturile pentru lista guvernului în alegerile comunale. Cei ce se agită pe veştile de-acolo sunt negreşit ordinari „*calomniatori*“, în frunte cu onorabilul Poincaré, om fără treabă, care făcea mult mai bine să tacă din gură decât să „*alarmeze*“ lumea cu pandaliile lui...

Dulce ţară, nu-i aşa?

Cine a răsfoit memoriile lui Maurice Paléologue, în care cu preciziune şi claritate latină se descriu pe sute de pagini neputinţele imperiului rus din pragul revoluţiei, fără să vrea face legătura cu valul de imbecilitate care azi pare a fi dat năvală aici la Dunăre. Şi acolo a fost aceiaşi societate pasivă, jos acelaş cutremur surd desminţit de comunicate oficiale. Sus de tot adormire slăbănoagă ca la noi, burghezia neutralizată de frecări intestine, politica orbeată fără ţinte lămurite, trădători ridicaţi la conducerea statului şi în ajunul prăvălirii definitive Kerensky cu „*expozeurile*“ lui risipite pe toate cărările...

Nu vi se pare că asemănarea devine din ceas în ceas tot mai sugestivă?

D-l Iuliu Maniu, dacă n'ar fi fost locotenent în armata austriacă atunci când s'a prăbuşit moştenirea lui Petru cel Mare, ar fi învăţat, poate, ceva din cataclismul de care-l parodiază necontenit... Aşa însă merge înainte legat la ochi şi la urechi, cu mâna întinsă după voturi, tot mai aproape de prăpastie...

Ce va fi se va vedea, semnele însă nu se arată bune nici pentru noi toţi, nici pentru jacheta care riscă să fie scuturată de praf în viforul de mâine...

16. III. 1930.

UN ULTIM ARGUMENT: ALEGERILE COMUNALE

Au început, în sfârşit, să se lămurească deabinele pe seama tuturor roadele reformei administrative clocite în mintea beteagă a d-lui Iuliu Maniu. Şi cei mai grei de cap, cari prin miopia lor n'au putut desluşi bubele învechite din zestrea sufletească a actualului guvern, vor înţelege azi că s'au făcut paşi repezi spre dislocarea ideii de stat şi că sinistra zăpăceală a unor sferturi de români la conducerea ţării sguduie principiul unităţii aşezat până ieri ca o dogmă la temelia orientărilor noastre politice.

Sunt trei luni aproape, de când cu mult sgomot s'au instalat pela reşedinţele lor cei şapte viziri, aşa zişi directori regionali, meniţi să concretizeze în faţa lumii destrămarea preconizată de legea d-lor Boilă-Stere. De-atunci şi până azi opinia publică n'a avut de înregistrat decât biografia acestor proaspeţi potentaţi, care e în mare parte colorată de aventuri pline de învăţăminte, unele în directă înrudire cu dosarele Curţii Marţiale. In afară de tribulaţiile trecutului, prin nimic nu s'au remarcat scumpii bărbaţi ai ţărei mele, nişte oameni fără treabă cari vagabondează între Bucnreşti şi capitala lor. Până azi nu li s'au fixat atribuţiile şi singura calitate ce au este de a încărca bugetul deficitar cu noi sarcini într'o vreme când lefurile rămân neplătite la funcţionari şi armata tremură în zdrenţe.

Dar binefacerile legii administrative vin pe rând şi revărsarea lor nu mai conteneşte.

După alegerile judeţene s'au desfăşurat şi cele comunale, lăsând în aceiaş atmosferă trivială de beţie monstră. Populaţia smulsă dela munca şi liniştea ei a fost din nou asvârlită în ghiarele nevrozei electorale, care la noi se ştie, echivalează astăzi cu-o reală revoluţionare a masselor. Un biet popor învestit cu drepturi fără număr pe care nu le pricepe şi nu le ştie exercita, devine la astfel de ocazii prada hăidăilor negustori de voturi analfabete. Mai mult ca ori-când a stropit de astădată noroiul demagogiei în obrazul ţării, care după campania electorală, desonorată şi murdărită, nu mai ştie ce vrea şi unde merge. Cine a cetit afişele placardate pe pereţii Capitalei şi a asistat în parte măcar la cuvântările candidaţilor, cine-a pătruns cât de cât mecanismul maşinei de vot cu buletine furate, dacă e un dram de omenie în el şi-un rest de bună-voinţă pentru mulţimea batjocorită, sunt convins că s'a tămăduit definitiv de contactul cu o *astfel de democraţie*. Ori-ce alegere în astfel de condiţiuni se transformă într'un prilej de corupere a moralului public, într'o tentativă de sguduire a vieţii de stat. In măsura în care se înmulţesc alegerile, nu numai prestigiul ori-cărei autorităţi scade, dar cresc deadreptul şansele tuturor curentelor subversive care au în programul lor fărămiţarea României. La Budapesta şi la Moscova ar trebui să se acorde un mare premiu de câte ori poporul aici e mânat din nou la urne, fiindcă fermenţii disolvanţi se înmulţesc în aceste zile ca microbul ciumei bubonice. Cine nu vede în acest adevăr şi nu-şi dă seama cât de primejdios a devenit jocul des repetat al sufragiului universal la noi, e ori un adept conştient sau inconştient al teoriilor de peste Nistru, ori un creer obtuz pentru care fenomenele sociale nu se anunţă decât deodată cu parul ce loveşte în moalele capului.

Dar dincolo de această generală pulverizare a disciplinei de stat, care incet dar sigur sapă o ţară nouă, examinaţi vă rog, rezultatul alegerilor comunale prin prizma celor mai elementare exigenţe româneşti şi trageţi concluzia, întrucât consolidarea noastră îese în câştig sau în pagubă pe urma lui. Cine n'a alungat principiul naţional din preocupările care-l conduc, cine a contribuit cu sbuciumul lui cât de puţin la înjghebarea României de azi şi crede în ideia diferenţierii de rasă ca într'o doctrină fundamentală a aşezării de stat, trebuie să rămâe consternat de constatările alegerilor actuale. Aici se joacă o grozavă tragi-comedie, în care ridicoli diletanţi provinciali împrovizaţi în legiuitori, la braţ cu duş-

manii țării, își fac de cap și ne împing spre prăpastie. Indivizi de periferie apucați la cârmă au sacrificat caracterul istoric al politicei noastre, care în cursul vremii ne a păstrat necontenit un scop național bine precizat. Cu legea ce și-au făcut trei sferturi din orașele țării în loc să fie supuse unui normal proces de reparație a nedreptăților de veacuri, au fost pur și simplu jertfite diverselor tendințe de acaparare streină.

In Ardeal, în Basarabia și Bucovina, pe tot teritoriul alipit care în mod firesc după îndelunga apăsare simțea nevoia unei reîncadrări în spiritul național diriguit metodic dela centru, s'a introdus o atmosferă detestabilă de târg slobod din care s'a eliminat cu desăvârșire orice îndreptar tradițional de conștiință românească. Impingând la o criminală exagerare principiul electiv și al autonomiei comunale, guvernul uitând că orașele de pe acest teritoriu sunt rezultanta meșteșugită a unei idei de stat străine care, le-a creat ca înjghebări tactice anume împotriva noastră, neînțelegând prostește că în această materie așa zisa democrație excesivă e identică cu falimentul iremediabil al unei politici de stat, fiindcă menține tot atâtea cetățui ostile aici la noi acasă. Guvernul condus de diciosânmartini români de jumătate sânge a renunțat din primul moment la stăpânirea orașelor. In alegerile comunale, ca să-și poată asigura un rol, a făcut listă comună cu minoritățile sau cu socialiștii. Concesiile de demnitate au fost sdrobitoare pe toată linia. Un formidabil salt spre stânga cu abandonarea complectă a oricărei preocupări de neam, — iată drumul inaugurat de sclavii liberați, cari dintr'o crudă ironie se chiamă naționali. Luați orice listă guvernamentală din orice oraș al teritoriilor alipite, citiți-o și veți pricepe unde-am ajuns. Rușinoasa cumetrie și-a avut, firește, consecințele din primul moment. A urmat o penibilă intervertire de roluri. Străinii la adăpostul guvernului, patronați de organele aparatului nostru administrativ și chiar militar, și-au luat aiere de băștinași poruncitori, în vreme ce românii strânși laolaltă au apărut în postura de minoritari. Pe cât s'a întețit sentimentul unei coalizări românești, negreșit împotriva guvernului care s'a dat cu străinii, pe atât autoritățile noastre au patronat variatele grupări fără legătură cu țara. Au fost cazuri ca la Cluj de pildă, că s'a scos armata să bată cu patul puștii pe studenții cari demonstrau pentru lista blocului românesc, în zilele când subt protecția baionetelor noastre tot acolo se cânta „Internaționala". Băgați de seamă, în ce paradox idiot ne-am pomenit cu mașina statului încăpută pe mâini noduroase de aventurieri agramați...

Rezultatul pozitiv dnpă câteva săptămâni de demoralizare și umilință românească este, ce se prevedea dela început, un asurzitor strigăt de isbândă pe toate gamele minoritoare: ungurească, săsească, bulgărească, evreiască, etc. Românii, fără deosebire de partid, adunați într'o singură tabără de cetățeni oropsiți, abia au isbutit pe ici pe colo să cucerească „cincimea". Dar un alt semn al vremii, mult mai tulbure, s'a arătat în zodia lui Iuliu Maniu, ca un fruct copt desprins din fericita lui oblăduire de un an de zile. Din colțurile lor de agitație tăinuită, reprimată cu mai multă sau mai puțină energie subt guvernările trecute, au ieșit la larg: *comuniștii*. Ei sunt cadoul pe care d-nii Vaida-Maniu îl fac României drept compensație pentru valul liberator. Pentru întâia oară discipolii lui Lenin au socotit guvernul destul de slab, ca să se poată decide la un atac frontal. Incercarea, — ce să zicem? — nu numai că a reușit, dar ea contează ca un pumn în pieptul burgheziei inconștiente. Luați orașele de graniță ca *Satu-Mare, Oradea-Mare* sau *Timișoara* și gândiți-vă, după numărul comuniștilor pătrunși în consiliile comunale, ce admirabil brâu de apărare națională a construit d-l Iuliu Maniu spre Ungaria, ne mai vorbind de *Tighina* de pildă, unde cu zipșteinii săi a instalat la conducerea orașului legătura cu tovarășii dela Tiraspol...

Nu știu ce certificate mai așteaptă Troița constituțională din Palatul Regal dela București, ca să se pătrundă de gravitatea excepționa ă a situației. Ori-cât de încercuiți în splendida izolare, pe care capriciul sorții le-a hărăzit-o, nu simt oare acești factori hotărâtori că galopăm spre neant și că regalitatea noastră, ai cărei paznici dânșii trebuie să fie, primește zilnic infuziuni de otravă dela aceste periculoase încercări de laborator? Se crede acolo sus că argumentele nu sunt suficiente, că prăvălirea n'a luat încă o formă pipăibilă și că o revenire se poate opera ori-când? Sunt la mijloc dificultăți de apreciere sau de acțiune?

Să oprim pentru moment întrebările, fiindcă ele se multiplică și lanțul lor trezește gânduri inoportune.

Un lucru e cert, după atâtea cochetării cu formule de import, dilema noastră se pune simplă și categorică: ori salvarea statului național printr'o înlăturare grabnică a ereziilor care ne guvernează azi, ori îndrumarea spre haosul bolșevic cu toate consecințele vecinătății rusești...

Deslegarea nu mai poate întârzia, într'un sens sau altul.

23. III. 1930.

DOUĂ FRONTURI DUŞMANE: ARMATA-GUVERNUL

Cu cât trece vremea, cu atât se macină prestigiul ţării secătuite şi cu atât mai mult se lămuresc ascunzişurile oamenilor instalaţi la cârmă pe urma neiertatei slăbiciuni de sus şi a valului de minciuni care a captat biata prostie de jos.

Guvernul d-lui Iuliu Maniu pe zi ce merge îşi desluşeşte tot mai limpede tainele compoziţiei sale interioare. Necontenit ies la iveală şi azi şi mâine firele nevăzute din care s'a urzit solidaritatea foştilor latifundiari de voturi. Pe scara vastă a păcatului, dela găinăria simplă până la trădarea de neam în război, se arată probele nenumărate ale elasticităţii morale cu care debutează la noi aşa zisa *„democraţie"*. Ca o consecinţă a călcării tuturor legilor menite să asigure echilibrul de simţire al unei societăţi, conflictele acestor oameni sunt permanente cu tot ce trăieşte împrejurul lor. Desfăcuţi cu desăvârşire de evoluţia normală a unei vieţi de stat, ridicolii intruşi improvizaţi în stăpâni, se pun în contrazicere cu crezul nostru tradiţional în materie de moralitate publică. Figuri triste de pe ambe crestele Carpaţilor s'au strâns laolaltă, ca iertându-se reciproc, să-şi menţie o platformă de exploatare a deaproapelui. Opinia publică protestează neîntrerupt în faţa infracţiunilor de diverse categorii care scot capul ceas cu ceas din lagărul guvernului. Origina dubioasă a fericiţilor matadori a devenit azi o axiomă cunoscută care nu mai impresionează. S'a trecut de mult peste graniţele trasate pe seama oamenilor cum se cade şi intervertindu-se ierarhia valorilor lumea mişcă din umeri cu stupoare şi trece mai departe. Se ştie foarte bine, de pildă, că d. Csicso-Pop a profesat insulte odioase

la adresa României liberatoare în Camera ungurească și cetățeanul desgustat, plin de dispreț, nu mai are nimic de spus. Nimeni nu tăgăduește că Zipștein e agent bolșevic și directorul Moldovan fost dezertor. E așa de mare însă colecția criminalilor săltați în domnie, că bunul simț ultragiat, primind o palmă din fiecare colț, se retrage cu scârbă fără nici un sgomot, făcând să mocnească pretutindeni o răsvrătire surdă.

Dar după ciocnirea pe toată linia cu sentimentul public, guvernul ține parcă să aibă câte-un conflict special cu fiecare corp constituit sau pătură socială în parte. La tot pasul întâlnești o proaspătă isbucnire care cere satisfacție. Dacă ar sta cineva să facă tabloul altercațiilor continue, s'ar vedea că oblăduirea d-lui Maniu se găsește în ostilitate deschisă cu toate pulsațiile noastre de viață. Din cele mai recente controverse penibile, însemnăm aici în pripă conflictele: cu funcționarii, cu negustorii, cu Consiliul legislativ, cu Curtea de casație, cu Curtea de conturi, cu Banca Națională, etc. Ori unde te uiți se schițează un nou gest de enervare și din toate aceste observatorul obiectiv simte închegându-se o atmosferă de neliniște unanimă cum n'a mai fost la noi în țară dela război încoace.

Acum, în sfârșit, s'a deslănțuit ultimul afront mai primejdios decât celelalte și mai plin de consecințe.

Cu armata, se știe, raporturile potentaților actuali n'au fost niciodată cele mai cordiale. Răceala era, cum am zice, organică și explicația e la îndemână oricui. Cum putea să se simtă o apropiere, când se găseau în față doi poli opuși, degajați de curând dintr'o pătimașe încleștare de pe câmpul de bătaie? Ce impulsuri de înrudire morală se puteau zămisli între un ofițer român și cutare ministru „național" de sub conducerea fostului locotenent austriac Iuliu Maniu? Erau lumi diametral opuse, peste a căror prăpastie nici o putere din lume nu era în stare să dureze o punte de simpatie. Gândiți-vă, unul stătuse în tranșee la Oituz, altul făcuse declarații de supunere contelui Tisza. Unul visa România-Mare, celalt jura credință Habsburgilor! Tocmai în această tragică dualitate este a se căuta neputința absolută de justificare a existenții actualului regim, care din primul moment apărea înduşmănit cu cele mai elementare exigențe ale sufletului românesc. Cu vremea însă diferențierea inițială a crescut și în timpul din urmă o dușmănie acută s'a declarat. ale cărei proporții au devenit îngrijitoare. Oștirea, seis-

mograful cel mai sensibil al onoarei naționale, a refuzat, firește, tranzacțiile odioase ale unor jumătăți de români, descinși din tabăra inamicului de ieri. Oștirea a fost împinsă fără voia ei să-și exprime sila firească de contactul cu actualii logofeți ai țării, puși la locul lor de capriciul inconștient al vremii. Mai ales stările din Basarabia au contribuit la lămurirea situației. Acolo, unde armata noastră întrevedea posiblitatea celei mai apropiate intrări în acțiune, soarta a vrut ca guvernul să fie captat de influențe cu totul ostile unor orientări naționale. D-nii Stere-Moldovan, unul șef politic, altul administrativ al provinciei dintre Prut și Nistru, trebuie s'o recunoaștem, nu erau tocmai indicați prin trecutul lor să fie o trăsătură de unire între guvern și armată. In astfel de împrejurări ciocnirea era inevitabilă, mai ales că subt ocrotirea dezertorului ajuns director la Chișinău, o serie întreagă de indivizi certați cu rânduielile țării ajunseseră în funcții oficiale. D-l Iuliu Maniu, cunctator înveterat lovit de paralizia voinții, n'a făcuț, se 'nțelege nimic ca să repare lucrurile. Nici nu-l trăgea inima pentru ostășimea, de care se ținuse la distanță cu acea jenă morală comună celor mai mulți foști ofițeri K. u. K. rătăciți în rândurile noastre. Dar nici nu putea lua vreo măsură, fiindcă d-sa era prizonierul oamenilor împotriva cărora se ridica resentimentul armatei. Prelungindu-se de pe-o zi pe alta disonanța fatală care nu se putea ameți cu jesuitismul micilor subterfugii advocățești, ea într'o bună zi s'a declanșat simplu și iremediabil. Zilele trecute la serbarea pentru unirea Basarabiei, demonstrația celor trei inspectori de armată împotriva d-lui Stere a tranșat problema fără posibilități de-a se încurca lumea mai departe.

Avem, însfârșit, o situație limpede.

Deoparte e guvernul care patronează pe d. Stere.

De alta e armata cu șefii ei.

Tergiversarea d-lui Maniu e ghilotinată de francheța generalilor. Mierosul șef trebuie să se declare cu cine votează. Cu alte cuvinte nordul gordian al politicei românești a fost tăiat cu sabia.

Dar cu câteva clipe înainte de-a smulge mărturisirea fostului secretar al consiliului din Blaj trebue să vorbească un altul. E d-l general *Cihosky*, ministru de război. D-sa prin slujba ce poartă trebuie să fie departe de echivocuri în chestiune. Sinceritatea la dânsul e profesională. Tertipurile sunt ale combinațiilor civile, obrazul militar le refuză. Deci d. general Cihosky e silit să se

declare. Dacă preferă pe d. Maniu,, atunci şi-a frânt sabia în două, iar dacă îşi afirmă solidaritatea cu camarazii lui, atunci s'a frânt gâtul guvernului.

Din două, una!

Ce e de aşteptat. e soluţia normală. Armata noastră trebuie să puie capăt unui guvern înjghebat din aventurieri strecuraţi de dincolo de frontul războiului nostru. Aşa se va întâmpla. S'ar părea că e o predestinare la mijloc. Gestul generalilor a intervenit ca o lovitură postumă a ostilităţilor de odinioară.

Un tun întârziat dela Mărăşeşti a căzut in tranşeele duşmane şi-a lovit în plin.

6. IV. 1930

ŞCOALA DĂRÂMĂRII

E, în adevăr, cu totul neobişnuită educaţia cetăţenească făcută lumii noastre subt obládurea actualului guvern.

De-un an şi jumătate asistăm la o viaţă de stat ieşită din orice făgaş al vechilor tradiţii, la nesocotirea consecventă a ordinei consacrate şi în materie politică şi subt raport moral. Tot ce s'a fixat aici în aşezarea de stat a României moderne de-o jumătate de veac şi mai bine, s'a dat peste cap acum. D. Iuliu Maniu şi ceata lui, de când a fost lăsat la stăpânirea ţării, călcând orice principii de continuitate cu trecutul, a dat la o parte tabla valorilor şi-a împământenit apucături stranii, necunoscute încă în istoria guvernărilor de pân'acum. Totul s'a diformat, totul s'a strâmbat subt ocrotirea acestor nou-veniţi, noţiunile de ieri subt porunca lor au căpătat un aspect când ridicol, când nesfârşit de trist. Dela rostul de ministru, aşa cum s'a desenat el în mintea generaţiilor anterioare după vremea îndelungă în care s'au perindat atâţia fruntaşi la cârma statului, şi până la logica interioară a celui mai neînsemnat fapt politic, actualii deţinători ai puterii au alterat totul în mintea deaproapelui. O grozavă dărâmare rămâne în urma acestor copite sălbatice, care au dat busna într'un vechiu adăpost al cerebralităţii.

Indrăsnesc să afirm, că năvala de primitivi ai Blajului de azi e pentru consolidarea noastră de stat o reţetă de distrugere, a cărei perfectă analogie cu *tabula rasa* din Rusia e evidentă la tot pasul. Dacă veţi cerceta paralel cele două dărâmări, îndrumate după un program de guvernământ impus dela centru, veţi vedea că se aseamănă şi în mobilul şi în efectele lor. Examinând însă lucrurile

cu atenţiune, veţi remarca imediat superioritatea iconoclaştilor din Moscova faţă cu prostia calpă a agramaţilor noştri. Bolşevismul în definitiv e o doctrină refuzată de conştiinţa noastră, dar e clădită cu scrupul teoretic din diverse justificări economico-sociale, câtă vreme răţoielile d-lui Madgearu sau falşurile jezuitice ale holteiului dela Bădăcini n'au fost trecute niciodată prin filtrul abstracţiunii şi nu au altă explicaţie decât dorul de-a se crampona la putere pentru meschine interese de tabără. Unde mai pui, rezonul moral al atâtor adepţi ai lui Lenin, care în frunte cu magistrul lor, se ştie, au suferit persecuţii şi-au luptat cu preţul existenţii pentru aşi smulge biruinţa crezului detestat de noi, câtă vreme porodiţele consistorului dela Blaj a intrat de-a gata peste cadavrul atâtor mucenici la conducerea unei ţări, pe care n'au dorit-o niciodată.

Fireşte, ca toate perversităţile omeneşti, îşi are şi acest val de imbecilitate cheia lui.

Cam două sunt pricinile de căpetenie care lămuresc ne mai pomenita prăvălire dela noi. E mai întâi groaznica stârpiciune intelectuală în care s'au clocit aceste figuri de carnaval. Luaţi-i pe rând, astăzi după ce-i cunoaşteţi, şi cântăriţi cu ce bagaj a descins fiecare pe arenă. Intrebaţi-I pe şeful lor, pe dulcele Loyola de pe Târnave, cam ce-a împlinit el până la vârsta actuală de aproape se xagenar? Veţi vedea *nimicul* absolut şi prompt pretutindeni în călcâiele lui! Despicaţi ori-ce frază din interminabilele „expozeuri" cu care-şi întreţine partizanii şi veţi băga de seamă că lipsesc şi sâmburii şi miezul de după aceste coji ieşite la soare. A rostit el vreodată o apostrofă care să surprindă, a împărechiat două vorbe care să rămâie? Pe deaîntregul retorică leşinată de amvon provincial, odioasă maculatură anacronică. Cum vreţi, ca de subt aripile unei asemeni inteligenţe să iese pui de vulturi? E un cor de barbari care s'a năpustit aici fără alte pretenţii decât ale stomacului torturat de-o străveche foame. Soarta însă vrea să complice nenorocirea, prin faptul că şleahta asta s'a zămislit subt zodie străină şi duhul pe care-l respiră e cutropit de impurităţi exotice.

Iată a doua pricină, deadreptul tragică în consecinţele ei! Biata Românie, care în prima perioadă a reintegrării hotarelor ar avea nevoie de spiritul conducător al unui naţionalism organic, a ajuns la cheremul unor umili tributari ai maghiarismului disolvant. Budapesta îngenunchiată de batalioanele noastre se răzbună perfid azi, trimiţându-şi foştii ei locatari în palatul Cantacuzino de pe calea

Victoriei! Unii având povața sângelui unguresc care le bate în vine, alții făpturi periferice îmbibate de străinism, dau o înfățișare bizară aparatului nostru de stat, foarte asemănătoare cu atmosfera ocupanților nemți de pe vremea războiului, minus, se'nțelege, civilizația lor. Din această îmbinare a prostiei cu-o notă cum am zice extrateritorială, se înfiripă cortegiul cotidian al multelor mizerii care se revarsă asupra țării! De-aici se desfac gafele fără număr, ereziile înfricoșate, pălmuirile moralei publice și întunecatele crime de stat, de care ne poticnim la ori-ce răspântie. Zece ani toate guvernele țării n'au făcut atâtea încurcături, câte recoltează într'o singură săptămână dioscurii Vaida-Maniu, îndrumând, cum ziceam, educația cetățenească spre limanuri nebănuite încă. Istoriograful de mâine al acestei epoce posomorâte va avea mult de furcă până va putea să explice posterității paradoxul, cum un popor de oameni deștepți a putut trăi subt un regim acefal, și cum, dacă nu altcineva, măcar pietrile dtn caldarâmul Bucureștilor nu s'a mișcat, ca să-l curme mai degrabă, scăpând sclipitoarea minte românească de-un sângeros blam de fiecare clipă.

Fără a căuta să adun aici într'un mănunchiu pomelnicul cât de sumar al catastrofelor ce s'au abătut din preajma d-lui Iuliu Maniu, nu pot încheia tristele constatări fără a atrage atenția oamenilor cinstiți că în haosul în care am intrat orice zi își are pacostea ei. *Nulla dies sine linea*, clarisimi canonici dela Blaj! Ar fi un mare serviciu făcut țării, dacă s'ar apuca cineva să ne dea într'o însușire cronologică toate abaterile dela linia bunului simț cn care ne-a dăruit fătul plăpândei noastre „democrații". Punând în circulație acest *Călindar al prostiei*, opinia publică ar avea la îndemână un antidot împotriva zăpăcelilor viitoare.

Să atingem în treacăt grămada recentă a celor două săptămâni din urmă, ca să nu fim învinuiți de exagerare. V'aduceți aminte de conflictul cn armata. Trei generali, conducători ai oștirii, au fost siliți de un membru al guvernului să-și demonstreze în mod public desolidarizarea lor. Ori-ce judecată în bună rânduială, își zicea pe drept cuvânt: acum s'a isprăvit! Ați văzut soluția: d-l Maniu prea slab, ca să se declare pentru armată și prea slab, ca să se declare pentru partid. A bătut, deci, în retragere pe ambele fronturi. Consecința: a plecat și ministrul de război, a plecat și d-l Stere. La trei zile a venit rușinea cu invalizii, neînchipuita turpitudine cu bătaia schilavilor desrobitori! Imediat s'a produs încarcerarea studenților

universitari. Nici nu s'a uscat la gazetă cerneala care a înregistrat aceste batjocuri, și în pragul Paștilor Tiberiu Vornic, cumnatul guvernului și-al înaltului său protector, s'a dat jos din aeroplan cu ouă roșii pentru toți. A doua zi d-l Ștefan Csicso-Pop, prețedintele Camerei, probând și de astădată, — ceiace noi am spus totdeanna,— că e foarte mult Csicso și foarte puțin Pop, s'a pomenit cuvântând *ungurește* în consiliul județean dela Arad, în stupoarea întregei lumi românești și consternarea mută a ungurilor din țară...

In câteva cuvinte, iată ce-a dat la iveală în două săptămâni ilustra societate.

Analizați fiecare fapt în parte și veți vedea că aveți de toate! Una din aceste penibile disonanțe morale, grave perturbări ale ordinei politice din țară, ar fi fost deajuns ca un guvern în împrejurări normale să se fi rostogolit în neant pentru a salva astfel prestigiul capului de stat care nu poate admite nici o știrbire. Aici însă situația e mai puțin simplă și analiza noastră trebuie oprită pentru moment, fiindcă se pune chestiunea: Trăim noi oare în *împrejurări normale* și avem noi peste tot *cap de stat*, care în exercițiul conștient al prerogativelor sale ar salva și interesele și obrazul neamului?

Sunt, vedeți, probleme mult mai grave și mai pasionante de cât năvala proștilor!

Să punem, deci, punct de astădată.

Un lucru însă să se știe limpede de toată lumea: *Tăcerea noastră e pe isprăvite și întrebările care sunt pe drum se vor înfige odată mai adânc și mai dureros decât cuțitele în conștiința celor meniți să poarte suprema răspundere pentru rușinea țării...*

27. IV. 1930.

UN TRIPTIC: RADICI-HLINKA-MANIU

Moartea tragică a lui Ştefan Radici preocupă şi astăzi încă presa străină.

Urmărind cu atenţiune procesul de consolidare interioară a statelor cari au intrat în succesiunea austro-ungară, ziariştii şi oamenii politici din occident nu pierd din vedere ori-ce suprafaţă de fricţiune din Europa centrală, şi astfel acordă un interes deosebit frământărilor interne din regatul vecin. De-aceia, personalitatea defunctului se menţine pe primul plan, şi din toate părţile se aduc contribuţii, ca fostul agitator să treacă în faţa istoriei însoţit de-o judecată dreaptă şi imparţială. Zilele trecute, cunoscuta revistă *L'Europe Nouvelle*, care înregistrează cu multă fineţe prin prizma intereselor franceze întreaga mişcare politică de pe Continent, se ocupă într'un articol de „secretul" psihologiei acestui idol al croaţilor. Trebuie să ne oprim un moment şi noi la analiza plină de pătrundere a autorului, nu numai fiindcă ne interesează subiectul, venind vorba din stările din vecini, ci şi din motivul că, *mutatis mutandis*, complicata moştenire sufletească, nelipsită de serioase consecinţe politice, care a fost apanajul dispărutului, îşi găseşte echivalentul şi la noi în ţară, stăruind ca o zestre fatală a trecutului.

Publicistul francez schiţând rolul şi activitatea leaderului croat face constatări judicioase. din care vom smulge unele foarte sugestive prin analogia lor. Iată, între altele, aprecierile d-lui Albert Mousset: *„Radici a încarnat aspiraţiunile poporului croat în măsura în care nu el le-a creat. Pentru a putea judeca întinderea rolului său trebuie să ne reamintim, că înainte de război croaţii, — în afară de câteva excepţiuni, — n'au jucat în dubla monarhie decât un rol*

destul de modest. Erau, în întregimea lor, puşi la oparteintel ectualii, supuşi loiali fără pretenţii deosebite. Când războiul a isbucnit, Radici i-a convins fără multă trudă de necesitatea de-a apăra cauza „glorioasei case de Habsburg". După înfrângerea austro-ungară, în vreme ce cehii aveau cadrele de intelectuali pregătiţi pentru independenţă, croaţii formau o masă ţărănească ţinută de veacuri în afară de viaţa politică, lipsită de înrudire şi contact cu elita ţării. Acest lucru Radici l-a înţeles. Pentru a fi beneficiarul stărilor create de prăbuşirea dublei monarhii trebuia : 1. să lege naţionalismul croat de ideologia wilsoniană şi de principiul autodeterminării ; 2. să exalteze democraţia ţărănească combătând influenţa „domnilor". Flatând spiritul de particularism şi de demagogie rurală, Radici a reuşit să se identifice cu aproape totalitatea poporului croat. Ajutat de mijloace oratorice excepţionale, cunoscând în relieful lor civilizaţiile franceză, germană şi rusă, dotat cu o activitate fizică neobosită, el a fost zece ani din partea ţăranilor „săi" obiectul unui veritabil cult de idolatrie. Privită însă de aproape, elocinţa lui supra-încărcată de imagini şi de invective, tot deodată emfatică şi familiară, acoperea o argumentaţie mai mult simplă. In dosul acestui mesianism veţi căuta zadarnic vre-o cugetare politică sau un program. Radici a putut fi, rând pe rând, catolic şi inamic al preoţilor, austrofil şi serbofil, monarhist şi republican, federalist şi unitarist : popularitatea lui n'a perdut nimic şi clientela nu i sa diminuat. Religie, monarhie, republică, federalism, centralism, erau subtilităţi pentru ţăranii străini de politică. Ca uriaşul din mitologie, Radici nu era niciodată în posesiunea mijloacelor sale decât pe solul natal, în mijlocul partizanilor săi. La Belgrad era un desrădăcinat. N'avea nici una din calităţile, măcar mijlocii, cari caracterizează pe omul de stat. Niciodată n'a făcut mai mult operă de opoziţie decât când a fost la guvern. In fiecare Duminecă seara colegii lui aşteptau la telefon, relatarea tribulaţiilor la care se deda în meetingurile săptămânale ţinute în provincie. Zilele următoare erau consacrate pentru redactarea laborioaselor desminţiri şi pentru liniştirea diplomaţilor străini mişcaţi de cuvintele imprudente. La Geneva era şi mai rău. Radici apărea totdeauna cu neîncredere împotriva unei imaginare ostilităţi a ambianţei. El se angaja la interminabile confidenţe cu ziariştii străini, şi de obicei se oprea brusc, dându-şi seama că a mers prea departe"...

Am reprodus acest lung pasagiu, care transplantat la noi îşi găseşte imediat trista echivalenţă, şi poate fi aplicat aproape în întregimea lui la ori-care din zgomotoşii profesionişti politici ai comitetului de-o sută. Puneţi la oparte talentul şi excepţionalele calităţi de publicist ale răposatului dela Zagreb şi plasaţi-vă judecata numai pe tărâmul activităţii politice, veţi avea un tablou identic. Ca şi demagogul croat, d-nii Vaida-Maniu n'au creat niciodată în viaţa lor aspiraţiile politice ale românismului din Ardeal, pentru care au devenit totuşi figuri reprezentative. Şi ei, pe vremea războiului, au predicat cu gura plină de loialitate, supunere *„glorioasei case de Habsburg"*. Şi ei s'au îmbibat de wilsonism deodată cu prăbuşirea stăpânului lor, au exaltat spiritul de particularism şi au agitat împotriva *„domnilor dela Bucureşti"*. Au fost pe rând şi concomitent contra Regatului şi pentru el, pentru dinastie şi contra ei, centralişti şi separatişti... Acelaş zig-zag, aceiaş impreciziune haotică, neputinţă de adaptare la nevoile mari ale ţării, văicăreală peste hotare şi straşnic chiot pentru inflamarea permanentă a maselor rurale. Radici era desrădăcinat la Belgrad, Iuliu Maniu la Bucureşti. Radici ameninţa cu Zagrebul, d. Maniu cu Alba-Iulia, Un paralelism impecabil se distingea în amândouă taberele. Pas cu pas, an cu an, se poate fixa asemănarea de mentalitate şi de mijloace. Deosebirea nu e structură de gândire, care e la fel, ci de posibilităţi de manifestare numai. Radici era om de voinţă şi de talent, ceeace nu e cazul cu d, Maniu, pentru care zeii au fost zgârciţi în graţiile botezului. Radici era un cărturar împrietenit cu trei mari civilizaţii europene, d. Maniu s'a adăpat numai la ziarele ungureşti. Radici avea la spate pe croaţii deosebiţi de sârbi prin multe criterii ale existenţii lor, câtă vreme preşedintele Consiliului dirigent opera pe-un teritoriu sufletesc care se confundă cu restul ţării ca unitate naţională. De-aceea Radici a fost un om primejdios şi-a stârnit vâltoarea de patimi în care a intervenit revolverul asasinului Punitza, câtă vreme revoluţiile d-lui Iuliu Maniu s'au isprăvit toate cu „expozeuri" asupra „dreptăţii sociale" şi-a altor bunătăţi inocente revărsate dela tribună...

Ciudata potriveală, însă, între neobosiţii opoziţionişti din cele două ţări izolate una de alta e prea evidentă, ca să nu dea de gândit şi celui mai modest observator al fenomenelor politice din jurul lui. De unde vine această înrudire organică, de unde identitatea de acţiune şi svârcolirea la fel zece ani de zile? Inainte de-a

răspunde la întrebare trebuie să accentuăm, că radicismul își găsește corespondentul exact și în Cehoslovacia. Părintele Hlinka, șeful partidului național slovac e copia fără greș a aceluiaș clișeu. Bătrânul demagog a fost și el de toate în neastâmpărul lui fără linie dreaptă. Căutând să fixeze raporturile poporului slovac cu noua așezare de stat a atins toate extremele și s'a zbătut în toate contrazicerile, fără să poată contribui cu o operă pozitivă până azi la consolidarea țării. Rând pe rând, a apărut filo-ceh și anti-ceh, naționalist integral și autonomist, centralist și separatist, etc. Absolut acelaș diapazon de revoltă, de cochetărie cu străinătatea și amenințări cu tânguire la Liga Națiunilor. Orașul Rosenberg e Alba-Iulia lui, unde își adună țăranii slovaci ca să invoace principiile lui Wilson și să blesteme Praga. Copie fidelă a amintiților doi matadori, Hlinka parcurge acelaș drum plin de cotituri și lasă în urmă acelaș măcinis sterp de energie.

Suntem puși, deci, nu în fața unui fenomen particular sau a unei capricioase afinități întâmplătoare.

Tripticul Radici—Maniu—Hlinka explică „secretul" invocat de gazetarul dela Paris. Boala se lămurește definitiv, microbul apare în originile lui și diagnoza este sigură. E clasicul *morbus austriacus* care transpiră la fel prin toți porii acestei trinități, trecând granițele și făcând ravagii împrejur după puterea de erupțiune a fiecărui ins în parte. E zestrea fatală a putregaiului căzut, care strigă din ruinele lui și otrăvește organismele supra-viețuitoare. Foștii sclavi liberați fără contribuția lor, componenții tripticului, nu-și găsesc rostul în noua orânduire de stat și după ce-au descins pe arenă cu stigmatele trecutului continuă să se agite chinuiți de acelaș ferment disolvant. Fiecare din ei n'a spart încă în sufletul propriu găoacea țării căreia i-a aparținut odinioară, fiecare e desrădăcinat dincolo de granița de ieri. Câte-și trei rămân exponenții unui înăcrit particularism local și preferă o concepție de bârlog unei orientări în sens de unitate națională. Lipsa de orizont la care-i condamnase apăsarea ante-bellică îi persecută necontenit cu o consecvență tragică și le inspiră atitudini împotriva marelui tot, care dacă s'ar prăbuși ar prăvăli după el în neant și colțul de pământ susținut de clamoarea lor. Tot din Austria beteagă se trage și pasivitatea cu care tripticul urmărește și combate consolidarea țării, ca un reflex postum al negațiunii de demult. Firește, laturea de căpetenie a acestei imposibilități de adaptare rezidă în duhul

străin cu care cadavrul în putrefacție și-a bolnăvit atmosfera din jurul lui, râspândindu-l ca pe niște miasme penetrante pe toată întinderea vechiului imperiu. Grație acestei intoxicări colective ravagiile tripticului au fost destul de simțite în cele trei succesorale: țăranii croați au fost prinși de vârtejul separatist, slovacii lui Hlinka s'au luat la întrecere cu ungurii în ura împotriva cehilor, iar aici la noi subt patronajul d-lui Maniu a crescut până la paroxism dușmănia la adresa „hoților de regățeni"...

Tripticul lucrează pretutindeni la fel, egal și fără desminţire. Aceiaș boală, aceleaș consecinţe.

Morbus austriacus își face cursul.

* * *

Vorbind de situația actuală din Iugoslavia colaboratorul dela *Europe Nouvelle* crede că: „după dispariția lui Radici croatismul militant va recădea în banalitatea unor competiţiuni electorale și în mărunte interese de bisericuțe. Problema croată sub forma ei ascuțită se va înlătura și Croația, ca și celelalte provincii iugoslave, va reintra în normele firești ale vieții politice". Cunoscând dela noi de-acasă pricinile răului, nu m'aș ralia decât în parte la optimismul publicistului francez. De sigur, că lipsind Radici cu neobișnuita lui forță de animator, mișcarea se va atenua în proporții și valul își va restrânge alvia de pân' acum. Maladia însă trebuie biruită în sufletul celor mulți și pentru așa ceva se cere timp. Dar se mai cere încă ceva: reacțiunea sănătoasă a tuturor patrioților conștienți, care menajând revendicările legitime ale diverselor provincii să sfarme regionalismul ca formulă politică, un fel de sfântă alianță a integralității înțelegătoare, care izolează pe bolnav și-i administrează pilulele salvatoare cu toată rigoarea doftorescului meșteșug.

La aceiaș boală aceiaș rețetă, și la Belgrad, și la Praga și la București,

2. IX. 1928.

POPULARITATEA D-LUI IULIU MANIU

Acum, când se vorbeşte mai mult ca ori când de-o anumită popularitate, ca de un argument pe care mulţi interesaţi şi destui grei de cap îl opun aptitudinilor cerebrale în faţa problemei de succesiune la guvern, nu va fi lipsit de interes, poate, să examinăm mai de-aproape acest proaspăt piedestal de clamoare populară şi să pătrundem în tainele de laborator ale celui mai ordinar vicleim din câte au aranjat vre-odată irozii de bâlciu ai politicei româneşti

D. Iuliu Maniu a devenit un om al mulţimii.

Fostul preşedinte al Consiliului Dirigent se lansează azi ca un fel de salvator, împrejurul căruia partizani sgomotoşi împletesc aureola unui ridicol mesianism. La întruniri şi la gazetă, d-sa e împins înainte, purtat în urale şi în flori ca un arbitru al situaţiei. Prin gări şi din balcoanele cluburilor din provincie i se strigă numele cu frenezie, aghiotanţii lui vorbesc de pace sau război, monitoarele lor ameninţă Regenţa şi pun ultimaturi, în vreme ce buna prostime sau mişcă din umeri îngândurată, sau urlă şi ea ca lupii, după cum e obiceiul din bătrâni. Da, cortegiul popularităţii există, ori cât ar fi de vulgar şi oricât desgust ar trezi cu toate manifestările bolnăvicioase ale spiritului de turmă. Datoria noastră e să privim în faţă această realitate, s'o explicăm cu răceală şi să-i pipăim consecinţele.

Vom mobiliza, deci, cât mai multe întrebări şi vom răspunde cu sinceritate, ca problema să fie cât mai lămurită pentru cei cari vor să judece.

* * *

Popularitatea politică, acest tribut de încredere şi recunoştinţă pe care societatea îl acordă oamenilor ei excepţionali, nu e un fenomen nou aici în ţară.

Dela unirea principatelor, care înseamnă începutul unei vieţi politice propriu zise, şi până azi s'au consumat şi-au rodit diverse capitaluri de popularitate, cari s'au creat în jurul oamenilor publici în măsura importanţei lor. Totdeauna această popularitate, rezultanta procesului sufletesc al mediului, a fost în strânsă legătură cu structura specială a psihologiei societăţii noastre, care în raţionalismul ei latin nu s'a lăsat furată de înclinări mistice şi a cântărit în mod critic orice activitate înainte de-a o răsplăti cu cununa de lauri. Astfel, orice recunoaştere obştească îşi găseşte cheia ei logică, şi posteritatea la noi descifrează limpede ierarhia valorilor, având dela început înlănţuirea organică dintre cauză şi efect.

Câteva exemple în sprijinul acestei axiome.

Cea mai luminoasă popularitate din România veche a fost a lui Vodă Cuza, care şi la zeci de ani după moartea lui îşi manifesta încă resonanţa târzie. Ea e perfect explicabilă. Boierul moldovean ridicat prin realele sale însuşiri personale în scaunul de domnie şi-a legat numele de trei înfăptuiri hotărâtoare pentru soarta neamului: unirea, secularizarea averilor mânăstireşti şi împroprietărirea ţăranilor. Una din aceste trei *fapte* ar fi fost de-ajuns să-i asigure nemurirea, cele trei laolaltă i-au dat mai mult: dragostea tuturor. Prin urmare, popularitatea era consecinţa unei personalităţi deosebite şi-a unor fapte pozitive ce-a săvârşit. In acel cadru raţional se justifică şi aureola lui Ion C. Brătianu. Fostul revoluţionar-emigrant, după o viaţă de sbucium şi sacrificiu care i-a smuls preţuirea deaproapelui, întors acasă a dovedit superioare însuşiri de om de stat, pe urma cărora el ne-a dat războiul de independenţă şi întemeierea Regatului. Platforma unui prestigiu neobişnuit era, deci, absolut justificată. Tot astfel se explică şi popularitatea de dată mai recentă a lui Take Ionescu, care înainte cu două decenii, se ştie, răscolise deabinele lumea oraşelor şi devenise idolul mulţimei. Răposatul bărbat politic era încarnarea unui strălucitor talent şi elocinţa lui fundamentală ipnotiza masele. Suntem, deci, cu câte-şi trei în situaţii clare, lipsite de orice echivoc Fie-care din ei e făuritorul propriei sale glorii, şi dacă am examina mai cu deamănuntul lucrurile, ne-am convinge degrabă, cu ce preciziune impecabilă şi-a mânuit acest popor aparatul de recunoştinţă publică. Gradul de popularitate a celor trei amintiţi, şi suprafaţa morală ce şi-au asigurat, sunt în raport direct cu valoarea personală a fie-căruia şi cu serviciile aduse ţării.

Ca să fim și mai expliciți, vom aminti aici și două capitaluri de popularitate din România contimporană, cari amândouă s'au zămislit în alvia tradițională a sănătoasei chibzuinți rămânești. Cel dintâi e al generalului Averescu. Orice om cu mintea în bună rânduială cunoaște origina curată a acelui val de simpatie, care i-a purtat numele dela un capăt al țării la altul. Știm cu toții, că Generalul a descins în politică dupăce intrase în istorie, și că biruitorul dela Mărăști venea cu zestrea lui de fapte îndeplinite la altarul binelui obștesc. N'a fost și nu este nimic factice în încrederea de care-l împărtășesc cei mulți, fiindcă aceștia, bieți păgubași pățiți pe urma altora, au avut prilejul să aprecieze în mod palpabil însușirile fostului comandant de armată. Tot atât de firesc și lămurit e prestigiul de care se bucură d. Nicolae Iorga. Marele învățat vorbește românismului din cetatea lui de cărți, în care s'a acumulat munca uriașe a unei vieți fără răgaz, a unei forțe de creațiune fără precedent, și a unui temperament de apostol fără prihană. Cu asemenea calități e prea firesc ca acest cuvânt să aibă ecou fie la noi, fie peste graniță, și popularitatea să-l urmeze ca un atribut logic și permanent pe deasupra adversităților trecătoare din câmpul public.

Cum vedem diu această succintă înfățișare a trecutului și prezentului, consacrarea morală la noi a venit totdeauna ca o contravaloare postumă a unor binefaceri pozitive și respectul deaproapelui și-a fixat proporțiile după personalitatea omului căruia se adresa.

* * *

Având aceste premise, care luminează subiectul, să ne punem acum întrebarea:

— *Ce e cu popularitatea d-lui Iuliu Maniu?*

Mult lăudatul șef „național-țărănesc", a cărui efigie o multiplică amorul atâtor gazete foarte puțin naționale, face parte el din familia acestor *rari nantes* ai neamului și popularitatea lui e în linia de continuitate a istoriei noastre? Trebuie să limpezim odată acestă chestiune și trebuie s'o limpezim respicat, punând la contribuție conștiința noastră onestă, ca peste tămâia scribilor plătiți și peste chiotul răgușit al vânătorilor de putere să triumfe adevărul.

Unde-am putea încadra, deci, figura d-lui Iuliu Maniu, având în față galeria înaintașilor?

Care sunt *faptele pozitive* ce-l întovărășesc pe arenă, ca să-i explice tămbălăul partizanilor? De cine se apropie, cu cine are

puncte de asemănare dintre pomeniţi stâlpi ai veneraţiei cetăţeneşti din ţară? Să scoatem din discuţie profilul mândru al lui Cuza, fiind încredinţat că fostul advocat al cansistorului din Blaj, pentru moment încă nu râvneşte la tron, deşi retorica flămândă a unei întruniri l-a proclamat drept rege neîncoronat al Ardealului. Să ne plasăm comparaţiile numai în raport cu oamenii politici, ca să nu ne fure râsul dela început şi să putem continua articolul. Ei bine, se înrudeşte Iuliu Maniu prin activitatea lui cu I. Brătianu, a fost ca mortul dela Florica factorul determinant al independenţei noastre, revoluţionar, emigrant etc.? Deţine magia verbului ca Take Ionescu şi robeşte auditoriul, cu orbitoare cascadă de elocinţă ca răposatul dela Sinaia? Are la activul lui, dacă nu acte eroice ca generalul Averescu, cel puţin liniştea de bronz a insului care înfruntă valul duşman, sau ia toiagul pribegiei să ceară ajutor dela fraţi? E un mare cărturar, dacă nu de talia d-lui Nicolae Iorga, măcar din tagma vechilor dascăli ardeleni? Investigaţile se pot duce mai departe: e un bun gospodar ca Lascar Catargiu, un iluminat purtat prin închisorile ungureşti ca părintele Lucaci, un om dintr'o bucată ca Gheorghe Pop din Băseşti?

La toate aceste întrebări se răspunde categoric şi fără putinţă de desminţire: Nu!

D. Iuliu Maniu ajuns în pragul vârstei de sexagenar ar trebui să fi prezentat demult bilanţul unor realizări, care să-l claseze în rândul fruntaşilor politici. Or, această viaţă e orfană de fapte şi se menţine demult printr'o prelungire artificială de făgăduieli, ca ori-ce graţie întârziată de fată bătrână. Pe vremea ungurilor s'a depănat sterilă la adăpostul rezistenţei pasive, cu trei discursuri rostite la Budapesta, cu câeva „expozeuri" la cafenea, cu două articole de gazetă confecţionate vreme de douzeci de ani, şi nimic mai mult, Nici un rol constructiv în modestele îndeletniciri dela Blaj, unde institutul de credit *Patria* tânjeşte şi astăzi după problematicele operaţii financiare ale actualului bărbat providenţial. Intrebaţi pe ori cine în Ardeal: *cari sunt rezultatele acestei vieţi în contact cu realitatea?* Veţi avea răspunsul precis: *nimic*. A vorbi deci, de-o operă pozitivă şi-a căuta puncte de înrudire cu mari înaintaşi întemeietori de aşezăminte înseamnă a spori vorba zadarnic şi-a ne bălăbăni cu picioarele în gol. Cert este, că în vreme ce vechiul Regat şi-a desfăşurat lupta spornică de înfăptuire a României moderne printr'o pleiadă întreagă de spirite ponderate, şi în vreme

ce Ardealul cu mari sforţări şi-a înfiripat începuturile de viaţă pe bazele alcătuirilor ţărăneşti primitive, d. Iuliu Maniu n'a fost un element *activ* ci *deficitar* în gospodăria noastră naţională.

Astfel stând lucrurile, să ne întrebăm: a compensat d-sa în domeniul valorilor spirituale această evadare cunoscută din faţa realităţii: A fost un mare animator de suflete, un visător torturat de lozince reformatoare? Nu, nici cei mai buni prieteni nu i-au recunoscut un talent în ale oratoriei şi nu există două vorbe cu care să fi îmbogăţit Iuliu Maniu dicţionarul sărac al revendicărilor noastre din Ardealul antebelic. A scris cărţi, care să răzvrătească nervii şi să întreţie flacăra unui ideal, a cercetat arhive, a adunat material de folklor, ori a ţinut prelegeri la şcoala de adulţi? Nimic, nimic! D, Iuliu Maniu nu e un cărturar şi nu posedă decât cultura profesională de advocat, câştigată la şcoala ungurească în singura limbă pe care o vorbeşte paralel cu greşelile celei materne. In mişcarea intelectuală a românilor de peste munţi, d-sa e tipul absenteistului cunoscut, care nu produce şi nu consumă nimic, ca şi alţi fruntaşi ieşiţi din pedagogia şcolilor de ieniceri din fosta Ungarie. Cine va scrie odată istoria veridică, nu mincinoasă, a celor două decenii de ură, înainte de prăbuşirea Habsburgilor, şi va fixa rolul individual al fie-cărui om cu pretenţii de conducător la noi, va arăta cum în această perioadă de înfrigurat zbucium, când unii netezeam drumul unităţii urzind imnuri de biruinţă pe seama unui popor oropsit, ori conspiram la Bucureşti simţind cu instinctul nostru furtuna apropiată, când alţii întemeiau bănci ca să salveze interesele ţărăneşti primejduite sau îndrumau mersul învăţământului primar stânjenit de contele Apponyi, în această epocă de neastâmpăr creator fecund, d. Iuliu Maniu, nelipsit călător pe linia Blaj — Budapesta, prezent la toate adunările, senin, politicos şi sterp, n'a făcut decât să prindă în formule sălcii spiritul curent înjghebat de alţii şi să debiteze în cuvântări-expozeuri, mici subterfugii de avocatlâc provincial, cari se mişcau netulburate de nimeni în cadrul sufocant al constituţiei ungureşti. In această postură de umil retor regional, membru în comitetul executiv al partidului naţional pus sub conducerea regretatului Gheorghe Pop de Băseşti şi a d-lui T. Mihalyi, l-a apucat războiul. Pe toată vremea de patru ani, cât a sângerat românismul şi s'a prăpădit Ardealul, d-sa a isbutit să-şi asigure mutismul voit, intrând voluntar şi făcând un an de şcoală militară, care l-a vărsat apoi ca sublocotenent în armata austro-ungară,

unde a stat pitit până la sfârşitul ostilităţilor. Când totul s'a isprăvit, când bătrâna monarhie a căzut în noroi şi pe stârvul pajurei cu două capete s'a încins banchetul moştenitorilor, când oastea lui Mackensen se dislocase şi contele Károlyi se instalase la Budapesta ca un biet zănatic gesticulator pe ruine, când cehii îşi organizau statul independent şi la Agram se proclamase unirea cu sârbii, *atunci*, numai atunci, s'a ivit la Viena siluieta firavului secretar de consistor, şi venind la Alba-Iulia dela 1 Decemvrie 1918 îndatoritor şi serviabil cu toată lumea, dând bineţe în dreapta şi zâmbind în stânga, anturat de rubedenii, după un simulacru de vot popular, a luat conducerea unei compoziţii hibride, desfiinţată mai târziu de subsemnatul în aplauzele Ardealului.

Iată linia unei vieţi fără soare, fără probleme şi zguduiri, posomorâtă şi banală ca o Duminecă de sfârşit de toamnă în foburgul unui opid urban... Cine găseşte în ea ştofă de Cromwell, să ridice mâna! Cine desluşeşte drumul lui Mesia din acest peregrinaj fără consecinţe, să fie sănătos! Cine are pretenţia să creadă că misterul virilităţii creatoare îl va cerceta de-aci înainte pe domnul Maniu în ajunul celor şaizeci de ani, să-şi etaleze descoperirea la „Dacia", s'o ştim şi noi!

* * *

Şi cu toate acestea popularitatea există, întrunirele se ţin lanţ, „inspecţiile" în tren ale şefului sunt tot mai frecvente, bucheţelele curg... De unde vine fluidul magnetic, din ce resorturi morale latente ale mulţimei noastre se hrăneşte această glorie bastardă?

Să lămurim lucrurile.

După îngroparea Consiliului dirigent, d. Iuliu Maniu compromis politicește pe urma guvernării de veselă memorie a d-lui Vaida, căzut la examenul de capacitate ce încercase la Bucureşti, s'a tras în găoacea locală şi ani de zile n'a făcut decât pe colecţionarul tuturor suspinelor regionaliste. In perioada dificilă, când trebuia organizată viaţa după unirea ieşită din război, când erau fatale lipsuri şi destule dibuiri, d-sa a început metodic să mobilizeze mulţimea din Ardeal, împotriva Regatului. La doi-trei ani după desrobire, aceşti oameni cari intrau în pământ în faţa agenţilor contelui Tisza, abuzând de indulgenţa frăţească, n'au avut nimic mai bun de făcut decât să asvârle cu noroi în obrazul desrobitorului şi să plimbe prin toate văgăunile legenda criminală a **„hoţilor de regăţeni"**. Istoriograful de mâine, care nu va fi nici nebun nici ticălos, va da cifra de ati-

tudinea acestor suflete în ce hal de penibilă nepregătire morală și politică s'au găsit nenorociții „fruntași" ai Ardealului, când soarta fără concursul lor i-a unit cu Țara. Tribulațiile lor se știu. Au boicotat încoronarea dela Alba-Iulia, ei cari mai odinioară la cel mai necăjit paznic ardelenesc abia așteptau friptura ca să-și poată ticlui în vorbe mari plecăciunea la picioarele lui Franz Iosef. Au sabotat consecvent toate prilejurie de afirmare națională, au detestat Regatul spre bucuria Budapestei și au pervertit ceas cu ceas sufletul cinstit al maselor românești din Ardeal. Zece ani a ținut acest curs de pedagogie cetățănească: **denigrarea României deoparte, făgăduieli de alta.** Firește, în acest timp s'au acumulat nevoi și s'au resimțit adese slăbiciune în guvernare. Ei le-au adunat pe toate la vatra lor, au năvălit satele și-au exaltat fără frâu revendicările mulțimei. Cine nu cunoaște chiotul acestor întruniri? L-am auzit pe toate cărările: *„Vă fură regățenii! Vă fură din dări, din prețul vitelor... Votați cu roata, ca să vă iertăm impozitele, să vă dăm păduri... Să-i scoatem din Ardeal pe țigani..."* An cu an, zi cu zi, s'a scurs înainte acest dicton patriotic, crescându-i diapazonul până la paroxism subt actuala guvernare liberală, slăbănoagă în Ardeal. Din această exaltare programatică a mulțimei, lansată numai din apetitul puterii, fără nici un răgaz și fără grija urmărilor funeste, ne-am pomenit aici cu-o volbură inconștientă, cu un vânt de nebunie care zguduie din temelii însăși ideia de stat, propagă falimentul ori-cărei autorități, seamănă anarhia și distruge tabla valorilor. Din aceasta pustiire vinovată s'a înjghebat: *popularitatea domnului Iuliu Maniu.* Da, e o popularitate, fiindcă d-sa s'a găsit să patroneze și să canalizeze vâltoarea de nebunii, dându-și seama că substituind strigătul popular talentului și înlocuind însușirile de om de stat cu numărul voturilor inconștiente, mai poate avea un temei de existență politică. Ambiția fără margini, care o viață întreagă s'a svârcolit neputincioasă subt plastronul acestui om-ezitare, fără idei precise și fără voință, isbucnește acum cu impetuozitatea vârstei critice și cere cuvânt. Nenorocirea vrea, ca opera negativă din Ardeal să se fi unit cu țărănismul dela București, născut și el în zodia demagogiei...

Iată cum a devenit d. Iuliu Maniu omul mulțimei...

Adăugați la toate aceste sprijinul subversiv, pe care i-l dau cu dragă inimă toate jivinile parazitare din țară. Iacob Pistiner îl aplaudă la Cernăuți. Zippștein bate marginele la Tighina, Coloman Müller conspiră la Timișoara. Toți își freacă veseli mâinele și aduc

flori destructorului. Socialiști, comuniști, umanitariști s'au pornit la treabă. Și-au găsit salvatorul. Sgomotul crește, voturile curg. Gazetele „independente“ bat toba și nu mai pot de dragoste, honigmanul se simte reintegrat în prerogativele ancestrale, rotativele toarnă la tipar chipul noului Mesia. La zece ani după unire mașina statului scârție, sașii și ungurii fac petiți la Liga Națiunilor, țăranii români sunt povățuiți să refuze plata impozitelor...

In limbajul curent al omului de durere de țară o asemenea situație se chiamă: balamuc. Tradus în limbajul convențial al politicăriei fără suflet și fără orizont, acest balamuc se chiamă *popularitatea d-lui Iuliu Maniu.*

* * *

Intreb acum pe ori-cine, dacă o astfel de „popularitate“ e în linia de desfășurare sănătoasă a istoriei noastre?

Intreb pe cei în drept să diriguiască destinele țării, dacă au ce face cu ea?...

21. X. 1928.

PROCESUL D-LUI IULIU MANIU

Articolul din *Ţara Noastră,* în care explicam dăunăzi, „popularitatea“ d-lui Iuliu Maniu şi o înfăţişam ca un fenomen morbid dincolo de linia normală a evoluţiei noastre politice, pare a fi revoltat peste măsură tabăra intrepizilor vânători de putere cu orice preţ.

Consecinţele intervenţiei chirurgicale s'au resimţit grabnic şi n'au depăşit cu nimic prevederile subsemnatului. Ca de obicei, mult lăudatul şef puţin împrietenit cu tainele călimarei, dispreţuieşte cuvântul scris şi nu răspunde, rămânând ca după o tăcere laborioasă să'şi toarcă mai departe „expozeul“ la club în aplauzele partizanilor. Consecvent în materie, d. Iuliu Maniu înconjură şi de astă dată lupta de câmp deschis, pe care i-o ofer zadarnic de un sfert de veac. Statul său major, însă, a reacţionat violent cu tot arsenalul cerebral de care dispune. Ca o promptă replică, s'a organizat imediat o mare adunare în comuna Ciucea, cu sătenii aduşi în costisitoare camioane la faţa locului, unde un fost preşedinte de Consiliu asvârlindu-mă oprobiului mulţimei, a sfinţit steaguri şi-a patronat o bătaie „până la sânge“, după cum înregistrează cu o vie satisfacţie ziarul umanitarism *Dimineaţa.* In treacăt fie zis, furia poporului a fost înfrânată, însă, şi mărăturile mele de toamnă n'au suferit nimic, lucru pentru care exprim aici toată gratitudinea iluştrilor mei adversari. In schimb, ca ritualul să fie îndeplinit conform tradiţiilor unei nobile democraţii, s'a dat drumul scribilor anonimi să-şi toarne din plin adjectivele de rigoare. Şerbii au executat porunca, şi-au pus măruntaiele la contribuţie şi un puhoi de insulte de varie coloratură m'a împroşcat din greu la gazetă. Astfel stând lucrurile, aş putea închide chestiunea, fiindcă acest gen literar, în care am re-

cunoscut totdeauna superioritatea d-lui Alexandru Vaida, nu mă atrage, și fiindcă înjurătura, ori cât ar fi ea o prerogativă populară, n'a putut intra încă în îndeletnicirile mele de vechiu oligarh pocăit...

Există, însă, un amănunt care mă obligă la o explicație. Ziarul *Dreptatea*, în neputință de orice ripostă în afară de cunoscutele epitete țigănești, reeditează un articol elogios ce-am scris la 1916 în *Epoca* pe vremea războiului, în care vorbeam cu multă căldură de d. Iuliu Maniu, și caută să desmintă, cu aprecierele mele de-atunci, afirmațiunile mele de azi. Mă cred, deci, dator să lămuresc geneza acelei pagini, ca să înlătur impresiile unei contraziceri aparente în judecarea unui om și să tai, pe viitor măcar, pofta ciracilor d-lui Iuliu Maniu, de-a-mi mai scoate din cutie un învechit certificat de bună purtare, care se va vedea în ce împrejurări mi-a fost smuls și de ce penibilă desmințire s'a împărtășit...

* * *

D. Iuliu Maniu nu e un subiect nou în preocupările mele de observator critic al stărilor politico-culturale din Ardeal.

Inainte de război cu vre-o zece ani și mai bine, de când țin un condei în mână, am condamnat necontenit manifestările bolnăvicioase ale actualilor conducători din partidul național. Deosebirea dintre noi, nu era efectul unor hărțueli trecătoare de bucurie politică, ci expresia firească a două lumi de simțire diametral opuse. Lăsând la o parte orice frecări de caracter personal, care cu raza lor minusculă nu m'au atins niciodată și puteau fi împăcate oricând, eu m'am găsit într'o protestare permanentă față cu mentalitatea popularului șef de astăzi și a soților săi de arme.

Cine cunoaște cât de cât frământările Ardealului românesc antebelic știe cât de dârză și pasionată a fost ciocnirea noastră de atunci și cât de justificată era o diferențiare de cuget din amândouă părțile.

Dacă ar fi să rezum în două cuvinte prăpastia dintre noi, ar trebui să spun că ne-am adăpat la izvoare cu totul potrivnice și *că în această structură de gândire disparată au cerut cuvânt două etape de preparație sufletească distinctă în fața monumentului de realizare a unității naționale.*

In bagajul cu care d. Iuliu Maniu și soții au descins pe arenă, eu am combătut totdeauna zestrea dela Budapesta, fatala pervertire de minte pe care tentaculele văzute și nevăzute ale statului maghiar

izbucniseră s'o furişeze în subconştientul unei părţi din clasa conducătoare a Ardealului din ultimele decenii. Lipsiţi de o orientare culturală românească, aceşti oameni de jumătate, triste amfibii intelectuale ieşite din laboratorul duşman, au fost predestinaţi unor greşeli şi dibuiri, care-i scoteau din făgaşul criteriilor noastre de rasă şi-i împingeau dincolo de limitele instinctului naţional. Legaţi la ochi de pedagogia ungurească, ei n'au înregistrat o clipă măcar nici tresăririle vulcanice ale continentului, nici pregătirea subterană a prăvălirii austro-ungare, nici minunata resurecţiune a neamului. Robi ai unor stigmate de sclavie străveche, ei oftau după milostenia Burgului dela Viena, sau îndrumau într'un spirit de tranzacţie cu guvernul maghiar, politica de peste munţi. *Toată activitatea lor se broda pe această mixtură sufletească hibridă, din care conştiinţa superioară a unui naţionalism organic era eliminată cu desăvârşire.* Fiecare din aceşti matadori plimbă fără să vrea un mic petec de Budapestă pe urma lui şi contribuia prin toate rosturile unei vieţi de desrădăcinat la începutul unui proces de desagregare în Ardeal. Impotriva lor, acum douăzeci şi cinci de ani, un mănunchiu de tineri au deslănţuit o crâncenă cruciadă, dând lupta unităţii culturale la revista *Luceaţărul* şi netezind drumul unităţii politice la gazeta *Tribuna* din Arad. Istoricul politico-literar de mâine, când va discifra din aceste pagini îngălbenite de vreme svârcolirea noastră, va înţelege degrabă unde a strălucit talentul şi unde era sălăşluită prostia, unde s'au strigat marile adevăruri precursoare şi unde a lovit neputincioasă copita inerţiei. Subsemnatul nu şi-a precupeţit gândul şi a susţinut fără răgaz generoasa guerilă, căreia i-a sacrificat destule probleme de artă, dar care *a fecondat ideia de rezistenţă a românismului într'o perioadă de primejdie.* In sute de articole mi-am risipit zece ani protestarea cu ochii aţintiţi spre aceşti Bucureşti, de unde aşteptam cu neclintit fanatism: *izbăvirea.* In curând voi reuni într'o carte voluminoasă judecăţile mele de-atunci, din care se va desluşi linia dreaptă a unui om şi înlănţuirea lor strânsă cu toate părerile mele de azi.

Graţie acestei deosebiri, la isbucnirea războiului ochii mei s'au îndreptat spre capitala României, iar mintea adversarilor a călătorit la Viena.

* * *

Dela începutul conflagraţiei din 1914 am venit aici şi-am făcut profesie de credinţă împreună cu răposatul părinte Lucaci, care din

altă generaţie, crescut în altă şcoală, dar hrănit de acelaş instinct, s'a grăbit să treacă şi el graniţa şi să se sbată pentru dărâmarea nentralităţii. Vor trebui zugrăvite odată în toată intimitatea lor acele zile de sbucium grozav, când silinţele noastre de a ne convinge colegii rămânând infructuoase, ne-am dat demisia din comitetut executiv al partidului naţional şi când venerabilul bătrân cu lacrimi în ochi a formulat sentinţa crudă a situaţiei: — **„Am rămas singuri, un popă prost şi-un poet nebun“...**

Din primele clipe obiectivul nostru s'a desenat limpede: sguduirea prin orice mijloace a opiniei publice din vechiul Regat pentru intrarea în război. Am pornit, deci, alături cu alţii, exaltarea curentului intervenţionist. *Am suspendat, firește, criticismul de acasă. Am tras perdeaua uitării peste vechea prăpastie şi-am trâmbiţat la toate răspântiile pierzarea Ardealului.*

In acest onest şi justificat avânt, ne-am iertat detractorii de ieri, i-am învăluit în aureolă de victime, le-am exagerat proporţiile suferinţii, şi am proiectat un val de lumină orbitoare peste funinginea existenţii lor mohorâte. Procedeul era profund cinstit şi perfect explicabil. Cum am fi putut altfel să frângem propaganda germano-maghiară metodic organizată, cum isbuteam cu răscolirea slăbiciunilor din Ardeal să fanatizăm lumea pentru cucerirea lui? Erau de sigur, destule reticenţe voite în atitundinea noastră, erau retuşări conştiente în înseilarea tabloului. Puteam face astfel? Gândiţi-vă şi vă daţi răspunsul: puteam eu cu portretul real al d-lui Csicso-Pop să chem ţara în tranşee pentru cucerirea Alba-Iuliei? Nu, eufemismul era o dureroasă şi fatală reţetă în vâltoarea de atunci.

Mai mult, trebuia să înghiţim fără răspuns toate problemele laşităţii şi toate băiguelile nenorocite ale unor doctori cari legitimau spulberarea aspiraţiilor noastre. Domnul Alexandru Vaida îşi scria în gazelele dela Viena articole de proslăvire a imperiului habsburgic, etalat cu o supremă condiţie de existenţă a românismului integral, în vreme ce tovarăşi săi în declaraţii umilitoare jurau dragoste contelui Tisza. Ziarele lui Günther multiplicau la Bucureşti scriptele imbecile, iar părintele Lucaci şi cu mine, cu pumnii strânşi şi cu obrazul roşind de ruşine, desminţeam crima şi strigam din răsputeri: Toate sunt invenţii nemţeşti, oamenii aceştia plâng de dorul vostru şi vă aşteaptă să treceţi Carpaţii!

Ei bine, în acest colocviu al morţii, d. Iuliu Maniu a tăcut. Prudent şi circumspect ca totdeauna s'a înfăşurat în espectativă şi

n'a zis nimic. Nici pentru, nici contra. Trebuie să mărturisesc că, m'a amăgit mutismul. De la distanță, în mijlocul cataclismului general, nădăjduiam că tace torturat de acelaș ideal, ca fără puterea bărbătească de-a afirma un crez și fără tăria de a-și domina soții cum l-am știut totdeauna, urzește măcar în taină firele gândului salvator. In aceste zile de nedumerire chinuitoare, când mirajul unui vis plutea peste capetele noastre și când din adâncimile propriului tău suflet se desfăcea lumina ca să încunune fruntea adeseori stearpă a deaproapelui, atunci am primit vestea tulburătoare ca d. Iuliu Maniu a fost mobilizat de autoritățile militare ungurești și trimis pe front. Cum să nu mă fi mișcat laconica știre, cum să nu fi tresărit subt povara ei? Mai putea fi vorba de vechiul nostru proces, când îl vedeam aruncat pradă unor pustiitoare întrebări de conștiință, târât împotriva convingerii lui în lagărul dușman? Fiorul clipei mi-a eclipsat deodată trecutul, omul de ieri mi s'a înfățișat purificat de-o măreție tragică și-am scris articolul: *„Pleacă și Maniu"*. Dumnezeu să mă ierte pentru această pioasă minciună! A trebuit să plătesc amar iluzia mea trecătoare peste câteva săptămâni, când un ofițer ardelean trecând munții ca să vie la matcă, m'a lămurit cu o neagră revoltă.

D. Iuliu Maniu *nu* era mobilizat, în calitate de secretar al consistorului; d. Iuliu Maniu a intrat voluntar în școala militară austriacă... *Mi s'a dărâmat întreaga poveste, zestrea Budapestei mi-a reapărut înfricoșată ca un blestem de naștere și judecata mea veche asupra avocatului dela Blaj a primit o pecete definitivă.*

Iată explicația sinceră a unui elogiu desmințit. Ziarul *Dreptatea* care m'a pus pe două coloane, poate fi acum pe deplin satisfăcut.

Toată vremea războiului agitația noastră s'a desfășurat paralel, urmărind două ținte ireconciliabil opuse.

Părintele Lucaci și cu mine însoțiți de-o entuziastă falangă de refugiați am slujit ideia dărâmării monarhiei de Habsburg, în vreme ce domnii Vaida-Maniu s'a ataşat cu devotament orb Puterilor Centrale. Am fost, deci, pe două baricade adverse în uriașa încăierare. Trăgând ultimele concluzii ale unui proces de gândire complect diferențiat, ne-am aciuit fiecare acolo unde ne chema sufletul Dioscurii Vaida-Maniu sunt antiteza crezului nostru și-al țării. Ambii au fost elemente active în angrenajul austro-maghiar, unelte de acțiune conștientă împotriva noastră. Ei n'au afișat numai opinii de circumstanță, n'au avut rolul dubios al unor sforari meniți sa a-

doarmă pe duşman, cum fac cu ochiul şi dau să înţeleagă acum după prăbuşire ca să-şi acopere jocul, ci au fost iniţiatori de subminări savante ai tezei noastre, *colaboratori însărcinaţi cu misiuni speciale din partea inamicului.* Mult mai rău decât elementele germanofile din ţară, care puteau să-şi creeze o logică greşită din mersul evenimentelor, fiind liberi la ei acasă, d-nii Vaida-Maniu s'au complăcut în rolul de sclavi şi l'au ridicat acest rol la rangul de doctrină politică, pe care au activat-o din toate puterile. *Afirm aici, fără putinţă de desminţire, în temeiul unor numeroase şi grave documente pe care le posed în lada mea* şi pe care patriotica dorinţă de-a nu compromite ţara m'a oprit în mijiocul celor mai acerbe adversităţi să le dau în vileag, afirm dându-mi seama de răspunderea fiecărui cuvânt, *că acesta este adevărul.*

Când patronii lor au căzut înfrânţi, când totul s'a isprăvit şi dislocarea putregaiului austro-maghiar era fapt împlinit, atunci fostele slugi plecate au schimbat macazul şi-au fâlfâit sgomotos tricolorul nostru. S'a petrecut aici un paradox frivol, unic în analele recentei conflagraţii universale. Foştii adepţi ai baricadei sfărâmate s'au transformat peste noapte în profitori veseli ai biruinţei. Elanul general i-a căşunat ţării o ciudată eclipsă de memorie. Bucureştii i-a acoperit cu flori şi cu decoraţii, armata ciuruită de gloanţele germane a făcut front inaintea lor, iar bietul Ardeal li s'a dat în mână cu zapis în regulă să-l stăpânească sănătoşi. Toate au fost în zadar însă, zestrea Budapestei a rămas pe mai departe ca o moştenire nedeslipită, ca o funestă boală de sânge. Ea s'a dovedit în toate tribulaţiile Consiliului dirigent, în particularismul local impus Ardealului fără voia lui şi în programul meşteşugit de perpetuare a graniţelor prin diverse instituţii ce se proectau. Din primele zile ale unirii, când românismul era cutropit de-un val sentimental numai, ca o reculegere târzie după izbândă, aceşti oameni care n'au crezut în ea şi-au păstrat sângele rece de socotitori mărunţi şi au luat măsuri să-şi menajeze interesele de tabără.

Mărturisesc, că nu m'am putut încadra în această psihologie obscurantistă, cu toate onorurile ce mi s'au oferit, şi urmând învăţămintele trecutului dublate de grija zilei de mâine pentru ţara abia născută, am spart găoacea regionalismului public, i-am părăsit după o scurtă revedere edificatoare şi am mers mai departe *pe calea largă a înfrăţirii energiilor naţionale.*

Zece ani au trecut de-atunci.

In această vreme, un organism greu încercat și-a dat silințele să se reînchege, ca să-și asigure existența. Au fost multe sforțări fără rezultat, au fost destule greșeli și încercări scump plătite. Am pus cu toți umărul să împingem carul din pietre. Singurii cari n'au ajutat nimic și au sabotat totul, au fost d-nii Vaida-Maniu și soții. Nu, că n'au realizat o operă constructivă cât de modestă, dar întrebați-vă: care a fost momentul oricărei afirmări a ideii noastre de stat în cei zece ani, când umilii tributari ai Habsburgilor de odinioară să nu fi avut atitudinea sa de înăcriți protestatari să nu fi semnat discordia în masele poporului? Budapesta și-a făcut de cap în rezistența lor pasivă, și-a făcut de cap adese fără ca ei să-și dea seama, ca un impuls pururea prezent al unei mentalități bolnave. Mulți neo-români și toate firile disolvante oploșite la noi, au urmărit, firește cu o bucurie crescândă această semănare de disoluție, care se accentua în măsură ce frânele guvernării slăbeau, și de aceia pe ori-unde se prelingeau ei, venea a doua zi *cunoscuta „gazeta independentă“, veche stropitoare de rânjet și cinism, aducând fotografia și împletind aureola distructorului.*

După zece ani, vedeți unde au ajuns! Ardealul născut și desrobit în zodia principiului național, e exortat în cataclismul dușmăniei deschise împotriva Regatului, iar la adunările lor se strigă prin toate văgăunile: *„jos hoții de regățeni!“* cum se striga la București pe vremea neutralității: *„jos Austria perfidă!“* Mulțimea e agitată cu lozincele anarhice ale tuturor făgăduielilor și murmure agresive se aud la sate, ca în ajunul destrămării unui stat.

Tot felul de existențe catilinare, avangarda taifunului moscovit, își lansează obrăsnicia proaspătă subt ocrotirea unor șefi, care-și zic naționali și se cred țărăniști. Minoritățile uluite dau jalbă la Liga Națiunilor și sunt acaparate de curente centifuge... Bate vântul nebuniei la poartă, se compromite orice ideie de autoritate și începe să se sfarme tabla valorilor...

Mai poate sta cu brațele încrucișate ori-ce om echilibrat și bun român? Suntem noi căzuți în halul de adormire idioată, ori de flagelatism mistic, ca societatea rusească de ieri, ca să nu putem stăvili o prăvălire spre abis? Am părăsit misterul de procreație care ne-a ținut în picioare și vrem să galopăm spre stânga cu toate riscurile unei sinistre aventuri? Poate fi salvatorul din acest balamuc d. Iuliu Maniu, însuși autorul haosului care ne amenință? A ajuns România unde a strălucit geniul constructiv al

unui Kogălniceanu și unde gândesc încă destule capete ponderate, să facă tabula rasa peste toate îndemnurile ei de normală autoconservare, ca chiotul depe stradă să-și împingă fruntașii la Capitoliu ?

Iată întrebări înfipte în conștiința mea ca niște săgeți otrăvite, pe care trebue să le smulg. După o matură chibzuire, ridicându-mi cugetul la altarul de jertfă a atâtor generații, povățuit de acelaș glas tainic care m'a călăuzit totdeauna pe cărarea dreaptă a neamului, socotind o impietate brutală orice poftă deșartă în aceste zile de zguduire, *îmi fac spovedania limpede s'o audă cine vrea dela Regență până la opincă !*

Iată procesul meu cu d. Iuliu Maniu, proces impersonal, din care vreau să câștige țara.

Cetitorul va înțelege că sunt destul de înarmat, ca să-l duc mai departe cu toate riscurile de neplăceri, pe care mi le pune în vedere „democrația“ de lege nouă. Il voiu duce, sau înțeles și sprijinit de ecoul opiniei publice, care n'a înebunit încă, sau îl voiu duce singur, ca o protestare neînduplecată pentru ziua când nebunia se va consuma și dreptatea mea va avea trista satisfacție de a fi triumfat pe ruine...

4. XI. 1928.

O LEGENDĂ DISTRUSĂ: D. IULIU MANIU

Sunt zece ani de când călăuzit de ideea unității de Stat m'am străduit să risipesc legenda d-lui Iuliu Maniu.

Din primele zile ale Unirei când ne-am revăzut la Sibiu, după ce fiecare din noi se frământase pe baricade adverse, am înțeles că ne desparte o prăpastie și ca suflet și ca judecată politică. Sufletește președintele Consiliului Dirigent de atunci nu se putea încadra în resurecțiunea morală a tranșeelor românești, iar politicește d-sa rămânea încercuit în găoacea unui regionalism îngust cu toate consecințele. Pe principiul circulațiunei firești a energiilor organismului național reîntregit, s'au despărțit drumurile noastre. Nu e locul aici să arăt cauzele adânci ale acestei deosebiri de concepție, care dincolo de orice resentiment personal porneau din două lumi de simțire diametral opuse. Cronicarul de mâine, dacă va crede de cuviință să despice sbuciumul actual, va cumpăni rostul lui și va judeca fără părtinire pentru ambele părți.

Adevărul e însă că zece ani de-arândul eu m'am sbătut să străpung o glorie falșă și să înlătur din opinia publică o erezie. Intemeiat pe dogma istoriei noastre moderne, care ne dovedea limpede că vechiul Regat e rezervoriul de căpetenie al românismului am cerut necontenit o radiațiune politică și culturală a centrulni spre periferii. Am văzut aici punctul arhimedic al existenței noastre și nu mi-am închipuit o clipă că, în prima perioadă a desrobirei, o îndrumare normală ar putea purcede din cele două flancuri. Pus în slujba realității, am analizat cu cruzime stări și oameni. Doctrina regionalistă a fostului partid național din Ardeal mi-a apărut ca o primejdie și am desvelit-o dela început ca un obstacol

al consolidării noastre. In nenumărate articole i-am arătat încoherența politică și morală. De asemeni, inspirat de elementare rațiuni de Stat, frângând orice considerațiuni de patriotism local, devenind prin Unire român pur și simplu, am detestat aberația acelor elemente din Ardeal care își reclamau cu îndrăsneală și mult sgomot rolul de a conduce destinele Țării. Desfăcuți dintr'un mediu strâmt ca exigențe intelectuale și redus ca orientare politică, modeștii matadori provinciali de pe vremea apăsării ungurești așa cum îi știam eu, nu se puteau transforma prin nici un miracol în reformatorii României. De aceea, ca o concluzie logică a unei fatalități, am domonstrat neputința d-lui Iuliu Maniu de a cârmui această țară.

Legenda însă și-a făcut loc și a crescut înainte. Susținută de cei interesați, alimentată de diverse greșeli ale oamenilor cu răspundere, răspândită de subversivi și primită de nepricepuți, s'a înfipt la un moment în subconștientul masselor, cu tot farmecul necunoscutului care supune biata prostime dornică de mai bine. D. Iuliu Maniu, trebue să o recunoaștem, și-a menajat mitul cu specială abilitate. Infășurat în tăcere și ocrotit de prudență, — armele cunoscute pe care natura le acordă firilor inferioare, — vreme de un deceniu s'a strecurat pe aici plimbând o enigmă.

Fără să lanseze o formulă, fără să asvârle un verb, **pertractor** pe toate fronturile, a perpetuat un rebus din care nimeni nu putea deslusi: nici o cugetare politică, nici un program de acțiune, nici un aspect de caracter bine determinat.

In mijlocul nelămurirei generale, subt clamoarea străzii răscolite de demagogia flămândă, fostul advocat dela Blaj și-a ocupat fotoliul de Președinte al Consiliului, luând în primire o ilustră și grea moștenire. In fața biruinții lui vremelnice, analistul de eri trebuia să tacă, conștient că proaspătul locatar din Palatul Cantacuzino, pus în contact cu realitatea își va distruge povestea singur.

* * *

Nu s'a împlinit anul de-atunci și cât de crudă e deșteptarea din beție, cât de tristă satisfacție vechilor profeții zadarnice!

Zece luni au fost deajuns ca viața de ansamblu a țării să-și însușească pecetea unei părăginiri nepomenite încă. Uitați-vă împrejur și examinați după preferință ramificarea multiplă a angrenajului de Stat. Cântăriți aportul intelectual al nouilor veniți, zestrea cerebrală a foștilor latifundiari de voturi, în scaunele unde au stat odinioară un Kogălniceanu și un Maiorescu în România Mică! Judecați par-

lamentarismul aşa-zisei democraţii de legea nouă, dela retorica leaderilor până la „ţidulele“ pe cari le aduna deunăzi Preşedintele Consiliului. Treceţi la ştirbirea ideei de autoritate care bântue azi, la anarhizarea metodică propagată de sus, când miniştrii îşi detestă în mod public organele de ordine, ca apoi să răsplătească cu gloanţe revolta dospită din însăşi aţâţarea lor. Puneţi la cântar urmările protestării de aici împotriva tendinţei de a înlocui cu ardeleni pe slujbaşii localnici, delicateţe care trezeşte o tensiune inoportună pentru procesul de unificare. Adăogaţi la toate aceste o atmosferă de mizerie crescândă, în care funcţionari, comercianţi, industriaşi şi agricultori, toate păturile societăţii, se frământă neştiutori în faţa zilei de mâine.

Roadele guvernării zămislite din aventură se văd acum, se simt şi murmură surd pe la toate răspântiile. Nu cunosc o mai vertiginoasă prăbuşire în conştiinţa publică, o mai cruntă răsbunare a minciunii. Haosul care a intervenit e, desigur, rezultatul incapacităţii colective a unei tovărăşii improvizate, fără chiag interior şi fără personalităţi creatoare: el poartă însă necontestat marca individuală a patronului. Cu toate acestea, d. Iuliu Maniu, omul dedesubturilor şi al reticenţelor, a făcut totul ca să rămână după perdea.

Diriguind din umbră, lucrând prin interpuşi şi manevrând în culise, lipsit de curaj şi văduv de talent, s'a ferit totdeauna să-şi afişeze o răspundere. Lumea neobişnită aici cu această şcoală de jezuitism afon, se întreabă nedumerită: Care e contribuţia personală a şefului în opera de dărăpănare generală? Este în el un dram de inovator constructiv, are în saltar ascunsă vre-o reţetă salvatoare, e un fanatic al democraţiei, e un caracter de bronz, ori măcar un om de bine? Ghicitoarea s'a deslegat destul de greu, prudenţa de la Bădăcini fiind incomensurabilă...

Cu toate aceste, vălul a căzut şi lumea a prins să vadă. Guvernarea smulge masca de obraz şi-l îmbrânceşte pe omul politic în domeniul mărturisirilor sincere. D. Iuliu Maniu a fost silit să se declare. Primul act, v'aduceţi aminte, a fost al demisiilor în alb. Şampionul democraţiei a debutat prin emascularea parlamentarismului. Operaţiunea s'a făcut în taină, n'a fost deci gestul îndrăsneţ şi onest al dictatorului, ci mică învârteală de avocatlâc provincial cu hârtile în regulă. Când s'a desvelit, ţara a început să se deştepte A venit chestia aşa zişilor **„voinici“**. Legalistul de eri, strâns eu

ușa la Cameră, după bătăile **„centurilor“** ce-și aranjase în Ardeal. a trebuit să și le legitimeze. Lumea s'a dumerit mai bine: deci democrație cu demisii în alb și democrație cu ghionturi. A scos capul, în sfârșit, legea administrativă. Luni de zile și-a dosit planul în scutece, ca pe un făt de pripas. Când i-a dat drumul ca anteproect, d-sa a declarat cu candoare că nu-i aparține și a lăsat tot oprobriul în spinarea colaboratorilor, în frunte cu d. Stere. A făgăduit Regenței că-l schimbă, a declarat de pe banca ministerială că e de acord cu Regența și l-a prezentat în Parlament tipărit din nou, fără nici o modificare. Opinia publică a înțeles și eleganța procedurii, dar a pătruns și misterul de laborator. D. Iuliu Maniu, ca o emanație a rătăcirii sale personale, a încorporat în lege pulverizarea unității de Stat, reînvierea hotarelor de odinioară și federalizarea României pe diete provinciale.

Iată câte-va puncte limpezi în definirea psihologiei unui om, a mijloacelor de care uzează și a gândurilor ce urzește.

* * *

In sfârșit, acum un nou prilej l'a desgolit de-abinelea.

Felul cum și-a pus în scenă lovitura cu complectarea Regenței îl așezară într'o perspectivă de apreciere definitivă de d. Iuliu Maniu și ca șef politic și ca om. Aici s'a sfârșit cu tergiversarea placidă, aici sunt fapte concludente cu sentințe fără apel. Țara poate desluși adevărul dintr'o simplă înșiruire a celor petrecute. Le vom prinde, deci, într'un mănuchiu, lăsând ca din oglinda propriilor sale acte să se închege tabloul sugestiv al unei particulare structuri de gândire și de caracter.

Reținem următoarele:

I. — *Printr'o interpretare voinică a siluit Constituția, punându-se în afară de lege, convocând Corpurile Legiuitoare* **„în numele poporului român“** *într'o vreme vând Tronul nu era vacant și viața noastră de Stat se desfășura legal* **„în numele Majestății Sale Regelui Mihai“.**

II. — *A smuls înaltei Regențe prerogativele acordate de Constituție, trecându-le asupra Consiliului de Miniștri, săvârșind astfel o lovitură de Stat și creind un precedent primejdios pentru țară. A nesocotit cuvântul celor doi Regenți cari, în dreptul Lor fiind, S'au rostit asupra persoanei ce cereau pentru complectare.*

III. — *A coborât în mijlocul contraverselor şi machinaţiunilor de partid numele Majestăţii Sale Regina Maria, jicnind principiul monarhic printr'o odioasă campanie de culise şi de gazete, şţirbind prestigiul Dinastiei acasă şi peste hotare, sguduind astfel temeliile consolidării noastre de Stat şi adăugând la toate aceste monumentul de ingratitudine al unor ardeleni, pentru a căror desrobire sbuciumul glorios al Majestăţii Sale e trecut pe veci în istoria Ţării.*

IV. — *A atras în discuţie o serie de persoane şi e creat în jurul actului solemn de împlinire a Regenţei o atmosferă trivială de operaţie electorală, cu toate consecinţele demoralizatoare.*

V. — *Şi-a tăinuit planul în faţa propiilor săi colegi şi a impus Parlamentului cu demisiile în alb canditatura noului Regent, ca un act de voinţă individuală.*

VI. — *A solidarizat partidele de opoziţie în protestarea lor împotriva loviturii de Stat.*

VII. — *Dispreţuind litera legii a umbrit strălucirea supremului for constituţional, admiţând prezenţa în guvern a doi miniştri înrudiţi cu noul Regent, unul cumnat, altul nepot.*

Cum vedeţi, în acest mozaic se găseşte de toate, recolta unei singure zi în care omul a fost tras de după perdea. Examinaţi-le pe rând şi se va închega portretul. Iubitorii de dreptate să pipăe călcarea de lege, oamenii politici să judece cumineţenia faptelor, devotaţii valorilor morale vor putea cerceta o scară întreagă de nuanţe între recunoştinţă şi colegialitate, diplomaţii vor drămui fineţea sforilor, apologeţii democraţiei vor vedea reversul medaliei.

Fiecare în parte e un capital care poate da un verdict de condamnare în orice colţ civilizat, la noi toate laolaltă sunt convins că au distrus o legendă.

De acum iluzia optică s'a evaporat, secretul mascaradei s'a dus.

Restul va fi mai simplu şi mai prompt: înlăturarea d-lui Iuliu Maniu se va grăbi în măsură în care îl cunoaşte ţara.

17. X. 1929.

O LADĂ GOALĂ

Revederile sunt totdeauna mișcătoare, poate unde au darul de-a desgropa câte ceva din noi înși-ne, amintiri cari s'au dus și revin la astfel de ocazii cu tot farmecul lor de flori ofilite. Deaceia m'am bucurat deunăzi, când într'un compartiment al trenului care mă ducea spre casă, un vechiu prieten mi-a strâns cu putere amândouă mâinile. Era o întâlnire în adevăr neașteptată. Coleg de studii din străinătate, vedeam la fel viața și lumea acum două decenii, drumurile ni s'au despărțit însă, fiindcă el s'a întors la moșia părintească, unde s'a înfundat deabinele și n'a mai ieșit în larg. De altfel tot cel de-odinioară, aceleași tendințe de analiză stăruitoare, aceiași ochi limpezi din cari radia o lumină blândă în jurul tâmplelor argintii.

— Cum să-ți spun, eu nu sunt un temperament de luptător, am o groază de așa zisa arenă publică ca de baia de vapor, unde se văd toate turpitudinile deaproapelui. Stau la o parte...

— Și ne-ai uitat cu desăvârșire?

— A, nu! Vă urmăresc pe toți, știu bătăliile pe care le dați, ranele ce primiți. Știu tot. Am înregistrat de pildă toate dușmăniile tale recente, pe cari le judec și eu. De-o vreme încoace însă, m'am localizat cu preocupările mele.

— Acolo în satul tău? — întreb glumind...

Amicul meu primește cu seninătate ironia și clipind din ochi un moment i-se luminează fața întreagă.

— Nu-ți faci Idee ce e satul, îmi răspunde liniștit, — când te întorci în el după toate ravagiile civilizației. Nimic mai falș decât reputația idioată pe care i-au creat-o autorii zaharisiți, care-l prezintă ca pe-un cuib de pace și somnolență curioasă, cu cântece de horă și cu amurguri idilice. Satul, ca toți primitivii, nu poate fi apreciat decât după o școală lungă și rafinată. La Luvru, ți-a-

duci aminte, câte pelerinaje ne-au trebuit pân'am înțeles perversiunea subtilă a prerafaeliților. Așa e și cu satul, un furnicar otrăvit, plin de spectri și tragedii, un microcosm care reflectă toate slăbiciunile noastre...

— Da, urmă amicul meu cu vioiciune, să nu te mire ce-ți spun, dela complicatele probleme de conștiință până la glumele cele mai capricioase și cele mai grotești care s'au prins în oase și în sânge, satul îți dă toată scara nuanțelor. Iacă eu am cunoscut la țară și pe Hamlet și pe Othelo și pe Harpagon. Crede-mă, subt straiele lor țărănești se verificau admirabil pasiunile lui Shakeapeare și Molière. Schimbând decorul, costumele și graiul, adevărurile apar aici netede în splendida lor savoare virginală. De câte-ori nu mi s'a întâmplat când eram împreună la Paris, ca după o piesă de teatru la Odéon, furându-mă mintea, să mă gândesc la mine în sat și să caut în lumea de-acolo echivalentul efectelor de scenă din seara aceia. Le găseam totdeauna, firește, în opinci și în culoarea lor rustică, dar tot atât de reale și uneori mai tulburătoare chiar...

— Operațiunea aceasta de transmisiune, — continuă cu un zâmbet fin companionul meu analist, am amplificat-o mai târziu. In timpul din urmă, de pildă, am ajuns la o ciudată îndeletnicire: caut pe seama oamenilor politici pe *Doppelgänger*-ul dela țară. Nu-ți închipui cât de interesant și de mulțumitor e acest procedeu. Punând în față pe cei doi înrudiți, ediția ordinară și ediția de lux, îi vezi complectându-se reciproc. Cu deosebire ruralul mă atrage, fiindcă el aduce nota ancestrală a problemei, pe care insul din «lumea bună» isbutește uneori s'o ascundă după nenumăratele aparențe convenționale.

Prietenul meu râse aici cu oare-care superioritate, văzând că teoria lui mă pusese pe gânduri.

— Acum că ți-am mărturisit secretul meu de atelier, sunt gata să smulg din câmpul de observații dela țară o figură, care deși nu e în jachetă și în pantaloni cu dungă ireproșabilă, totuș e o psihologie extrem de complexă. Vreau să-ți vorbesc de-un strașnic iluzionist dela mine din sat care cu meșteșugul lui o viață întreagă a zăpăcit lumea într'un colț de țară, s'a bucurat de-o unanimă considerație, a stat în fruntea bucatelor, și-a avut suprema înțelepciune de-a trăi cu belșug douăzeci de ani dintr'o ladă goală.

Mi-au venit ca prin farmec toate aducerile-aminte de demult, nopțile cu lună din grădina Luxemburgului, când colegul meu îmi evoca crâmpeie de acasă, cu talentul lui de povestitor. M'am ghemuit cu plăcere în colțul de vagon în așteptarea eroului.

— Știi, — începu povestea, — că țăranii noștri mărgineni dela poala munților sunt oieri din moși strămoși și că turmele lor în vechime mergeau departe până în văgâunile Caucazului. Veșnic călători, acești nomazi fără astâmpăr îi trăgea ața totdeauna la căsuța lor din Ardeal. Cei mai mulți veneau înstăriți cu pungi de galbeni turcești la șerpar și plăteau adese cu ruble de argint molitva de iertarea păcatelor la răposatul părintele Irimie. Umblați prin multe țări cu multe pățanii, aveau vorba înflorită, gestul larg și mintea plină de pilduiri, In jurul lor de obicei legenda împletea aureole și tot felul de basme...

Ei bine, acum vre-o treizeci de ani, în copilăria mea, unul din acești drumeți, Stan Grebenel, s'a întors acasă din pribegie. Lumea nu-i mai știuse de nume, cât a umblat el o viață de colo până colo în Crîm cu oile. Plecase copil și se întorcea în pragul bătrâneții, văduv cu trei fete de măritat. A tras în capul satului la o rudă de departe, într'o zi de toamnă târzie, venind cu-o trăsură săsească dela Sibiu și călcând a boerie mare. Om puțintel, uscățiv, spânatec, cu ochii negrii ca tăciunele, tăcut, apăsat la vorbă și totdeauna dus pe gânduri, așa mi-aduc aminte de el. A doua zi s'a umplut tot satul de povestea lui, spuneau vecinii că atunci când s'a dat jos din calesca sasului a ridicat o ladă mare, ferecată, în care era averea lui.

Imaginația populară s'a pornit dintr'o dată aprinsă, frenetică și l-a luat pe aripele ei. Era toamnă înaintată, se fierbea rachiul de prune și fantazia pâlpăia agitată ca flacăra vineție a cazanelot. In câteva zile lada lui Stan Grebenel devenise viziunea tuturora. Unii spuneau că e de fier și e pântecoasă ca lăzile brașovenești de zestre, alții că e de aramă cu cheutori de argint și seamănă cu lada satului, fel de fel de forme lua miraculoasa sculă și toată lumea era de acord că e plină cu galbeni. Reputația noului venit se fixase în mod definitiv și mi-aduc aminte, Dumineca următoare, tocmai ieșise popa cu darurile când a intrat Grebenel în biserică, oamenii s'au desfăcut în două părți și poftindu-l înainte l-au avansat până la strana cea dintâi subt icoana cuvioasei Născătoare. Stan s'a închinat cu frica lui Dumnezeu și-apoi liniștit, cuviincios și-a luat locul. Toți îl priveau cu cinste, bărbații, femeile, chiar și

sfinții de pe păreți păreau a se fi asociat la buna prețuire a mulțimii. Stan devenise omul zilei, cel mai de seamă fruntaș al satului.

La ieșirea din biserică. firește, tot poporul a dat năvală în jurul lui.

— Noroc Stane, te-a adus Dumnezeu...

— Așa om, vere, așa om...

— Te-ai întors stup, Stane.

Până și părintele Irimie, om foarte chibzuit și cam posomorît cu boala lui de ficat, s'a oprit în drum și i-a strâns mâna cu prietenie. Grebenel zâmbea în toate părțile, atent și foarte politicos. Le răspundea tuturor, schița câte-o amintire din pribegie, se degaja cu discreție de faima c'ar fi așa de bogat, asculta toate ponoasele, lăsa după toți și mai ales era mieros în vorbele lui, când înclina capul într'o parte, strângea buzele, clipind din ochi cu mirare și umilință.

Țăranii erau extaziați: — Nu este om de omenie ca Grebenel!

In Dumineca cea dintâi seara s'au îngrămădit tot felul de oaspeți la casa din capul satului, ca la nuntă. Stan îi primea pe toți cu glasul uns, cu sfială în purtări, având aierul că-și cere iertare pentru stângăciile lui. Cele trei fete țineau acelaș tipic, nu mai puteau de îndatoritoare și bucuroase. Lucru firesc însă, ținta de căpetenie a vizitei tuturor era lada cu prestigiul ei zdrobitor. Abia într'un târziu o descoperise jitarul Radu la capătul patului, acoperită cu niște velințe galbene, dar i-se vedea fundul cafeniu cu zimți strălucitori la margine... Toți cei de față pe rând, cu acel dar minunat de orientare a țăranilor au deslușit neprețuita mobilă, fără să-și rostească un cuvânt, stăpâniți pe deaîntregul de fiorii descoperirii ce-au făcut...

Peste câteva zile Stan s'a mutat în mijlocul satului la vărul popii. Făcuse târg cu el, nu se știa bine plătise casa sau ba, dar asta nu prea interesa satul care era ipnotizat de lada lui Grebenel. Legenda își țesea înainte rețeaua de argint, lumea se dăduse la brazdă cu totul. De multe ori se întîmpla că vre-unul din cei patru veri ai părintelui, trecând pela fratele lor îl găseau pe Stan șezînd pe ladă liniștit, tacticos, împăturînd o năframă.

— Ladă plină, Stane, — arunca vorba vizitatorul, respectuos cu multă convingere.

— Dela Dumnezeu sunt toate, — răspundea cucernic fruntașul chiabur.

Cinstea consăteanului meu a crescut repede. A doua zi de Paşti fata lui cea mai vîrstnică s'a măritat cu băiatul stăpânului din casa de unde se aciuise doritul musafir. Fata era urâţică, pipernicită şi cu chip de pasăre, dar se vorbeau minuni de zestrea lui Stan. Unii spuneau de-o mierţă de galbeni, adevărul însă e că nici nu s'a amintit nimic de bani între cuscri. Ar fi fost un lucru nepotrivit, căci Stan era aşa de sfiicios, aşa de curtenitor. La ospăţ doar, care s'a făcut cu mare alai, după miezul nopţii cînd se aduceau sarmalele, părintele Irimia, afumat o leacă de nişte vin cald cu scorţişoară, a adus vorba pe departe de norocul nepotu-său:

— Ţie, dragă Pompiliu, *illo tempore* nu credeam să-ţi puie Dumnezeu aşa mâinile în cap...

Şi părintele zîmbind cu înţeles, după-ce a închinat cu socrul mic, care abia îşi muia buzele în vin, a aruncat ochii subt blidarul din dreptul ferestrii. Lada, înfoiată ca o iepuroaică enormă, acum era în văzul tuturora pentru întâia-oară. Ferecată cu alămuri şi cu ţinte de oţel, petrecută peste pântece cu cercuri de fier în formă de iatagane, cu lacătul ei uriaş ca o broască ţestoasă, părea o alcătuire barbară dela tătarii din Crîm şi flagela curiozitatea ţăranilor. Toţi o mângaiau cu ochii, îi judecau forma ciudată şi-i cîntăreau în minte bogăţiile dinăuntru. Un flăcău mai tomnatec, scăpat de curînd dela armată din Bosnia, în vârtejul jocului nu s'a putut răbda să nu asvârle într'un chiot sentimentul unanim al nuntaşilor:

— Fă-mă Doamne ce mi-i face,
Fă-mă galben mititel,
In lada lui Grebenel...

A fost, fireşte, o rumoare extraordinară. Lumea a bătut din palme, femeile se strâmbau de râs, lăutarii au tras de trei ori „vivat, să trăiască", în vreme ce părintele Irimie roşu ca racul striga „brava" şi ciocnea paharul cu vecinul trecut în cântec, însă, păstra acelaş zâmbet sălciu ca de obicei şi glasul lui muiat în plecăciune dulceagă repeta cu obidă:

— Dela Dumnezeu sunt toate...

La vre-o câteva luni după nuntă, în dricul verii s'a făcut alegerea de primar la mine în sat. Fusese vorba mai înainte de vre-o trei candidaţi, cari toţi aveau dreptul la consideraţia publică, fiind cei mai aleşi oameni din comună. Unul îşi lăsase piua satului cu venitul pe seama săracilor, celalt era din oameni de neam, al treilea învăţase carte şi se ridicase cu mintea cel mai limpede om din sat. Intre aceştia trei era de ales. A venit însă Stan Grebenel

și biruința a fost a lui, biruință ușoară de altfel, fiindcă aierul de odinioară cu blândețea lui neutrală, firav și îngăduitor, nu arunca nici o sămânță de vrajbă. Era însă lada care trăgea în cumpănă cu faima ei copleșitoare. Alegătorii combinau tot felul de proiecte întemeiați pe lada lui Grebenel. Mulți prevedeau suma frumoasă ce-avea să lase el satului la sfârșitul vieții, deși Stan nu le spusese nimic, și se formaseră două curente asupra bine facerii ce trebuia realizată cu banii dăruiți; unii cereau o moară cu aburi sus la Șipotul sasului, alții erau de acord că trebuie acoperită din nou biserica. Stan le da tuturor dreptate cu aceiași împăciuire evanghelică, editându-și dictonul favorit: „Dela Dumnezeu sunt toate", și potolind partidele cu unda lui de bunătate căldicică...

Ce să-ți spun? Douăzeci și unu de ani, tot restul vieții a fost primar în sat Stan Grebenel. I-i ieșise vestea de om cuminte, foarte cuminte, pînă și sașii din satele vecine veneau la el după sfat. Ciudat lucru însă, și mintea lui era ca și lada. Se bănuia că ascunde multe scule de preț, dar nu se știa anume ce, fiindcă nu se deschidea nici odată. In vremea asta, se înțelege, și-a măritat și celelalte două fete dându-le aceiaș mângâiere drept zestre, nădejdea scumpeturilor din ladă. Ginerii nici n'au cerut nimic și Stan cum era el cumpănit la vorbă șezând odată pe ladă și împăturându-și năframa după obiceiul lui, având în față pe câteși trele fetele a bătut ușurel în coastele smălțuite:

— După moartea mea toate sunt ale voastre.

La drept vorbind însă primăria lui Grebenel n'a fost grozavă. Era vorba lui duioasă cu accente de liturghie, semăna pace în dreapta și în stânga, netezea drumul cu proverbe în doi peri, dar la urma urmei fiecare nu se alegea decât tot cu înțelepciunea din capul lui, Grebenel stropea cu puțin isop pe ici pe colo, și-atâta tot. Ce era însă mai supărător, erau ginerii, știi lăcuste adevărate care căzuseră pe comună ca un blestem din apocalips. Unul stingea lemnele din pădurea statului, altul se însoțise cu un ovrei dela Cluj și aduna său dela oameni, al treilea învârtea negoț de porumb, hoție limpede ca lumina zilei. Cu vremea a început lumea să bârfească, se gândeau mulți la răsturnare și bănuielile lor nu cruțau nici pe onctuosul primar, când însă Stan Grebenel se ivea în fața revoltaților cu chipul lui de mucenie, cu cuvintele muiate în ciaslov și cu capul înclinat cu resemnare spre umărul stâng, brațele amenințătoare cădeau și deasupra adunării se resimțea a adiere potolită...

Nu trebuie uitat, de sigur, că spectrul lăzii era teroarea permanentă a mulțimii care ținea în frâu pasiunile și cu făgăduința binefacerilor viitoare domesticea toate răsvrătirile...

Așa s'a strecurat ușurel prin viață primarul nostru douăzeci și unul de ani, până într'o iarnă când bătrân deabinele, l-a apucat un junghiu în partea stângă doborîndu-l la pat. Satul întreg și mai ales fetele, ginerii și nepoții simțind că se apropie deslegarea, erau în fierbere, înțelegând că o taină veche se va lumina tuturora. Boala însă se arăta lungă și moartea, se vede, avea ezitări în fața lui Stan, ca și oamenii. In vremea asta, lada lucra mai cu putere ca ori-când. Din odaia bolnavului care-o priveghea necontenit cu ochii, minunile ei băteau departe. Prestigiul lui Grebenel biruise din nou toate știrbirile trecătoare. Mulțimea era cu el, și la biserică se făceau slujbe pentru sănătatea lui. Din toate părțile roiau cunoscuții să-l vadă și să-i aducă vorbe de mângâiere. Cei mai fanatici devotați însă erau ginerii. Dis de dimineață se perindau toți trei la căpătâiul lui. Fiecare avea câte-o atenție, câte-o surpriză pentru moșneag. Unul a dat peste un doctor mare dela Sibiu, cellalt a nimerit cu o sticlă de rachiu cu ghințură nespus de veche dela un stareț din munții Lotrului, ginerele cel mai tânăr a venit c'un popă bătrîn de pe țara Oltului să-i cetească argariul, molitva neagră, cum îi zic creștinii din partea locului. Fetele și nepoții, negreșit, forfoteau în jurul lui cu dulcețuri, cu colaci și cu perișoare. Cu toții tresăreau ca de-un spasm, de câte ori treceau pragul, în vreme ce lada la para luminării gălbuie arunca lumină și umbre din alămurile ei ca o vatră de jăratec. In astfel de clipe se întâmpla că ruda speriată se apleca spre perna bolnavului, dumicând cu înduioșare rugăminți șoptite:

— Să nu ne uiți tăticule...

Bătrânul slăbit clipea din ochii stinși și degetul arătător se ridica ca un gâtej schițând direcția lăzii...

Intr'o seară de Martie părea că bătuse ciasul. Primarul era sfârșit de tot, zăcea cu ochii înfipți în grindă, fără să răspundă și în piept avea o hârîitură spartă. Afară se topea zăpada și cântau strașinile. Părintele Irimia îi dăduse cuminecătura. Grebenel s'a înviorat puțin după sfintele Taine și-a cerut ca toată lumea să-l lase singur, să se roage lui Dumnezeu și să se odihnească. L-au ascultat, și noaptea a fost liniștită, un se auzea decât picăturile cari se prelingeau pe gărliciul pivniții...

Dimineța când se crăpa de ziuă și-au deschis ușa, Stan Grebenel, uscat ca un covrig, era mort cu capul către perete. Groaznică descoperire însă, lada nu se mai găsea în fața patului. O volbură nebună a trecut deasupra tuturora, gineri, fete, nepoți, crezând că e la mijloc o vrăjitorie, ori uneltirea diavolului. Prostiți s'au strîns cu toții la cuptorul din tindă, fără bocete, fără tânguiri, ca atinși de pierzare. Când s'a luminat bine însă, a venit sluga din curte și i-a chemat afară... Inchipuie-ți, se găsise lada în grădinița din fața casei, desfăcută, căscată, căptușită cu postav verde mâncat de molii, pe fundul ei o pungă de tutun, o năframă cu sâmburi de pepene și calendarul de-o sută de ani deschis la zodia Capricornului, încolo nimic...

Groaznică și cutropitoare decepție.

Lumea a înțeles atunci ca la un fulger toată povestea. Primarul înainte de-a muri o aruncase pe fereastră, ca să se crează că l-au călcat hoții și să-i rămîie beneficiul considerației și după moarte. Satul însă a văzut limpede și-a priceput o mare rușine : Stan Grebenel a trăit o viață întreagă într'o ladă goală...

* * *

In goana trenului am ascultat pierdut adânca pilduire din popor, sorbind cu o rară bucurie nuanțele ei, lăsînd să-mi treacă pe dinaintea ochilor privelești fugare cu bisericuțele noastre pitite pe subt coasta dealurilor. Amicul meu, cu obrajii îmbujorați m'a privit triumfător în față :

— Ințelegi, acum, că satul e un microcosm, care reflectă toate slăbiciunile, înțelegi teoria...

Trenul a șuerat prelung, ajunsese gara mea. Am strâns cu căldură mâna tovarășului de-odinioară, deslipindu-mă cu greu de firele aurite ale parabolei lui.

— Să știi, că scriu despre lada goală, fac din ea o poveste de Crăciun.,.

Acceleratul se pusese în mișcare, lăsîndu-mă pe peron. Prietenul meu cu figura radioasă tot a mai avut vreme să scoată capul pe fereastra vagonului, rîzînd tare, diabolic :

— Cu-o singură condiție, dedic-o lui Iuliu Maniu...

Trenul era departe și eu nu mă mișcam. Pironit locului mă apăsa profunzimea înțelepciunii populare... Avea dreptate, primitivii sunt totdeauna subtili...

Ciudată poveste : o ladă goală...

7. I. 1923

BIBLIOTECA MUNICIPALA FONDUL SALII DE LECTURA DEJ

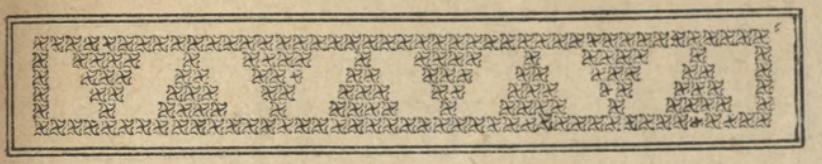

Tabla de materii

	Pag.
PREFAŢĂ	5
1. Două mentalităţi: Budapesta-Bucureşti	12
2. Regionalismul Ardelean	17
3. Criza partidului naţional din Ardeal	22
4. Şcoala Domnului Maniu	26
5. O frăţie de arme	28
6. Scăderea de prestigiu a Ardealului	33
7. O limpezire	37
8. Reabilitarea Ardealului	43
9. Votarea Constituţiei	47
10. Au ieşit în larg	51
11. Incă odată Alba-Iulia	58
12. Prin evaporare	63
13. Ponegrirea Coroanei	68
14. Legende şi teorii	74
15. Partidele politice în Ardeal	80
16. Apelul la străinătate	84
17. Lichidare	88
18. Propaganda duşmană în străinătate	93
19. Arendaşi ai trecutului	96
20. Condotieri mărunţi	99
21. O mişcare paralelă	103
22. Lămuririle generalului Averescu	107
23. Se sparg graniţele	110
24. Revoluţia celor sătui	115
25. Lăsaţi perdeaua	119
26. Ardealul se reface	122
27. O apărare naţională	127
28. După moartea lui Wilson	132
29. Budapesta la Caracal	135
30. Conştiinţa de partid în Ardeal	139
31. Adunări poporale	142
32. Criza Ardealului	146
33. O compoziţie hibridă	150
34. S'a făcut — dar nu s'a făcut	155
35. Pe deasupra mulţimei	158
36. Filoxera Ardealului	162
37. Lecţia lui Iancu	165
38. Fierberea partidului naţional	169
39. Energii descătuşate	172
40. Criza intelectuală în Ardeal	175
41. Ardealul şi politica partidului naţional	187
42. După conferinţa dela Cluj	196
43. O satisfacţie	199
44. Critica în Ardeal	202
45. Apelul D-lui Maniu	205
46. Patima petractărilor	

BIBLIOTECA MUNICIPALA DEJ
FONDUL SALII DE LECTURĂ

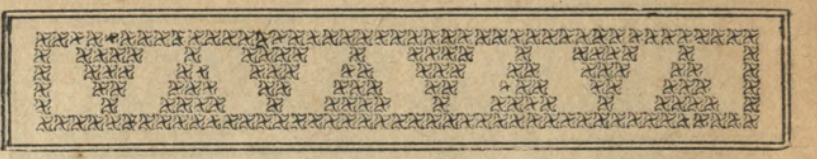

Pag.

47. Congresul partidului național 208
48. Alegerea dela Reghin 211
49. Geneza unei farse 213
50. Constatări electorale 220
51. După alegerea dela Reghin 222
52. De mortuis 224
53. Spectrul revoluției 228
54. O linie dreaptă 231
55. Oglinda situației 235
56. Reîncepe mascarada 239
57. Dela Blaj la Tatar-Bunar 241
58. Supralicitația demagogilor 244
59. Târgul... democrației 247
60. Pertractări și declarații 250
61. Argumentele partidului național 253
62. Vorbele mari 256
63. Țară fără stăpân 259
64. După supărarea D-lui Maniu 263
65. Sacrificarea principiului național 266
66. Intre demagogie și celebralitate 269
67. Un argument uzat: mulțimea 272
68. Parodia dela Alba-Iulia 275
69. După Alba-Iulia 279
70. Tulburarea din Ardeal 282
71. Două procese: două primejdii 285
72. După zece ani 292
73. Să așteptăm trezirea 296
74. Va vorbi Ardealul 299
75. Teoria foamei 305
76. Dela principele Schwarzenberg la D. Aurel Dobrescu 310
77. Eclipsa vechiului regat 314
78. A cui e vina (I) 318
79. A cui e vina (II) 322
80. Fierbe în țară 326
81. Fapte voinicești 329
82. E rău în Basarabia 333
83. Ca în Rusia de eri 337
84. Un ultim argument: alegerile comunale 341
85. Două fronturi dușmane: Armata-Guvernul 345
86. Școala dărămării 349
87. Un triptic: Radici-Hlinka-Maniu 353
88. Popularitatea D-lui Iuliu Maniu 358
89. Procesul D-lui Iuliu Maniu 366
90. O legendă distrusă: D. Iuliu Maniu 394
91. O ladă goală 379

1.063.011

15 lei

VERIFICAT 1986